REFERENCE

מדינה וחכמיה

תולדות כל החכמים והסופרים, שעריסתם עמדה בגליציה או שבאו מעבר
לגבול לשבת בגליציה, וישפיעו במעשיהם על מהלך הספרות, על התפתחות
ההשכלה, על הציוניות או על העסקנות העממית — מימות
מנדלסון עד היום — עם הערכת פעלותיהם ותמונותיהם

מאת

גרשם באדר

TOURO COLLEGE LIBRARY
Midtown

נו יורק, תרצ"ד

הממכר הראשי בבית מסחר הספרים הלאמי:
National Booksellers, 40 Canal Street, New York City

MT

למו"ל ומחברים בכל אתר ואתר.

אלו הרוצים לרכוש את שוק הספרים באמיריקה יואילו לפנות לבית מסחר הספרים
הלאומי, העומד בקשרי מסחר עם כל חובבי הספרות העברית באמיריקה
וקאנאדה, ונסדר את התנאים אתם שיהיו נוחים לשני הצדדים.

National Booksellers, 40 Canal Street, New York

Copyright by Gershom Bader, New York, U.S.A.

נדפס בדפוס אַפּפּעל ושותפיו בווינה (אוסטריה)
Printed by Appel & Co, Vienna, 9., Liechtensteinstraße Nr. 21 (Austria)

Gift of
Rabbi Israel Schorr

גרשם באדר

מְדִינָה וַחָכְמִיָה

1934

GALICIAN JEWISH CELEBRITIES

An illustrated Cyclopedia of noted Jewish Personalities, who contributed to Galicia's Progress during its existence

By

GERSHOM BADER

1934

Printed in Austria

מה העבודה הזאת לנו?

(מכתב ידידות — במקום הקדמה.)

לידידי הותיק, חובב הספרות ומסעד לעובדיה, מר ישכר טאָה הי"ו:

אחרי אשר שוחחנו פעמים רבות ע"א מפעלות ההשכלה בגליציה והתפתחותה ועל אשר בצעו חכמי מדינת מולדתנו בארצות אחרות, איך שהניחו את היסוד לבנין ההשכלה במקום מושבם, ויפיצו את מעינותיה ברחוק ובקרוב ועד למדינות הים שלחו פארותיה, ואחרי אשר העירני ידידנו הנכבד והסופר החרוץ מר אליהו שמרלה, כי עלי מוטלת החובה, לכתוב את תולדות ההשכלה בגליציה, החלותי לחבר את הספר הנכחי, שאין מגמתי בו, להעמיד קיר וחיץ בין מדינה זו לאחרת, כי אדיר כל חפצי רק להציב מצבת זכרון למולדתנו, שהיתה ימים רבים כמגדל־אור לתורה ולחכמה, ואשר חדלה כעת להיות גוש מדיני בפני עצמה.

נפשי יודעת אמנם, כי אין לצאת ידי חובת כתיבת דברי ימי ההשכלה בגליציה בחבור ספר זה, אבל היסוד שעליו אפשר לבנות, הנה הוא מוסד בזה, ואם יהיה אלהים עמדי, אנופף עוד את ידי, לסיים את אשר החלותי, ואם לא — יוכלו אחרים להמשיך את העבודה הזאת על היסודות אשר יסדתי.

מפני סבות שאינן מובנות לי, יש אשר היו משכילי גליציה ללעג בעיני משכילי ארצות אחרות. קשה אמנם לדעת, מי היה הראשון, שהתחיל בזלזול משכילי מולדתנו. אבל נראה הדבר, כי הזלזול שנהגו לפנים משכילי אשכנז במשכילי פולין, העבירו אח"כ משכילי רוסיא על משכילי גליציה.

זה רבות בשנים התאונן שמואל ליב גולדנברג (בעל „כרם חמד") במכתבו לשי"ר על אחד מחכמי אשכנז, המזלזל בכבוד משכילי פולין, לאמר: „כפי דעתי הוא מאותם המחזיקים את כל אנשי פולין לפראים ושוטים ובורים, וכל אחד מאנשי מעהרן ובעהמן המה לכל הפחות בר' עקיבא ור' מאיר בהלכה וכאריסטוטליס וניוטון בחכמה ותהלוכות" (קרית ספר, שנה ב'). ולמרות השנים הרבות, שעברו מיום שנכתבו הדברים הללו, אפשר להשתמש בם גם היום על הזלזול הנהוג בקרב משכילי רוסיא למשכילי גליציה.

על חוסר ההבנה השורר בנוגע למשכילי גליציה, יעידו גם דברי י"ח רבניצקי בבקרתו על מחברת אחת שיצאה בגליציה, כי „חותם מיוחד מחויב להיות מונח על כל סחורה ספרותית גליצית, חותם של לשון משונה והגיון משונה שלא כדרך הארץ" (פרדס, כרך שני).

הדברים האלה נכתבו בשנת תרנ"ד, ואע"פ שאי אפשר לבטל את אמתת המשפט הזה לגמרי, יש להתאונן, כי העמיד המבקר „כלל" בדבריו

דוקא על סופרי גליציה, שלא היו יחידים בעת ההיא בריקניותם, כי כמוהם היו אז רבים גם ברוסיא.

ונפלאת היא, כי גם סופר הגון כמשה קליינמאן, ששהה כארבע שנים בגליציה ובכל הימים ההם היה פעיל בכל מפעל ספרותי וצבורי, וכשם שהיה אז משפיע על מהלך הרוחות, כך היה שם מקבל השפעה על התפתחותו הוא, וגם הוא מצא לנחוץ בעת עזבו את הארץ לכתוב מאמר „שני עולמים" על ההבדלים שבין צעירי היהודים ברוסיא לבין אותם שבגליציה, וכה יאמר שם:

„הצעיר היהודי ברוסיא; נפש סוערת ושואפת למרחקים, התרוממות מעל לשטח ובקשת אפקים רחבים, נפשו — עולם מלא מציאות שלמה ומכרת בערכה, אל העולם החיצוני והמציאות הסובבת אותו מתיחס הוא כיחס ממשלה אחת לחברתה, יתגרה בו מלחמה או ישלים עמו, יכרע לפניו או יתגבר עליו... מכאן ג"כ הבוז לקטנות, השאיפה למרחב, לגדולות, נקיבת המחשבה עד התהום, עד תוך תוכם של החזיונות, עד הנקודה העקרית של מהותם.

„והצעיר היהודי בגליציה, נפש תמה ונוחה. אבל מצומצמה מאד בחוג השקפתה ופעוטה בבחינת שאיפותיה ומגמותיה. יש לפעמים כשרון מבטן, אף רכוש לא־קטן של ידיעות כלליות ועבריות, יש בינה בספרים ושמוש חכמים במקצעות שונים, יש על הרוב גם מעוף נמרץ של דמיון לוהט, אידיאליזם ואמונת אומן למשאת הנפש, יש פעמים הרבה לב טוב, כשרון וחפץ לחקריב קרבנות על מזבח הרעיון, איזה רוך ואצילות, אבל דבר אחד חסר תמיד, והוא; איזו עמדה מבוססת, איזו אינדיבידואליות. איזו בטחון בעצמו" („רביבים" לברנר, ספר א').

כעין תחבושת למכאובנו מכל המכות, שאנחנו מוכים בגליציאותנו, אפשר לחשוב את דברי מ"ל לילינבלום במאמרו „אבות ההשכלה בליטא וגליציה" (לוח אחיאסף תרס"ג), ששם נמצאים הדברים האלה:

„ראוי להעיר, כי שונים היו לגמרי דרכי גואלי ההשכלה בגליציה מדרכי חבריהם בליטא. הראשונים בחרו להם כל אחד שיטה מיוחדת, לפעול על ירח על רוח עמם. אלה מהם השתדלו ללמד דעת את העם, להבין את חייו שעברו, ואלה הראו על קלקולי הדורות האחרונים, ומטרת כל עמלם היתה להראות להעם את שגיאותיו, למען יחתור לחיים חפשים מן השגיאות ההן... לא כן היו גואלי ההשכלה הראשונים בליטא. להם לא היתה כמעט כל שיטה מסוימת בפעולתם ובכל עבודתם על שדה ההשכלה חתעלמו מצרכי החיים ומדרישות רוח העם, עד שהניחו מקום לתמימים לשאול: מח היא השכלה ואיזה צורך יש בה? להם, כנראה, היתה ההשכלה רק בת־שמים ולא יותר...

כללו של דבר: יוצרי ההשכלה בווילנא יצרו לנו השכלה מליצית, שטחית, העומדת למעלה מן המקום ומן הזמן ועם זה גם למעלה מן החיים, או יותר נכון; למטה מן החיים" וכו'.

נוסף על התרפות, אשר העטו עלינו אחינו הרוסים בכתביהם, הפיצו בקהל סופרי הגוים את הדעה, כי אשמים אנחנו מכל עם — ודבריהם אלה; עושים רושם, עד אשר העיז אחד מסופרי הגוים לאמר עלינו: „היהודים מגליציה הרי הם ממין גרוע".[1]) וישנו עוד אחד שאמר: „סומך אני על מה שהגידו

---

1) „The Old World in the New" by Prof. Ross of the University of Wisconsin. New York 1912.

לי יהודים שונים, כי מדינת גליציה היא מפורסמת בזה, שהיא מוציאה טפוסים, שהם על צד האמת מהיותר גרועים".[1])

וכאשר קבצתי את שמות חכמי מדינתנו, השתדלתי שלא לקפח את ערכו של כל אחד, שהועיל להרחבת ההשכלה ברב או במעט. ובנוגע לתוארי הנערכים עלי להעיר, כי רשמתי את כל השמות בפשטותם ולא בתואריהם. רבים מן המוסמכים להוראה בחוגי המשכילים נודעים רק בחכמתם ואין מכירים את תורתם. והרבנים המעטים שהזכרתי, אף אם אין חפצם להמנות בתוך המשכילים, זכיתי לכך רק מפני שאני חושב, כי יש סדה למשנתם והגיון בדבריהם.

את הדברים האלה הקדמתי בזה, יען אשר קרוב הדבר להוציא משפט בלתי־צודק על פעלתם של אותם האנשים, שאנחנו חיים אתם והם קרובים לנו בזמנם, וזהירות עוד יתרה דרושה, כשאנחנו באים לדון על יצירות הדור העבר. השתדלתי אפוא הרבה, לצאת ידי חובתי בפנה זו עד כמה שאפשר.

ביחוד השתדלתי לעורך בחסד את חכמי הדור העבר, כי יש מהם, שעבודתם הספרותית נראית לנו כ„גראפומניא" גרידא — ואעפ"כ הזכרתי את שמותיהם לשבח, כי הכתיבה העברית כשהיא לעצמה היתה בעתם מין עבודה קדושה, שלא הביאה כל שכר וכל כבוד לעובדיה.

עד כמה שאני יודע, אין כל שם של ערך כל־שהוא, שלא הזכרתיו בספרי זה. רבות טרחתי ודי עמל שבעתי, עד אשר עלתה בידי לקבץ את אשר קבצתי — ולטובה יזכרו כל אלה אשר עזרו לי בהמצאת החומר, ה"ה: דר' יהושע בלוך בנויורק, דר' שמואל רפאפורט, משה אונגרפלד וחיים בלאך בווינא, שמעון ארנסט בתל־אביב, ישראל ווינלעז ונפתלי זיגל בלבוב, ראובן פאהן בסטאניסלא, נחמן מיפלב בקראקא, אברהם כהנא בפרמיסלא, ברוך פיששעניק בטארנופול, אליעזר שינדלר במינכן, יהודה כהן בהורודנקא, חברת פרץ בטשורטקוב ודר' עזריאל גינצינ (ז"ל) באַנטווערפן.

ואם החסרתי למרות חפצי איזה שם, אמלא את החסרון בחלק השני מספרי.

גרשם באַדר.

נויורק, מנחם־אב תרצ"ג.

---

1) „Transition" by Waverly Louis Root. December 1927.

כתבי המחבר

רבים מיודעי דבר הדפסת הספר הנכחי דרשו ממני, לתת רשימה קצרה ממה שכתבתי עד היום, באמרם, כי אין לי כל צדקה, למנוע את הידיעה מן התאבים לדעת, ע"כ הנני למלא בזה את רצון הדורשים ההם.

מאמרי הראשון נדפס ב„המליץ" בעת היותי בן י"ד. משנת תרמ"ז ואילך כתבתי מאמרים לעשרות ב„המגיד" בליק, בברלין ובקראקא. בשנת תרמ"ח החלותי לכתוב מאמרים שונים בעתון „עברי אנכי" אשר בברודי, עד אשר אשר חדל לצאת במות עורכו. בשנת תרמ"ט נעשיתי בעצמי עורך לשבועון עברי בשם „השמש", שי"ל בקומיא ע"י ה"ל גוטליב. בה בשנה הדפסתי את מחברתי הראשונה ע"א ישו הנוצרי בשם „חלקת מחוקק". כתבי-היד, שהשתמשתי בם לחבור המחברת הזאת, היו העתקות פחות או יותר שלמות מספר „תולדות ישו" הנודע, ואם לא יתאים תכנם לאשר העלו „חוקרים" מתוך כתבי „הברית החדשה", שהם מאמינים בם יותר משהם מאמינים בתורת משה, לא איכפת לי.

בשנת תר"נ ותרנ"א הוצאתי ארבעה קובצים ספרותיים, שהיו כעין ירחון, בשם „הצופה לבית ישראל". בה בעת עבדתי מחדש את מחברתי „חלקת מחוקק" והוצאתיה בהוצאה חדשה ומתוקנת. בשנת תרנ"ב אמרתי להתחיל לתרגם את התורה שורה לעמת שורה לשפת פולנית והוצאתי את הסדרא „בראשית" עם באור קצר והוספת ראשית כללי הדקדוק העברי בשם „מקרא קדש". בשנה שלאחריה הוצאתי „מיתודא" ללמוד האלפא-ביתא והקריאה העברית בשביל ילדים המדברים פולנית בשם „ראשות למודים".

אח"כ הוצאתי קובץ ספרותי (חוברת אחת) בשם „השרון" בהשתתפות מנחם מנדל מאילעם מפידיאטין אשר ברוסיא. ובשנת תרנ"ה הוצאתי דו-שבועון בשם „השרון", שיצאו ממנו שבעה גליונות. בה בעת מסר המו"ס אהרן פויסט מקראקא לי ולידידי שלום רוזנברג ז"ל, כי נחבר חלק שלישי לספר „המדבר בלשון עמו", שהשתמשו בו הרבה ללמוד שפת עבר בחוגי המשכילים בגליציה.

בשנ תרנ"ו ערכתי את הכרך החמישי מספר „אוצר הספרות" (הוצאת ש"א גרבר). בה בשנה ערכתי ארבע חוברות „למקרא ולשעשועים", שנדפסו בווארשא.

אח"כ החלותי להוציא ביהודית את „לוחות-השנים" הידועים בשם „יודישער פאלקסקאלענדער", שיצאו משנת תרנ"ז עד תרע"ב. (הקובץ הראשון מן הלוח הזה נערך ע"י דר. מרדכי ערנפרייז, שעזרתי על ידו בעבודת העריכה).

בתרנ"ח חברתי מחברת „אגרות ילדים" (הוצאת יעקב הכהן גינזבורג בבוברויסק), שיצאה בכמה הוצאות. בתרס"ג ותרס"ד ערכתי שני קובצים שנתיים לדרישת ציון בשם „תרמון".

אז יסדתי את היומן „טאגבלאט" בלבוב, שדבר הוצאתו היה מאורע חשוב

בחיי היהודים בגליציה ואשר ערכתיו במשך שנתים ימים. בתרס"ו יצאתי ממערכת ה„טאגבלאט" ויסדתי יומן חדש בשם „נייעס לעמבערגער טאגבלאט", שיצא במשך שבעה חדשים. אח"כ אמרתי לעשות דבר קיים להקמת סוכת השפה העברית, שהיתה נוטה לנפול בגליציה, ויסדתי עתון עברי חדש בשם „העת", אשר יופיע שלש פעמים בשבוע. ולדאבוני הגדול לא יכלתי להוציא את העתון ההוא יותר מחודש ימים.

בתרע"ב באתי להשתקע באמיריקא, אחרי אשר בקרתי את הארץ הזאת שנתים ימים מקודם לכן, ואז נכנסתי לעבוד בקביעות במערכת העתון „יידישעס טאגע־בלאט", עד אשר חדל לצאת. במשך זמן ישיבתי באמיריקא ערכתי שבועון בשפת יהודית בקליבלנד אשר באוהיו וגם כתבתי מחקרים רבים, שנדפסו בעתונים אחרים. מספר המאמרים והמחקרים השונים, אשר כתבתי בכל ימי עבודתי הספרותית בעברית, ביהודית, בגרמנית, בפולנית ובאנגלית יעלה למאות רבות. ומלבד אלה חברתי בשנים האחרונות ביהודית: א) „רבי ישראל בעש"ט", א פאָלקסשטיק אין פיער צַאקטען; ב) „דרייסיג דורות אידען אין פוילען", יקיף את כל קורות היהודים בפולין מראשית בואם אל הארץ הזאת עד התקוממותם האחרונה של הפולנים משנת תרכ"ג; ג) „אייביגע אמת'ן" פון ספרים און פונ'ם לעבען, הכולל מסות סוציולוגיות, הבנויות על ספורי התורה ועל מאורעות היום.

כעת מסרתי לדפוס ביהודית ספר בשם „אונזערע גייסטיגע ריעזען", אשר יכיל את תולדות התנאים והאמוראים יחד עם כל הקורות את ישראל בזמן חבור המשנה והתלמוד מימות „אנשי כנסת הגדולה" עד ימי רבינא ורב אשי (בשלשה כרכים).

שמות החכמים והסופרים*)

א

עמוד

יצחק אבן 17
* דוד בנו 18
יעקב אדלער 18
משה יעקב אדערשלעגער . . . 18
יצחק אויערבאַך 142
רחל אויערבאַך 142
יוסף בן חיים ישראל אומנסקי 142,19
חיים אונגר 142
טוביה אונגר 142
מנשה בן שלום דוד אונגר . . . 19
משה בן יצחק אונגרפלד . . . 19
יהושע אטלאס 20
אליעזר אליהו בן שמואל הלוי איגל . 20
ראובן אייזלאנד 20
אברהם אבוש אייזנר 21
* בנו ישראל 142
ליאו ברנרד אייכהורן 21
יעקב אייכנבוים 21
מנחם מענדל איילבוים . . . 142
נפתלי הרץ אימבר 22
שמואל יעקב אימבר . . . 143,24
* שמריהו אימבר 24
אברהם בן בנימין אינזלר 25
דוב הלוי אירגאנג 143
זעליג אלערהאַנד 25
* יצחק אייזיק אלערהאנד . . 143
דוד מאיר אנדרמאַן 25
אביגדור בן משה אהרן אפטוביצר . 26
שמואל אבאלי אפפעל 26
אבא אפפלבוים 143,26

ב

עמוד

משה בן יואל אָרנשטיין 27
שמעון ארנסט 27
ישראל אשנדארף 27

יוסף באבד 28
שלמה בן ישעיה אברהם הלוי באבער 28
יצחק משה בן מנחם שמואל באַדר 143
מאיר בן אלכסנדר זוסמן
באלאבאן 143,30
משה דוד באלאבאן 31
נחום באָמזע 31
שלמה זלמן באנהארד 143
יהודה בארש 31
יצחק בארב 31
שלום בן אליהו בארון 32
יצחק צבי בארטה 143
מרדכי זאב בן יעקב בובר . 143,32
יעקב בודק 33
* יעקב בודק נכדו 33
צבי הירש בודק 34
זאב וואלף בן דוד הכהן בוכנר . . 34
ישראל בורשטין 34
יעקב ביבריגג 35
מקס ביננשטוק 35
הנריך ביגלאייזן 35
מרדכי ליב בן משה ביסליכס . . 36
אמיל ביק 36
יעקב שמואל ביק 36
אשר בן יצחק מנחם הלוי
בירנבוים 143,37
נתן בן מנחם בירנבוים . . . 37
ראובן בירד 144,39

*) הכוכב, אשר אצל קצת שמות, יורה, כי שם "הנערך" מצורף ל"ערך" הקודם לו.

עמוד

חיים בן אברהם אבא בלאָך . . . 40
יוסף שמואל בלאָך 40
שמשון בן יצחק הלוי בלאָך . . . 42
הרמן בלומנטאַל 43
אהרן בלומנפעלד (ראָענעטי ראָמאן) 144
בעריש בלומנפעלד 44
יצחק בלומנפעלד 44
ליאו בלומנשטוק־האלבאן . . . 44
יהודה ליב בן זאב 44
זושא בעק 144,46
יהודה בערגמאַן 47
שמעון בערמאן 144
מרדכי בן זאב בערנשטיין . . . 47
נתן בן יוסף בערנשטיין 47
בערל בראָדער 47
אברהם יעקב בן מיכאל בראוור . . 48
מיכאל בן משה הכהן בראוור . . 48
זיגמונט בראָמבערג 49
מרדכי דוד בראנדשטעטער . . . 49
* בנו מיכאל ונכדו רומן . . . 50
ניסן ברגגרין 50
יצחק אריה ברגר 145
אליהו בן דוד ברד"ת 50
מרדכי זאב בן אריה ליב ברודא . . 50
ראובן אשר בן יוסף ברודס . . . 51
ישראל בן גדליהו בריסטיגר . . 52
שלמה בן חיים ברוך בריק . . . 52
יצחק אהרן בן משה ברנפלד . . . 52
שמעון בן משה ברנפלד 53
משה איצי ברעסהאָלין 55
ישראל מאיר ברענדער 55
אברהם ברענער 145
מיכל ברקוביץ 145,55
אשר בן נפתלי הירץ ברש . . . 56

ג

עמוד

צבי בן הלל גאבל 57
משה דוד (מוריץ) גאָטליעב . . . 57
שלום גאָטליב 58
חנא בן שמואל גאָטעסמעלד . . . 58
משולם זלמן גאָלדבוים 59
אברהם גאָלדבערג 145
בעריש גאָלדענבערג 59
שמואל יהודה ליב גאָלדענבערג . 60
יעקב גאָלדענטהאַל 60
יחזקאל פייבל בן שלמה גאָלדשטאָף 61
נפתלי הירץ הכהן גאָלדשטערן . . 61
שלמה בן יהודה ליב גאנדז . 145,62
יצחק בן חיים אברהם הלוי גאסטפרייונד 62
חיים בן נתן גארפונקל 62
ברנרד בן יצחק גולדמאן . . . 62
לודוויק גומפלוביטש 63
* בנו מאקסימיליאן 63
מרדכי בן עזריאל גָטפריד . . . 63
יהושע בן זכריה גייער . . . 145
מאיר בן זכריה גייער 146
בן־ציון בן אהרן ליב גינסבורג . . 63
דוב בער גינצבורג 64
חיים בן דוב גינצבורג 64
עזריאל גינציג 64
אברהם גינצלר 65
צבי הירש בן אברהם גינצלר . . 146
יונה גלרנטר 66
יעקב בן שמואל געזאנג 66
יהודה צבי געלבארד . . . 146
ישעיהו געלבהויז 66
אהרן געלבער 67
נחום מאיר בן נחמן געלבער . . 67

עמוד

צבי הירש געלבערג 68
זאב וואלף געדשטל 68
משה דוד געשווינד 68
חיים נתן בן משה הלוי גראָס . 146
יוסף בנימין גראָס 146
משה גראָס 68
נפתלי גראָס 69
שלום גראָס 147
וואלף יעקב גרייזמאן 147
שמואל בן דוד גרייף 69
אורי צבי גרינבערג 69
היינריך גרינצווייג 70

ד

משה דאָרנבוש 70
אהרן בן אברהם יואל דאָרנצווייג . 71
מרדכי דובש 71
יחזקאל דוקעס 147
מרדכי דושאק 71
צבי בן יהודה ליב דיזנדרוק . . . 72
יוסף צבי בן אליעזר דינר . . . 73
חיים נתן בן יקותיאל זלמן דעמביצער 73
יואל בן יקותיאל זלמן דעמביצער . 73
יואל דוד בן פינחס דעמביצער . . 74
סאַלאַמאָן (זלמן) דעמביצער . . . 74
מרדכי בן יהודה ליבוש דרוקר . . 74
בן־ציון דרייפוס 74
* בנו יעקב מרדכי 75
שלמה דרקסלר 75

ה

אלעזר בן חיים האלברשטאם . . . 75
שלמה זלמן חיים בן יצחק האלברשטאם 75
יוסף מנחם האָלענדער 147
משה ליב בן אייזיק האלפערן . . 76
מרדכי בן יחזקאל האלפרין . . . 76

עמוד

יצחק האָלצער 147
בער האָראָוויץ 77
זיגמונד האָראָוויטץ 77
משה ליב בן מאיר הארמעלין . . 77
דוב בן שלמה הויזנר . . . 147,78
יעקב בן יהושע הלוי איש הורוביץ 79
משה הלוי הורוויץ 79
נתן נטע בן אברהם אבאלי הורוויץ 147
פנחס אליהו בן מאיר הורוויץ . . 80
שאול כתריאל הורוויץ 147
אברהם יהודא בן מרדכי היימאן . 81
רודולף הילפרדינג . . . 148,81
שלמה צבי בן שמחה הירש . . . 82
חיים זאב הירשברג 82
אָסוואלד העניגסמאַן 82
פסח הערצעל 148
יצחק ליב הערצער 148
זיגמונד הרצברג־פרנקל 82
ליאו הרצברג־פרנקל 82

ו

יענטא וואהללערנער 83
יהודה וואהרמאן 83
וילהלם וואכטל 84
דוב בן משה וואכשטיין 84
משה בן יואל וואלדבערג . . . 148
שמואל בן יואל וואלדברג . . . 84
נתן בן מרדכי שמואל וואלרשטיין . 85
מיכל וואלף 85
שבח בן צבי יחיאל וואלקובסקי . . 85
יצחק יעקב וואלקענשטיין . . . 148
יהושע וויזמאן 86
משה אהרן בן מרדכי צבי וויזן . . 86
ליאון וויזנפעלד 86
משה וויזנפעלד 87

עמוד

פישל ווישקאָווער 87
מיכאל בן דוב וויכערט 88
נפתלי צבי ווינינג 88
נפתלי ווינינג 88
ישראל בן דוד ווינלעז 89
בנימין אריה הכהן וויים 89
ווילהלם וויים 89
מאיר וויסברג 90
אשר שמחה וויסמאן 90
יצחק וויסמאַן 91
מרדכי בן יצחק ליב וויסמאן־חיות 91
שמואל בן אפרים וויסמאן־חיות 92
* אשתו דבורה בת יהודה שוועבער 92
משה שמואל הלוי וויסשטיין . . 92
בנימין זאב בן חיים שמחה ווילר . 92
יעקב ווילער 93
מרדכי ווינטר 148
יחיאל מיכל ווירטה 93
פיבל הירש וועטשטיין 93
אליהו מרדכי וועלבעל 93
ברוך וועלבער 94
יעקב וועלבער 94

ז

בנימין זאב בן צבי זגל 95
אבא יוסף זוסמאן 95
אהרן צבי זופניק 96
נפתלי בן חיים זיגל 96
יחיאל מיכל זיידמאן 97
דוד ישעיהו בן אליעזר צבי זילברבוש 97
אפרים זילבער 148
יוסף זינגר 98
יוסף בן שמואל זליגר 98
לאה זליגר 99

עמוד

ישעיהו זנה 99
שלמה זלמן זעגנער 149

ח

אברהם חאטינר 149
יוסף בן שלמה חאָצנער 100
מאיר בן שלמה חארטינר . . . 100
צבי הירש בן מאיר חיות . . . 101
* בנו שלמה 102
* בנו יצחק 102
* בנו וואלף 102
צבי פרץ בן שלמה חיות . . . 102
שאול בן יצחק חיות 149

ט

יוסף טארלר 105
אליה צבי טהאָן 149
יהושע בן משה טהון 106
יעקב בן משה טהון 149
אריה טויבר 108
יצחק אייזיק בן מיכל טויבש . . 108
אריה ליב בן יצחק אייזיק טויבש 149,108
חיים צבי טויבש 149
ווילהלם טורטלטויב 150
נפתלי הירש טורטשינר . . . 109
* אביו יצחק אייזיק בן מנחם נחום 110
ישעיהו בן אברהם טיגר 110
גבריאל טלפיר 110
ישראל בן יהודה הלוי טלר . . . 111
* בנו יהודה 111
צבי אלעזר בן יהודה הלוי טעללער 111
דוב בעריש טעמפלער 111
יוסף ליב טענענבוים 112
מרדכי אנשל טענענבלאַט . . . 113
אברהם טראכטענבערג 150
אריה טרטקובר 113
חיים טרטקובר 114

י

עמוד

משה מרדכי יאָווּעל 114
זכריה ישעיה בן מרדכי יאָליש . . 114
מקס יודקביטש 115
שלמה יאקאבזאהן 150
משה יאקוב 150
יעקב יצחק יושעש 115
חנוך ילון־דיסטנפלד . . . 115
אברהם יערי 115

כ

יהודה בן ישראל כארי 116
אברהם בן שלום כהן 116
דן כהן 150
דוד בן יוסף כהן־צדק 119
יוסף בן אהרן כהן־צדק . . . 119
אברהם כהנא 121
הלל כהנא 121
חיים כהנא 122
בן־ציון בן שלום צבי כ"ץ . . . 122
אליעזר כתבן 123

ל

יהודה לאבינער 151
אליעזר בן שלמה לאדיער . . 123
עקיבא לאדנער 151
משה יהודה לאוויץ . . . 151
שמעון מנחם לאזר 123
נחמיה לאטרינגער 124
אלכסנדר לאנגבאנק 124
מנחם מענדל בן משה לאנדא . 151
מאניש בן משה לאנדא . . . 124
אברהם יצחק הלוי (אַלפרעד) לאַנדוי 125
ליאו לאנדוי 125

עמוד

ליאון ר. לאַנדוי 125
מארקום לאַנדוי 126
שאול רפאל לאנדוי 126
נחמיה לאנדעס 126
מאקסימיליאן לאנדעסבערגער . 151
יצחק הלוי לאסט 127
בערל לאָקער 127
אברהם בן דוד אריה לבנסארט . . 128
אשר זעליג בן י"ב הכהן לויטערבאַך 128
יעקב בצלאל לויטערבאַך . . 129
יצחק לויפבאַן 129
יואל ליבלינג 129
דניאל לייבל 130
משה בן יחיאל מיכל לייטר . . 130
יהודה יצחק לייניוואַנד . . . 131
חיים מרדכי הלוי לייסטינא . . 151
אפרים משה בן יעקב הכהן ליליען 131
שמואל ליעבעסמאַן . . . 151
חיים דוד בן ברוך משה ליפא . . 131
נתן פתחיה (קאַרפל) ליפא . . 132
זיגפריד ליפינר 133
אליעזר מאיר בן יום־טוב ליפשיץ . 133
יעקב ליפשיץ 151
יהודה ליב בן משה ישכר לנדא . 133
משה ישכר בן יונה לנדא . . . 134
יוסף לעווי 135
אהרן בן נתן לעווין 135
יעקב לעווין 151
ישכר בער בן יצחק עוזר לעוועגשטיין 136
נתן בן ישכר בער לעוועגשטיין . . 136
גרשון בן זאב לעטערים . . . 136
מאיר הלוי לעטערים . . . 136
מנחם מענדיל לעפין (סטנובר) . 141
אהרן לערנער 152

מדינה וחכמיה

חלק ראשון

(מאות א' עד ל')

יצחק אבן

* כ"ה כסלו תרכ"ב (28 נובמבר 1861) ברוזוואדוב,
□ ט"ז אדר תרפ"ה (12 מרץ 1925) בווינא.

Isaac Ewen, New York.

כותב ספורי מעשיות מסביבתם של הצדיקים והחסידים בסגנון עממי ובלי כחל פיוטי. מרבית התפתחותו הרוחנית באה לו בהסתופפו בחצרות צדיקי החסידים, והימים היו ימי סערת המריבה שבין סנז וסדיגורא.

בהיותו בן ט"ז השיאוהו אשה, שמתה בנעוריה. אז נשא אשה שניה, שבלה אתה שנים רבות בבוריסלב, שם נתמשכל ויתעמק בספרי חכמה ואת פרנסתו מצא ממלמדות. שם נסה את כחו בכתיבה, בתרגום מאמרי מדע ובמכתבים על מקרי הימים, שכתב בעתון "מחזיקי הדת". בעת ההיא כתב לפעמים גם בעתונים אחרים, וכשנתחדשה הוצאת "המגיד" בקראקא (בשנת תרנ"ג), נעשה אבן עוזר תמידי לעתון זה, שהשתתף בו בכל מקצעות הספרות, בחתימת שמו או גם בלי חתימת השם.

בשנת תרנ"ה קבע אבן את דירתו בלבוב, וייסד שם בית־ספר מודרני ללמוד שפת־עבר, ומאז החל לשלוח "מכתבים מלבוב" להמליץ, בו בזמן כתב בעתון "מחזיקי הדת" את "דברי ימי ישראל" על טהרת המסורה הדתית, שיצאו מהם ארבע חוברות (בחתימת אות א' על השער). ומפני שלא היה אז בידו כל מקור היסטורי אחר מלבד ספרו של גרץ בתרגומו של שפ"ר, בנה את כל מחקריו על יסודותיו של הספר הזה ובמקומות הרבה מסר את הדברים בסגנונו של שפ"ר, עד כמה שחקירותיו של גרץ מסכימות למסורה העברית. כן תרגם בעת ההיא מגרמנית ספור היסטורי בשם "הנער בניימין מטריענט" (יצא בחוברת מיוחדת בשנת תרנ"ו).

בשביל בקיאותו בעניני בוריסלב ומכרות הנפט אשר שם, נכנס בשנת תרס"ב לעסקי נפט ויעזוב את הספרות, עד אשר אבד את כל כספו בעסקים רעים, ובשנת תרס"ט יצא לאמיריקא, ויתישב בניויורק. פה נכנס בתור עוזר במערכת "אוצר ישראל" וגם כתב מאמרים שונים בעתונים יהודיים, עד שהעירהו ה' יעקב פּפּעפּפער (עורך העתון "אידישעס וואָכענבלאַט"), כי יספר את זכרונותיו מחצרות הרביים. אז התחיל לכתוב ספורי חסידים בעתוני אמיריקא, שנעתקו אח"כ לעתוני אירופא. ותהי ראשית הרצאתו בסגנון איש משכיל, המספר את הדברים כעומד מן הצד, עד אשר שנה ברבות הימים את טעמו והרצאת הענין הראתה, כי הוא בעצמו מאמין לכל הנפלאות שהוא מספר.

משנת תרע"ד ואילך היה סופר קבוע בעתון "דער מאָנ" ומן הספורים שכתב שם יצא אח"כ ספר שלם בשם "פֿון דער גוט־אידישער וועלט" עם הקדמה ע"ד קורות החסידות מאת הפרופיסור דייטש (ניויורק 1917). הספר הזה כולל זכרונות וספורים ע"ד איזה רביים, שראה המחבר בעיניו או ששמע אדותם מפי זקני החסידים. על הספר הזה כתבו המבקרים, כי ערכו התרבותי חשוב מאד, מפני שהוא מתאר את הסביבה היום־יומית של החסידות באופן פשוט, ואף אם תחסר בו האוביקטיביות הדרושה, יש בו הרבה צדדים קרובים לאמת.

איזה מספוריו של הימים ההם תורגמו לאנגלית בהשתדלות הפרופ' דייטש ואיזה מהם תורגמו לעברית בלי הזכרת שם מחברם.

בשנת תרע"ח התחיל אבן להדפיס את

ספוריו בעתון "מאָרגען זשורנאל" — ומאז נשתנו פני ספוריו בסגנונם, שהיה עד העת ההיא משכילי לחצאין, הרוצה לספר את הדברים באופן פיוטי, וספוריו שיצאו אח"כ בספר מיוחד בשם "פונ'ם רבין'ס הויף" נכתבו בסגנונו של מאמיז פישוט, המתפעל על נקלה לכל דבר.

בשנת תרע"ו הדפים אבן בנויורק מחברת בישפת עבר בשם "מחלוקת סנז וסדיגורה", שבה יספר את כל קורות הפולמום שבין שתי חצרות הצדיקים הללו. בהקדמת החוברת ההיא יבטיח, כי "לא בא ללמד קטיגוריא או סניגוריא על צד אחד מבעלי הריב, ששניהם היו צדיקי הדור וראשי רבבות אלפי ישראל", כי חפצו רק "לתת את המקרים כמו שקרו ולערות את מקור התגרה וראשית המדון". אעפ"כ ניכר מדבריו, כי הוא נוטה בדעתו לסדיגורא יותר ממה שהוא נוטה לסנז.

בסוף ימיו אמר לתאר את כל קורות החסידות בספורי־מעשיות, אבל תקפה עליו מחלתו בעמדו באמצע עבודתו, ויהי נאלץ לנסוע לאירופא, לדרוש שם ברופאים — וימת בבית־החולים אשר בווינא.

הצעיר שבבניו, ד ו ד (* כ' כסלו תרס"ח, 26 נובמבר 1907 בלבוב), הוא נבון־דבר במוסיקא וכותב בענין זה בעתונים בישפת אנגלית. בימים האחרונים הדפים (באנגלית) שני ספרים ע"א שוברט ועל המוסיקא של היהודים.

בעברו את הים בדרכו האחרונה לאירופא, שלח את ברכתו למחבר הספר הזה, הנמסרת פה בתכנה צורתה:

מאמתי הים הסוער שולח אנוי
ברכת שלום לך. לושתך, לבניך
ולבנותיך מהנוסעים בחברתי אתך
כל הדשות רוצם בכלם הם גלוים
מאורים שיהי לי שום עסק עמהם
בבקוד ובחבה
יעקב אדלר

יעקב אדלער

* ב' סיון תרל"ז (14 מאי 1877) בדינוב וכעת יושב בנויורק ועובד במערכת העתון הסוציאליותי "פארווערטס" בתור פוליטוניסתן קבוע.

Jacob Adler, New York.

משורר רגשני ומלבב (ביהודית), שנעשה למהתל ומבדח בהפלגה ובגסות ההפרזה.

בשנת תרנ"ד בא מעיירתו הקטנה לאמי־ריקא, ויהי עוסק פה בחייטות, כדרך שאר המהגרים של הימים ההם. בשנת תרנ"ז תקפהו יצרו להיות כותב בעתונים, ואז התחיל לכתוב שירים מלאים השתוקקות עצבנית העורגת על החיים השקטים שבעיירת ארץ־המולדת. שיריו אלה, שנדפסו על הרוב בעתונים רדיקלים, נתחבבו על קוראיהם, שנפשם הרגישה היטב את רגשות המשורר. בשנת תרס"ז הוציא (בדפוס בוסטון) קבוצת שיריו מן הסוג הזה בשם "זכרונות". אח"כ הקדיש את עתו לבדיחות, ויהי לעוזר קבוע בעריכת כל העתונים המבדחים ביהודית, שיצאו למן העת ההיא בנויורק. כן כתב איזה חזיונות בשביל התיאטרון היהודי, ושנים מהם היו מוצלחים. משנת תרע"ג ואילך הנהו עוזר קבוע בעתון "פֿאָרווערטס" (בשם "ב. קאָוונער") ומאז חדל לתת את שיריו הנזכרים והתחיל למשוך את הלבבות בכח התוליו החביבים מאד על ההמונים.

משה יעקב אדערשלענער

* י"ט מרחשון תרמ"ב (11 נובמבר 1881) באלעסק וכעת הוא יושב בנויורק.

M. J. Adershlager, New York.

גלב ע"פ אומנותו, המתפרנס מאכסניא בהרחי קיץ ועוסק לעתים תכופות בספרות בלשון יהודית. אביו, שהיה בורח מרוסיא, אשר בקש מחסה בגליציה, בחר לו את

הכנו "אדערשלעגער" במקום שמו הקודם, להראות על מלאכתו, כי היה מקיז דם. מקצועו של משה יעקב בספרות הוא הספור, המתאר את חיי העניים בגליציה או בניו־יורק, וכל ציוריו מצטיינים בפשטנותם. בשנת תר"ע נדפס קובץ ספוריו בשם "וועלטעלעך", ולפני שלש שנים הוצג בתיאטרון היהודי חזיונו בשם "גרינבערגס טעכטער".

יוסף בן חיים ישראל אומנסקי

* כ"ח טבת תר"ל (1 יאנואר 1870) בסטאווישטש, מחוז טאראשטשי, פלך קיוב (ברוסיא) — וכעת הוא מורה שפת עבר בטרנוב.

Josef Umański, Tarnów.

חלם כל ימיו ע"א עליה לארץ־ישראל ומפני מניעות צדדיות נשתקע בגליציה. בראשית שנות התשעים למאה שעברה בא ללבוב והושפע שם מן הציוניות הגליציאית. אח"כ שב לרוסיא, ובפרוץ הפרעות הידועות בראשית שנת תרס"ו, שב לגליציה והחל לעסוק בהוראה בערים שונות, עד שבא בשנת תרס"ט לטרנוב, שהוא יושב שם עד היום. בפרוץ המלחמה האחרונה התמלט לווינא עד תום המלחמה.

כתב "תולדות רב" (אוצר הספרות, כרך ה', קראקא תרנ"ו) ומחברת "לוי בן סוסי" (הוא חלק אחד מסדר תולדות חכמי התלמוד, טרנוב תרפ"ט).

מנשה בן שלום דוד אונגר

* י' כסלו תר"ס (12 נובמבר 1899) בזאבנו, הסמוכה לטרנוב — וכעת הוא יושב בא"י.

Menashe Unger, Palestine.

קבל חנוכו בבית אביו, שהוא אדמו"ר לחסידים ורב דמתא, ובעודנו בילדותו היה בקי בכל מכמני הספרות החסידית, שהוא עוסק בה עד היום, להכין על פיה ספר מקיף את כל גדולי החסידות מימות הבעש"ט עד ימינו אלה.

בשנת תרע"ד בקש מפלט לו בסערת המלחמה יחד עם כל פליטי עיירתו בווינא, ושם החל להשתלם בלמודי חול.

עבודתו הספרותית החלה ביהודית בשנת תרפ"ג בעתון "פאלקסצייטונג" בלבוב, ומשנת תרפ"ה הוא יושב בקביעות בא"י ושם השתתף עד היום ברבעון "קרית ספר", ביחוד "מזרח ומערב" ובשאר העתונים. כן הוא משתתף בקביעות בכתבי "המכון היהודי" שבווילנא, ובשנה האחרונה הוציא ספר על עלית החסידים לא"י בהוצאת "ההד".

משה בן יצחק אונגרפלד

* כ"ה אדר תרנ"ו (10 מרץ 1896) בכפר נאווא־סעליץ, פלך רודקי — וכעת הוא יושב בקביעות בווינא.

Moses Ungerfeld, Wien.

עומד בשורה הראשונה במערכת העובדים על שדה החנוך העברי ומפלגת ההתאחדות הציונית באוסטריא.

בהיותו בן שלש עשרה נכנס ללמוד בישיבת ויזניץ ובן שש עשרה נסמך להוראה. בו בזמן "נתפקר" והתחיל לעיין בספרים חצונים. אח"כ נלקח לעבודת הצבא, ובעבדו בצבא עמד בנסיון בבחינת הבגרות מלמודי הגימנזיום. בעמדו אח"כ על שדה המלחמה, נשבה ונתגלגל לרוסיא, ושם הדפיס את דבריו הראשונים בעתון "העם" במוסקבא וב"פעטראגראדער טאגבלאט". בשנת תרפ"ב נכנס לאוניברסיטה בווינא ומאותה שנה ואילך התחיל לכתוב בקביעות בעתונים עבריים: בהדואר (נויורק), בהארץ (תל אביב), בכתובים, בהד ליטא, בגלים, בהיום, בהצפירה, בהעולם ובכל העתונים הנאמנים לציון אשר בשפת יהודית.

יהושע אטלאס

* ב' סיון תרי"ט (4 יוני 1859) בפשעמישל. □ י"א ניסן תרפ"ח (1 אפריל 1928) בווינא.

Osias Atlas, Przemyśl.

סוחר, שעסק בימי בחרותו בכתיבת שירים וחזיונות ובתרגומים מן הקלסיקים הגרמנים. אח"כ התרחק לגמרי מן הספרות, ויצטמצם במסחריו עד אשר פרצה המלחמה האחרונה. אז שב לעבודת ימי בחרותו, אבל מה שכתב בעת ההיא נשאר בכתובים. התחיל את פעלתו הספרותית בעתון "עברי אנכי" (תרל"ד), אח"כ הדפיס: "קול רנה", שיר לכבוד חתונת־הכסף של קיסר אוסטריא (פשעמישל 1879); "רחשי לב", שיר לכבוד משה מונטיפיורי (פשעמישל 1880); "תרצה", הוא תרגום המחזה הראשון מן "טוראנדאָט" לשילר (י"ל בליטוגרפיא, פשעמישל 1879); "נפתלי ורבקה", תרגום נובילה היסטורית (נדפס במאסף "נוגה הירח", שנה שלישית, 1890); "הנרדף מארץ רוסיא", חזיון תוגה בשלש מערכות (פשעמישל 1884).

אליעזר אליהו בן שמואל הלוי איגל

* י"ד אדר תקפ"ה (4 מרץ 1825) בלבוב, □ כ"ז אדר תרנ"ב (26 מרץ 1892) בטשרנוביץ.

Dr. Lazar Elias Igel, Czernowitz.

תלמיד מובהק לשד"ל, שהשתדל להפיץ את תורת רבו וקרוב לארבעים שנה הטיף אדיקות דתית למתקדמים.

אביו היה סוחר ספרים עתיקים בל־שונות הגוים ומתוך הספרים ההם למד מעצמו את למודי בית־הספר, עד אשר עזב בחשאי את עירו ואת בית אביו, בשנת תר"ג (1843) נתקבל בתור תלמיד לבית־מדרשו של שד"ל בפאדובה (איטליא), שם למד שש שנים. ובשנת תר"ט (1849) נסמך לרבנות ונתעטר בעטרת דוקטור לתיאולוגיא. בשובו אח"כ ללבוב נתקבל למורה דת ישראל בגימנזיום ולמלמד לשונות שמיות באוניברסיטה, וישמש במשרה זו חמש שנים, עד שנת תרי"ד (1854), שנקרא אז לכהן בתור רב בקהל המתקדמים אשר בטשרנוביץ והממשלה מסרה לידו את ההשגחה העליונה על צרכי דת ישראל בכל מדינת בוקובינא.

כתב עברית וגרמנית, ואלה ספריו: "יובל שי", דריי מהעאָלאָגישע מהעזען (פאדובה 1849); "מכתבים שונים", מחקרים בתיאולוגיא (לבוב 1850); "סיריישער וועג־ווייזער", דקדוק לשון סורית (לבוב 1851); "איזראעליטישע מאראל־טהעאלאגיע", הוא תרגום ספר "יסודי התורה" של שד"ל (ברעסלא 1870). מלבד אלה הדפיס קובצים אחדים מדרשותיו, והחשובים שבמאמריו הנה הם: "עבראה, עבראה", שיר בשפת ארמית, אשר תרגם משיר גרמני לשאול יצחק קעמפף (נדפס במאסף "אוצר חכמה" ליוסף כהן צדק, חוב' א', 1859, יחד עם תרגום עברי בצדו מאת מתתיהו שמחה ראבענער); מאמר "אוהב סורי" ע"ד הפשיטא (נדפס במאסף הנ"ל, חוב' ג', 1865); מאמר "כפות תמרים", הערות בענינים תלמודיים (נדפס במאסף "זמרת הארץ" לראבענער, חוב' ב' 1872); מאמר "ידיעה ובחירה" (נדפס במאסף "ישרון" לקאבאק).

ראובן אייזלאנד

* ד' אייר תרמ"ד (29 אפריל 1884) בראדומישל. כעת מושבו בנויורק — ומשנת תרע"ח הוא עורך קבוע במערכת העתון "דער טאג".

R. Iceland, New York.

מן הפייטנים "הצעירים", שהוא כמנצח על המכנים נגינה חדשה לשירה היהודית באמיריקא. גם שונה הוא מחבריו, כי רוח שירתו מזוקקה בבהירות הרעיון.

כתב שיר אחד עברי, שנדפס בקובץ שירי משוררים אמריקאיים, הנקרא בשם

"סנונית" (ירושלים תר"ע), וביהודית יצא בעריכתו תרגום ספרי שירי של היינע (נויורק 1918) ואת כתבי היינע הפרוזיים תרגם בעצמו בהוצאה זו. כן הצטיין בפואימותיו המשובחות הנדפסות בספרו "פון מיין זומער" (1922), ויהי גם עורך לאיזה מאספים ספרותיים, שבאחד מהם פרסם דרמה בשם "ר' אשר כהנא" והתחלת רומן בשם "מר גוסטאוו גילדנער".

אברהם אבוש אייזנר

* א' סיון תר"ו (26 מאי 1846) בקורולובקא,
□ י"ג תמוז תרמ"א (10 יולי 1881) בטשרנוביץ.

Abisch Eisner, Korolówka-Czernowitz.

דיין ומורה־הוראה בגרייזינג ואח"כ בעיר מולדתו, העמיד תלמידים להשכלה, בהיותו מלמד תורה לבחורים עניים. בסוף שנות השבעים התפטר מרבנותו ויפתח לו חנות של ספרים, שלא הצליח בה. אז יסד עתון עברי בשם "הצופה", שיצאו ממנו רק גליונות אחדים (לבוב תרל"ח). אח"כ שלחתהו חברת "כל ישראל חברים" בווינא לעשות תעמולה לרעיון יסוד בתי־ספר לישראל בגליציה ובוקובינא, ובכל מקום בואו דרש לטובת ההשכלה ודרשותיו נדפסו בספר מיוחד בשם "אוהב שלום" (קולומיא תר"מ). לבסוף בעט בכל משרה רוחנית, ויתפרנס מבית־תמחוי ואכסניא בשביל תלמידי הגימנזיום בטשרנוביץ — וכל ימי חייו היו חמש ושלשים שנה.

ליאו ברנרד אייכהורן

* ד' אדר תרל"ב (13 פעברואר 1872) בלבוב, וכעת הוא יושב חליפות בווינא או בברלין.

Leo Bernard Eichhorn, Wien-Berlin.

צייר מצוין, שנושאי ציוריו אין להם כל שייכות לעניני ישראל, כי לקוחים הם ברובם מעולמם הדתי של האכרים הרותינים בלכתם בהמוניהם לבית־תפלתם. באיזה מציוריו יתאר מחזות מן הטבע והחיים שעל שפת הים, ובאוצר הציורים שבחצר קיסר אוסטריא נמצא ציורו ההיסטורי, המתאר את מלאכות הנוצרים הפרוטסטנטים, שבאו (בראשית המאה הי"ז) לבקש על נפשם מאת הקיסר ההבסבורגי פרדיננד השני.

יעקב אייכנבוים

* י' תשרי תקנ"ז (12 אוקטובר 1796) בקריסטינופול,
□ כ' טבת תרכ"ג (11 יאנואר 1863) בקיוב.

Jacob Eichenbaum, Zytomierz

אחד מן הראשונים, שהשתדל להפיץ את ההשכלה ברוסיא הדרומית. משורר מצטיין במיטב הגיון ומהנדם מומחה, שהתפרנס ממלמדות — ובשנותיו האחרונות היה מורה ומשגיח בבית־הספר לרבנים מטעם הממשלה אשר בזיטומיר.

אביו (משה גלבר) רצה לחנכו לרבנות, ובהיות האב בקי בכללי תקופות וגמטריאות ושיעורי ערובין ומקואות, הורה את הכללים הללו לבנו בעודנו ילד, שהיה לנם בכח תפישתו. ובהיות הנער בן שמונה שנים, יצא לו שם בכל הסביבה, עד כי גנבהו אז אחד האמידים מבית אביו, ויביאהו אל ביתו, לגדלהו לחופה עם בתו. שם השתלם הנער בידיעות הנדסיות ובשפת אשכנז. וכשראה חותנו, כי הוא מבטל זמנו מלמודי גפ"ת וקובע עתים לענינים אחרים, הכריחהו לתת ספר־כריתות לבתו. אז השיאהו אביו אשה שניה מזאמושטש בפולין, שהיתה משנת 1772 עד 1815 תחת ממשלת אוסטריא, וע"י שהיתה אז מקום מעבר לסוחרים ממערב למזרח, היתה עיר של חכמים ומשכילים. שם למד יעקב לשונות נכריות והבנת המקרא בדרך מחקר. וכאשר נספחה העיר לפולין והממשלה הרוסית דרשה מאת היהודים, כי יביאו את תעודותיהם, לקיים את משפט ישיבתם בזאמושטש, הוכרח

יעקב להשתמש בתעודה מזויפת ולשנות כנויו מגלבר לאייכנבוים, ומאז נעשה נתין פולין הרוסית. וכשבקש לו אח"כ מוצא למחיתו, החל לעסוק בלמדות בבתי עשירים, שמסרו לו את בניהם ברצון בשביל ריח ההשכלה שהיה נודף ממנו. אח"כ היה נודד מפולין לרוסיא הדרומית, וילך לאוטן ומאוטן למוהילוב וממוהילוב לאודיסא, ששם מצא לו מקום בבית אפרתי.

בימים ההם בא לידו ספרו של אוקלידוס בשפת אשכנז, ויהי כי התקשה בהבנתו, תרגמהו לעצמו לעברית, ויהי לו התרגום לעינים, כי יבין הדברים על בורים. בתרגומו זה התחיל את פעולתו הספרותית, אף כי נשאר לאלתר בכתובים. בשנת תר"ד נודע לשמו ובכשרונו לממשלת רוסיא, ותשימהו למשגיח בבה"ס ליהודים בקישינוב ובשנת תר"י נעשה למשגיח ומורה בבה"ס לרבנים בזיטומיר, שעמד שם עד אשר חלה את חליו האחרון, וילך להתרפא בקיוב ושם מת.

שיריו הראשונים נדפסו במאסף "ציון" ליוסט וקרייצינאך, ב"פרחי צפון" לפין, בהמליץ ובהכרמל. איזה משיריו נקבצו במחברת "קול זמרה" (לייפציג 1836) ובמחברת "הקוסם", הכולל שיר גבורים בחזון (נדפס בהמליץ שנה ראשונה ובחוברת מיוחדת, אודיסא 1861). ואת כשרון שירתו הראה ביחוד בספרו "הקרב", על תחבולות שחוק האישקקי ותהלוכות דרכו (לונדון 1840, למברג 1860). השיר הזה תורגם לרוסית ע"י יוסף רבינוביץ ונדפס יחד עם האוריגנל העברי (אודיסה 1847, שם 1874). ובחכמת החשבון כתב ספר "חכמת השיעורים", מעובד מצרפתית (וואַרשא 1857) ומאמר אחד בכרם חמד ח"ד.

נפתלי הרץ אימבר

* ב' סיון תרט"ז (5 יוני 1856) בזלוטשוב. □ כ"ג תשרי תר"ע (8 אוקטובר 1909) בנויורק.

Naphtali Herz Imber, Złoczów-New-York.

מחבר ההמנון הלאמי "התקוה", שיכלתו הלשונית וצורת חרוזיו לא הספיקו לעומק הרגשתו השירית, אשר יקרה בנפשו כאיש פלדות. לעתים כתב גם מחקרים שונים באנגלית על שאלות היום ויחוסן לרעיונות הצפונים בתלמוד ובתורת המסתורין אשר לישראל.

אימבר בימי עלומיו

כל ימיו היו ימי עוני ונדודים ובשביל נטיתו לשכרות מופלגת, שהמאיסה אותו על סביביו, היה למשל ולשנינה בעיני הבוערים בעם, שלא כלו להבין, כי תחת מעטה הכעור הוא חי בעמקי נפשו חיי אצילות הסמויים מן העין.

בעודו נער בעיר מולדתו ואיש משכיל לא חלם עוד ע"א ארץ־ישראל, הפליא את סביבתו בשירו "לאף ברי", שבו יתפלל על נשמי ברכה, אשר "ימוגגו תלמי השדות

וזו היא דוגמא מכתב־ידו, כפי שהוא נמצא בתיק המערכת של הספר הזה:

זאת מות הברית ביני ובין ידידי יקירי המשכיל הנעלה
יכר לבב הנגיד מל מברהם חיזיק כי מאד נתתי לו, ערש
זוגו למולדתו, לזכרון תהבתי תלא כל הימים. —

יֵשׁ אֹהֵב כּוֹזֵב אוֹ גַם אֶת יַעֲקֹב } לפ"ק
אַךְ לוֹאֹ בְּהֵמָה רֵעֵךְ יַעֲקֹב }

לֹא מֵאֲשֶׁר תַּעֲלִיחַ
כְּעֵין רַעֲנָן תַּפְרִיחַ
אֶבְחַר בְּךָ מֵאֲלָפִים
עַל אֵלֶּה אוֹקִירֶךָ
כִּי נָקִי לִבֶּךָ
מִכָּל שָׁוְא וְסִלָּף

לזכרון מלוי מאלו

בארצנו הקדושה" *), בימים ההם עלה פעמים רבות רגלי מזלוטשוב לברודי, שהיתה עיר של חכמים וסופרים, למען יראה שם את האנשים ההם בעיניו וישתעשע מרחוק על זיו פניהם.

בשנת תרל"ה (1875) מלאו מאה שנה מיום שנספחה מדינת בוקובינא לממלכת אוסטריא ולמזכרת המאורע הזה כתב אימבר מחברת שירים לכבוד הממלכה והמושל, והשירים הללו נתקבלו ברצון בחצר הקיסר, ששלח מנחת כסף למשורר יחד עם מכתב חן וחסד, כי יקדיש עצמו ללמודים. אז עזב אימבר את עיר מולדתו, ויהי נודד מעיר לעיר וממדינה למדינה. ובאחד הימים בשנת תרל"ח (1878) אחרי מלחמת תוגרמה ורוסיא ותחית ארצות הבלקנים, בשבתו בבית הגביר משה וואלדברג ביאסי (מחבר הספר "כך היא דרכה של תורה") ובדברו על התחדשות הארצות ששבו לתחיתן הממלכתית, דבר רתת גם על תחית ישראל בארצו, ובאותו מעמד חבר את שירו "התקוה", שנעשה אח"כ להמנונם של הציונים.

וכשנתעורר רעיון ישוב א"י, התמכר אליו אימבר בכל חום נפשו הסוערת. בשנת תרמ"ב (1882) נסע לא"י ושם נזדמן לפונדק אחד עם הנדיב האנגלי סיר אוליפנט ורעיתו, שהשתדלו אז בחצר השולטן לטובת ישוב א"י, ולמען לא יהיה אתם כאוכל לחם חסד, נתקבל אצלם בתור "מזכיר". אז התחיל לפרסם מאמרים ושירים בשבחה של א"י בעתון "חבצלת". יחד עם זה עשה מלחמה נגד פעלת המיסיונירים, וכשראה אח"כ, כי השתדלותו של אוליפנט לא תועיל מאומה, נפרד מעליו ויפרסם את ספרו "ברקאי", הכולל שירים על ישראל ועל הישוב בא"י (ירושלים תרמ"ו), ברצותו לעשות תעמולה לרעיון הישוב בקהל הקוראים העברים. אחרי מות אוליפנט (בראשית שנת תרמ"ט) עזב אימבר את א"י וילך למצרים, לקונסטנטינופול וללונדון, בלונדון התודע אל ישראל זאנגוויל ותחת השפעתו החל לכתוב אנגלית ומאמריו משכו עליהם את תשומת לבם של נבוני דבר.

בשנת תרנ"ב עזב אימבר את אנגליא וינד לאמיריקא, ויעבור ברגליו בכל הארץ לארכה ולרחבה. פה המשיך את פעלתו הספרותית בשפת אנגלית ואחדים ממחקריו נדפסו על חשבון הממשלה, ששאלה את חות־דעתו באיזה ענין מחיי היהודים. כן נדפסו באמיריקא איזו ממחברותיו בשפת אנגלית, שבהן נתן תרגומים מאגדות התלמוד והמדרשים. ובכל אשר כתב באנגלית, נמצאים ברקי רעיונות מפליאים, אף כי יש ממחקריו שאינם מהוקצעים בהרצאת דבריהם.

איזה משיריו העברים, שכתב באמיריקא ושהדפיס בעתוני הארץ הזאת, נקבצו ע"י

*) מפני חשיבותו של השיר הרי הוא נתון בזה, כמו שיצא מעט מחברו.

לְאַף בְּרִי.

מַלְאַךְ הַנְּשָׁמוֹת — דְּמָעוֹתַי יָרְטִיבוּ,
עָבִים תַּטְרִיחַ — יַמְתִּיקוּ הָרָנָּנִים,
וּבְקוֹלוֹת רָעָמִים — מִלָּחֶם יָנוּבוּ
יַמִּים תַּנִּיחַ — נַפְשִׁי עֲנָבִים.
לָאָרֶץ הַצָּבִי — מִלֵּחַ אָבוֹתַי
עֲנָנֶיךָ תַּסִּיעַ — אֶשְׁתָּה לְרָוָיָה
לְאַף בְּרִי — וּבְצֵל תְּמוּרָתוֹ
תְּפַלָּתִי אַשְׁמִיעַ: — נַפְשִׁי תֶּחְסֶיָה.
שִׂימָה דְמָעוֹתַי — נָא בְּרִי,
אָז בְּנֹאֲךָ, — צִיר שָׁלוּחַ
עַל קִבְרֵי אֲבוֹתַי — שְׁמַע לְפִי
תָּרִיק מֵימֶיךָ, — וְעָבִים תַּטְרִיחַ,
דְּמָעוֹתַי תְּפַלָּחָנָה — שִׂימָה דְמָעָתִי
יְמוֹנְנוּ תְלָמֶיהָ — נָא בְּנֹאֲךָ
וּמֶעָפָר תִּצְמַחְנָה — וְעַל אֶרֶץ נָפָתִי
שׂוֹשַׂנֵּי שָׁדֶיהָ, — הֶרֶק נִשְׁמֶיךָ.

אחיו בזלוטשוב ונדפסו בשם "ברקאי החדש" (זלוטשוב תרס"א). אח"כ עוררו הפרעות בקישינוב ומלחמת רוסיא ויפוניא את בת־שירתו מחדש, ובשנת תרס"ה הדפיס ספר "ברקאי השלישי", שהקדיש לכבוד מושל יפוניא. יש משיריו אלה, שתרגם בעצמו לאנגלית ותבנם שיר ושבח ליפוניא על שנצחה את רוסיא, וכל השירים הללו כלם כתובים בסגנון נביאי, כי סופה של רוסיא לנפילה ולכליון בגלל רשעת עריצותה לישראל.

אימבר לעת זקנתו

שמואל יעקב אימבר

* כ"ג אדר תרמ"ט (24 פברואר 1889) בסאסוב, ויהי נודד במדינות שונות, עד שנתגלגל לאמיריקא ומאמיריקא שב לגליציה.

Samuel J. Imber, Kraków.

בן־אחיו של הקודם — וגם הוא משורר, שקנה לו שם. בלמדו בגימנזיום, התעסק בשירים פולנים וגם נסה את כחו לעשות כמוהם. וכשלא עשה רושם בשיריו אשר בשפת פולנית, התחיל לכתוב יהודית, ובמשך שנים אחדות הוציא קבוצות שירים חשובות, שמשכו עליהם עיני הקוראים הנבונים. אף כי יתמוגגו השירים ההם בדרשנות, ויש אשר תחסר בם ההתפעלות הפיוטית הראויה לנושאיהם, מלבד זה יש אשר הוא חוזר על שיר אחד כמה פעמים.

הקובץ הראשון משיריו נדפס בשנת תרס"ט בשם "וואס איך זינג און זאג" (למברג). אח"כ חדש את פני השירים ההם והוסיף עליהם שירים חדשים בקובצים: "רויזענבלעטער" (וילנא 1914); "וויקטאריא" (ווין 1920); "וואלד אוים וואלד איין" (ווין 1921). באותה שנה קבץ את כל שיריו מחדש, להוציאם במחברת אחת בשם "נעקליבענע דיכטונגען" (ווין). בקובץ ההוא הדפים מחדש גם את הפואימא "אסתרקע" על אדות אהובת המלך הפולני קאזימיר הגדול (שהדפים בראשונה בסטא־ניסלוי 1911) יחד עם קבוצת שיריו על ארץ־ישראל ומושבותיה (שכתב אחרי שובו מסיור בא"י ושהדפים מתחלה בלמברג 1912 ובווין 1918).

בינתים כתב גם שיר אחד עברי באחת מחוברות "רביבים" לי"ח ברנר.

ובהתחדש הרוחות לאחר המלחמה, התחיל לערוך בווין מאסף ספרותי בשם "ניילאנד" שיצאו ממנו רק שלש חוברות. גם בנויורק עשה נסיון להוציא מאסף פובליציסטי בשם "די נעענעוואָרט", שמלא אותו במאמרי עצמו על פתרון שאלות הזמן הרחוקות מן הפיוט. אח"כ הוציא אנתולוגיא אנגלית משירים יהודיים עם תרגום אנגלי משלו ומשל אחרים בשם "מאדערן אידיש פאעטרי" (נויורק 1927). באנתולוגיא זו השתדל לעשות דבר גדול, ברצותו להראות לקוראי אנגלית את יפיו של הפיוט היהודי, וחפצו עלה בידו רק במקצת, כי לא הצליח תמיד בבחירת השירים הראוים לתרגום.

בימים האחרונים קבע את דירתו בקראקא ושם התחיל בסנגוריא על הפיטנים הפולנים מגזע ישראל, שהמבקרים הפולנים מקטרגים עליהם*). כן גם התחיל להוציא מאסף חדש ביהודית בשם "צווישן ווינד־מיהלען", שימלאהו במאמרים משלו.

) אביו של שמואל יעקב, שמריהו (א' אדר תרכ"ח, 24 פברואר 1868 בזלוטשוב) הנה גם הוא מן "המנסים את הנוצה" בעניינים שונים בעברית וביהודית. כן השתתף במשך שבועות אחדים עם שמעון מנחם לזר בהוצאת "שבועון" עברי בקראקא. וזה מקרוב ערך קובץ כתבי אהיו, שנדפס בארץ־ישראל.

אברהם בן בנימין אינזלר

* כ״ה שבט תרנ״ג (11 פברואר 1893) בסטרי — ובעת הוא פרקליט בלבוב.

Dr. Abraham Insler, Lwów.

עסקן ציוני מראשית נעוריו, שהתחיל בחלומות נקם בצוררי ישראל — ועתה הוא עומד בראש הציונים הרדיקלים בגליציה המזרחית.

את עבודתו הסיזרו־תית התחיל בעתוני המפלגה בגליציה אשר בשפת פולנית, וכשפרצה המלחמה העולמית ישב בווינא והשתתף בעריכת הקונטרסים של המלחמה (בהנהלתו של דר׳ נתן בירנבוים), ששם הובעו בשפה ברורה כל המשאלות המדיניות של היהודים.

בשנת תר״פ התישב בלבוב ויתמסר לפובליציסטיקא בתור חבר המערכת של העתון הציוני „Chwila״ ובה בעת לא משך את ידו גם מהעסקנות הצבורית בעיר מולדתו. בשנת תרפ״ב נבחר לציר בית־המחוקקים בפולין מגליל־הבחירה סטניסלב־קולומיא, ויישמש בכהונה זו חמש שנים. אז הרבה להתעסק בשאלת ההנהלה העצמית של הערים ושבטי העמים השונים אשר בפולין, וכאשר קמו „חובבי הזכיות האנושיות״ בצרפת לקרא תגר על מצב בתי האסורים במדינתו, בחר הסיים ועד של שבעה אנשים לחקור ולדרוש בענין הזה, ויהי אינזלר אחד מן השבעה הללו, ואשר ראה בחקירותיו, פרסם אח״כ בעתון „דער מארגען״ בשפת יהודית.

בימי שבתו בסיים היה במשך איזה זמן אסקרטור באגודת הצירים היהודים, ויהי ממצדדי יצחק גרינבוים, שלא בדעת חבריו מגליציה המזרחית. וכשנתפרדה החבילה במערכת העתון „טאגבלאט״ לרגלי הפולי־טיקא הזאת, השתתף בשנוי שם העתון ההוא ל״דער מארגען״ ובעריכת תכנית חדשה להוצאתו.

מלבד מאמריו הרבים בעתונים שונים וביחוד בהעתון „דער מארגען״ פרסם איזה מחקרים במחברות מיוחדות ובכחירת־מלואים לסיים הפולני, שהיתה בשנת תר״צ, נבחר מחדש לציר בית־המחוקקים, אלא שלא נקרא אף פעם לישיבה, עד שנתפרד הסיים.

זעליג אלערהאנד

* כ״ג סיון תר״ב (1 יוני 1842) בזוראוונא, □ א׳ סיון תר״ל (31 מאי 1870) בהתפוצצות מרכבת מסלת הברזל ונקבר למחרתו בלייפניק אשר במורביא.

Selig Allerhand, Żurawno.

חורז חרוזים, שהתפאר כי היא תלמידו של שלמה רובין ובשנת 1852 (בהיותו בן עשר שנים) כתב שיר ב״כוכבי יצחק״ לכבוד מורהו זה. אח״כ הדפיס עוד שירים אחדים אשר תרגם משילר ומהיינע.

דוד מאיר אנדרמאן

* כ״ו שבט תרי״ט (31 יאנואר 1859) בבוטשאטש, □ ט׳ מנחם אב תרפ״ד (9 אויגוסט 1924) בווינא.

David M. Anderman, Buczacz-Brody

עסקן בהשכלה, שרצה לאחד אותה עם האמונה. התחיל בכתיבת קורספונדנציות בעתון „עברי אנכי״ והדפים מחברת „אמונה והשכלה״, מחזה בחמש מחזות (דרוהוביטש תרמ״ז).

בשנת תרנ״ח קבע את דירתו בברודי, ובפרוץ המלחמה העולמית נדד לווינא ושם נשאר עד מותו. בחבתו לציון חלם ימים רבים להתישב באה״ק, ובפרט לאחר סיורו את הארץ בשנת תרע״ג, אלא שלא יכל להוציא את מחשבתו לפעלה מפני סבות צדדיות.

אביגדור בן משה אהרן אפטוביצר

* כ"ג אדר תרל"א (16 מרץ 1871) בטרנופול. בעת פרופיסור למדרש, לפילוסופיא דתית ולמפרשי התנ"ך בסימינריון לרבנים בווינא.

Prof. Dr. Victor Aptowitzer, Wien.

אביו היה תופש-ישיבה וחנוכו בבית אביו היה זה הרגיל אצל בני הדור הישז. אבל ע"פ מקרה נודע לאחד המשכילים, שהעירהו לדעת, כי ישנו עולם שלם מחוץ לד' אמות של ההלכה — ואז החל ללמוד למודים חצונים. אחרי כן גמר חק למודיו באוניברסיטה ובבית־המדרש לרבנים בווינא. ימים רבים היה עוזר לאברהם עפשטיין בעבודתו המדעית, ומשמת ר"מ איש־שלום (בשנת תרס"ח), נתמנה על מקומו. בשנת תרע"ח קרא אותו הרש"ז שכטר מנויורק לבא לאמיריקא, להורות בבית־מדרשו, ולא קבל את המשרה. וכשבא הרצ"פ חיות לווינא, מנה אותו למורה בפדגוגיון העברי.

ראש פעלתו הספרותית היא בגרמנית — ואלה ספריו:

1) „Das Schriftwort in der rabbinischen Literatur", 1906—1915; 2) „Beiträge zur mosaischen Rezeption im armenischen Recht", 1907; 3) „Die syrischen Rechtsbücher und das mosaisch-talmudische Recht", 1909; 4) „Kain und Abel in der Agada", 1922; 5) Parteipolitik der Hasmonäerzeit, 1927.

ובעברית פרסם את הספר "ראבי"ה" עם הגהות ובאורים (ברלין תרע"ד, תרפ"ו).

מלבד ספריו כתב הרבה מאמרים חשובים לתולדות הספרות ובחקרי הלשון בגרמנית ב"מאנאטשריפט פיר די ווישענשאפט דעם יודענטומס" (משנת 1905 ואילך), ב"וויענער צייטשריפט פיר די קונדע דעם מארגענלאנדעס" (משנת 1906 ואילך), ב"צייטשריפט פיר די אלטע טעסטאמענטליכע ווישענשאפט" (משנת 1909 ואילך), בצרפתית במאסף „Revue d. Etudes Julves" (משנת 1906 ואילך), במאסף האנגלי „Jewish Quarterly Review" (משנת 1907 ואילך) ועוד בעתונים ובמאספים שונים.

כן פרסם בעברית מחקרים שונים במאסף "הצופה לחכמת ישראל" (היו"ל בבודפסט), בהקדם, בהירדן, בכתבי האוניברסיטה הירושלמית, בספרי היובל לר"א שוואַרץ, לסימונזן, לפוזננסקי ועוד כאלה.

שמואל אבלי אפפעל

*כ' סיון תקצ"ה (17 יוני 1835). □ ח' ניסן תרנ"ב (5 אפריל 1892) בדרוהוביטש.

Samuel A. Apfel, Drohobycz.

אחד מסופרי ההשכלה. כתב בבחרותו באורי מקראות ושירים ב„כוכבי יצחק" ושם הדפיס גם הס:ד על ר' צבי חיות. אח"כ חבר "כשרון החכמה ומפח נפש", תמונת דמיון על במת ישחק באחרית תוגה (משרנוביץ תרמ"ג), ויתרגם אחד מחזיונות שילר בשם "קשר פיעסקא בגענוא" (דרוהוביטש 1888).

אבא אפפלבוים

* ג' סיון תרכ"א (12 מאי 1861) ברישא.

Abe Apfelbaum, Rzeszów.

תעה בראשית דרכו הספרותית ב"מאמריסטיקא" בעתונים שונים, עד שמצא את מקצוע עבודתו בביוגרפיות של חכמי איטליא הקדמונים, אשר היו לפני מאות בשנים וההיסטוריונים קפחו את חלקם.

בימי עלומיו נכנס במשא ומתן של הלכה עם גאוני גליציה ובקיאותו בספרותנו העתיקה היא שהביאתהו להתעסק בתולדות חכמי ישראל בימים קדמונים. ספרו הראשון

היה "תולדות הג' ר' יהודה מוסקאטו", שהיה רב במנטובה לפני שלש מאות שנה (דרוהביטש תר"ם), אח"כ הדפיס את תולדותיו של ר' עזריה פיגו בעל "בינה לעתים" (שם תרס"ז), ובספרו השלישי יספר את תולדותיו של "משה זכות", חייו, ספריו, שטתו הקבלית, תלמידיו, פיוטיו ופעלותיו הצבוריות (לבוב תרפ"ו).

משה בן יואל ארנשטיין

* כ"ז טבת תקצ"ט (13 יאנואר 1839) בליסקא, □ ט"ו מרחשון תרס"ז (3 נאוועמבער 1906) בטשרנוביץ.

Moses Orenstein, Czernowitz.

מליץ אמן בסגנון עברי, שהפיץ ידיעות מחקריות בתולדות העמים הקדומים בגבוב דברים. התפרנס כל ימיו מהוראה לבנ"י. שנים רבות ישב ברומניא ובשנותיו האחרונות היה מורה בטשרנוביץ. התחיל לכתוב בכוכבי יצחק, בהמגיד ובהמבשר. אח"כ ערך שבועון עברי בשם "ההלך" ביאסי (תרל"ט) ובשנת תרט"ב יסד עתון אחר בבוקארעסט בשם "המצפה", ושני העתונים הללו לא האריכו ימים. בשנת תרנ"ג נסה את כחו להוציא ירחון עברי בשם "השחר החדש" וממנו יצאו רק שתי חוברות.

החשובים שבחבוריו הנה הם: "אורות מאופל" (האור); "הגולם והשטן ביום הכפורים" (השחר שנה ט'); "תולדות העמים" (ווינא תרל"ט); "תולדות גויי ימי קדם" (השחר שנה י' ואוצר הספרות כרך ב'); "איש חמודות" (לבוב תרט"ח).

שמעון אֶרנסט

* ט' מנחם אב תר"ס (4 אויגוסט 1900) בקראקא — ובעת הוא יושב בתל-אביב בא"י.

Simon Ernst, Tel-Aviv.

מומחה בביבליוגרפיא ובתולדות סופרי ישראל.

בהיותו בן ארבע עשרה, עזבו אבותיו את עיר מולדתו והתישבו בארץ הקדושה. שם למד בישיבת "לשכת הרבנים". אחר כך נתמשכל ויבקר בסימינריון למורים מיסודה של חברת העזרה בברלין. בשנים האחרונות הוא עסוק בהנהלת הספריה אשר בתל-אביב — ומשנת תרפ"א דתחיל לפרסם מאמרים על אודות סופרים וספרים בעברית, ביהודית ובגרמנית בעתונים שונים וגם פרסם מחברת "לקוטי אמרות" הכוללת פתגמי הרצל.

וממחקריו היותר מצוינים ראויים להזכיר ביחוד מאמריו על תולדות התיאטרון, הבדחנות והמסכות לפורים מימי תקופת התלמוד עד ימינו אלה, שהתחיל להדפיס במאסף "ארכיוו פון אידישען טעאטער" (נו־יורק). כן הוא מכין לדפוס מחקר חשוב על גדולי החסידות, וקטעים מעבודתו זו בצורת מונוגרפיות על ר' נחמן מברצלב, ר' פנחס מקוריץ, ר' אברהם מלאך ור' נפתלי מרופשטשיץ כבר הופיעו במקומות שונים ובשנה האחרונה פרסם ספר חשוב בחקר שאיפותיה וזכיותיה של ה"אשה".

ישראל אשנדארף

* י"א אדר תרס"ט (4 מדץ 1909) במילניצא — ובעת הוא יושב בלבוב.

Izrael Aschendorf, Lwów.

סופר מתחיל, שכשרונו לא נתחוור עוד. ראשית חנוכו קבל בסביבת משכילי העיירה, ובשנת תרפ"ז התחיל לכתוב שירים בשפת יהודית, שנושאיהם לקוחים ברובם מחיי אסירי עוני וסובלי מחסור. אך יש אשר ישיר גם על המכוסה מן העין, שהוא רק מורגש ואינו מובן. לעתים "ינסה את הנוצה" גם בספור שישתדל לתאר בו את התנוונות העיירה היהודית בגליציה.

ב.

יוסף באבד

* ה' שבט תרל"ה (11 יאנואר 1875) בלבוב — וכעת ווא רב"ד בווינא.

Rabb. Josef Babad Wien,

חותר מגזע גאונים, ובשנות העשרים לחייו החל לשמש בתור דיין בבית-דינם של רבני לבוב. בשנת תר"ע נתמנה לרב אב"ד בקאלוש אשר בגליציה המזרחית, ובשנה האחרונה נבחר לראש בית דין בווינא.

בהתרועעו עם אחד מסופרי "השלח" התחיל לפרסם על ידו איזה מחקרים חשובים ב"השלח" בחתימת שמות בדוים (תוספאי, הבבלי, יהושע בן נון), ומהם יצטיינו מאמריו: הרמב"ם בתור בעל הלכה, לדמותו הרוחנית של רש"י, הפלפול ומהותו, מבוא לפילוסופיא של משפט ישראל, המנהג במשפט ישראל. אח"כ פרסם ב"התור" שבירושלים מחקר ע"ד "החזרת עטרת המשפט העברי ליושנה" ובקרת על ספר "המשפט העברי" לגולאק.

שלמה בן ישעיה אברהם הלוי באבער

* ה' שבט תקפ"ז (2 פברואר 1827), □ י"א טבת תרס"ז (28 דצמבר 1906) בלבוב.

Salomon Buber, Lemberg.

אומן בספרות המדרשים, בעריכת תכנם, בברור נוסחאותיהם ובהערת מקורותיהם ע"י הגהותיו והארותיו, שעזרו לרבים מחכמינו ובלשנינו במחקריהם. יחד עם זה עסק לפעמים גם בתולדות גאונינו ובחקר קדמוניות ערי ישראל בפולין. ובחייו החילוניים היה סוחר אמיד ועסקן צבורי, שהקדיש כל שעה פנויה לצרכי הכלל.

ואלה ספריו:

א) "תולדות אליהו התשבי", הוא החכם המדקדק ר' אליהו בחור, כל המוצאות אותו ואת ספריו, מיום נפקחו עיניו להתהלך בארץ החיים עד אשר שבה נפשו למרומי שמים (ליפסיא תרמ"ז).

ב) "פסיקתא" והיא אגדת ארץ ישראל, מיוחסת לרב כהנא, שהיתה טמונה באוצרות הספרים, עם הערות ותקונים ועם מבוא גדול (ליק תרכ"ח). — דברי המבוא יחד עם הפסיקתא תורגמו אח"כ לגרמנית ע"י המלומד הנוצרי פרופ' ווינשע (לייפציג 1884).

ג) "לקוטים ממדרש אבכיר", שנמצאו מפוזרים במקומות שונים עם הערות מאירות (ווינא תרמ"ג).

ד) מדרש "לקח טוב" המכונה פסיקתא זוטרתא על חמשה חומשי תורה, יסדו ר' טוביה בר' אליעזר, אשר חי במאה התשיעית לאלף החמישי, ויהי מונח בכת"י כשמונה מאות שנה, עם הערות והגהות ומבוא גדול (וילנא תרמ"ד).

ה) "שערי ציון", כולל ספר הקבלה מאדם הראשון עד אנשי כנסת הגדולה וסדר תנאים ואמוראים עם שלשלת רבנן סבוראי והגאונים ויחוס הרבנים והחכמים עד ה"א קל"ב. חברו ה"ר יצחק ב"ר יעקב די לאטיש, עם הערות ותקונים (יאוסלוי תרמ"ה).

ו) "לקוטים ממדרש אלה הדברים זוטא", עפ"י כת"י מאוצר הספרים במינכן ולקוטי מאמרים שהביא רבנו בחיי ממדרש דברים ואינם נמצאים בנדפס (ווינא תרמ"ה).

ז) "מדרש תנחומא" הקדום והישן, המיוחס

לר׳ תנחומא ב״ר אבא, שהיה טמון בכת״י עם מבוא גדול והערות (ווילנא תרמ״ו).

ח) ספר ״שבלי הלקט״ השלם, כולל פסקי דינים והלכות וחדושים מנאונים קדמונים ופירושים על מאמרי חז״ל, חברו ר׳ צדקיה ב״ר אברהם הרופא בתחלת המאה הראשונה לאלף הששי (ווילנא תרמ״ז).

ט) ״ספרי דאגדתא״ על מגלת אסתר, קבוצת מדרשים שונים (ווילנא תרמ״ז).

י) ״פשר דבר״, כולל תשעים מלות בודדות לר׳ סעדיה גאון, עם באורי דוקעס ועם הערות חדשות (פשעמישל תרמ״ח).

יא) ״אגור״, כולל הקדמה וקצת הוספות על ספר הערוך מר׳ שמואל ב״ר יעקב נמע חי במאה התשיעית לאלף החמישי, עם מראה מקומות והערות (ברעסלא תרמ״ח).

יב) ספר ״מעין גנים״ להשר ר׳ שמואל בן נסים מסנות, אשר חי בארם צובה במאה האחרונה לאלף החמישי, והוא כעין ילקוט מאגדות חז״ל על איוב (ברלין תרמ״ט).

יג) ״מדרש תהלים״ המכונה שוחר טוב ע״פ שמונה כתבי יד עם הערות ותקונים ומבוא גדול (ווילנא תרנ״א).

יד) ״מדרש שמואל״ ע״פ הוצאת קונשטנדינא ווניציא ועם השואה ע״פ כ״י פארמא, עם מבוא, הערות ותקונים (קראקא תרנ״ב).

טו) ״מדרש אגדה״ על התורה ע״פ כ״י יחידי מארם צובה עם מבוא והערות מאירות (ווינא תרנ״ב).

טז) ״מדרש משלי״ ע״פ כת״י עם מבוא והערות (ווילנא תרנ״ג).

יז) ״מדרש זוטא״ על שה״ש, רות, איכה וקהלת ע״פ כת״י פארמא (ברלין תרנ״ד).

יח) ״אנשי שם״, כולל תולדות רבני לבוב וגאוניה עם מבוא על קורות היהודים בעיר ההיא (קראקא תרנ״ה).

יט) ״אגדת אסתר״ ע״פ כת״י מתימן (קראקא תרנ״ז).

כ) ״מדרש איכה רבתי״ ע״פ כתבי יד עם מבוא והערות (ווילנא תרנ״ט).

כא) ״ילקוט המכירי״ על תהלים (ברדיטשוב תרנ״ט).

כב) מדרש ״שכל טוב״ על בראשית ושמות לר׳ מנחם ב״ר שלמה, שחי בשנת ד״א תתצ״ט (ברלין תר״ס-תרס״ב).

כג) ״קריה נשגבה״, תולדות רבני זאלקווא וקורות היהודים בעיר ההיא (קראקא תרס״ג).

כד) ״ספר האורה״ פסקי דינים והלכות לרש״י ז״ל (לבוב תרס״ה).

מלבד ספריו הנזכרים כתב עוד מאמרים למאות בכל העתונים והמאספים העברים, שהופיעו מראשית שנות הששים למאה הי״ט עד יומו האחרון, ומהם נדפסו רבים גם במחברות מיוחדות.

בבקרת ספריו יש מן המבקרים, שכתבו עליו קשות, כי הוא ״מרבה דברים ללא תועלת, כדי לכסות על הדברים הצריכים באור, שגם הוא לא ידע לבארם״. המבקרים הללו הנה הם: שמואל מודלינגר, פרופיסור דוד צבי מילה, אברהם עפשטיין, מיכאל לוי רודקינסון, יעקב רייפמאן, יהושע העשיל שור, חיים יחיאל בורנשטיין. אבל יותר מאלה שבחוהו חכמים אחרים, כמו: צונץ, שי״ר, שד״ל, גרץ, ילינק, דרנבורג, נייבויער, שטייניישניידר, כרמולי, דושאק, ברלינר, הרכבי, דוקעס, שניאור זק״ש, אייזק הירש וויים, ש״י פין ועוד רבים כאלה.

הדר. קוהוט בספרו ״ערוך השלם״ השתמש הרבה בחקירותיו הבלשניות וכן יזכירהו גם לוי באוצר-המלים שלו כמה פעמים לשבח. והרב שי״ר כתב לו באחד ממכתביו (הנדפס בישרון לקובאק, שנה ד׳ עמ׳ 66) לאמר: ״עוד תרצה לשמוע משפטי על מאמריך, ובאמת בקשה זו אך למותר. ת״ל תושע לך ידך לכתוב בעניגים שונים

בחכמה ודעת ואינך צריך להסכמות ומהללים".

מאיר בן אלכסנדר זוסמן באלאבאן

* ז' אדר תרל"ז (20 פעברואר 1877) בלבוב — וכעת הוא מורה דברי הימים באוניברסיטה אשר בווארשא.

Prof. Dr. Majer Bałaban, Warszawa.

עמקן מומחה בקורות היהודים בפולין, שהכנים יפעה פיוטית למחקריו, בתתו להם תואר ספורי. מרבית חקירותיו הוא כותב פולנית וגרמנית, אבל יש ממחקריו שנדפסו גם בעברית, ביהודית או ברוסית.

התחיל את עבודתו הספרותית בכתיבת קורספונדנציות לעתוני הציונית בשפת פולנית ולרגלי מחקרו בדבר האשה המפורסמת רויזא אשת הפרנס נחמן בן יצחק מלבוב נכנס אח"כ לפני ולפנים במעמקי קורות היהודים בפולין והעלה משם פנינים בחקרי ההיסטוריא ובביוגרפיות של אישים מצוינים, שהקנו לו שם טוב.

בראשית עבודתו הספרותית הוכרח לבקש את לחמו מהוראה בבתי־הספר הנמוכים, אח"כ נתעלה למורה בבתי־ספר התיכונים, ולפני פרוץ המלחמה חשבו עליו בספירות ממשלת אוסטריא, למנות אותו למורה באוניברסיטה, אלא שפרצה המלחמה בינתים, אז נתמנה למשרה דתית על שדה המלחמה ולמשגיח על עניני היהודים בחבלי פולין הרוסית, שנכבשו ע"י צבאות אוסטריא. אח"כ בא לווארשא ושם נתמנה בשנת תר"ס למנהל בהמ"ד לרבנים "תחכמוני", בשנת 1924 יסד ירחון פולני לספרות ולמדע בשם „Nowe Życie" שיצאו ממנו שש חוברות, ובשנת 1928 נתמנה למורה תולדות ישראל וספרותו באוניברסיטה אשר בווארשא.

מלבד עשרות מאמריו בחקר קורות ישראל ועניני החיים הצבוריים שהדפיס בעתונים ובמאספים שונים, חבר את הספרים האלה:

Izak Nachmanowicz, żyd lwowski XVI. wieku. Lwów, 1904.

Josephus Flavius. Charakterystyka człowieka i historyka. Lwów, 1904.

Z przemyskich dziejów. Lwów, 1904

Życie prywatne żydów lwowskich na przełomie XVI. i XVII. wieku. Lwów, 1906.

Żydzi lwowcy na przełomie XVI. i XVII. wieku. Lwów 1906.

(הספר הזה זכה לפרס ממוסד וואוולברג ונדפס על חשבון האוניברסיטה בלבוב).

Herc Homberg. Lwów, 1906.

Dzielnica żydowska, jej dzieje i zabytki. Lwów, 1909.

Skizzen u. Studien zur Geschichte der Juden in Polen. Berlin, 1911.

Jawein Mecula. Lwów 1912.

(תרגום ספרו של ר"נ הנובר).

Dzieje żydów w Krakowie i na Kazimierzu. Kraków, 1913.

(בעד ספרו זה כבדתהו עיר קראקא בשנת 1929 במתנת כסף).

Die Krakauer Judengemeinde-Ordnung. Frankfurt a. M., 1913—1916.

Dzieje żydów w Galicji. Lwów. 1916.

Die Judenstadt von Lublin. Berlin, 1919.

Z historyi żydów w Polsce. Warszawa, 1919.

Historya i literatura żydowska. 3 tomy. Lwów 1924.

Studya historyczne. Warszawa, 1927.

משה דוד באלאבאן

* ב׳ סיון תר״א (22 מאי 1841) בלבוב, □ ט׳ אלול תרנ״ה (29 אויגוסט 1895) בסטרי.

M. D. Balaban, Stryj.

מליץ בחרוזים ושיריו הם ברובם מתורגמים. התחיל לכתוב בכוכבי יצחק (חוב׳ ל״נ ול״ה). אח״כ כתב מאמרים ושירים בהמגיד (מליק), בהכרמל לפין ובהעת לשולבוים. בנעוריו ״יצק מים״ ע״י רי״ש נתנזון — ואחרי חתונתו הצטמצם במסחרו ושעה רק מעט לעניני ספרות.

נחום באָמזע

* ט״ז מנחם־אב תרס״ו (7 אויגוסט 1906) בסאסוב — וכעת הוא יושב בלבוב.

Nuchim Bomse, Lwów.

משורר ביהודית, בעל כשרון רגשני, שילדותו עברה עליו בכפר ובחיי עוני בעיירה. ע״כ נתרשם ברוחו הרעב והמחסור יחד עם השרירים החזקים, הנושאים בחבם את יסודות הדרור. בסערת המלחמה האחרונה ברח עם אבותיו למורביא וגם שם קבל את רשמיו.

התחיל את פעלתו הספרותית בשנת תרפ״ד ומאז כתב שירים וספורים בעתונים שונים, אח״כ השתתף ביסוד במה ספרותית לצעירי גליציה בשם ״צושטייער״. בשנת תרפ״ח היה עוזר במערכת השבועון „Obrona״ ובשנת תרפ״ט נדפס קובץ שיריו בשם ״אין טעג פון דער וואך״.

יהורה בארש

* א׳ סיון תקע״ח (9 יוני 1815) בברודי, □ כ״ג ניסן תרכ״ג (12 אפריל 1863) בבוקארעסט אשר ברומניא.

Dr. Julius Barasch, Bucarest.

לוחם נלהב לזכיות בני עמו המדיניות והחברתיות. סניגור נגד כל עלילות המשטינים על ישראל ואמונתו. מיסד בתי ספר לנערי בני ישראל ברומניא ומקהיל את קהלותיהם. רופא מצוין, שיסד על הוצאותיו בית־מרפא לילדים ושהורה חכמת הרפואה בבה״ם הגבוה מטעם הממשלה. חובב למודי הטבע וחובר חבורים מחוכמים במקצוע זה בשפת רומ ית, ובהיות השפה ההיא

עניה ביסודותיה בבטויי מדע, העשיר אותה בחדושיו הבלשניים. מיסד העתון הראשון ליהודים בשפת רומנית עם הוספה צרפתית, לעשות פומבי לסבלות היהודים ברומניא בחוגי בעלי ההשפעה המדינית בארצות המערב. לתכלית זו האחרונה הרבה לכתוב גם בגרמנית.

בהיותו בן ט״ז השיאוהו הוריו אשה בעיר מולדתו, וכאשר אבד את כספו בעסקים רעים, יצא לאשכנז. שם למד את תורת הרפואה ובשנת תר״א (1841) נתעטר בתואר רופא. אז החל לנסות את מזלו בערים שונות ברומניא, עד שהתישב בשנת תרי״ב (1852) בבוקארעסט.

שנה שלמה (תרי״א) הלך מקודם למסעיו בארצות אוסטריא, אשכנז, צרפת ואנגליא, ובכל מקום בואו שת לבו לעניני היהודים, ללמוד מהם את המוטל לעשות לתקון מצב בני עמו ברומניא. ובשובו ממסעיו נתמנה למורה מדעי הטבע בבה״ס הגבוה בבוקארעסט, ומשלת המדינה התחילה מאז להשתמש בכשרונותיו להיטיב ולהשכיל את המוניה גם בפה וגם בכתב.

יצחק בארב

* א׳ תמוז תקפ״ז (26 יוני 1827), □ כ״ד שבט תרס״ג (21 פעברואר 1903) ביארוסלוי.

Isak Barb, Jarosław.

מורה שפת עבר, שהתחיל את פעלתו הספרותית בשירים שנדפסו בהמבשר. אח״כ כתב הערות עיוניות ובקרתיות ותשובות לשאלות הנדסיות בהמגיד. בימי נעוריו שאף לצאת ממצרי מדינתו אל העולם הרחב, ויהי

"שומע לקח" באוניברסיטה אשר בווינא, אלא שלא בצע את זממו. אז שם את מבטחו בבנו אשר לעמיל, שהיה בעל כשרונות גדולים, וגם תוחלתו־זאת נכזבה, כי מת הבן ההוא בבחרותו בו' ניסן תרל"ו, בהיותו בן כ"ב שנה.

ב' חבר את הספרים האלה: "ממשיל משלים" (הוצאה ראשונה, לבוב 1861; הוצאה שניה מתוקנת, דרוהוביטש תרנ"ז); "מקבט", חזות קשה, הכינה גם חקרה המליץ האנגלי שקספיר והעתיקה ללשון אשכנז המליץ הנשגב פרידריך שילר ומאשכנזית (תורגמה) לעברית (דרוהוביטש 1883); "אדם וחוה בגן עדן", שיר ספורי (פשעמישל 1885); "קונטרס סוד העבור", באור עניני מדע הנמצאים בתלמוד (דרוהוביטש תרנ"ז).

שלום בן אליהו בארון

* ג' סיון תרנ"ח (26 מאי 1895) בטרנוב — וכעת הוא פרופיסור בקתדרא העברית אשר באוניברסיטה "קולומביא" בנויורק.

Prof. Dr. Salo Baron, New York.

הוריו ארוקים ויחד עם זה משכילים במלא המובן, ויתנו לו חנוך דתי וכללי בבת־אחת. מזמן היותו בן עשר ומעלה עמד בכל מחצית השנה למבחן מלמודי הגימנזיום, שלמד מפי מורים פרטיים, ובו בזמן למד תורה מפי מלמדים הגונים ע"פ הנוסח הישן.

לפני פרוץ המלחמה למד אצל הג' ר' יוסף ענגל מקראקא, לקבל ממנו "התרת הוראה", אלא שפרצה המלחמה בינתים. אח"כ למד בווינא בסימינריום לרבנים ובאוניברסיטה, ושם הוכתר בכתר הרבנות ובתואר דר' לפילוסופיא, למדעי המדינה ולמשפטים.

משנת תרע"ט עד תרפ"ו היה מורה להיסטוריא בפדגוגיון העברי בווינא, שעמד תחת הנהלתו של הרב צבי פרץ חיות, ובשנות תרפ"ג-תרפ"ו היה ג"כ עורך־דין בווינא. בשנת תרפ"ז נתמנה למורה להיסטוריא ומנהל הספריה בטכון לחכמת ישראל מיסודו של סטיפן וויז בניויורק — ובשנת תר"צ נתמנה לפרופיסור בקתדרא העברית אשר באוניברסיטה "קולומביא" בניויורק (מיסוד הקרן של נתן מילר).

כתב מאמרים רבים בעברית, בגרמנית ובאנגלית. כן פרסם שני ספרים בגרמנית: א) "די יודענפראגע אויף דעם וויעגער קאָנגרעס", 1920; ב) "די פאָליטישע טהעאָריע לאסאל'ס", 1923. ובאנגלית חבר ספר על הגיטו והאמנציפציא של היהודים ועל "הלאמיות ואי־הסבלנות".

מרדכי זאב בן יעקב בוּבֶר

* ח' אדר תרל"ח (8 פברואר 1878) בלבוב, — כעת מורה לידיעת הפילוסופיא הדתית של היהדות באוניברסיטה אשר בפרנקפורט דמיין.

Prof. Dr. Martin Buber, Frankfurt a. M.

נכדו של שלמה באבער, שבהתעמקו בעניני תחית הלאם הישראלי, נעשה פרשן לחסידות, המפייט על יצירות רוחה ומפענח את צפונותיה, בראותו בה את היסוד להתהוות רוחניות חדשה, שתועיל להת־חדשות היהדות.

בראשית פעלתו הספרותית היה ממערי־ציו של הרצל ובשנת 1901 היה במשך ירחים אחדים עורך עתונה הרשמי של הציונית "Die Welt" (בווינא). אח"כ התרחק מעל הרצל ונעשה קרוב בדעותיו לאחד־העם, ויהי שואף ליקיצת הלאם מחייו המלאים רקב, לפתוח

למחשבותיו דרכים חדשים, אשר יובילו אותו לחיים אמתים ושלמים. ובשנים האחרונות התקרב לדעותיו של א״ד גורדון ולהן הוא מקדיש את כשרונות רוחו.

להפצת הרעיון הלאמי בחוגי הקוראים הגרמנים השתתף ביסוד הוצאת הספרים הידועה בשם "Jüdischer Verlag" בברלין, ומשנת 1906 עד 1924 היה עורך את הירחון "Der Jude" העוסק בתחית הרוח העברי ובהעמקת הרעיון הציוני. בשנת 1926 פרסם (בהשתתפות פרנץ רוזנצווייג) תרגום גרמני חדש לכתבי הקדש, שבו הוא מלביש את הפיוטיות העתיקה מחלצות חדשות, כי כל מה שהוא כותב, יצטיין ביפי סגנונו הלוקח לבבות ומתנשא לגובה מיוחד, שנתבצר למהדרים מן המהדרים שבבעלי הסגנון אשר בשפת אשכנז.

בשנת 1923 נתמנה למורה באוניברסיטה אשר בפפד״ט ובה בעת התחיל להטיף לדרישת שלום עם הערביים אשר בא״י, כמו שדרש אח״כ לאיחוד האמונות התרבותיות ולשלום כללי בעתון הנקרא בשם "Die Kreatur" שהוא עורך בהשתתפות עתונאי אחד קתולי ועתונאי אחד פרוטסטנטי.

ואלה ספריו שהופיעו עד היום:

Geschichten des Rabbi Nachman (1906); Die Legende des Baal-Schem (1907); Ekstatische Konfessionen (1908); Reden und Gleichnisse des Tschuang Tse (1910); Drei Reden über das Judentum (1911); Daniel (1912); Vom Geist des Judentums (1915); Völker, Staaten und Zion (1916); Die jüdische Bewegung (1916, 1920); Ereignisse und Bewegungen (1917); die Rede, die Lehre und das Lied (1917); Mein Weg zum Chassidismus (1918); Der heilige Weg (1919); Cheruth (1919); Der große Maggid (1921); Ich und Du (1922); Reden über das Judentum (1923); Das verborgene Licht (1924).

יעקב בודק

* א/ תמוז תקע״ט (24 יוני 1819) בלבוב
□ ג/ מנחם־אב תרט״ו (18 יולי 1855) במחלת החלירע בטשרנוביץ.

Jacob Bodek, Lemberg.

הוא היה ראש לחברת צעירים, שאמר להסיר את עטרת־הכבוד מעל ראש שי״ר צונץ, שד״ל ויש״ר, שבני דורם ענדו להם יחד עם גיסו א״מ מאהר ז״ל ובהשתתפות נחמן יצחק פישמאן ויעקב מענש כתב בקרות שליליות על כל מה שחדשו החכמים הנזכרים בדברי ימי ישראל, ובקרותיהם השנונות של אלה, שעשו את ספרות ההשכלה כמרקחה, נדפסו בספר "הרואה ומבקר ספרי חכמי זמננו" (חוב׳ א׳: לבוב 1837, חוב׳ ב׳: אֶפּעֶן 1839) ובמאסף "ירושלים", שיצאו ממנו שלש חוברות (זאלקווא תר״ד, לבוב תר״ה, פראג תר״ה).

אח״כ הוציא ב׳ את הספר "קורות העתים" לאברהם טריביטש, הכולל קורות דברי הימים למלכי אירופא משנת תק״א עד שנת תקס״א, עם "קורות נוספות", שנמשכו עד שנת תק״צ (לבוב תרי״א) — ואחר מותו נדפס מאמרו על תולדות ר״צ חיות, שהיה מונח בכתובים ("המגיד", שנה א׳, גליונות ח׳ — י״א).

נכדו יעקב בודק בלבוב הוא עסקן ציוני, כַּתָּב לעתוני היהודים אשר בלשון המדינה ומשנת תרפ״ב עד תרפ״ז היה ציר הסינאט בבית-המחוקקים בפולין.

צבי הירש בודק

* י"ט תשרי תקפ"א (27 ספטמבר 1820) בברודי, □ י"ב אלול תר"מ (19 אוגוסט 1880) בלייפציג.

Herman Bodek, Leipzig.

חתנו של הרש"ל רפאפורט, שהתעסק במסחרים שונים בהצלחה מועטת, ובנסעו לרגל עסקיו ללייפציג, התישב שם ונעשה מתורגמן מושבע בבית המשפט של העיר ההיא.

כתב מאמרים רבים, שמדעיותם מיוסדת לחצאין, לשליש ולרביע, ומהם הכי נכבד מאמרו „תולדות ר' מרדכי סטרעליסקר", שנדפס בהכרמל לשנת תרל"ה. ובהתחברו בלייפציג לחברת „הבונים החפשים", כתב מחברת בשם „אלה דברי הברית", לעשות תעמולה לרעיונות הבונים החפשים בקרב קוראי עברית ע"י הארת מגמותיהם ומנהגיהם (לייפציג תר"מ).

זאב וואלף בן דוד הכהן בוכנר

* ב' אייר תק"י (12 אפריל 1750) בברודי, □ ג' סיון תק"פ (16 מאי 1820) בפרנקפורט דאדר אשר בפרוסיא.

Wolf Buchner, Brody.

משורר משכיל, שהפליא בלחטי מליצתו ובהמצאותיו הלשוניות, כי ידע לחקות היטב את סגנונם של אלחריזי ושל בן גבירול ובדרשי. כל ימי חייו היה נודד בערי פולין, ליטא ואשכנז, ויתפרנם ממכירת ספריו, שהדפיס בכמה מהדורות, ואלה הם: „זבד המליצה" (פראג תקל"ד); „זבד טוב", שירים (פראג תקנ"ד); „כתר מלכות", שיר תפלה על דרך הרשב"ג (לבוב תקנ"ד); „שירי תהלות לה' דבר יום ביומו" (ברלין תקנ"ו); „שיר נפלא" על מעשה בראשית וכל מלותיו רק מא' עד ל' (פפד"א תקס"ב); עוד נדפסה מהדורה שניה מן הספר הזה עם הוספות מאת אהרן חורין (ברלין תק"ע); „צחות המליצה", אגרות ומכתבים שבם יספר את כל גלגולי תלאותיו וכיצד נעשה כומא בעינו הימנית (פראג תקס"ה); „שיר ידידות" (פפד"א תק"ע) — ושנים רבות אחרי מותו נדפסה הלצתו בשם „סדר תנאים ראשונים מחג הפסח", שהיתה טמונה בכתיבת ידו אצל אחד מתלמידי תלמידיו (לבוב תרל"ח).

ישראל בורשטין

* ג' אייר תרנ"א (11 מאי 1891) בנאדבורנא וכעת הוא יושב בווינא.

Israel Bursztyn, Wien.

למד מעצמו את למודי הגימנזיום, עד שהשיג תעודת בגרות. אח"כ למד לשונות המזרח באוניברסיטה אשר בווינא, וביחוד התעמק בחקירת דקדוק שפת עבר ואת פרי חקירותיו המפתיעות במקוריותן העלה על ספרו „Vollständige Grammatik der Alt- u. Neuhebräischen Sprache" (Wien

1929), שעבד עליו עשר שנים שלמות. בספרו זה סלל לו דרך חדשה, שנסמך בה על המסורת העתיקה של החדר והישיבה ובכוון מיוחד התרחק שם מדרכי כל המדקדקים המודרניים, בין שהם בני־ברית ובין שאינם בני־ברית. כללי מחקריו לא יצטמצמו רק על לשון התנ"ך, כי דוא מכנים לדקדוקו גם את לשון התלמוד והמדרשים. הוא חושב, כי האלפא־ביתא העברי נתקן בא"י ולא במצרים או בבבל. כן יחלק את התנועות ע"פ צלצולן במבטא האשכנזי, שלפי דעתו דברו בו המנקדים הטבריינים. ומלבד זה גלה שני „בניינים" חדשים בשמוש הפעל: בנין „נִתְפַּעֵל" ובנין „נִתַּפְעֵל".

יעקב ביברינג

* כ"ח מנחם־אב תקע"ח (30 אויגוסט 1818), □ י"ד חמוז תרמ"ב (1 יולי 1882) בסטאניסלב.

Jakob Bibring, Stanisławów.

מליץ בתרגומים מן המשובחים שבדורו, אשר שר ע"פ הרוב בתרגומים וח־קויים, ושיריו נדפסו בכל העתונים והמא־ספים שבימי פעלתו הספרותית. ימים רבים היה מזכיר בקהלת עירו ומתורגמן בבית־המשפט. חלק אחד ממה שכתב נקבץ יחדו בספר „אגודת שושנים" (ווינא תרל"ו) ושאר כתביו נשארו מפוזרים במקומות שונים.

מַקס בִּינֶנשטוק

* כ"ג אדר שני תרמ"א (24 מרץ 1881) בטרנוב, □ ג' ניסן תרפ"ג (20 מרץ 1923) בלבוב.

Prof. Dr. Max Bienenstock, Kraków-Lwów.

למד באוניברסיטה אשר בקראקא ונתדקטר שם בעד מחקרו ע"ד היסוד היהודי שבשירי היינע. את המחקר הזה כתב פולנית, כמובן, ובעצמו תרגמהו לגר־מנית (1910). משנת 1902 ואילך התחיל להתעסק בציונות ולרגלי פעלתו זאת ערך מאמרים שונים לעתונים פולנים ע"א שאלת היהודים. בשנת 1904 נתמנה למורה בגימנזיום ממשלת אוסטריא, ובשביל עסקנותו הציונית העבירוהו בכל שנה לעיר אחרת, עד שנתמנה למנהל גימנזיום פרטי ליהודים בלבוב. וכשנשתחררה ממלכת פולין במלחמה האחרונה, חשדוהו ביחסי קורבה לאוקראינים. בגלל זה נתפש למלכות

והושם במאסר. ואע"פ שיצא נקי בהשפטו, אסרו עליו את ההוראה והוכרח לבקש פרנסתו בכתיבה לעתונים.

במשך ימי הוראתו פרסם מחקרים שונים בפדגוגיא יהודית וכללית וגם חבר איזה ספרים בגרמנית ופולנית בעניני בקרת ותולדות הספרות, והחשובים שבהם הנה הם: ע"ד השפעת הספרות הגרמנית על יצירותיו הפיוטיות של Słowacki (ווארשא 1909); ע"ד הֶבֶּל והיינע (1913); השקפותיו האמנותיות של איבסן (לייפציג 1913). כן תרגם לגרמנית את „הקומדיא לא־האלהית" של קראסינסקי ולפולנית תרגם את הספר „יזכור" לחללי השומרים בא"י. ואחרי מות אדולף שמאנד מסרו לו הציונים לערוך „ספר זכרון" לשם כבוד הנעדר (בפולנית).

אחר אשר הסירוהו מכהונת מורה, התענין הרבה בספרותנו העממית ובתיאטרון היהודי, ויכתוב בענין הזה מאמרים רבים בפולנית. ולא ארכו אז הימים, עד שלמד לכתוב בעצמו יהודית, ויערוך מאמרים למאגבלאט הלבובי ולמאסף „רינגען". כן נדפס ממנו מאמר אחד אחרי מותו במאסף „מילגרוים".

בבחירות לבית־המחוקקים בפולין בשנת תרפ"ב נבחר לציר הסינאט, ובהתעתדו לעבודה מדינית רחבה, מת בטרם שהספיק להתחיל את פעלתו.

הֶנריק ביגלאייזן

* ג' אייר תרט"ו (21 אפריל 1855) בלבוב.

Prof. Dr, Henryk Biegeleisen, Lwów.

חוקר ומבקר בלשון פולנית, שהתעמק במחקריו בספרי הקלסיקים הפולנים. הוא בן אחותו של נחמן קראָחמאַל*) ואת בניו הכנים בעצמו תחת כנפי האמונה הנוצרית. במשך איזה זמן היה אבטוריטט ספרותי, בפרט במה שנוגע למיצקביץ ולסלובצקי.

* אחרים אומרים, שהוא בן־בתו של נחמן קראחמאל, אלא שלא ידעו את הדבר אל נכון — כפי ששמעתי מפי ביגלאייזן בעצמו, שהתפאר בכבוד דודו.

כן פרסם מחקרים רבים ע"א הקלסיקים של השפות האחרות וספריו נתקבלו לספרי למוד בבתי־הספר הגבוהים בגליציה, עד שקמו עליו שונאים שהתקנאו בו בשביל יהדותו, אף כי אין לו כל שייכות לאמונתו ושם יהודי לא יזכר בספריו. השונאים הללו הרבו להשטין על מגרעות מחקריו — ומאז התחילה ירידת ערכו.

בשנות חשיבותו לא נתנו לו הפולנים להתפרנס מחכמתו, ויהי נאלץ להיות מורה ומנהל בה"ס לנערות, שהתכלכל מקופת הקהלה העברית, עד שירד ערכו הספרותי — ואז נמנה לפרופיסור בגימנזיום ובאוני־ברסיטה.

מרדכי ליב בן משה ביסליכס

* ד' אייר תק"ס (29 אפריל 1800), □ ה' תמוז תרי"א (5 יולי 1851) בברודי.

Marcus L. Bisliches, Brody.

מו"ס וביבליוגרף מומחה, המפורסם בשביל נסיעותיו התכופות לחפש אחרי כתבי־ידות, שהו"ל מנוקה משגיאות בהוספת הערותיו, כמו: „ישועות משיחו" לדון אברבנאל (תקפ"ח), „שפת יתר" להראב"ע (תקצ"ה), „מנחת קנאות" לדון אסתרוק (תקצ"ו), מאמר „יקוו המים" לר"ש אבן תבון (תקצ"ז), „מורה המורה" לרש"ט פלקירא (תקצ"ח) ועוד כאלה.

אֶמיל ביק

* ו' שבט תר"ה (14 יאנואר 1845) ביאנוב, □ א' דר"ח תמוז תרס"ו (23 יוני 1906) בווינא.

Dr. Emil Byk, Lwów.

עסקן מדיני, ראש קהלת ישראל בלבוב וציר בית־המחוקקים באוסטריא, שנבחר בשנת תרנ"א בגליל ברודי־זלוטשוב, ויש־מיש במשמרתו זו עד יום מותו. ונאומיו אשר נשא בפרלמנט, עשו רושם בחוגי הפלמטרים, בהיותו דורש טוב לעמו ומתון בכל מדברותיו.

בראשית פעלתו המדינית היה „ליברלי" ונוהה אחר הממשלה המרכזית בווינא. אח"כ היה נוטה לפולנים, ויהי חבר נאמן לאגודתם ומשתתף במעשיו בדרישת אבטו־נומיא לממשלת גליציה. כן התיחם בשלילה לציוניות מפני פטריוטותו הפולנית, שחשב, כי הציוניות תתנגד לה.

כתב על כל שאלות החיים בשפת אשכנז בעתון „דער איזראַעליט" (הוצאת החברה „שומר ישראל" בלבוב, שעמד בראשה שנים רבות). כן נדפסו רבים מנאומיו בעתונים שונים ובמחברות מיוחדות.

יעקב שמואל ביק

* ה' תמוז תקל"ב (13 יוני 1772), □ ט' סיון תקצ"א (21 מאי 1831) בברודי.

Jakob Samuel Bick, Brody.

איש משכיל והוגה דעות, שהתחבר בימי עלומיו אל מנדיל לעפין וגם אל חלוצי ההשכלה האחרים, ובאחרונה התחרט על השכלתו ויצמד לקהל החסידים, אף כי לא חדל להגות במחקרי חכמה ובשפות לועזות, ע"כ לא יכלו משכילי דורו להבין את רוחו, ויחשבוהו למשוגע או לצבוע.

שיריו נדפסו במאספי „בכורי העתים" ואיזה ממכתביו שנשארו ממנו נדפסו אחרי מותו בכרם חמד ובמאספים אחרים. באחד משיריו הספיד את רבם של החסידים, ר' אייזיק מקומארנו, ואת שירו זה לא יכלו המשכילים לסלוח לו לעולם. ובמחברת מיוחדת נדפסה קינתו על מות פראַנץ פון הויער בשם „דמעות לזכרון ישר" (לבוב תקפ"ג).

בעל „כרם חמד" התעתד להדפיס את כל כתביו, שנשארו אחריו, אלא שלא הוציא את מחשבתו, כי נשרפו כל הכתבים

ההם בשנת תקצ"ה בבית חתנו (עי' „כרם חמד" ב', עמ' 131).

אשר בן יצחק מנחם הלוי בירנבוים

* ז' אדר ב' תר"ח (12 מרץ 1848) בקראקא, □ כ"ד מנחם־אב תר"פ (8 אגוסט 1920) בקיניגסברג אשר בפרוסיא.

Eduard Birnbaum, Königsberg.

בן־דודו של מחבר הספר הזה.

מנגן מצוין וחוקר בתולדות הנגינה העברית. תלמידו של שלמה זולצר וגדולי חזנים אחרים. חבר מנגינות רבות לתפלות ישראל, וישתדל לתת סגנון יהודי למנגינות עתיקות של הגוים.

כשנתמנה בשנת תרל"ד לש"ץ בבי־טהען אשר בשלזיא העליונה, החל להתעמק בחקרי התפתחותה של הנגינה העברית וגם כתב הרבה על הענין הזה בעתונים היהודים בגרמניא. ביחוד הצטיינה חקירתו ע"א המנגנים העברים בחצר המלך במנטובה (משנת 1542 עד 1628). בדרך חקירתו זו מצא ג"כ, כי בחצר הפפא ליאו העשירי היה מנגן יהודי (שהמיר את דתו) ושמו ג'יובאני מאריא.

משנת תרל"ט ואילך היה ש"ץ ראשי בקיניגסברג, ובמשמרתו זו עמד עד יום מותו.

נתן בן מנחם בירנבוים

* י' אייר תרכ"ד (16 מאי 1864) בווינא, ויהי נודד ימים רבים במזרח ובמערב, עד שהתישב באחרונה בברלין.

Dr. Nathan Birnbaum, Berlin.

אביו, שהיה יליד גליציה, רצה לחנך את בנו בדרך ההשכלה הגרמנית, אלא שרוחו ונפשו של הנער נמשכו לתורות גליציה—ואחרי התלב־טיות וזעזועים שונים שב למקור אבותיו, לאדיקות באמונה. בגי־ליציה היה מקור השפעתו, גם בהתלה־בותו הלאמית וגם בהתלהבותו הדתית, ומהשפעתו זו השיב אח"כ לגליציה עשרת מונים.

יחידי הוא תמיד בשאיפותיו ובודד בדרכיו, ולא לעתים רחוקות הוא סותר מה שבנה מקודם ברוב עמל ויגיעה, אף אם יאמר בלבבו, כי סתירותיו שהוא סותר אינן אלא המשך למה שבנה מאתמול.

מיום דרכו ראשונה על במת הצבור, הרי הוא מחפש את ה„אמת" — והמתבוננים אל דבריו יש אשר לא יוכלו להבין לרוחו, מפני שהוא הולך ומשתנה בדעותיו מפעם לפעם מתוך נפתולים נפשיים וחבלי מלחמה פנימיים שאינם פוסקים. ואם נדמה לו, שמצא את השביל המוביל אל הדרך המבוקש, לא ירפה עוד ממנו, גם אם יוכרח להפרד מעל חבריו, שלא יאבו ללכת אחריו עוד.

בעודו תלמיד באוניברסיטה אשר בווינא יסד בהשתתפותו של ראובן בירר את האגודה הלאמית הראשונה בעולם, שסמו־לנסקין קרא לה שם „קדימה". ואחרי הפרעות ברוסיא והופעת המחברת Auto-emancipation לליאון פינסקר התחיל להוציא עתון להפצת דעותיו בשאלת הלאמיות הישראלית בשם „Selbst-Emancipation" שיצא עד שנת 1894 בווינא. בשביל קושי הפרנסה והשבחת דעותיו, שקנו להם תומכים וגואלים מן הצעירים, נדד אח"כ לברלין וישם החל לערוך שבועון בשם „Jüdische

„Volkszeitung". התלבטות דעותיו מן הימים ההם אפשר לראות בשתי מחברותיו: „Die nationale Wiedergeburt des jüdischen Volkes in seinem Lande" (Wien 1893); „Jüdische Moderne" (Berlin 1896).

שנות עבודתו ההן היו שנות מלחמה עזה נגד הטמיעה וההתכחשות, שתוצאותיהן היה בירור חיובי שלם ומקיף ברעיון הלאמיות הישראלית ותכלית שאיפתן היתה להושיב את ישראל על אדמת אבותיו. וכשצעד הרצל את צעדיו הראשונים בציוניות והסטודנטים מבני חברת „קדימה" נמשכו אחריו, היה ב' מן הראשונים. ובקונגרס הראשון (בשנת תרנ"ז) דרש דרשה קשה להבין, מפני שרחף עליה רוח של סיום במחשבותיו הציוניות והקונגרס היה רק התחלה של התלבטות חדשה. אח"כ נמנה למזכיר ראשי בלשכת הציוניות ולא יכל להתאים את דעותיו עם דעותיו של הרצל, ובשביל כך יצא מן המפלגה הציונית לבלתי שוב אליה עוד.

אז התחיל להמשך אחרי דעותיו של אחד־העם, עד שהתפשר אח"כ עם הגלות על יסוד רעיון האבטונומיא היהודית. להפצת הרעיון הזה התמכר במבחר כחותיו, ויכתוב מאמרים נלהבים על הצורך להתקין את חיי העם בגולה על יסודות אבטונומיא פנימית, ובשעת הבחירות אל הפרלמנט האוסטרי בשנת 1907 היה מועמד לבחירה, באמרו „שהאבטונומיא הישראלית בארצות הגולה צריכה שתהיה ראש מאוזי היהודי, כי רק בה תלוי הפתרון המוחלט לשאלת היהודים".

לתמיכת שאיפתו זאת, אחרי אשר לא זכה בבחירה ההיא, הוציא שבועון בשפת גרמנית בשם: „Neue Zeitung" שלא האריך ימים, כי נסע אז לאמריקא, לעשות תעמולה לתנועה חדשה של „עממיות" ולהכרת הלשון היהודית לשפת הלאום, ובשובו מאמיריקא סדר בטשרנוביץ את ועידת האידישיסטים, שהיה יושב בראשה. שם גם הוציא עתון בשפת יהודית בשם „דר. בירנבוים'ס וואָכענשריפט", ויתרגם מבחר ספרי סופרי המופת משפת יהודית לגרמנית. ובשהוכרח לרגלי פרנסתו לעזוב את טשרנוביץ, עבר בערי רוסיא וידרוש על הלאמיות העברית בארצות הגולה ועל הלשון היהודית.

ככה הלך הדבר ונמשך עד התפרצות המלחמה. אז הסתלק ממרבית דעותיו הקודמות, ויעבור אל מחנה המאמינים, בראותו את קיומו של עם ישראל רק בשמירת האמונה בטהרתה ובמקוריותה. לא שהמלחמה העירתהו לכך, אלא שנשתנתה השקפתו בהשתלשלות מחשבותיו.

את דעתו זו הביע בעברית ויהודית במחברתו „דברי העולים" (ברין 1917) ובמחברותיו האחרות ביהודית וגרמנית, כמו: „Um die Ewigkeit" (Berlin 1920) „פון אַן אפיקורס געוואָרען אַ מאַמין" (קאָפּענהאַגען 1919); „גאָטס פאָלק" (ווין 1919); „אין גלות בי אידען" (צוריך תר"פ) ועוד כאלה.

עקרי דעותיו באמונה נמצאים במחברתו Im Dienste der Verheißung (Berlin 1927) ששם הוא אומר, כי „תעודת היהודי להיות נפשו מתגעגעת להתגשמות עצמיותה של היהדות במלואה, לשכלל את נשמת האדם בעבודה שקטה ותמה, שעליה להיות למופת עולם."

ההתבוללות נושאת בחצנה את ההרס התרבותי — יאמר שם עוד — ובהשפעת הירידה התרבותית של עמי אירופא נעשינו לחסרי תרבות, אלא שבעוד אשר העמים האירופיים חיים למרות רצונם בחיי תרבותם, כי היא חיי נשמתם, הנה אנחנו התלושים

מאבדים בידים כל חלקה טובה של תרבותנו הלאמית.

ובמלחמתו של ב' נגד ההתבוללות הוא בא כעת לידי החלטה, כי גם הציוניות היא מין התבוללות. בדבר הזה יש אמנם להודות, כי הציוניות תצטיין בהבנה למסתריה ההיסטוריים של העצמיות הרוחנית הלאמית, אבל בדרך כלל יש בציוניות מעין גלוי של ההתבוללות.

עוד יתאונן, כי „לא התורה והיהדות הן כעת מרכז החיים של עם ישראל, לא ההתמסרות לרצון האלהים, אלא הארץ והחיים הערומים על האדמה", ומפני אשר „יראת האלהים ושמירת תורתו נדחקות לאט לאט לקרן זוית בחיי העם והיהדות האדוקה מסתגלת להשקפה זו ע"י השפעת הציוניות", הוא רואה בזה „סכנה גדולה", ולפיכך צריכים האדוקים — לדעתו — „לעבוד לטובת א"י ולשוב ולעבוד בלי פוליטיקא גבוהה, בלי קלות דעת, אלא מתוך האהבה העתיקה והקדושה לא"י, הבוערת בלב כל יהודי נאמן".

להמשכת עבודתו של ב' בהפצת רעיונותיו האמורים יסד בחדש ניסן תר"צ ירחון בשפת גרמנית בשם „Der Aufstieg" (ברלין—ווין), המוקדש לדעותיו אשר במחברתו „דברי העולים". ולהשלמת הערכת פעלותיו יש להזכיר, כי בימי עלומיו התחיל לחבר דקדוק שפת עבר על יסוד הספר „אהבת ציון" למאפו ובשפת יהודית החל לכתוב בשנת תרס"ז.

והרוצה לעמוד על דעותיו של ב' עד ימי המלחמה, יוכל למצא את מבוקשו בשני כרכי כתביו בשם: „Ausgewählte Schriften zur jüdischen Frage" (Czernowitz 1910).

בימי המלחמה ערך ספרי זכרונות למאורעות המלחמה (Jüd. Kriegs-Archiv), שעל פיהם יוכלו היהודים לדרוש שווי זכיות בכל ארצות גלותם. לתכלית זו הוציא גם שתי מחברות, אשר שם האחת „Den Ostjuden ihr Recht" (Wien 1915) ושם השנית „Vor dem Wandersturm" (Frankfurt 1919).

ראובן בִּירֶר

* י"א אייר תקצ"ה (10 מאי 1835) בלבוב וגם כעת הוא יושב שם.

Dr. Rubin Bierer, Lwów.

זקן הציונים בגליציה, שהקדיש את כל כחות נפשו לתחית הלאם. עודנו בעלומיו הרבה להתעסק ביסוד חברות למטרות שונות ולא שעה לכל התולי סביבתו*).

שנים אחדות שמש בתור רופא־חולים בלבוב, ומפני שלא היתה עוד בעת ההיא מחלקת הרפואה באוניברסיטה הלבובית משוכללת לכל פרטיה, הלך לווינא להשתלם בידיעותיו, ושם התודע אל פרץ סמולנסקין ונתן בירנבוים, שבהשתדלותם עזר ביסוד אגודת סטודנטים בשם „קדימה", שהיתה ראשונה להרים את דגל הרעיון הלאמי. אח"כ שמש שנים אחדות בתור רופא בבילוגרדו, בירת סרביא, ובסוף שנות השמונים למאה העברה נקרא לבא לסופיא אשר בבולגריא, להיות רופא בחצר הנסיך המושל, ויהי שם עד סוף שנות התשעים. ובהיות הרצל בסופיא (בשנת תרנ"ו), בעברו מקונסטנטינופול, הציגהו ב' לפני הנסיך המושל וגם עשה תעמולה גדולה בקרב היהודים לרעיונותיו של הרצל.

כתב מאמרים למאות בשפת גרמנית, שנתפרסמו בעתונים שונים, וכלם סובבים על הרעיון הלאמי וחבת ציון.

---

* השתדלותו ביסוד חברות נתנה את החומר לנ"נ סאמועלי למהתלתו בשם „מאיר/ל בעל החברות".

חיים בן אברהם אבא בלאָך

* כ"ז סיון תרמ"א (25 יוני 1881) בעירה קטנה במחוז מרמרוש ואת חנוכו קבל בדילאטין, שהיא לו כעיר מולדת. — כעת הוא יושב בווינא.

Chajim Bloch, Wien.

נתגדל על ברכי החסידות והוא שהכנים לתוך הספרות הגרמנית את הספור החסידי העממי בפשטותו, בלי כל סלסול מליצי ולהטי השפה.

ואלה ספריו בגרמנית:
„Der Prager Golem" (Berlin 1920)
עם פתיחה מהמלומד הנוצרי פרום. העלד. הספר הזה תורגם לאנגלית ע"י הרי שניידרמאן מניויורק ולצרפתית ע"י הפרופיסור ריטר משטראסבורג.
„Die Gemeinde der Chassidim" (Berlin 1920).
ספורי חסידים בשני חלקים, שבהשתדלות ישראל זאנגוויל קבל בעדם פרס ממוסד ספרותי בלונדון.
„Israel der Gotteskämpfer" (Wien 1920)
אדות ר' אלידו בעל־שם מחלם והגולם אשר ברא.
הספר הזה תורגם גם לפולנית.
„Hersch Ostropolier", ein jüdischer Till Eulenspiegel (Wien 1920).
„Ostjüdischer Humor" (Wien 1920).
„Talmudische Weisheit", altjüdische Wechselgespräche (Wien 1921).
„Gottes Volk und seine Lehre" (Wien 1923).
„Kabbalistische Sagen" (Leipzig 1925).
ע"א האר"י ותלמידיו. תורגם גם לאנגלית.
„Das jüdische Amerika", Wahrnehmungen und Betrachtungen (Wien 1926).
„Ahnenstolz" (Budapest 1926).
תולדות הגאון רא"ל מסטרעליסק Lebenserinnerungen des Kabbalisten Vital (Wien 1927).
„Priester der Liebe" ספורי חסידים (Wien 1930).
„Das jüdische Volk in seiner Anekdote" (Berlin 1931.)
ובעברית הדפיס „קובץ מכתבים מקוריים מהבעש"ט ותלמידיו" (ווינא תרפ"ג). ומלבד זה הוא מכין לדפוס ספר נחוץ לידיעת ההיסטוריא הישראלית בשם „אוצר חיים", הוא ספר זכרון מחיי בני ישראל וקורותיהם, מיוסדים על יסודות ספרי השאלות והתשובות הדתיות מכל הארצות ומכל הזמנים.

יוסף שמואל בלאָך

* ט"ו טבת תרי"א (20 דצמבר 1850) בדוקלא, □ הושענא רבה תרפ"ד (1 אוקטובר 1923) בווינא.

Dr. Josef Samuel Bloch, Wien.

שנים רבות הביטו עליו בכל תפוצות ישראל, כאלו היה „מושבע ועומד" להיות פרקליט ליהודים נגד כל משטין ומקטרג, ולפיכך יש אשר קראו לו שם „הרב את ריבנו", כי בכל עת שהאנטישמיים השונים למיניהם קמו להתגרות בישראל, מימי עלילת טיסא־עסלאר בשנת תרמ"ב, שדברי ב' בלמדו זכות על דת ישראל עשו אז רושם אדיר וחזק, עד ימי חייו האחרונים, שלא הניח את קסת המלחמה מידו, ידעו הכל, כי ב' יענה לכל אויב תשובה נצחת, להשתיק כל שפת שקר.

אחרי מות הר"ש סופר, שהיה ציר בית־המחוקקים באוסטריא ממחוז קולומיא־סניאטין־בוטשאטש (בשנת תרמ"ג), נבחר ב' שלש פעמים זו אחר זו להיות ציר שלוח לבית־המחוקקים מאותו המחוז (משנת תרמ"ד עד שנת תרנ"ו), ובכל

נאומיו אשר נשא להצדיק את היהודים, השתדל תמיד להראות יחד עם כחשי עלילותיהם של האנטישמיים, שכל צורך לישראל הוא זייפן ונוכל.

ויהי כי נלאו הצוררים להיות מטרה לחצי לשונו השנונים של ב', הכריחו את שרי הממשלה באוסטריא, כי יבואו על ב' בעקיפין, לאלצהו, שיתפטר ממשמרתו. וכשעמד אח"כ על הבחירה בפעם הרביעית, לא מצא עוד את הסיוע הדרוש מצד היהודים, אף כי מסרו מקודם את נפשם על בחירתו.

בהיותו בן עניים מדוכאים, ברח ב' בימי עלומיו מעיר מולדתו הקטנה ללבוב, ללמוד שם אצל הג' ר' יוסף שאול נתנזון, אח"כ הלך לאיזנשטאדט במורביא, ללמוד בבית־מדרשו של הילדסהיימר, ובאחרונה פנה ללמודי חול באוניברסיטה אשר במאַגדי־בורג ובמינכן, עד אשר נתדקטר בציריך. אז נתמנה לרבנות בערים שונות באשכנז, ובאחרונה כהן בתור רב בפלורידסדורף הסמוכה לווינא. בעת ההיא יצא בשתי מחברות נגד עלילותיו של רוהלינג, שהרעישו את כל העולם התרבותי, בהוכיחו שם, כי רוהלינג זה, שהיה מורה ללשונות שמיות באוניברסיטה אשר בפראַג, הוא עם־הארץ גמור ואינו יודע „צורה דשמעתתא", וברצותו להשבע בבית־המשפט, שהיהודים צריכים לדם נוצרי, הרי הוא נשבע לשקר. בגלל זה תבע רוהלינג את עלבונו בדין ואחרי אשר נמשכה ההתעתדות למשפט הזה כשתי שנים ורוה־לינג ראה, כי לא ינחל כבוד במשפט, מחל על תביעתו ועל עלבונו.

וכראות ב', כי האנטישמיות הולכת ומתחזקת והיהודים צריכים לעתון מיוחד, אשר ידבר את אויבים בשער לפי רוחו וטעמו המיוחד, יסד לתכלית זו שבועון בשפת אשכנז בשם: „Österreichische Wochenschrift" שנשתנה אח"כ לשם „Dr. Blochs Wochenschrift" העתון הזה האריך ימים משנת 1885 עד 1921 — שלרגלי תוצאות המלחמה והמאורעות המדיניות לא היה עוד מקום לעתון אשר כזה.

בימי פעלתו הראשונים של ב' התחילו האנטישמיים באוסטריא לעשות תעמולה בחוגי הפועלים הנוצרים, להסיר את לבם מן הרכושנות ולהפנותו נגד היהודים, ומפני שהיתה אז הסכנה גדולה בפלורידסדורף, שהיא מקום משכן בתי־חרושת ופועלים רבים, כי ההמונים הנרעשים יקומו לקצץ ביהודים, יצא שם ב' לדרוש בפומבי ברחובות העיר, להוכיח, כי היהודים אינם אשמים ברוע מצבם של הפועלים, ולא זו בלבד אלא שתורת היהודים דואגת תמיד למצב הפועלים ולא תתן לאיש לעשקם.

ומיום אשר נפל ב' בבחירה (בשנת תרנ"ו), הצטמצם בעתונו, ויהי לבו ער לכל הזדעזעות אנטישמית, בהאמינו אמונת אומן, שהאנטישמיות סופה לעבור מן העולם, אם ידעו היהודים להשיב לחורפיהם את התשובה הנכונה.

עד אשר הופיע הרצל בספרו „מדינת היהודים", היה ב' „חובב ציון" במדה ידועה. ואח"כ נסתבכו הענינים בינו ובין מנהיגי התנועה, עד שנעשה מתנגד מוחלט לציוניות, ויהי רגיל לבא עליה בטרוניא בכל שעה מוכשרת ואינה מוכשרת.

קרוב לחמשים שנה עבד ב' בשדה הספרות — ואלה ספריו:

Ursprung und Entstehungszeit des Buches Koheleth (Bamberg 1874).

Studien zur Geschichte der Sammlung der althebräischen Literatur (Leipzig 1875).

Die Juden in Spanien, eine historische Skizze (Leipzig 1875).

Hellenistische Bestandteile im biblischen Kannon (Leipzig 1877, Wien 1882).

Jean Baudin, ein französischer Staatsmann und Rechtslehrer, ein Vorläufer Lessing's aus dem XVI. Jahrhundert (Wien 1881).

Quellen und Paralellen zu Lessing's Nathan (Wien 1882).
Der Arbeiterstand bei den Palästinensern, Griechen und Römern (Wien 1882).
Professor Rohling und das Wiener Rabbinat, oder Die arge Schelmerei (Wien 1882).
Des k. k. Professor Rohling's neueste Fälschungen (Wien 1883).
Von der Elementarschule und dem Erziehungswesen der alten Völker (Wien 1884).
Zur Reform des Gemeinde- und Armenwesens, eine sozial-historische Studie (Wien 1884),
Einblicke in die Geschichte der Entstehung der talmudischen Literatur (Wien 1884).
Der soziale Zwist und die Juden in Österreich (Wien 1886).
Aus der Vergangenheit für die Gegenwart, soziale und literarhistorische Vorträge und Essays (Wien 1886).
Reden gegen den Antisemitismus (Wien 1890).
Akten und Gutachten im Prozesse Rohling-Bloch (Wien 1892).
Offener Brief an die Kollegen im italienischen Parlamente (Wien 1895). *)
Talmud und Judentum in der österreichischen Volksvertretung (Wien 1900).
Israel und die Völker (Berlin 1922).
Lebenserinnerungen (Berlin 1922).

מלבד הספרים הללו כתב עוד בשנות השבעים למאה שעברה מאמרי־מדע לעשרות, שלא נקבצו לאחדים. ביחוד חקר אז הרבה ע"א מגלות אסתר וקהלת ברוח חפשי. כן כתב מחקר אחד בעברית ע"א ר' ישמעאל ור' עקיבא, שנדפס במאסף „ממזרח וממערב" (חוברת א').

שמשון בן יצחק הלוי בלאך

* א' תמוז תקמ"ד (8 יוני 1784), □ ו' תשרי תר"ו (7 אוקטובר 1845) בקוליקוב.

Samson Bloch, Kulików.

אחד מן המשכילים הראשונים, שחייהם היו שלשלת ארוכה של תלאות וצרות, בהיותם בודדים בעדתם וגלמודים בתוך עם לא־בינות ומשמרים הבלי שוא. אביו היה תורני אדוק, שחנך את בנו ע"פ דרכו. אך בעצת דודו, בעלה של אחות אביו, למד גם תנ"ך, שלא כבני גילו. דודו זה, ברוך צבי ניי, שבא ממורביא להיות מורה באחד מבתי־הספר בגליציה מיסודם של הקיסר יוסף השני והירץ הומברג, נשאר לשבת בזאלקווא. אחר אשר נתבטלו בתי־הספר ההם, והוא שהפיץ שם ידיעת לשון וספר בקרב בני הנעורים.

כשלא מלאו עוד לשמשון חמש עשרה שנה, השיאוהו הוריו אשה, שהביאה לו נדוניא הגונה וחמש שנים מזונות נתנו לו בבית אביה. אז התודע אל הרנ"ק ואל הרבנים שי"ר וחיות, שעורדוהו להשתלם במדעים. ובכלות שנות מזונותיו, נאלץ לבקש פרנסה לביתו. אך דרכי העולם והמסחר זרו לו וכל אשר פנה לא הצליח. אז מצא לו משרה אצל המדפים שמיד בווינא בתור „מגיה" בבית־דפוסו (תקע"ב), אבל גם שם לא מצא את המנוחה השלמה ולתקופת שנתים ימים נאלץ לשוב למולדתו, לקוליקוב (תקע"ד). ודאי הדבר, כי אבותיו ואבות אשתו הכריחוהו לכך.

בשבתו בווינא, הוציא את ספרו „תשועת ישראל", שתעודתו היתה לבטל את כל העלילות והתואנות מעל עם ישראל, כמו שהציע ר' מנשה בן ישראל לפני שרי העצה באנגליא בשפת אנגלית ומנדלסון תרגם את הדברים לגרמנית, ומן התרגום הגרמני עשה ש"ב תרגום עברי (ווינא תקע"ד). בראש הספר כתב ש"ב הקדמה, להוכיח תועלת החכמה, כי בכל עת צרה ליעקב שקדו החכמים לתשועת עמם, בדעתם תמיד מה להשיב ומה לעשות.

כשמונה שנים אחרי שובו לביתו, הוציא את החלק הראשון מספרו „שבילי עולם" אזיא (זאלקווא תקפ"ב). תעודת הספר הזה להורות דעת הגיאוגרפיא לכל אשר לא יבינו שפת המדינה. כן שם עיניו, להפיץ

* במחברת הזאת הוא דן על שאלת היהודים ברומניא וה א מתורגמת לאיטלקית, לצרפתית ולאנגלית.

אור על תכונותיהם ואמונותיהם של כל לאומי אזיא ועל כל ההבלים, אשר נחלנו אנחנו מהם. וכאשר קפצו קונים רבים על החלק הזה, הוציא בשנת תקפ"ח חלק שני, אפריקא, ובו הוסיף תולדות חכמי ישראל, אשר חיו בארצות ההן (כהרי"ף, הרמב"ם ועוד). ובשנת תרט"ו (תשע שנים אחרי מותו) יצא החלק השלישי מהספר הזה בשם „והב שב"ה".

להדפסת כפר „שבילי עולם" הסכימו גדולי הרבנים של העת ההיא, כמו: ר"מ בנעט מניקולשבורג, ה"ר משה מינץ מאובן ישן, הר"מ סופר מפרשבורג והר"ש לנדא מפראג.

בשנת תקפ"ט הוציא את „אגרת הרשב"א ותשובת הבדרשי", כי מכתב־השטנה, שכתב הרשב"א על אצילי פרו־בינצא, המרבים להגות בחכמה בטרם התבשל שכלם ובטרם ידעו להבחין בין אמת לשקר, היה לכסות־עינים לערלי־לב, לתת את אוהבי החכמה לחרם ולגדופים ולמנוע את הצעירים מלבקש השכלה, ע"כ יוכיח ש"ב בהקדמתו, כי הרשב"א לא בזה את החכמה, אשר לאורה הלך גם הוא בבאורי הגדות התלמוד, רק אחד התורנים דבר סרה באזניו על נכבדי פרובינצא, כי באהבתם את החכמה יקלו בכבוד התורה, ויחר בם אף הרשב"א ויכתוב מה שכתב.

להדפסת „אגרת הרשב"א" הסכים הרב ר' יעקב אורנשטיין מלבוב (בעל „ישועות יעקב"), שרדף אח"כ את ההשכלה והמשכילים.

בשנת ת"ר הוציא ש"ב את ספרו „תולדות רש"י", אשר תרגם מספרו של צונץ. בסגנון הספר הזה נראה שנוי לטובה, כי לא נמצא בו עוד גבוב מליצות על מליצות ופסוקים שלמים על שברי פסוקים, כבספריו הקודמים.

מלבד הספרים האלה כתב ש"ב הרבה מאמרים, שנדפסו בבכורי־העתים ובכרם־חמד, ואיזה מהם נשארו בכתובים, כמו המאמר „אי כבוד", הכולל מענה נמרץ על טענות שד"ל נגד הרמב"ם, אשר גנזו בעצת אוהביו, על כי פגע בו הרבה בכבוד שד"ל.

ש"ב היה ידען ובקי גדול, וחולשה היתה לו: להתהדר בידענותו ובבקיאותו בכל הידיעות התורניות והלמודיות ולהרבות בציטאטים מש"ס בבלי וירושלמי, ספרי ראשונים ואחרונים ודברי חכמי ישראל וחכמי אוה"ע — גם במקומות שאין בזה כל צורך, ע"כ נראהו בספרו „שבילי עולם" מדלג מענין לענין בלי סדר ומשטר, ומדי יתאר את גלילות אפריקא ויושביהם, הוא מראה את כחו בפלפול על ההתר לדור במצרים בזמן הזה.

משעת שובו לביתו היתה אשתו המכלכלת את הבית והוא עוזר לה לפעמים בהיותו מלמד תורה לבחורים. ואחרי אשר נתקבל שי"ר לרב בטרנופול (תקצ"ו), רצו אוהביו של ש"ב להעמידו למשרת רבנות בפשעמישל, אלא שלא עלתה בידם.

הרמן בלומנטאל

* כ"ג מרחשון תרמ"א (28 אוקטובר 1880) בבוליכוב — וכעת הוא יושב בוינא.

Herman Blumenthal, Wien.

מספר ומבקר מפורסם בשפת גרמנית, שהתחיל את עבודתו הספרותית בהיותו בן עשרים (בשנת 1900), ומאז הדפיס את הספרים האלה:

Jünglingsjahre (1900); Der Weg der Jugend (1907); Knabenalter (1908); Der Weg zum Reichtum (1912); Jüdische Sprichwörter (1912); Galizien (1914); Das Ghetto-Buch (1914); Der Herr der Karpathen (1915); Das Volk des Ghetto (1916); Polnische Juden-

geschichten (1919); Die Abtrünnige (1920); Gilgul, der Roman einer Seelenwanderung (1921); Ahasver in Wien (1923).

איזה מספריו פרסם בשותפות עם הסופר ארתור לאַנדסברגר מברלין וזולת זה כתב מאמרים למאות בעתונים שונים, שהרבה מהם קובעים ברכה לעצמם.

בעריש בלומנפעלד

* א' תמוז תקנ"ז (25 יוני 1797), □ כ"ג כסלו תרי"ד (24 דצמבר 1853) בברודי.

Berisch Blumenfeld, Brody.

משכיל ומשורר, שהשתתף בעמלם של שאר הסופרים העברים וגם תמך אותם מהונו, ע"כ הקדיש לו שמשון בלאַך את ספרו „תשועת ישראל" ושד"ל ערך אליו מכתבי חכמה, שהאחד מהם נדפס בכרם חמד (כפר ב').

ימים רבים היה סוחר טרוד במסחרים, ובאחרונה ירד מנכסיו, וילך לגור בווינא, וכשלא מצא גם שם את פרנסתו, השתדלו משכילי עיר מולדתו לטובתו, שיתמנה למזכיר הקהלה — ובמשמרתו זו עמד עד יום מותו.

תרגם ספר איוב לגרמנית ויבאר אותו בעברית וגם הוסיף עליו הקדמה ארוכה, להוכיח, כי חבורו מאוחר מאד (ווינא 1826), וכשקם שד"ל לבקר את תכן הקדמתו, ענה על הבקרת הזאת בשני מכתבים בכרם חמד (א' וב'). כן נדפסו ממנו שירים אחדים ומהם הכי נכבד שירו על „מותר האדם" (בכורי העתים, תקס"ד).

יצחק בלומנפעלד

* י"ב ניסן תקע"ב (25 מרץ 1812) בברודי, □ י"ח תשרי תרנ"א (2 אוקטובר 1890) בגינביא אשר בשווייץ.

Ignatz Blumenfeld, Geneva.

סוחר עשיר, שמצא נחת בהפצת הספרות העברית. לרגלי מסחריו היה הולך ונוסע לשווייץ ולאיטליא, כן ישב זמן רב באודיסא ובווינא, ובסוף ימיו התישב בגינביא.

משנת תרט"ז עד תרכ"ג הוציא בווינא ארבעה כרכים ממאסף ספרותי בשם „אוצר נחמד", מלא אגרות חכמי הזמן במדעי היהדות מפרי־עטם של אברהם גייגר, שי"ר, יש"ר, שד"ל, שחבד"ל, שמשון בלאַך, רפאל קירכהיים, י"ל דוקעס, הלל דילא־טורי, משה שטיינשניידר ואליקום כרמולי.

ליאו בלומנשטוק־האלבאן

* י"ד אדר תקצ"ח (11 מרץ 1838), □ כ"ו אדר תרנ"ז (28 פברואר 1897) בקראקא.

Prof. Dr. Leo Blumenstock de Halban, Kraków.

אחד מגדולי הרופאים, שנתעלה ע"י הקיסר (בשנת 1891) למעלת „אצילות" (Ritter von Halban) בעד תגליותיו בחכמת הרפואה וביחוד במה שנוגע לשאלות המות בידי אדם. בהיותו בן שלשים ואחת נתמנה להורות במקצוע שלו באוניברסיטה אשר בקראקא ושנים רבות שמש בתור „מומחה" לעניני רפיאות בבתי המשפט הגבוהים שבמדינה.

חבר ספרים הרבה בתורת הרפואה, שאין כאן המקום לפרטם לשמותיהם, גם ערך עתון מיוחד למקצוע שלו. וביחס לישראל לא התערב בעניניהם ולא השמיע מעולם אף מלה אחת לטובתם. בניו המירו את דתם בהסכמתו והם שקדעו את הנימא האחרונה שבין אביהם לבין עמו.

יהודה ליב בן זאב

* כ"ח מנחם־אב תקכ"ד (18 אויגוסט 1764) בעיירה סמוכה לקראקא, □ כ"א שבט תקע"א (17 פברואר 1811) בווינא.

Juda Löb Bensew, Wien.

ראשון למדקדקים העברים החדשים. אמן הסגנון, שהצטיין בצחות לשונו, ויהי למופת

לכל מושכי עט עד סוף המאה הי"ט. כן הניח את היסוד לבנין ה„מלונות" העברית, שהשתלמה אח"כ על יסודות הנחותיו.

בהיותו בן י"ג השיאוהו אשה בקרא־קא, ויהי שם סמוך על שלחן חותנו כשלש שנים. בעת ההיא נהה בסתר אחרי ספרים „הרומזים על דברי החכמה", עד שנעשה המקום צר לרוחו, ויעזוב את העיר בהיותו בן ט"ז, ויתע בארצות שונות, הנוטות למערב ובשנת תקמ"ז בא לברלין. שם התחיל ללמוד שפת אשכנז, ויתמכר ביחוד לידיעת הדקדוק העברי.

עבודתו הספרותית התחילה אז בכתיבת פירוש לספר „האמונות והדעות" לרס"ג (ברלין תקמ"ט) וב„המאסף" לשנת תקמ"ח כתב „משלי מוסר", ששם פנה אל הקוראים בבקשה, כי יתמכו בהוצאת ספרי הרס"ג ושאר הפילוסופים מימי הבינים. אח"כ הדפים בהמאסף פרק אחד מספר „בחינת עולם" עם שני פירושים לדוגמא מעבודתו, שהוא חפץ לעשות.

אחר אשר נמאסו עליו חיי הנדודים, השתוקק למנוחת חיי המשפחה, וישב אל אשתו לקראקא. אז רדפוהו בני עירו וגם נפש אשתו נקעה מעליו, ומתוך מסבות כאלה עזב את ארץ־מולדתו וילך לברסלא, שעסק שם ביסוד בית־דפוס עברי. שם הוציא (בשנת תקנ"ו) את ספרו „תלמוד לשון עברי", שמטרתו היתה להורות „יושר הדגיון, יושר המבטא ויושר הכתיבה". והחדוש שבספרו זה היה ביחוד הפרק הכולל שמוש הלשון ודרכי המליצה, שראה בה אמצעי, למשוך את הקוראים בעלי הטעם אל הספרות העברית. (נדפם בשלש מהדורות בחיי המחבר ועוד במהדורות רבות ותקוני מדקדקים שונים אחרי מותו).

בשנת תקנ"ח הדפים תרגום ספר „בן סירא" מן המקור הארמי ללשון עברית בלוית באור הענין — ונבוני דבר השתוממו על החקוי המצוין של הסגנון התנכי, שהספר נראה על ידו כאלו נכתב מתחלה בעברית. (מהדורה שניה מתוקנת מהספר הזה נדפסה בשנת תקס"ז ושתי מהדורות נדפסו עוד אחרי מות המחבר).

כלעת שבתו בברסלא הרבה לנסוע לרגלי מכירת ספריו, ומסעותיו אלה קרבוהו בידידות למשכילי זמנו. במשך מסעיו סר גם לדרוש את נוהו בקראקא, אבל אשתו לא רצתה בו ותדרוש להפרד מעליו בשביל שנתפקר ובני משפחתה הכריחוהו לתת לה ספר־כריתות.

אחר עשר שנות מגורו בברסלא בא בשנת תקנ"ט לווינא, שהתחילה להיות מרכז למשכילים ושם נתמנה למגיה בבית דפוסו של הראשאנצקי. בשנה ההיא הוציא את הספר „מגלת יהודית" מן האפוקריפין בעברית ואשכנזית, שהיה כעין המשך לפעלתו בספר „בן סירא". (מהדורה שניה ממגלת יהודית נדפסה עוד בחיי ב"ז ומהדורה שלישית נדפסה אחרי מותו).

בשנת תקס"ב הוציא את ספרו „בית הספר", הוא ספר „מסלת הלמוד", כי ראה את הצורך להשביח את סדר הלמוד העברי. הוצאה שניה מספרו זה יצאה בשנת תקס"ו בהוספת דברי חכמה ומוסר ודברי הימים מבריאת העולם עד חורבן הבית השני עם תרגום אשכנזי בצדם של רוב הפרקים. ואחרי מות המחבר נדפסו מהדורות רבות מהספר הזה ונוספו עליו הוספות ותקונים.

אז התמרמר על שנות מאות האפלה, שעברו על יהודי ארץ־מולדתו, כי „הצרות בלבלו את המוחות והגלות והנדנוד החשיכו עיניהם והניאו את לבבם מאין עוד פנות אל חכמה ומדע". אך לא היתה דעתו נוחה גם בהשכלתם של יהודי המערב, כי אם שם (בפולין) „העלו בתורה קמשונים וכסו פניה

חרולים בהזיות ופלפולים", הנה פה (באשכנז) „לא נשאר מכל ההמון כי אם ההתאמצות בלמוד שאר הלשונות ושפת עבר כעוטיה על עדרי חבריה".

בערך שנת תקס"ה עזב את משמרתו בבית־הדפוס של הראשאנצקי ויעבור לבית־דפוסו של אנטון שמיד, שמסחרו נתרחב בעת ההיא, אחרי שהממשלה אסרה הכנסת ספרים עברים מדפוסי חו"ל. אז כתב את ספרו „מבוא אל מקראי קדש", שבו יתאר את „התועלת שישיג ההוגה בכתבי־הקדש, לדעת קורות אבותיו והעתים שעברו עליהם, הנותנת יניקת תקוה מן העבר על עתידותה של האומה". את הנושא הזה האיר על יסודות המדע והבקרת בעקבות המלומד הנוצרי אייכהאָרן.

אח"כ הוציא את ספרו הגדול „אוצר השרשים", שהיה הכי חשוב ביצירותיו. ספרו זה שיצא בשנת תקס"ז היה דבר גדול לשעתו וזכה למהדורות אחדות בחיי המחבר ואחרי מותו. שם חדש הרכה תקונים בלשניים ושמושיים וכמו בשאר ספריו הודה גם בהקדמתו לספרו זה בהכרח הבסיס הדתי והתנונות העם ע"י הזנחת שפת עבר ועזיבת הדת.

ספרו האחרון היה ספר „יסודי הדת", הכולל עקרי האמונה עם ראשי המצוות וחובות האדם לחנך בהם נערי ב"י בראשית למודם, בהאמינו, כי ע"י ספרו „ישתמרו צעירי ישראל מהשפעת אמונה טפלה שבאה מידיעת דברים מפי השמועה בלבד ומהשפעת כפירה ולא־אמון, שבאו מפני חוסר ידיעה בעניני הדת".

מלאכתו בהגהת ספרים השאירה איזה רשמים בספרות התורנית: הקדמה לש"ם בבלי, הנדפסת בראש מס' ברכות (ווינא תקם"ו), מבוא תולדתי קצר להלכות רב אלפס (תקס"ה) והקדמה לטור אורח חיים (תק"ע). כן כתב הערות למודיות לספר „חשן משפט" ופי' קצר למחזור. ובתוך הדברים משלו, שהדפים בימים ההם, יש לחשוב גם את הגהותיו לש"ס (תקס"ו—תקע"א), שהוסיף על הגהות הגאון מווילנא, שנדפסו אז בפעם הראשונה, ואז נתרץ המשפט, כי בקשו תלמידי הגר"א „לגנוז הגהות אלה שמפני קצורן כמעט שאין אדם מבין עומק כוונתן ומאד חרה להם, כאשר ראו בדפוס, כי נמסרו הגהותיו של הגר"א לאשר לא הבינם ומלא אותם בשבושים וטעיות" (ראה דברי ר"נ רבינוביץ בספרו „מאמר על הדפסת התלמוד"). ובאמת היו כמעט כל ההגהות האלה שנדפסו על שם הגאון מווילנא מבן־זאב, אלא שתלה עצמו באילן גדול, כמו שאפשר להוכח מתקוני ההגהות הללו כשהן נוגעות בהיסטוריא, שהגאון מווילנא לא היה מומחה לאותו דבר.

בחשבון פעלת ב"ז בהגהה יש להביא גם עריכת „סדר תפלות לכל השנה", שלא הספיק לצאת בחייו ונדפס בשנת תקע"ז בשם „תפלה זכה". התפלות מנוקות משגיאות הלשון והנקוד עם פירוש קצר, שתעודתו „להאיר עיני המתפללים ולא כמעוורי עיני העם ומסלפים דברי צדיקים". כן כתב „מליצה וסליחות לפורים", שנספחו למס' פורים מר' קלונימוס ולההגדה לליל שכורים מאת צבי זומרהויזן.

זושא בעק

* י"ז מנחם־אב תרנ"ד (19 אויגוסט 1894) ביאוסלו, — וכעת מושבו בדוברומיל.

Zysze Beck, Dobromil.

התחיל לכתוב רשימות מן החיים בעתון „בת־קול", שיצא בשנת תרע"ב בקראקא בעריכת הדר' יוסף זליגר, ובשבילן נדרף באף ובחימה מן „העטלפים" שבעי"ז ממש כמו בימי רא־שית ההשכלה. אח"כ מצא חן בעיני אחד הרבנים האדוקים שקרבהו באהבה, וילמדהו בגפ"ת. בו בזמן מצא שעת־הכושר ללמוד גם למודים

חצונים, וכדי לשבור את צמאונו לידיעות חילוניות, הלך רגלי לווינא, להכנס שם לביה"ס. בינתים פרצה המלחמה ובהיותו אז בווינא פרסם בעתונים דהתם איזה ספורים בשפת אשכנז. אחר המלחמה שב לארץ־מולדתו, ויחל להיות עסקן בחברת הציונים המזרחים הצעירים — ומשנת תרע"ט ואילך החל לעבוד בקביעות בעתונים העברים האלה: המצפה, הצפירה, היום, שבועון ועוד.

בעת האחרונה פרסם ספר מדעי פופולרי בשפת יהודית בשם „דאָם עהע־לעבען און די פסיכע פון דער פרוי" (וואַרשא 1929).

יהודה בערגמאן

* כ/ אלול תרל"ד (2 כפטמבר 1874) בברזעזאן — וכעת הוא רב בברלין.

Rabb. Dr. Juda Bergmann, Berlin.

יכהן משנת תרס"א בתור רב בערי אשכנז, מתחלה בקארלסרוא, אח"כ בפראנקפורט דאדר ומשנת תרס"ח עד היום בברלין.

כתב מאמרים רבים בחקר היהדות ותורתה ב„מאָנאַטשריפט פיר די וויסענשאַפט דעס יודענטומס" ובעתונים אחרים. ומחקריו שנתפרסמו בספרים מיוחדים הנה הם:

Jüdische Apologetik im neutestamentlichen Zeitalter (1908); Die Legenden der Juden (1919).

מרדכי בן זאב בערנשטיין

* ג/ תמוז תקע"ז (17 יוני 1817) באחת ערי ווהלין הרוסית, □ ד/ סיון תרנ"ב (30 מאי 1892) בברודי

Markus Bernstein, Brody.

אבותיו הבריחוהו מרוסיא לגליציה מאימת ה„חוטפים", בהיותו בן עשר שנים — ואחרי הרפתקאות שונות שעברו עליו, היה מורה לשפת עבר בברודי, ובהיותו בלשן ומומחה בספרות, השתמשו עורכי העתון „עברי אנכי" (ברוך ווערבער ובנו יעקב) בעזרתו, ויכתוב הרבה שירים ומחקרים, שנדפסו בעתון ההוא במשך כל שנות קיומו. כן הניח בכתובים איזה חבורים, שנתפזרו לכל רוח ויאבדו מתוך הקהל.

נתן בן יוסף בערנשטיין

* ח/ סיון תקצ"ו (21 מאי 1836) בברודי, □ א/ אדר תרנ"א (9 פברואר 1891) באודיסא.

Dr. Nathan Bernstein, Odessa.

רופא מצוין ומצד אמו היה נכדו של רש"ז איגר מפוזנא. בשנת תר"ט (1849) נדדו אבותיו לאודיסא והכניסוהו שם לגימנזיום. ומשנת תרי"ג עד תרי"ח (1853—1858) למד תורת הרפואה באוניברסיטה אשר במוסקבא ונתכבד במדליא של זהב. אחרי גמרו חק למודיו בשנת תרכ"א (1861) שב לאודיסא ונתמנה שם לרופא בבית־החולים העירוני. בו בזמן נעשה עוזר במערכת העתון „ציון" (ברוסית), ובמשמרתו זו עמד עד שנאסר העתון מטעם הממשלה בחדש אפריל תרכ"ב (1862). בשנת תרכ"ה (1865) נבחר להורות אנאטומיא ופיזיולוגיא באוניברסיטה אשר באודיסא ולא הסכימה הממשלה לבחירה זו, מפני שהוא יהודי. אעפ"כ הורה שם שנים רבות שלא בהסכמת הממשלה, ע"כ יש אשר יאמרו עליו, כי המיר את דתו.

כתב ספרים רבים ברוסית בעניני חכמת הרפואה, ויהי גם נשיא הלשכה של הרופאים באודיסא במשך ארבע עשרה שנה. כן התענין הרבה בעניני היהודים, ויהי מנהל ומשגיח בת"ת אשר באודיסא.

בערל בראָדער

* י"א שבט תקע"ה (22 יאנואר 1815) בפודקאמין הסמוכה לברודי, □ י"א ניסן תרכ"ח (3 אפריל 1868) בעיירה סמוכה לבוקארעסט, אשר ברומניא.

Berl Broder, Brody.

משורר עממי נודע, שהמזמרים בבתי־המרזח נקראים על שמו. יש אומרים, כי

היה שמו מרגליות והוא בא ממשפחה נכבדה, אבל הוא בעצמו לא נקרא מעודו על שם משפחתו.

בימי עלומיו היה סוחר בשערות חזירים והצליח מתחלה, אך לבסוף עזב את מסחרו מפני סבות צדדיות, ויחל להתעסק במלמדות, ובהיות ידיעותיו מעטות ובלתי מספיקות להוראה, נעשה משורר נודד בעיירות, לבדח את היושבים בבתי המרזח ושואפים לשעשועים. אח"כ התקבצה אליו להקת לצים ומוקיונים, ויתהולל בחברתם, ע"כ יאמרו עליו, כי הוא הניח את היסוד לתיאטרון היהודי.

שיריו אשר חבר נקבצו יחדו בחוברות אחדות, אשר שם האחת „שירי זמרה", ואחרות הופיעו בלי כל שם. שם ישיר על העניים והמדוכאים, על נגועי הטבע ובעלי־מומים, על בעלי־המלאכה ומשרתי הקדש, ויש אשר ישיר גם על מקרי הימים. ובתכנם כלם מלאים חרוזים במלים ריקניות ואין בם כל כחל פיוטי.

אברהם יעקב בן מיכאל בראוור

* ד' ניסן תרמ"ד (30 מרץ 1884) בסטרי — וכעת הוא מורה בסמינריון למורים בירושלים

Dr. Abraham Jacob Brawer, Jerusalem.

למד בחדרים ובגימנזיון בארץ־מולדתו, אח"כ בקר באוניברסיטה אשר בווינא וגם למד שם בבית־המדרש לרבנים, ובכל אשר למד, התמסר בעיקר לדברי־הימים ולגיאוגרפיא, עד שנעשה מומחה מפורסם לגיאוגרפיא של ארץ־ישראל, שמחקריו מתקבלים בכוד יודעי דבר, ובקונגרס לגיאוגרפים, שהיה בקהיר בשנת תרפ"ה, היה ציר שלוח מטעם א"י.

בשנת תרס"ז נדפס מחקרו הראשון ברבעון ההיסטורי „Kwartalnik historyczny" (בשפת פולנית) ע"א Pergen נציב גליציה. בשנת תרס"ט הוכתר בתואר דר' לפילוסופיא. בשנות תר"ע ותרע"א היה מורה בטרנופול ושם מצא את כתב־היד המפורסם בשם „דברי בינה" לדוב בירקנטאל (בר בוליחובר) בענין יעקב פראנק, שבירקנטאל זה השתתף בשנת תרי"ט בתור מתורגמן בוכוחם של הפראנקיים עם הרבנים בלבוב. בראשית תרע"ב הלך לא"י וישמש שם בתור מורה לתיסטוריא וגיאוגרפיא בבית־המדרש למורים (מיסודה של חברת העזרה) עד שנת תרע"ד, ובשנות תרע"ד—תרע"ח היה בסאלוניקי ובקושטא. בתר"פ שב לא"י ומושבו עד היום בירושלים.

חבוריו היותר נכבדים הנה הם: „יוסף השני ויהודי גליציה" (השלח כרך כ"ג; „מקור עברי חדש לתולדות פראנק" (השלח כרך ל"ג ול"ח); „ירושלים במרכז העולם" (ירושלים ללונץ כרך ו'); „הארץ", ספר בידיעת ארץ־ישראל עם שתי מפות (תל־אביב תרפ"ח).

כן פרסם שני ספרים בגרמנית, והם: „Galizien, wie es an Oesterreich kam" (Leipzig-Wien 1910); „Palästina nach der Agada" (Berlin 1920).

ומלבד חבוריו אלה כתב מאמרים גדולים וקטנים בעתוני א"י: בהארץ, בהתור, בספר־השנה ובקובץ החברה לחקירת א"י.

מיכאל בן משה הכהן בראוור

* ה' כסלו תרכ"ג (27 נובמבר 1862) בקאלוש — וכעת הוא פרדסני בפתח־תקוה ויושב בירושלים.

Michael Brawer, Jerusalem.

אביו של הקודם.

עודו בעלומיו נתפרסם ל„בעל לשון" ובני עירו העסיקוהו בחבור נוסחאות למצבות ומכתבי מליצה בשביל חתנים ואברכים. כן גם כתב שירים למועדים

ולרגלים, שלא זכו אמנם להקבע בדפוס, אבל בחורי עירו עשו להם העתקות מחבוריו אלה, ללמוד מהם תורת הלשון.

בשנת תרמ"ב השיאוהו אשה מסטרי ונעשה שם תלמידו של הרב ר"ל הורוויץ, שהשתמש בעזרתו לכתיבת מכתביו וחדושיו. בעת ההיא היה כותב לפעמים קורספונדנציות לעתון „עברי אנכי" וגם להצד שכנגד, לעתון „מחזיקי הדת". בשנת תרנ"ב בא לקולומיא, לנהל את עסקיו של אחד העשירים דהתם.

מראשית צאת „המצפה" בקראקא, כתב בו בקביעות, וכשנפטר רבו הגז, כתב את תולדותיו, שנדפסו בחוברת מיוחדת בשם „גבורת ארי". בשנים האחרונות לשבתו בקולומיא חבר ספר „פאר יצחק" לכבודו של האדמו"ר ר"א מזידיטשוב (נדפס בלבוב תרפ"ח), וחלק שני מספרו זה עם ביוגרפיא של האדמו"ר ר"א מקומרנא יצא בתל־אביב בא"י. כן הדפיס מחברת בשם „אבן שתיה", כוללת חקירה מדעית ע"ד מקום המקדש וכותל המערבי (ירושלים תר"צ), וזה מקרוב פרסם מחברת „צבי לצדיק" ע"א האדמו"ר ר' צבי הירש מזי־דיטשוב (י"ל ע"י ליבל טויבש, ווינא תרצ"א).

בניו ובנותיו ראוים כלם להזכר לשבח. בנו אברהם יעקב הנ"ל הוא הבכור. בנו השני, יצחק, הוא דר' לפילוסופיא והוא מורה בבית־הספר בירושלים. ובתו דר' מרים בראוור היא רופאה למחלות נשים וילדים ג"כ בירושלים.

זיגמונט בראָמבערג

*ג' שבט תרכ"ג (23 יאנואר 1863) בסטרנוב, □ כ"ד אדר תרפ"ג (12 מרץ 1923) בלודז.

Zygmunt Bromberg, Tarnów-Łódź.

נודע בשמו הספרותי „Bytkowski".

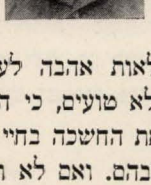
הוא היה מראשוני העסקנים בחבת ציון, שהשתדל להתקרב לדעותיו של הרצל ולא עלתה בידו, כי נשאר „חובב ציון" ומצדד הקולוניזציא האטית עד יומו האחרון. בקונ־גרס הראשון היה אחד ממחברי „הפרוגרמא הבזילאית", ובהוסד הקולוניא „מחנים" בא"י ע"י חו"צ מגליציה, נמסרה הנהלת המושבה לידו. אך לא ארכו לו שם הימים, כי לא הצליחה הקולוניא ההיא בשאיפותיה. אז שב ב' לגליציה במפח נפש, ויצמצם את כל פעלתו בעניני ספרות בפולנית וגרמנית, ועד תום המלחמה העולמית לא התערב עוד בכל עבודה צבורית הנוגעת לישראל.

כתום המלחמה נקרא ללודז, להיות שם מנהל הגימנזיון העברי לבנות, ומאז שב להתענין בעבודה הציונית, ויהי שם יושב־ראש בהסתדרות הפועלים הציונים וגם הוציא ירחון בשפת פולנית לעניני היהדות המחודשת.

מרדכי דוד בראנדשטעטער

* כ"ט שבט תר"ד (19 פברואר 1844) בבריגל, □ כ"ה אייר תרפ"ח (15 מאי 1928) בטארנוב.

Markus Dawid Brandstädter, Tarnów.

אחד מגדולי סופרי המופת בדור ההשכלה — ויש אשר קראו לו „ערטר השני", מפני שהיה סטיריקן מצוין בתאור חיי החסידים מצדדיהם המגוחכים, ויהיו ספו־ריו העוקצים לצעירים שהציצו ונפגעו צלו־מים מדויקים מטפוסי הוריהם וקרוביהם. יש רוצים אמנם לאמר, כי העקיצות שבספוריו מלאות אהבה לעקוצים, אבל אלה אינם אלא טועים, כי הוא ראה רק את הבערות ואת החשכה בחיי החסידים ולא את המאור שבהם. ואם לא רדפוהו החסידים הנעלבים על ידו, כמו שרדפו את שאר המשכילים, הנה הוא רק בשביל עשירותו ומפני שצמצם את פעלת השכלתו בתוך ביתו ולא נלחם על הפצתה.

ראשית מעשהו הספרותי היה תרגום מחקרו של פיליפסון „האָבען ווירקליך די יודען יעזום געקרייציגט?", שהדפים בעתון „עברי אנכי". ובהיותו לרגלי מסחריו בווינא בשנת תרכ״ט), התודע אל פרץ סמולנסקין שהעירהו לכתוב בשביל „השחר". וכדי שלא להטיל קנאה בספרות, כתב את ספורו „פעלת צדיק" בהמליץ.

איזה מספוריו תורגמו לגרמנית וליהודית. מאמרו „אליהו הנביא" תורגם לפולנית בעתון „איזראַעליטאַ" אשר בווארשא וספורו „מרדכי קיוואויץ" תורגם לאַנגלית ולרוסית.

סמוך להופעת ההוצאה הראשונה מקובץ ספוריו (קראקא תר״ס) בא שנוי ניכר במהלך מחשבותיו, כי התחיל להרגיש את הרוחות החדשות המנשבות ברחוב היהודים — וספוריו שכתב מן העת ההיא במאסף „ממזרח וממערב", ב„השלח" ובלוח „אחיאסף", נושאים עליהם חותם יותר ריאלי וחודר לחיי העם, כנראה מהחלק השלישי של „כל ספוריו", הוצאת „תושיה".

יש רוצים לאמר, כי למרות שהיה בן הדור הקודם, היה קורא ותיק בספרותנו החדשה. אבל קשה להאמין את הדבר הזה, כי בהיותו יורד מנכסיו בשנותיו האחרונות והוכרח להכריז על מכירת ספריו, לא נמצא ברשימת הספרים ההם אף ספר אחד מספרי ההשכלה.

בנו מיכאל הוא מנהל הגימנזיון העברי בלודז ועוסק בעניני היהדות בעתונים פולנים. ועוד לו נכד ושמו רומן ב', שהוא אחד מן המשוררים המעולים בספרות פולין הצעירה.

ניסן בֶּרגגרין

* כ״ג ניסן תרנ״ב (20 אפריל 1892) בקוטי — וכעת הוא מורה ללמודי היהדות בברלין.

Nisson Berggrün, Berlin.

מדקדק, הרוצה לאַחד את שטת הדקדוק ללשון עברית שלאחר המקרא עם זה של המקרא. ולתכלית זו חבר ספר „תורת הצורות של הלשון העברית" (ברלין תרפ״ד).

אליהו בן דוד ברד״ח

* א׳ תמוז תקנ״ג (11 יוני 1793) בלבוב, □ ח׳ אדר תרכ״ד (11 מאי 1864) בווינא.

Elias Bardach, Wien.

עסק בפרקמטיא לפרנסתו ובעתות הפנאי היו ידיו מלוכלכות בבאורי מקראות ובחקרי שפת עבר, שהדפים בכוכבי יצחק, באבני נזר ללטרים ובהצופה להמגיד. כן חבר ספר „עקדת יצחק", דרמה מאת מעטאמאזיא, מתורגמת מאיטלקית (ווינא תקצ״ג), ובכתובים השאיר ספר „מעריך המערכות", והוא קצור „אוצר השרשים" לבן־זאב עם הוספות רבות, שנדפס ע״פ צוואתו ע״י יורשיו בהשגחת דר׳ ילינק ועם תולדות המחבר מאת לטרים (ווינא תרכ״ח).

מרדכי זאב בן אריה ליב ברודא

* י׳ טבת תר״ל (14 דצמבר 1869) בבריסק דליטא, ובהיותו ילד בן שש, בא עם אבותיו ללבוב — וכעת הוא רב לקהל הנאורים בלודז.

Rabin Dr. Markus Braude, Łódź.

עסקן חרוץ, המביא חיים חדשים לכל מקום שהוא פונה. ממעט לכתוב וכל כתיבתו מצטמצמת עד היום בספרו „Die Elemente d. reinen Wahrnehmung" (1898), שנתדקטר בשבילו באוניברסיטה אשר בפרייבורג. אבל עסקנותו הצבורית והתרבותית שקולה כנגד ספרים הרבה.

אביו הרב ר׳ אריה ליב ברודא, חוטר מגזע גדולי ההוראה, היה חתנו של הרב ר׳ צבי הירש אורנשטיין, שהיה נכדו של בעל „ישועות יעקב", הנודע במלחמתו נגד המשכילים. בבית אשר כזה גדל מרדכי זאב על ברכי התורה ואת למודי החול למד אצל מורים פרטים.

בשנת תרנ"א עזב את גליציה, וילך ללמוד פילוסופיא באשכנז, ובשובו משם מוכתר בכתר דוקטור, עמד למבחן שנית בלבוב, להתדקטר ע"פ חקי אוסטריא.

הוא נתן תכנית להתאחדות המפלגה הציונית בגליציה על יסודות הפולִיטיקא המדינית, וידאג גם להטבת מעמדם של הפעוטים, ביסדו למענם באמצעים קלילים „בנק", לעזור להם בשעת דחקם.

משנת תר"ס עד תרס"ו היה משיח לנאורים בסטאניסלא וכל דרשותיו היו מלאות תעמולה לציון, למרות עיני ראשי הקהלה ופקידי הממשלה. ויהי כי התקומם באחת מדרשותיו נגד דברי הקיסר ווילהלם ע"א שאלת „ביבל ובבל", שראה בה פגיעה בכבודה של תורת ישראל, רצו אנשי חרמו למסרו למלכות, עד אשר הוכרח באחרונה לעזוב את משמרתו.

בתנועת הבחירה לבית־המחוקקים האוסטרי בשנת תרס"ז התיצב בראש התעמולה, וכשעמד אז בעצמו על הבחירה, התאחדו כנגדו כל שונאי ציון, ואעפ"כ הוכרחו לזיף את הבחירה באופן מבהיל, כדי להפילו בנופלים.

משנת תרס"ט עד היום יכהן בתור רב לקהל הנאורים בלודז, וגם שם פתח במלחמה נגד הרקבון במחנה ישראל, מלבד זה הקדיש את כל כחותיו לחנוך הדור הצעיר, ובהשתדלותו נוסד שם בשנת תרע"ב מוסד חנוכי לבני ישראל, שנפסקה עבודתו בפרוץ המלחמה ונתחדשה בימי הכבוש הגרמני. אח"כ ראו גם יושבי ערים אחרות בפולין את תועלת עבודתו, ויעשו כמוהו.

בשנת תרפ"ב נבחר ב' לסנטור בבית־המחוקקים הפולני וגם שם היה מקצוע החנוך אדיר כל פעלתו. בהשתדלותו התאחדו אח"כ כל מוסדות החנוך העברי בפולין לאגודה אחת. הוא גם השתדל ביסוד „מכון למדעי היהדות" בווארשא, שתעודתו לגדל רבנים מודרניים ומורי דת ישראל — ועוד ידו נטויה לפעול ולעשות.

ראובן אשר בן יוסף בְּרוֹדֶס

* כ"ה אלול תרי"א (22 ספטמבר 1851) בווילנא,
□ י"ז תשרי תרס"ג (18 אוקטובר 1902) בווינא.

Rubin Ascher Braudes, Lemberg-Wien.

בשנת תרל"ו בא ללבוב, לעזור בעריכת הירחון „הבקר אור" לגוטלובר, שנדפס אז באוסטריא — ומן העת ההיא נשאר לשבת בגליציה וגם „נתגלץ" בכל דרכיו ובהלך מחשבותיו, אף אם שב בינתים לזמן קצר לרוסיא ובמשך שנה וחצי היה נודד ברומניא.

ספוריו „הדת והחיים" ו„שתי הקצוות" חשובים לקלאסיים בספרות העברית. כן הצטיין גם במרבית ציוריו הקטנים, אך את גבהו הספרותי השיג בימי שבתו בקראקא, בערכו שם את השבועון „הזמן" (בשנת תרנ"א) ובהתחילו לחבר שני ספורים חדשים („מאין ולאן" ו„שירים עתיקים"). וכשנפסק העתון „הזמן", פסקה גם כתיבת שני ספוריו החדשים באמצע, ויהי מאז רק כעין צלו של עצמו מלפנים.

לפעמים התעורר אמנם, ויאמר לשוב להיות מה שהיה משכבר הימים, ויקרא: „עוד אראה לכל העולם כלו, כי ברודס חי!" — אבל חפצו זה לא עלה בידו, כי כח־היצירה עזבהו, וכל מה שכתב משנת תרנ"ב ואילך (ואפילו סיום ספורו „שירים עתיקים") לא יכל עוד למשוך את לב הקוראים, אף כי אפשר למצא שם שביבים מברקי מחשבותיו הקודמים ונצוצים מכשרונו הענק.

שנים רבות הקדיש ב' להפצת הרעיון הלאמי, שהיה אצלו מתחלה בלתי נקשר בחבת־ציון. בהיותו נואם מצוין דרש לטובת רעיונו זה בכל עיר ועיר ברומניא ובגליציה. וכשהחליטו הציונים בלבוב (בשנת תרנ"ד) להוציא עתון מפלגתי ביהודית בשם „כרמל", מסרו את העריכה לב'. כן מסר לו הרצל (בשנת תר"ס) את עריכת ההוצאה הזרגונית מעתונו „די וועלט".

ישראל בן גדליהו בריסטיגר

* כ"א שבט תרכ"ב (22 יאנואר 1862) בזוראוונא — וכעת הי"א יושב בלבוב.

Israel Brüstiger, Lwów.

אחרי אשר מלא כרסו בגפ"ת והשתלם בסתר בתנ"ך ודקדוק, החליט בלבו (בהיותו בן ט"ז) לבקש חכמה, ויברח מבית אבותיו לסושטאווא (בבוקובי־נא), ואחרי בחינה קודמת נתקבל שם למחלקה השלישית בגימנזיון. אז הרעיש אביו את כל ביתו על בריחת הבן ואמו הוכרחה לנסוע אליו, להחזירהו הביתה. ולתקופת השנה עזב את בית הוריו שנית, וילך לבובה, להשתלם בחכמת החשבון וידיעות המסחר, שהיו למודים כשרים גם בעיני אביו. ובהיותו בלבוב התרועע עם כל משכילי העיר, שעוררוהו להמשיך את כתיבתו בעתונים, שכבר התחיל בקורספונדנציות מעיר מולדתו.

בשנת תרמ"ב נשא אשה בלבוב ואחרי אשר נסה את כחו בעסקים שונים, התחיל לעסוק בשלחניות, שהיא פרנסתו עד היום.

את פעלתו הספרותית התחיל — כמובא לעיל — בכתיבת קורספונדנציות לעתון „היהודי" בפרסבורג, אח"כ ערך מכתבים ומאמרים לעברי אנכי בברודי, להמגיד בליק, להתור בקולומיא ובקראקא, לציר נאמן, להלבנון, להעברי בנויורק ולהמגיד החדש, כן כתב מאמרים וציורים בעתון „יודישע לעמבערגער צייטונג", ב„איזראעליט" הלבובי ובעוד עתונים גרמנים יהודיים.

מחבוריו נתפרסמו בחוברות מיוחדות: „המשורר העני", הוא תרגום החזיון „דער אַרמע פּאָעט" לקאָצעבוע ונלוה אליו תרגום שיר „רעזיגנאַציאָן" לשילר (לבוב תרמ"ה); „פרחי אביב", אספת ספורים ומאמרי מדע (לבוב תרנ"ג); „קלסתרים", רשימות ופרצופים (הוצאת גרשם באדר, לבוב תרס"ו).

וכעת יכין המו"ל נפתלי זיגל בלבוב הוצאה חדשה מכל כתבי ב' העברים.

שלמה בן חיים ברוך בריק

* כ"ג אייר תק"נ (7 מאי 1790) בלבוב, □ ט"ז סיון תר"ו (10 יוני 1846) בלונדון.

Salomon Brück, London.

כתב ספר „חקירת האמת", ספור מקרה רע מתולדות ימי חייו וחקירות על מושג האמת (הוצאה ראשונה: אלטונא תקצ"ח, הוצאה שניה: ווינא תר"א). בהוצאתו הראשונה של הספר הזה נמצאת דרשה, שדרש המחבר בשפת אנגלית, והצנזוריא באוסטריא מחקה את הדרשה הזאת מההוצאה השניה. ספרו השני „חזיוני ליל" נדפס אחרי מותו (ווינא תרל"ג) עם הקדמה בגרמנית מאת בנו יצחק לוי בריק, שהיה חייל במלחמת אוסטריא נגד איטליא תחת הנהגת ראַדעצקי, ובה יספר בן המחבר ע"א פגישתו עם שד"ל בפאדובה.

יצחק אהרן בן משה ברנפלד

* כ"ט תשרי תרט"ו (21 אוקטובר 1854) בטיסמיניץ, □ ו' סיון תר"ץ (2 יוני 1930) בסטרי.

Izydor Bernfeld, Stryj.

השתדל הרבה בלשון עברית, כי יתאזרחו היהודים בגליציה, להיות לבם

ונפשם עם הפולנים — וכשנוסד (בשנת תרמ"א) לתכלית זו עתון מיוחד בשם „המזכיר אהבה לארץ מולדתו" (Ojczyzna), שהיה חציו עברית וחציו פולנית, היה ב' עורך המחלקה העב־רית עד שנת תרמ"ו, עד שנתקבל להיות מורה דת ישראל בבתי־הספר אשר בסטרי, ואז בטלה הוצאת החלק העברי של העתון הנזכר.

בהשתדלותו להשכיל את היהודים, כתב מחברת קטנה בשפת יהודית בשם „די קלײנשטעדטעלדיגע אסיפה", שבה דבר בשבח יסוד בתי־הספר לישראל — ובימים ההם היה עוד חלק גדול מאחינו בגליציה מתנגדים לכל למוד חצוני, ולא עוד אלא שהיו רודפים את כל אשר שלח את בנו לאסכולי.

מלבד עבודתו ב„המזכיר" כתב ב' גם בעתונים עברים אחרים, כמו: המגיד, מגיד משנה, הקול, המליץ והצפירה. כן תרגם מס' „אבות" לשפת פולנית (דרוהבישש 1898) ומחברת אחת של אברהם ברלינר תרגם מגרמנית לעברית בשם „חיי היהודים באשכנז בימי הבינים", שיצאה בהוצאת „אחיאסף" כעין תשורה ללוח־השנה שלה (תר"ס).

ימים רבים עבד בחבור ספר־מלים פולני־עברי בשם: „Zupełny słownik języka hebrajskiego i polskiego" שנגמר בדפוס בשנת 1926 בברלין — וכפי הנשמע, הניח בכתובים תרגום המשניות לפולנית וספר דקדוק לשון עבר בשפת פולנית.

שמעון בן משה ברנפלד

* י"ב טבת תר"כ (7 יאנואר 1860) בסטאניסלוי — זוה כארבעים שנה, שהוא יושב בקביעות בברלין.

Dr. Simon Bernfeld, Berlin.

אחו הצעיר של הקודם — ואביהם, שהיה איש משכיל ומלומד מצוין*) היה מורם ומדריכם של שני בניו.

ויחיד הוא ש"ב בפעלותיו שעשאוהו חביב ומקובל על כל חוגי הקוראים. הוא איש־המדע במלא משמעותו של התואר הזה, גם ידע לפלס לעצמו נתיב מיוחד בספרות, שכל איש מבין יוכל לשאוב ממנו מלא חפניו דעת ועונג. במרבית מחקריו הצליח לעשות גשר בין ההוה והעבר, כי כן דרכו להאיר על חזיונות החיים של זמננו ולתורות דעה בהבנתם לאור הזמנים והתקופות שעברו. בחריצותו הגדולה ובהתמדתו הרבה נגע בכל מקצעות הספרות, ויעש את ההסתכלות ההיסטורית נקודת־מוצא על כל מאורע בחיים ועל כל התגלות של זרמי המחשבה.

בכל מה שהוא כותב, הוא רוצה לחתור אל האמת המדעית ולא יחוש לכל מסקנא קיצונית, אם גם לא תתאים למסורות האמונה. אבל יחד עם זה הוא חושב על הכל במתינות ובדעה מיושבה, שתשים גבול להתפרצות המחשבה ועוצרת בעדה מלהשתובב.

סגנון לשונו מיוסד על מזיגה מקסימה של לשון חכמים מספרות ימי הבינים עם הלשון החדשה המצוחצחת. משנתו מפורשת ומבוארת תמיד ואינה מניחה לטעות בדבריו. ידיעותיו גדולות ואינו מתגנדר בהן, אלא מחלקן ומנחילן בענוה, בצניעות ומתוך לב טוב.

בהיותו בן י"ב בא עם אבותיו לגור בלבוב ובעצת אביו התחיל להשתלם

---

*) משה ברנפלד * א' ניסן תקצ"ה (31 מרץ 1835) בטיסמיניץ, □ ט' תמוז תרנ"ט (17 יוני 1899) בווינא.

בכתיבה עברית בהיותו בן י"ד וט"ו. מאמרו הראשון נדפס בעתון „מגיד משנה" בשנת תרל"ט. אח"כ הדפיס שורת מאמרים ב„המגיד" בשם „לתורה ולתעודה" בעלום שמו, ומאמריו אלה עשו רושם אדיר וחזק, מפני שחשבו הכל, כי סופר זקן ורגיל ידבר שם משפטים עם הזמן ומנהיגיו. אז הכריחתהו „דעת הקהל" לגלות את פני הלוט ולהודיע את שמו, שנתפרסם מיד לתפארת ולתהלה. בעת ההיא היה מ"ל רדקינסון (בעל „הקול") בלבוב, ויציע לפני ב', כי ילך לקיניגסברג, להיות עוזר בעריכת עתונו. ומפני שהיה אז בדעתו ללכת למקום אוניברסיטה בגרמניא, נאות לעצת בעל „הקול". אח"כ נפרד מעליו וילך ללוק, להיות עוזר בעריכת „המגיד" ובשנה שלאחריה שב לקיניגסברג ונכנס שם לאוניברסיטה. אח"כ נסע לברלין ושם נתדקטר בשנת תרמ"ה (בהיותו בן כ"ה) — ובשנה שלאחריה (בחדש מרץ 1886) נתמנה לרב הכולל לעדת הספרדים בבילוגרדו אשר בסרביא ובמשמרתו זו עמד כשמונה שנים. בינתים הרבה לכתוב בעברית ובגרמנית, ומאמריו שהדפיס בעת ההיא בעתונים ובמאספים שונים נתנו לו פרסום רב. כן התחיל אז לכתוב ספרדית לתועלת בני קהלתו.

לאחר שהתפטר מן הרבנות (בשנת תרנ"ד), הלך לברלין ומאז יתעסק רק בספרות. שם בברלין היה עורך משנת 1895 עד 1903 את החלק המדיני של העתון „Berliner Börsen-Courier" וגם עזר בעריכת המאספים לחקר תולדות היהודים וספרותם, הנודעים בשם: „Jahrbücher für jüd. Geschichte u. Literatur". כן כתב את המאמרים הפוליטיים בעתון „הדור" לדוד פרישמן (שנה ראשונה) ואח"כ ב„הצופה" שיצא בווארשא, ובכלל לא היה עתון עברי או גרמני, המוקדש לעניני ישראל, שלא כתב שמה ב' את מאמריו.

ומלבד כל המאמרים ההם, שהרבה מהם קובעים ברכה לעצמם, חבר את הספרים האלה: „דעת אלהים", תולדות הפילוסופיא הדתית בישראל (תרנ"ו); „דור חכם", מונוגרפיא ע"ד חכמי עמנו המצוינים במאה הי"ט ותקופתם (תרנ"ו); „דור תהפוכות", מונוגרפיא מימי ראשית השכלת היהודים בגרמניא בשנות המאה הי"ח (תרנ"ו); „מחמד", תולדות חייו וראשית לדת דת האיסלם (תרנ"ח); „תולדות מסעי הצלב" משנת ד"א תתנ"ו עד שנת תתק"צ (תרנ"ח); „גבריאל ריסר", מאורעות חייו ופעלתו (תרנ"ט); „תולדות שי"ר", הרש"ל רפאפורט (תר"ס); „תולדות הריפורמציון הדתית בישראל" (תר"ס); „מיכאל זקש", שהיה צריך להקרא בשם „יחיאל מיכל זקש" (תר"ס); „כפר הדמעות", מאורעות הגזרות והרדיפות והשמדות מזמן אנטיוכס אפיפנום עד שרפת האנוסים באנקונה (בשלשה כרכים, תרפ"ד—תרפ"ו); „מבוא לכתבי הקדש" בשמונה ספרים (תרפ"ג—תר"צ).

כל הספרים האלה יצאו בהוצאת אחיאסף ותושיה בווארשא ובהוצאת אשכול ודביר בברלין — וכאן גם המקום להעיר, כי ה„זכרונות" שהתחיל ב' לפרסם במאסף „רשומות" (כרך רביעי עמ' 145) מעניינים מאד בתארם באופן נעלה פרק חשוב בתולדות ההשכלה בגליציה.

וספרין הכי חשובים בגרמנית הנה הם: „Der Talmud, sein Wesen, seine Bedeutung und seine Geschichte" (1900), בספר הזה על מהותו של התלמוד יביא המחבר דוגמאות מן ההלכה והאגדה, כן ידבר שם ברחבה ע"א התפתחות הספרות שלאחר חתימת התלמוד, התנגדות הקראים ופעלת הגאונים יחד עם גורל התלמוד

ע"י הגזרות והשמדות. „Die heilige Schrift übersetzt und erläutert" הוא תרגום אשכנזי לכה"ק ע"פ המסורה ועם מבוא תולדתי, מעובד ע"פ תרגומו של צונץ (1903). „Kämpfende Geister d. Judentums" (1907) כולל מונוגרפיות ע"א יהודה אריה מודינא, משה חיים לוצאטו, שלמה מיימון וש"ד לוצאטו.

ומלבד אלה כתב עוד מונוגרפיות חשובות על היהודים והיהדות במאה הי"ט, על למודי היהדות ועל הספרות העברית.

משה איצי ברעטהאָלץ

* א׳ ניסן תר"ד (21 מרץ 1844), □ כ"ז אדר שני תר"ע (7 אפריל 1910) בסטאניסלא.

Moses Isak Brettholz, Stanisławów.

מליץ בחרוזים.

התחיל את עבודתו הספרותית בכוכבי יצחק (חוב' כ"ג) בשיר „הבל בני אדם" — ונפתלי קלר הוכיח, כי לקוחים דבריו משירו של יל"ר. אח"כ המשיך את עבודתו הפיוטית ולא הוכיחו עוד מאין לקח.

ובחוברות מיוחדות פרסם: „אדרת תפארת משה", תרגום דרשת אליעזר הלוי למלאת צ"ט שנה למשה מונטיפיורי (לבוב תרמ"ה); „בכי אבל משה", תרגום הספדו של הדר׳ לוי על מות מונטיפיורי (דרוה־ביטש תרמ"ו); „פנינת אברהם", שיר יסודתו בהגדת תנא אחד גדול מחכמי התלמוד (דרוהביטש תרנ"ג); „מזכרת שנת היובל" לכבוד הקיסר פראַנץ יוסף (דרוה־ביטש תרנ"ט).

ישראל מאיר ברענדער

* כ"ה טבת תרמ"ח (9 יאנואר 1888) בסטאניסלוי, □ ז׳ כסלו תרפ"ח (1 דצמבר 1927) בברלין.

Dr. Israel M. Brender, Berlin.

משורר בשפת יהודית, שנעשה בסערת המלחמה עתונאי ועסקן צבורי.

למד באוניברסיטה אשר בקראקא ונתקבל שם בשנת תרע"ג. בו בזמן כתב שירים ומאמרים בעתונים שונים וגם פרסם קובץ שירים בשם „אין שטורם פון לעפּען" (קראקא 1911) וקובץ כתבים פרוזיים בשם „זומער־נעכט" (1912).

בפרוץ המלחמה התישב בקופנהאַגן ושם הוציא עתון בשפת יהודית בשם „וואָכענ־בלאַט", שתעודתו היתה לפרסם ידיעות אמתיות ממה שנעשה בשדה המלחמה. יחד עם זה היה גם מזכיר בועד העזרה לפליטי ארצות המזרח, שהתקבצו בסקאנדינאוויא. למטרה זו האחרונה הוציא ג"כ עתון בשם „פאָלקסהילף". ובהסתיים עבודת העזרה לנגועי המלחמה ופליטיה בארצות סקאנדינאוויא, בא בשנת תרפ"א לברלין, להמשיך שם את עבודת העזרה באופן חדש. וכאשר נסתיימה גם העבודה הזאת, הוציא בברלין עתון חדש בשפת יהודית בשם „יודישע אילוסטרירטע צייטונג", שלא האריך ימים.

מיכל ברקוביץ

* ז׳ שבט תרכ"ח (3 פברואר 1865) בבוריסלב — וכעת הוא מורה ללמודי דת ישראל בגימנזיון אשר בבילין.

Prof. Dr. Michael Berkowitz, Bielsko.

סופר ועסקן ציוני, שעמל הרבה להפצת הרעיון הלאמי בקרב כל החוגים והמעמדות, ומן השעה הראשונה להופעת הרצל עמד על ימינו, ויהי כעין מתווך בינו ובין העולם העברי.

בשנת תרנ"ג נכנס לבית־מדרש הרבנים בווינא ולמחלקת הלשונות השמיות באוניברסיטה — ואת פעלתו הספרותית התחיל עוד מקודם לכן

בשבתו בלבוב, בהתפרנסו שם מן המסחר ובהתעתדו אח"כ לבחינת בגרות בגימנזיון. אז כתב פיליטונים אחדים בעתון „הזמן" של ברודם בחתימת שם „סטודנט מלבוב" וגם פרסם איזה מספוריהם של ברודם ופרישמאן בתרגום גרמני. ובבואו לווינא היה סופר קבוע ב„המגיד" וב„הצפירה" וגם יסד שעורים ללמוד שפת עבר כמעט בכל האגודות האקדימיות.

ידיעותיו הרחבות בשפת עבר עשוהו חביב על מוריו, וכשהוציא הפרופיסור דוד צבי מילר את ספרו על „הנביאים וצורות הנבואה הפיוטיות", העידהו ב' על הצורות הפיוטיות שבמזמורי תהלים, ודברי ב' ומסקנותיו בענין הזה מצאו חן בעיני מילר, ויזכירם לשבח בספרו וגם בישיבת האַקדימיא הקיסרית בשנת 1910 הזכירם לטובה. וכאשר גמר ב' את מחקריו ע"ד „בנין הבתים במזמורי תהלים", הדפיסה האקדימיא את ספרו על הוצאותיה. כן היה ב' קרוב למנהל בית־המדרש לרבנים, הפרופיסור שוואַרץ, שמסר לו את תרגום ספרו „קל וחומר" לעברית.

עם הופעת הרצל התקרב אליו ב', ויהי בא אל ביתו מדי יום ביומו, להודיעהו את אשר יכתבו אדותיו בעברית ולתרגם לו את כל המכתבים העברים, שהתחילו כותבים אליו מכל קצוי ארץ. במשך עת קצרה האמין אז הרצל, כי מחובתו היא בתור מנהיג לאמי, לדעת שפת עבר, ויהי „שומע לקח" בעברית מפי ב' ואח"כ נתן על ידו את האנס בנו, להורותו עברית.

אז מסר לו הרצל את ספרו „מדינת היהודים" לתרגמו לעברית (נדפס בווארשא תרנ"ו) ואח"כ מסר לו את מחברתו „הקונגרס הבזילאי" לתרגמה (נדפסה בווארשא תרנ"ז). בה בעת עבד ב' במערכת העתון "Die Welt" ושם פרסם את אשר יאָמר בעתונים העברים ע"א דעותיו של הרצל. כן עזר הרבה בסדור הקונגרס הראשון וגם נתמנה למוכירו העברי של הועד הפועל. בסוף שנת 1898 הוציאה חברת „אחיאסף" עתון בשפת יהודית בשם „דער יוד" ואז נקרא ב' להשגיח על הופעת העתון הזה, שהיה נדפס בקראקא וקוראיו היו כמעט כלם ברוסיא. וכשפסק ה„יוד" לצאת, שב ב' לווינא והתחיל שוב לעבוד במערכת העתון "Die Welt" ובעתונים ציוניים אחרים.

בשנת 1906 נתדקטר ונתקבל למערכת ההוצאה של „Monumenta Judaica" למחלקת Targumica ושם התחיל לכתוב בגרמנית פירוש לתרגום אונקלוס. בעת ההיא עסק גם בקבוץ מקורות ותעודות מתוך ספרי שו"ת לקורות היהודים בערי אשכנז. ובשנת 1911 נתמנה למורה למודי הדת העברית בגימנזיון אשר בביליץ — ובהתאם לתכונת נפשו ימשיך שם את עבודת התעמולה הציונית והתרבותית כדרכו מאז.

מלבד תרגומיו ומאמריו הנזכרים פרסם את הספרים האלה:

„Der Strophenbau in den Psalmen" (Wien 1910);

כל כתבי תיאודור הרצל עם הערות מתוך זכרונותיו (וואַרשא תרפ"א—תרפ"ד); כתבי אהרן שמואל ליברמן (תל־אביב תרפ"ח).

אשר בן נפתלי הירץ בַּרַש

* י"ג אדר תרמ"ט (14 פברואר 1889) בעיירה לופאטין הסמוכה לברודי — וכעת הוא מורה ללשון עברית וספרותה בביה"ס התיכוני אשר בתל־אביב בא"י.

Asher Barasch, Tel-Aviv.

מספר חפשי מכל חבלי בטוי, המתרחק מן השאלות המסובכות וכל מיני מליצות

משונות ויודע לתת צורה חיה בשלות הפשטות למראות עי־

ניו, תוהה על סביבו במתינות הרוח, להציג ביד קלה ואמונה את פרטי ראיתו בהמשכם ההדרגי.

בהיותו בן ט"ו עזב את עירתו, ויהי נודד בערים ובכפרים בגליציה ובבוקובינא, לומד ומלמד ועובד בלבלרות ובפקידות. באביב תרע"ד עלה לא"י, ומאז הוא עוסק שם בספרות, בהוצאת ספרים ובעריכת עתונים, ויחד עם זה יעסוק בהוראה בבתי־ספר שונים.

התחיל לכתוב בהיותו עול־ימים, ובשנת תרס"ח פרסם שירים וספורים ביהודית ב„מאגבלאט" הלבובי. באותה שנה נפגש עם י"ח ברנר, והוא שלח את שיריו בפרוזה (חלחליות) לדוד פרישמאַן, שהדפיסם במאסף „ספרות". אח"כ הדפים עוד איזה שירים וספורים ביהודית בעתונים אחרים וגם פרסם איזה מאמרים ספרותיים בפולנית ואיזה מאמרים ושירים בעברית.

ספריו, שנתפרסמו עד היום, הנה הם: „תמול", קובץ שירים (תרע"ה); „תורת הספרות", ספר למוד (תרפ"ד); „משא בהרים" (תרפ"ו); „חברים", ספורי ילדים (תרפ"ז); „פרקים מחיי יעקב רודורפר" (תרפ"ח); „מול שער השמים" (תרפ"ח); „תמונות מבית מבשל השכר" (תרפ"ט). כן מוכנים לצאת בקרוב שני כרכים מספוריו וכרך אחד משיריו, שנדפסו מקודם בעתונים ובמאספים שונים.

ואלה תרגומיו: „סינדה סולבאקן" של בירנסון, „רופינסון קרוזו" (המלא) של דיפוא, „דון קארלוס" של שילר, „זמירות ערב" (שירים ערביים עממיים), „ספרי הימים של הרצל" (ביחד עם ר' בנימין), המבוא לספר „שקיעת המערב" של שפנגלר ועוד כמה ספרים לבני הנעורים.

ג

צבי בן הלל גאבל

* א' כסלו תרל"ד (21 נובמבר 1873) בלבוב,
□ כ"ב תמוז תר"ע (29 יולי 1910) בווינא.
Dr. Henryk Gabel, Lwów.

ציר לבית־המחוקקים באוסטריא, שנבחר בשנת תרס"ז בהתאחד הציונים עם הרותינים בגליציה. במשך איזה זמן היה עורך העתון הפולני לציונים "Przyszłość„ (תרנ"ח) ואח"כ היה חבר המערכת של העתון "Wschód„ (תרס"א ותרס"ב).

בנאומו הראשון בבית־המחוקקים הגי־ דיר את פעלתו העתידה בהשתדלות להכחת הלאמיות הישראלית בבתי־הספר של הממשלה וזכיותיהן של הלשונות העברית והיהודית בבתי־הדינים, הרמת מצב בעלי המלאכה מישראל ויסוד באנקים בעד האנשים הפעוטים שבמדינה. רושם מיוחד עשה נאומו, שדרש בו לבטל את החוק משנת 1846, אשר על פיו נשלל כל ערך משפטי מן התעודות הכתובות באותיות עבריות ועל שלילת האפשרות מן הסטו־ דנטים היהודים להרשם בתעודות הרשמיות של האוניברסיטה בתור בני הלאום העברי.

משה דוד (מוריץ) גאַטליעב

* ט"ו אדר תרט"ז (21 פברואר 1856) בדרוהביטש,
□ כ"ו תמוז תרל"ט (17 יולי 1879) בקראקא.
Maurycy Gottlieb, Drohobycz-Kraków.

צייר, אשר נשא בחבו את הרומנטיקא היהודית, ואעפ"כ היו רגליו עומדות על

הקרקע ואך נפשו המריאה אל רוח השירה העליונה.

אבותיו נתנוהו ללמוד בגימנזיום, אבל גברה עליו נטיתו ליצור ויצרו הסיתהו לצייר את מורו בקאר קאטודא, ע"כ גרשוהו מן הגמנזיום. אחרי הרפתקאות רבות נכנס אז לביה"ס ליצור בווינא ומשם נדד לקראקא, למינכן ולרומא, עד אשר יצא טיבו בין גדולי הציירים ובהכרת כשרונו קבל גם „תמיכות קיסריות."

בראשית עבודתו טפל בעיקר בציורים מן העבר, ויצייר את תמונת „שילוק ויעסיקא", שהיתה בעצם תמונה יהודית, תמונת אב יהודי המסור באהבה לבתו העוגבת על איש נכרי והורשת מחשבות ערמה על אביה. ציורין האחרים הם „אוריאל אקוסטא ויהודית וואן סטראטן" ואח"כ „קאזימיר ואסתרקא", שהביע בהם את אהבת הגבר לעלמה שאינה מסביבתו, כי גם הוא אהב עלמה, שלא היתה בת עמו, ולפיכך השיבה את פניו, והאהבה הזאת הצעידתהו לגות בהיותו בן עשרים ושלש.

ציורו „קאזימיר הגדול הנותן זכיות ליהודים" לא בא לידי גמר ושכלול. וברצותו להכנס לעולמם הדתי של הנוצרים, צייר את „ישו הנוצרי כשהוא דורש בכפר נחום", שמביני דבר העירו עליו, כי ישו יצא אצלו בדמות נביא יהודי ולא בתוארו של בן אלהים — ואפשר, כי בגלל זה העליבודו חבריו והזכירוהו לעתים קרובות את יהדותו.

שם עולם עשה לו בציורו „היהודים המתפללים ביום הכפורים" או כמו שנקרא בשעתו בפי המליצים „תפלת גוי קדוש ביום קדוש". על פני הציור הזה מרשרשת המית נשמתו של היהודי בשעת תפלת נעילה ביום הכפורים, ובתוך טפוסי התמונה הזאת צייר ג' את כל קרובין המתים יחד עם תמונת עצמו, כשהוא עוצם עיניו מכאב עמוק, ועל מעיל ספר־התורה, שאחד המתפללים הובק בזרועו, חקוקה הכתובת: „זכרון לנשמת משה גאטליב ז"ל", כי כבר הרגיש בעת ההיא, שלא יאריך עוד ימים.

שלום גאטליב

* ה' שבט תרס"ב (13 יאנואר 1902) בקמי נקא סטרומילובא — וכעת הוא יושב בלבוב.

S. Gottlieb, Lwów.

עתונאי, שהקדיש את כל כשרונו ללשון יהודית. גמר למודיו בבתי־הספר הגבוהים אשר בלבוב, ויצטיין בקורספונדנציותיו בעתוני וואַרשא ונו־יורק. בשנים האחרונות היה עורך במערכת ד„מאגבלאט" דלבובי, שנשתנה בשמו ל„דער מאָרגען", ומיום מות משה פראָסטיג עד חדש אייר תר"צ היה ש"ג עורכו הראשי של העתון ההוא.

חנא בן שמואל גאטעספעלד

* כ"ה ניסן תר"נ (15 אפריל 1890) בסקאלא ע"נ זברוטש — וכעת הוא יושב בניויורק.

Ch. Gottesfeld, New York.

מהתל מצוין בשפת יהודית, נודע בשמו ובפסידונימיו: חנא שמואל טקאטש וטוביה שמייכעל.

חבר חזיונות התולים, שהועלו על הבמה בהצלחה ידועה, ואלה שמותם: יאָ פאר־היראַטה נישט פאַרהיראַטה, רייכע קבצנים, וועז שטאַרבט ער?, רייזעלע, פרנסה, אַמעריקאַנער חסידים, מלאכים איף דער ערד, גאָטס גנבים. — חזיונו „רייכע קבצנים" העיר את הסופר הגרמני ראָדא ראָדא לתרגמו, וחזיונו „וועז שטאַרבט ער?" הועלה על הבמה בווארשא וגם נדפס במחברת מיוחדת.

בהתחילו את עבודתו הספרותית כתב

בעתוני התולים. אח"כ היה חבר־עזור במערכות העתונים היהודיים בקליוולאנד ובפילאַדלפיא, ומשנת 1914 עד היום הוא עזור קבוע בעתון „פאָרווערטס".

משולם זלמן גאלדבוים

* כ"ה אייר תקצ"ו (12 מאי 1836) בלבוב, □ כ"ה מרחשון תרע"ז (2 נובמבר 1915) בתוך פליטי המלחמה בפראג.

Salomon Goldbaum, Lemberg.

משורר מדור ההשכלה, שמשך בשבט סופר לעתים רחוקות, ויתנשא בתוכן שירתו על בני גילו, בתתו עליה מהוד יפיפותו של יפת.

בימי עלומיו היה עסקן בצרכי בני אומתו ושתדלן בחצרות מלכים ושרים. בהיותו בן י"ט נשא אשה ביאַסי אשר ברומניא ושם בלה יותר משלשים שנה. שם יסד בית־ספר עברי, ויהי גם מנהיג הקהלה, ובהיות אז יהודי רומניא נתינים למלכות אוסטריא, שלחוהו שתי פעמים לווינא, להביא את ברכתם לקיסר אוסטריא. כן היה בכל ימי שבתו ביאסי סגן שופט בקונסולט האוסטריי.

את מדרגת כבודו השיג בגלל היותו בקי בלשונות, וברצותו להועיל לעניני היהודים החליף מכתבים עם כל הדיפלומטים האירופיים, ויכתוב גם לקיסר נפוליון השלישי, שענה לו, כי הוא נכון לעשות בעד היהודים את כל אשר יהיה לאל ידו. והמלך מילאן מסרביא ענה לו, כי לא יוכל להתערב בעניני מדינה אחרת, אלא שהוא מוקיר את חפצו הטוב של ג', ובגלל זה כבדהו באות־הכבוד.

בימים ההם כתב „חזות קשה" (כלומר: דרמה) בשם „ידידיה האיסי" ע"א בנו של שמעון בן שטח (יאסי תרל"ג), והשתדלותו לטובת היהודים נתנה לו חומר רב לכתיבת מאמרים בעתונים צרפתיים ואשכנזים.

ככה נמשכה עבודתו עד שנת תרמ"ה, שנגרש אז מרומניא יחד עם קבוצת העתונאים היהודים, ויבא לישבת בעיר מולדתו. בעת ההיא התעוררו רעיונות חדשים בחיי עם ישראל, שג' לא יכל להתאים אליהם את דעותיו, ובהתחברו אז לחברת „שומר ישראל" בלבוב, לא מצא עוד כר נרחב לעסקנותו הצבורית.

בסוף ימיו הדפיס קבוצת כל שיריו בשני ספרים (כפר א': לבוב תר"ע; ספר ב': לבוב תרע"ד), ומהם נראה, כי התרחק מכל סבכי השאלות, שהשתרגו אז ברחוב היהודים, ויהי בודד ומצטמצם בארבע אמותיו בתוך ביתו, ששם תהה על מחשבותיו הראשונות, וישורר לרוב על הטבע, שהוא בעיניו כעין זעיר אנפין מתמונתו של הבורא, או על תלאות הזמן ועל ידידיו, שמתו אחד אחד. ויש להעיר, כי בראשית ימיו היתה שפתו העברית עשירה ורבת־גוונים, אבל באחרונה היתה נופלת בערכה, ויש אשר גמגם בה, כי לא הוסיף להשתלם, ויהיו שיריו האחרונים כשרידי מצבות מראשית ימות ההשכלה.

בעריש גאלדענבערג

* י"ג אדר תקפ"ה (3 מרץ 1825) בעיירה ווישנוביץ הסמוכה לקרמניץ אשר ברוסיא, □ ט"ו סיון תרנ"ח (5 יוני 1898) בטרנופול.

Berisch Goldenberg, Tarnopol.

מורה ובלשן מצוין.

בשנת ת"ר לקחתהו דודתו שהיתה חשוכת בנים לטרנופול, כי יהיה לה לבן ויורש. שם מצא חן בעיני המורה הירש רייטמאַן, שקרבהו וילמדהו חנם, עד שיסד לו בעצמו בית־ספר להוראת עברית ואשכנזית. בשנת תרי"ב הלך להוסיאטין, ויהי שם עד שנת תרכ"ג, ואז שב לטרנופול. בשנת תרל"ו נתמנה למורה

בבאטושאן ברומניא ובשנת תרל"ט שב עוד הפעם לטרנופול, ויהי שם עד יום מותו.

את עבודתו הספרותית התחיל בכוכבי יצחק (חוב' י"ג) ושם גם התחיל את בלשנותו ב„מאמר ההסתעפות" (חוב' ל' ול"א). כן כתב מאמרים לעשרות בעניינים שונים בעברי אנכי, בהמגיד ובהחבצלת.

בשנת תרל"ב יסד ירחון עברי בשם „גנת הירח", שיצאו ממנו אז י"א חוברות, ובשנת תר"מ חדש את הוצאת ירחונו, ואז נדפסו ממנו עוד ד' חוברות.

ואלה ספריו: „אהל יוסף", תולדות יוסף פערל (לבוב תרכ"ה); „משא סמאלקא", על שווי הזכיות ליהודי גליציה (ברודי תרכ"ח); „אור חדש", כולל מאמרים שונים בחקירת הלשון ובבאורי כה"ק (בעשר חוברות, שהראשונה נדפסה בקרא־קא תרמ"ט והאחרונה נדפסה בדרוהביטש תרנ"ח).

כתב גם מאמרים רבים בגרמנית ובספרים מיוחדים הדפים:

„Der Einfluß der semitischen Sprachen auf die indo-europäischen Sprachen" (1880); „Die religiösen Ideen der Alten und ihr Einfluß auf die Sprache" (1881); „Die Assimilation der Juden" (1883); „Sitten und Gebräuche der alten Hebräer" (1885).

שמואל יהודה ליב בן צבי הירש גאלדענבערג

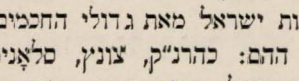
* ב' אדר תקס"ז (10 פברואר 1807) בבוליכוב, □ י"ב טבת תר"ו (10 יאנואר 1846) בטרנופול.

Samuel Löb Goldenberg, Tarnopol.

עורך המאסף „כרם חמד", שיצאו ממנו שבעה ספרים (הספר הראשון נדפס בשנת תקצ"ג והספר השביעי נדפס בשנת תר"ג).

אחרי אשר חדלו „בכורי העתים", שהיו קלים בתכנם, הורגש הצורך למאסף ספרותי חדש, אלא שנשתנו בינתים דרישות המשכילים, שהחלו לבכר את מאמרי המחקר על המליצות, וג' שהיה בן עשרים הקדיש את עתו וכספו להוצאת מאסף מתאים לרוח זמנו, שהיה שונה בתכנו מכל המאספים, שיצאו עד העת ההיא, כי יכיל „מכתבים" בעניני תורה וחכמה ובחקר קדמוניות ישראל מאת גדולי החכמים של הימים ההם: כהרנ"ק, צונץ, סלאָנימסקי, של"ש, שד"ל, יש"ר, גייגר, יצחק עדטר, י"ש ביק, טוביה פעדער, יוסף פערל ואהרן חורין. ובראש העוזרים הללו עמד הרב שי"ר, שנהל את העריכה.

וזאת חתימת ידו כתבניתה:

יעקב גאלדענטהאל

* ו' ניסן תקע"ה (16 אפריל 1815) בברודי, □ י"ד טבת תרכ"ט (28 דצמבר 1868) בווינא.

Prof. Dr. Jacob Goldenthal, Wien.

מורה ללמודי היהדות העתיקה ולשונות המזרח באוניברסיטה אשר בווינא.

בשנת תקצ"ח שלחוהו ראשי קהלת עיר מולדתו לליפציג, ללמוד שם לשונות המזרח ופילוסופיא, למען אשר יוכל לכהן בתור רב בעירם אחרי גמרו חק למודיו, וכשהשלים את למודיו ונתדקטר, לא הניחו האדוקים שבעיר, לשום משרת רב על שכמו, ויהי מוכרח להיות מנהל בית־ספר לנערים בקישינוב אשר בבסרביא (משנת תר"ג עד שנת תר"ט), ואח"כ נתמנה להורות באוניברסיטה אשר בווינא.

מעשהו בספרות היה ע"פ רוב בהוצאת ספרים עתיקים מכתבי־יד ובייחוד מאותם המתורגמים מערבית לעברית. לכל אחד מהם הוסיף מבוא והערות, להפיץ אור על ענין הספר ותעודת מחברו. ואלה הספרים שהוציא: „מאזני צדק" מאת אבו אחמד אלגזאלי, תורגם ע"י ר' אברהם ב"ד חסדאי הלוי (ליפציג—פאריז תקצ"ד—

תקצ"ט); „באור אבן רשד" לס' ההלצה של אַריסטו, תרגום טודרוס טודרוסי (לייפציג תר"ב); „משרת משה" בענין ההשגחה לאיזה ר' קלונימום (לייפציג תר"ה); „מפתח מנעולי התלמוד" לר' נסים גאון (ווינא תר"ו); „מקדש מעט", הנקרא מחברת הראיטי, לר' משה ב"ר יצחק ראיטי (ווינא תרי"א); פירוש הנרבוני לספר „מורה נבוכים" (ווינא תרי"ב).

כן חבר קטלוג מהביבליותיקא הקיסרית בווינא (תרי"ד) וספר דקדוק שפת ערבית בעברית לתועלת יהודי ארצות המזרח עם הקדמה צרפתית (תרי"ה). בה בעת הוציאה האוניברסיטה על הוצאותיה את מחקרו בשם **„Beiträge zu einem sprachvergleichenden rabbinisch-philosophischen Wörterbuche"**, ומלבד המון מאמריו בעברית וגרמנית, שהדפים בעתונים ובמאספים, נסה להוציא מאסף מיוחד לחקירותיו בשם „Das Morgenland" שיצאו ממנו רק חוברות אחדות.

יחזקאל פייבל בן שלמה גאלדשטאף

* כ"ו אדר תק"פ (12 מרץ 1820), □ ב' אלול תרל"ח (2 אויגוסט 1878) בקראקא.

Feiwel Goldstoff, Krakau.

ידען ומליץ, שהתהיל את עבודתו הספרותית בשיר בכוכבי יצחק (חוברת כ"ג) בשם „נאפֿאלעאָן על אי סלע", וכפי מה שכתב עליו נפתלי קלר (עורך המאסף „בכורים") היה: „איש נגש ונענה מתגרת יד המקרה כפלים, בגופו ובממונו, והוא אחד מן השרידים אשר ה' קורא להם, גודרי פרץ חומת בת ציון".

חבר: „קורות העולם", דברי ימי העמים עד שנת תר"כ, בשני חלקים (ווינא תרי"ח, לבוב תר"כ); „מגלת דמשק", ספור עלילת הדם עם הוספה בשם „אגודת פרחים", הכוללת מכתבים ומליצות (ווינא תרכ"ה); „לקט אמרים" (קראקא תרכ"ט); „מליץ יושר" (לבוב תרל"ו).

נפתלי הירץ בן אשר זונדל הכהן גאלדשטערן

* א' סיון תקע"א (24 מאי 1811), □ ב' אייר תרמ"ג (9 מאי 1883) בלבוב.

Naftali Herz Goldstern, Lemberg

בן עשירים מגדולי היחש. בהיותו בן י"ג, השיאוהו אשה, את בתו של בעל נחלאות, ובכל ימי חייו לא התערב בעסקי ממון וכמעט שלא נגע במטבע, כי אשתו נהלה את כל עסקיו, והוא היה שוקד על התורה והספרות הרבנית יחד עם ספרות הקבלה והפילוסופיא הדתית. כן עסק במשך איזה זמן בספרות ההשכלה, אלא שמשך את"כ את ידו ממנה. ומלבד למודיו אלה ידע גם את השפה האשכנזית והרומית, ויהי בקי בספרותן. ובאותם הימים התהלך בידידות עם ר' נחמן קראחמאל, שבא בכל קיץ לשבת באחוזת חותנו, עד שהחל לפקפק ביראתו של זה, ויתרחק ממנו.

ובהתפרץ הריב בין הצדיק מסאנז ובין משפחת הצדיקים מסאדאגורא, התיצב ג' על צדו של הצדיק מסאנז, ויצא במלחמה גלויה נגד הסאדאגוריים במחברותיו, אשר פרסם בעלום שמו או בחתימת אות „רמז", ואלה שמות החוברות ההן, הכוללות מאמרים נגד המשכילים ונגד חסידי סאדאגורא יחד עם מכתבים מצדיקי הדור: „שבר פושעים" (לבוב תרכ"ט); „לקוט הרועים" (אודיסא תרכ"ט); „כנסת הגדולה" (לבוב תרכ"ט); „שבט לגו כסילים" (לבוב תר"ל).

בהוסד חברת „מחזיקי הדת" היה ג' אחד מראשיה וגם השתתף ביסוד עתונם, שהיה מסופריו הראשיים עד יום מותו.

שלמה בן יהודה ליב גאנדז

* ה' אדר תרמ"ז (1 מרץ 1887) בטארנובזעג — וכעת הוא מורה בישיבת ר' יצחק אלחנן בניויורק.

Prof. Dr. Solomon Gandz, New-York.

מאתימאטיקן מצוין, שחקירותיו המאתי־מאטיות עשו רושם בעולם המדע.

למד באוניברסיטה אשר בווינא ונתדקטר שם בשנת תרע"א, כן גמר חק הלמודים בבית־המדרש לרבנים בשנת תרע"ד ונתמנה למורה דת ישראל בגימנזיון בשנת תרע"ה —ובשנת תרפ"ד בא לאמריקא.

חבר: „Talmudisches Recht“ (Wien 1913); „Die Muallaque des Imulquais“ (Wien 1913). ע"א שירת הערבים

ומעת בואו לאמריקא כתב מחקרים רבים ונכבדים ע"א מפעלות היהודים והערבים בשדה המאתימאטיקא, שאיזה מהם הופיעו בירחון ‘American Mathematical Monthly’, ואחרים נדפסו במחברות מיוחדות.

יצחק בן חיים אברהם הלוי גאסטפרייונד

* י' אדר שני תר"ה (19 מרץ 1845) בלבוב, □ ד' סיון תרמ"ד (28 מאי 1884) בווינא.

Dr. Isaak Gastfreund, Wien.

התחיל את עבודתו הספרותית בכתיבת שירים להמבשר, אח"כ כתב מכתבים מלבוב בהמגיד ובשנת תרכ"ה ערך את מכתביו ההם מיאַסי. כן כתב מאמרים אחדים בהמבית של סמולנסקין ובהשחר (שנה שלישית חוב' י"ב) פרסם שיר בשם „ארץ מולדתי והתקוה“. ביחוד הצטיין בכתיבת ביו־גרפיות: „תולדות ר' עקיבא“ (לבוב תרל"א); „תולדות בית קעניגסווארטר“ (ווינא תרל"ו); „אנשי שם“, ר"י אייבישיץ ור"ש מונק (ליק תרל"ט); „תולדות יעלינעק“ (ברודי תר"מ). ובגרמנית חבר:

„Mohamed nach Talmud und Midrasch“ (Berlin 1875, Wien 1877—80); „Äußere Einflüsse nach Sage und Sitte“ (Wien 1877); „Die Wiener Rabbinen“ (Wien 1880).

חיים בן נתן גארפונקל

* י"ז שבט תקפ"ז (14 פברואר 1827) בגרזימאלוב, □ ט"ו טבת תרמ"ד (14 יאנואר 1884) בטרנופול.

Chaim Garfunkel, Tarnopol.

מליץ בחרוזים, שכתב שירים ומכתמים בכוכבי יצחק (חוב' ד'—י"ג), ומסבה בלתי־ידועה הניח אח"כ את עטו מידו ולא הוסיף לכתוב עוד.

ברנרד בן יצחק גולדמאן

* י' אדר תר"ב (20 פברואר 1842) בווארשא, □ ג' ניסן תרס"א (23 מרץ 1901) בלבוב.

Dr. Bernard Goldmann, Lwów.

אביו היה מדפים נודע והוא היה תלמיד בבהמ"ד לרבנים בווארשא (תחת הנהלת יעקב טוגנדהולד). בהחל ההפגנות הידועות שלפני פרוץ המרידה הפולנית האחרונה, נתפש בידי השומרים ונשלח לסיביר; וברצותו לברוח משם, נפצע ברגלו. אעפ"כ עלתה בידו לברוח, וישהה שנים אחדות באשכנז וצרפת, עד שדרשה ממשלת רוסיא, כי יחזירוהו לארץ־מולדתו. בינתים נתדקטר מלמודי הפילוסופיא באוניברסי־טה אשר בהיידלברג ותחת לשוב לווארשא, בא בשנת תר"ל ללבוב ובהשתדלות גדולי הפולנים קבל רשיון להשאר באוסטריא וגם נעשה אזרח הממלכה. אז נתן לו הרב לעווענשטיין (רבם של המתקדמים בלבוב) את בתו לאשה ולמוצא פרנסתו נתמנה לפקיד באחד הבאנקים.

בשנת תרל"ו (1876) נבחר להיות ציר

בבית ועד מדינת גליציה ושם הגין תמיד על היהודים ועל תורתם נגד כל משטין ומקטרג. כן גם היה פרנס בקהלת לבוב ושם הרבה לעבוד להשכלת היהודים ברוח ההתבוללות.

לודוויק גומפלוביטש

* י"ב אדר תקצ"ח (9 מרץ 1838) בקראקא, □ כ"א מרחשון תר"ע (5 נובמבר 1909) ע"י אבוד עצמו לדעת בגראץ אשר בשטייערמרק.

Prof. Dr. Ludwik Gumplowicz, Graz.

אסכולסטיקן בתורת המשפטים והכלכלה הלאמית, שחקירותיו בנו אב למדע יסודי המדינה והגזע. אחרי אשר עסק בפרקליטות בקראקא, נתמנה בשנת 1876 למורה מדעי המדינה באוני־ברסיטה אשר בגראץ, ובמשמרתו זו נתעלה ממדרגה למדרגה עד יומו האחרון.

יחד עם מחקריו הכלליים התעסק לעתים רחוקות גם בהתפתחות החקים ע"א היהודים בפולין, ובפנה זו חבר:

„Prawodawstwo Polskie względem żydów" (Kraków 1867); „Projekt reformy Sejmu czteroletniego" (1875).

בנו מאַקסימיליאַן גומפלוביטש (* 1864 בקראקא, □ 1897 בווינא) היה מורה שפת פולנית באוניברסיטה אשר בווינא וגם חקר הרבה בקורות מדינת פולין. לחגלי חקי־רותיו אלה התחיל לשום לב גם לקורות היהודים, ויבא לידי מסקנא, כי מוצא יהודי פולין הוא מן הכוזרים. את חקירתו זו באר במחברת „Początki religii żydowskiej w Polsce" (נדפסה ע"י אביו בשנת 1903). והוא עזב את דת אבותיו בימי נעוריו.

מרדכי בן עזריאל גָטפריד

* ד' מנחם־אב תרמ"ד (26 יולי 1884) באוהנוב הסמוכה ללבוב — וזה יותר מעשרים שנה, שהוא יושב בווינא.

Markus Gottfried, Wien.

אחרי אשר למד אצל אביו התורני ואצל הרבנים בלבוב ובפרמיסלא, הלך ללמוד תורה בטרנוב, ושם הוציאו עליו שם, כי הוא „מתמשכל", ויתנפלו עליו קנאים, ויכוהו מכות נאמנות, עד אשר פצעו את ריאתו, ומשכילי המדינה הוכרחו לשלחהו למקומות של רפואה.

שיריו ומאמריו הראשונים נדפסו בעתון „בת קול", שיצא ע"י דר' זלינגר, ובתר"ע הוציא חוברת שירים בשם „זמרת יה". בשנת תרע"ד נקרא לעבוד בצבא ובמשך ימי המלחמה כתב הרבה, ומה שיצר מאז הנה הוא (לפי דברי עצמו): „נבוך מאד, בין רציונליזמוס וסוד, בין אמונה ובין תבונה, בין חקירה ובין שירה". ויש אשר חתימתו „החולם בהקיץ" מעידה על ערך דבריו. בסך־הכל פרסם עד עתה לערך חמשים חוברות, שמרביתן דקות וצנומות, אבל יש בהן דברי מחקר כדי למלא כפר ראוי להתכבד בעבי גבו, וכל היוצא מעטו נובע ממקור האמונה.

ואלה שמות מקצת יצירותיו: משה, דוד מלך ישראל, יסודי היהדות, השטן ופנינה, עץ החיים, דממה קדושה, אותות הטבע, מחשבה ומעשה, האדם וערכו, רגש ומחשבה, הכותל המערבי.

בן־ציון בן אהרן ליב גינסברג

* ט"ז שבט תרנ"ג (3 פבריואר 1893) בראווא רוסקא — וכעת הוא יושב בלבוב.

Benzion Günsberg, Lwów.

עתונאי. נתחנך בסביבה חסידית בגפ"ת ובה בעת למד למודים חצוניים. בהיותו

בר ארביסר התחיל לעבוד עבודה ציונית בעיירתו ובשנת תר"ע התחיל „למשוך בשבט סופר". בשנת תרפ"א נתמנה לחבר־עזר במערכת ה„טאג־בלאַט" הלבובי, שנש־תנה אח"כ בשמו ל„דער מאָרגען", ובמשמרתו זאת עמד עד שנת תרפ"ט. מלבד זה הוא כותב בעתוני ווארשא: היינט, ציוניסטישע בלעטער, ליטעראַרישע בלע־טער ועוד — בחתימת שמו או בפסידונים.

דוב בער גינצבורג

* א' אייר תקל"ו (11 אפריל 1776), □ ז' אדר תקע"א (3 מרץ 1811) בברודי.

Ber Günzburg, Brody.

משכיל ומשורר, שמת בקוצר ימים, בהיותו בן ל"ה שנה. קבל תמיכה מאלכסנדר קאַליר, כי ישתלם בלמודים, וכשקשתה עליו פרנסתו, נתמנה למזכיר בקהלת ברודי.

שיריו נדפסו בהמאסף משנת תק"ע ואחרי מותו נדפסו איזה משיריו בכבודי העתים. כן הו"ל ספר „לשון למודים" לרמ"ח לוצאטו והוסיף עליו הערות והקדמה על דרכי השיר והמליצה (לבוב תק"ע) — ומענין להזכיר, כי הרב ר' יעקבקא לנדא נתן הסכמתו להדפסת הספר הזה.

חיים בן דוב גינצבורג

* כ"ה כסלו תקס"ד (10 דצמבר 1803) בברודי, □ ה' מנחם־אב תקצ"ח (27 יולי 1838) בווינא.

Johann Franz Günzburg, Wien.

בנו של הקודם, שגם הוא מת בהיותו בן ל"ה שנה. בן שמונה שנים היה כשמת עליו אביו, ואמו החלה לפקח על חנוכו. התחיל לכתוב שירים בשפת עבר, בהיותו בן ט"ז, ומה שכתב בימים ההם נדפס בכבודי העתים (מן חוב' ב' עד חוב' ו'). אח"כ כתב רק גרמנית וגם שנה את שמו העברי ל„יָאהַאן פראַנץ".

בהיותו בן עשרים, נסע לווינא ונתקבל שם בתור תלמיד האקדמיא למלאכת הציור, ואחרי עבדו שם שנות מספר, הוצגה אחת מתמונותיו בתערוכה אמנותית. אח"כ החלו עיניו להיות כהות ודוכרת להסתלק משאי־פותיו. אז עמדה לו בלשנותו באנגלית, איטאַליאַנית וצרפתית, למצא את פרנסתו מהוראת הלשונות ההן. כן פרסם בעת ההיא שירים וספורים רבים בגרמנית וגם כתב את המחזה לאחת האופירות, שהועלו על הבמה.

עזריאל גינציג

* י"ח ניסן תרכ"ח (10 אפריל 1868) בקראקא, □ א' אלול תרצ"א (14 אויגוסט 1931) באנטוורפן.

Rabb. Dr. Isr. Günzig, Antwerpen.

השתלם בגפ"ת בבית־מדרשם של רבני קראקא ובשנת תרנ"ב נכנס לאוניברסיטה בלייפציג, אח"כ עבר לברלין ובשנת תרנ"ז הוכתר בתואר „דוק־טור לפילוסופיא" בברן. בשנת תרס"א נתקבל לרב בעיר לו־שיץ במורביא ובמש־מרתו זאת כהן עד שנת תר"פ. אז הלך לאנטוורפן ושם כהן בתור מנהל בה"ס „תחכמוני".

את עבודתו הספרותית התחיל בשנת תרמ"ז בעברי אנכי אשר בברודי, ובפוא י"ש פוכס לקראקא (בשנת תרנ"ב), להמשיך שם את הוצאת „המגיד", היה ג' מראשי עוזריו. מלבד זה כתב מאמרים

לעשרות בהצפירה, ב„היום" וגם בעתונים גרמנים.

בשנת תרמ"ח בא בקשר ידידות עם פאביוס מיזעס, ויפרסם את תולדותיו ותולדות חבריו באוצר הספרות (כרך ג') וגם בחוברת מיוחדת (קראקא תרמ"ח). אח"כ פרסם בהשתתפות שאול קרוננגולד ספר „קבוצת שירים" של פאביוס מיזעס (קראקא תר"נ). ובשנת תרנ"ח התחיל להוציא מאסף ספרותי בשם „האשכול", שיצאו ממנו שבעה ספרים (את הספר הראשון ערך בהשתתפות י"ש פוכס).

ואלה ספריו בגרמנית:

„Der Commentar des Karäers Jephet ben Ali" (Krakau 1898); „Zum Gedächtnis des hebräischen Dichters M. Z. Manne" (Krakau 1898); „Der Pessimismus im Judentume" (Krakau 1899); Die Wundermänner im jüdischen Volke (Antwerpen 1921); „Das jüdische Schrifttum über den Wert des Lebens" (Hannover 1924).

אברהם גינצלר

* א' תמוז ת"ר (2 יולי 1840) באוהעלי אשר באונגריא, □ י"ז תמוז תר"ע (24 יולי 1910) בקראקא

Abraham Güntzler, Kraków.

סופר בעל עט חד ושנון, שכל מאויי נפשו היו לחזוק האמונה ולשמירת הדת. בראותו את העוילים בערי אונגריא, שהיו מקודם כמבצרים לתורה ולירא, שהם תועים מדרכי היהדות, היה חושב בלבבו, כי רק עליו מוטלת החובה, להחזיר את העוילים הללו למוטב. לתכלית זו יסד (בשנת תרל"ו) במרמרוש־סיגט שבועון עברי בשם „התור". וכשלא יכל העתון הזה להחזיק מעמד, נתן ג' את עזרתו לאיש ששמו

ה"ל גוטליב, שהחזיקוהו למוצלח יותר בעניינים כאלה, כי ייסד עתון כדוגמת „התור". אז נוסד העתון „השמש" בסיגט, שהיה ג' עורכו במשך זמן קצר, עד שנוכח, כי לא לחזוק הדת כוונת האיש גוטליב. אז יצא ג' לגליציה, ויחדש את הוצאת „התור" בקולומיא, אבל גם שם לא הצליח, ויבא לקראקא, ושם נסה את מזלו בהוצאת עתונו בפעם השלישית, וכמעט שהצליח בעמלו, אלא שבאו הפרעות ברוסיא (בשנת תרמ"א) והפריעו את מהלך העתון, כי למרות כל עמלו לא יכל ג' לרכוש אז בגליציה יותר ממאתים וחמשים חותמים, וכשלש מאות חותמים היו לו ברוסיא, אבל מפני שהביא את הידיעות ע"א הפרעות בקיוב באמתתן האיומה, אסרה ממשלת רוסיא את כניסת „התור" לארצה ובשביל כך נפסק העתון. אז החל ג' לערוך את מאמריו הנלהבים לעתון חברת „מחזיקי הדת", שיצא בעת ההיא פעמים בחדש בלבוב.

בינתים מת הרב ר"ש סופר מקראקא, שהיה ראש לחברת „מחזיקי הדת" וג' הדפים מחברת הספדים על מות הרב בשם „מספד מר" (קראקא תרמ"ג), והמחברת הזאת מצאה חן בעיני בנו של הנפטר, שמחה בונם סופר, שהיה בעצמו בעל טעם ספרותי במדה ידועה, ממליץ מליצות וחורז חרוזים, שאיזה מהם נדפסו ב„המגיד". ובעיני האיש הזה לא ישרה עריכת העתון „מחזיקי הדת", כי אמר, שבמגנון מאמרי העתון, כפי שהם נהוגים עד העת ההיא, אי אפשר לרכוש נפשות למטרת העתון. כן רצה, שלא יצמצם העתון את פעלתו על גליציה בלבד, אלא שיהיה לו היתר כניסה לרוסיא, אשר קוה להשיג בהבטיחו לממשלה, כי עתונו ירחיק את היהודים מכל מיני „ניהיליזם".

ומפני אשר האשי חברת „מחזיקי הדת" בלבוב לא שעו לדבריו, יסד על הוצאותיו

עתון חדש בשם „קול מחזיקי הדת", שהדפים בקראקא, ומשם הכניסהו לרוסיא ואת עריכת העתון ההוא מסר לג'. אז ראו ראשי „מחזיקי הדת" בלבוב, כי העתון אשר בקראקא יערער את היסוד אשר תחת רגליהם, ע"כ הזמינו את הרש"ב לדין־תורה וגזרה יצאה אז מלפני הרבנים המוע־נים, כי יחדל העתון הקראקאי לצאת, ויען אשר טען הרש"ב על עריכת העתון הלבובי, שהוא כתוב בלעגי שפה וברוח בטלנות, החליטו הרבנים, כי תמסר עריכת העתון הלבובי לג'.

אז נשתנו פני העתון לטובה, בהיותו נערך בטעם איש משכיל היודע בטיבו של עתון, ותהי תועלתו מרובה בהפצת ידיעת השפה והשבחת הסגנון, ואיזה מן הצעירים, שהתפתחו אח"כ לסופרים גמו־רים, השחיזו את עטם על עמודי מחז"ה.

לבסוף ראו הרבנים ונוכחו, כי בעתון הכתוב בסגנון ספרותי ישיגו את ההפך ממה שהם רוצים, כי תחת לרכוש את העוילים לחזוק הדת, ירגילום לקריאת עתונים ומליצות משכילים, ויחליטו להסיר את השפעת ג' על העריכה, וימסרוה לבטלנים והדיוטים, שהשיבו לו את צורתו הקודמת, אלא שהניחו לג', כי יכתוב שם את מאמריו המלאים שלהבת קדש בלי תערובות של חולין, ויהיו מאז פני מאמריו של ג' בעתון ההוא כפאר מגבעה על ראש פרא אדם ההולך ערום ויחף...

יונה גלרנטר

* כ"ח אדר תרמ"ט (1 מרץ 1889) בסטרי — וכעת הוא מורה שפת עבר בגימנזיון לישראל אשר בווינא.

Jonas Gelernter, Wien.

קבל את חנוכו בחדרים ובישיבה והתכונן באופן פרטי לבחינת הבגרות מלמודי הגימ־נזיון, אח"כ גמר חק למודיו במחלקה לפי־לוסופיא וללשונות שמיות אשר באוניבר־סיטה בווינא. ספורו הראשון „אל החוזה" נדפס בהמצפה (בקראקא) בשנת תרס"ו ושם נדפסו ממנו עוד ספורים אחדים. כן פרסם איזה מסות וספורים ב„הצפירה" וב„היום". כשנתים ימים ערך ירחון בשם „דברנו" ובמשך איזה זמן היה ראש בית־הועד לעברים ונשיא ההסתדרות העברית בווינא.

יעקב בן שמואל געזאנג

* ד' תשרי תקנ"ט (14 ספטמבר 1798), □ כ"ט אלול תרמ"ו (29 ספטמבר 1886) בקראקא.

Jakob Gesang, Kraków.

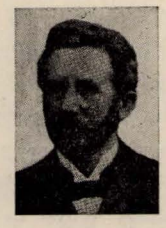
מחבר תורני, שכתב הרבה הערות למו־דיות ועיוניות בהמגיד מליק ובשנותיו האחרונות הדפים קובץ הערותיו בתלמוד בשם „דברי חכמים וחידותם" (קראקא תר"כ).

יעשיהו געלבהויז

* י"ב תמוז תרי"ב (29 יוני 1852) בטיסמיניץ, □ כ"ח אלול תרפ"ח (13 ספטמבר 1928) בווינא.

Rabbiner Dr. S. Gelbhaus, Wien.

בימי עלומיו עזב את עיר מולדתו, וילך לקנות חכמה בארצות המערב, ויתגלגל בערי אשכנז, עד שזכה להכנס לבית־מדרשו של גייגר. אח"כ נסמך להוראה ונתקבל לרב בקארל־שטאדט אשר בקרו־אציא, בגורדהויזן ובשווארצבורג־רודול־שטאדט בגרמניא, בפראג אשר בביהם,

ובאחרונה נתמנה לדרשן בווינא בבהכ"נ שבפרוור התשיעי. את המשרה הזאת קבל בהשתדלות הרב אהרן יעלינעק, שהחזיק לו טובה, עקב אשר תרגם את דרשותיו לעברית בשני ספרים, אשר שם האחד „אמרי שפר" (ווינא תרמ"ג) ושם השני „משה אהרן" (קראקא תרנ"א). ובסוף ימיו של ג' היה דרשן ב„בית־המדרש" הידוע (במקום ר"מ איש־שלום) ומידה לפילוסופיא דתית בסימינריון למורים מיסודו של הרב חיות.

מספר ספריו אשר חבר בגרמנית יעלה לשלשים בערך, ומהם יצטיינו ביחוד:

„Rabbi Jehuda Hanassi und die Redaction der Mischna" (1880); Mittelhochdeutsche Dichtungen in ihrer Beziehung zur biblisch-arabischen Literatur (1889—1893); „Die Targumliteratur" agadisch und kritisch-philosophisch beleuchtet (1893); „Die Apologetik des Judentums" (1896); „Nehemias und seine sozialpolitischen Bestrebungen" (1902); „Esra und seine reformatorischen Bestrebungen" (1903); „Propheten u. Psalmisten" (1905); „Der alte Orient und der Anfang des zweiten jüdischen Staates" (1908—1909); „Religiöse Strömungen in Judäa während und nach der Zeit des babylonischen Exils" (1912); „Die Metaphysik der Ethik Spinozas im Quellenlichte der Kabbalah" (1917).

כן יש לציין, כי בראשית צאתו על במת הספרות תרגם לעברית את הספור הנודע „The Vale of cedars" לגרם אגולר בשם „מלחמת האמונה והאהבה" (מאינץ תרל"ה) וגם כתב מאמרים רבים בהמגיד ובהשחר.

אהרן געלבער

* ח' אייר תרט"ז (13 מאי 1856) בפודהייצי,
□ א' אדר תרפ"ג (17 פברואר 1923) בווינא.

Dr. Adolf Gelber, Wien.

עתונאי מצוין בגרמנית ובר־סמכא בחקר חזיונות שקספיר. בשנת 1881 היה לעוזר במערכת העתון „Neues Wiener Tagblatt" וארבעים שנה רצופות שמש במשמרתו זו. מחקריו בחזיונות שקספיר היו יסוד מוסד להצגתם ע"י גדולי המשחקים האירופיים, שיסדו את תפקידיהם בחזיונות ההם ע"פ מה שהעלה ג' בחקירותיו. ימים רבים התעמק גם בחקרי השירה הערבית וחבורו על הספר „אלף לילה ולילה" עשה רושם כביר בסוד חכמים ונבונים.

נחום מאיר בן נחמן געלבער

* י"ט אייר תרנ"א (27 מאי 1891) בלכוב —
וזה מקרוב הוא יושב בווארשא.

Dr. N. M. Gelber, Warszawa.

עתונאי מלומד וחוקר מצוין בדברי ימי ישראל, שהיה דולה פנינים מן הארכיונים הקיסריים והממשלתיים אשר בווינא. נתדקר בשנת תרע"ד, ובפרוץ המלחמה, עבד בצבא אוסטריא בתור „אופיציר" בשדות הקרב אשר בסרביא, באיטליא ובארצות הבלקן. את עבודתו הספרותית התחיל בשנת תר"ע בעתונים לבני הנעורים, ומאז יפרסם מאמרים למאות בעברית, ביהודית, בגרמנית ובפולנית, שכלם מלאים ענין בחקר תולדות ישראל. אחדים ממאמריו נדפסו גם ברוסית, באנגלית ובצרפתית.

ואלה ספריו בגרמנית:

„Die Juden und der polnische Aufstand" (1923); „Aus zwei Jahrhunderten", Beiträge zur neueren Geschichte der Juden (1924); Zur Vorgeschichte des Zionismus, Judenstaatsprojekte (1927).

זה מקרוב התישב בווארשא בתור חבר־עוזר במערכת „הצפירה" ובעתון „Nowe Słowo" (ששניהם לא האריכו ימים), כן גם יפרסם את מחקריו ביהודית בעתון „היינט".

צבי הירש געלבערג

* ח' תמוז תר"ו (2 יולי 1846) בקאמיונקא, ☐ א' אייר תר"צ (29 אפריל 1930) בלונדון.

Hirsch Gelberg, London.

משורר בעל כשרון, שקשי־יומו דלל והחריב את מעינות בת שירתו. מלבד שיריו הפזורים בעתו־נים שונים ומחברותיו שכתב לידידים, למונ־טיפיורי וליורש־העצר של אוסטריא, היטיב לתאר בפיוטין את מצב היהודים בגליציה בספרו „המתאונן" (לבוב תר"מ) וגם בספרו „תקופת החגים" (קראקא תרנ"ו).

זאב וואלף גערשטל

* ב' אייר תרכ"א (12 אפריל 1861) ביאריטשוב הסמוכה ללבוב, ☐ כ"א מרחשון תרצ"ג (20 נובמבר 1932) בלבוב.

Rabin Wolf Gerstel, Jaryczów.

מלבד תורתו, שהיה הוגה בה בשבתו לכסא הרבנות במשך כחמשים שנה, היה עוסק באסטרונומיא, בתורת הצמחים ובחקר הלשונות המזרחיות. וכשם שחכמתו נובעת ע"פ רוב מספרי לה"ק, כך היה ממשיך את צנורות ידיעותיו לקוראי דבריו בעברית או ביהודית.

חבורו הראשון היה „דברים נפלאים במדרשים נפלאים", ומאז היה עוסק בחבור לוחות השנים וקונטרסי מדע. ביחוד קנה לו שם במחברתו „חכמת תקופות ומזלות" (לבוב תרנ"ו).

בימי המלחמה האחרונה נשרף ביתו ביאריטשוב, ומאז תקע את אהלו בלבוב, שמשם היה מורה הוראה לבני קהלתו עד יומו האחרון.

משה דוד געשווינד

* ז' טבת תר"ו (5 יאנואר 1846), ☐ י"א שבט תרס"ה (17 יאנואר 1905) ברישא.

Moses David Geschwind, Rzeszów.

תורז חרוזים ועושה מכתמים. כתב קורספונדנציות והערות ספרותיות בעתונים עברים ונעשה מתורגמן מושבע מעברית לפולנית בבתי־המשפט אשר בעירה. כעשרים שנה היה מזכיר לקהל עדתו ובשנת תרמ"ג הו"ל מחברת „אבי הנגפים" (תרגום משירו של סלָאוַאצקי הנודע בשם „Ojciec zadżumionych") ובכתובים נשאר ממנו ספר בשם „דברי חכמים", שהוא כעין לקסיקון לאגדות הש"ס.

משה גראס

* י"ז אלול תרנ"א (20 ספטמבר 1891) בבוריסלב —וכעת הוא יושב בווינא.

Moses Gross, Wien.

מתלבט בבקרת הספרות והאמנות, המתאמץ ללכת בדרך מיוחדת לו לעצמו.

בברחו בסערת המלחמה לווינא, דת־חיל את עבודתו הספ־רותית בשפת יהודית במערכת העתון „מָאר־גענפָאסט", שי"ל ע"י נ. מ. ראַק, וכשיצא הירחון „קריטיק" לוילבורג, כתב שם איזה מאמרים ע"א שאלות יסודיות בספרות היהודית. בשנת 1924 ערך יחד עם א. מ. פוקס את מחלקת הספרות בעתון „די נייע צייט". בה בעת כתב גם לעתוני אמיריקא, ובירחון „צוקונפט" (בניויורק) כתב שורת מאמרים על איזה מגדולי הסופרים הגרמנים.

נפתלי גראָס

* י׳ טבת תרנ״ז (27 דצמבר 1895) בקולומיא — וכעת הוא יושב בנויורק.

Naftali Gross, New York.

משורר בשפת יהודית מן הצעירים, המתאמרים ללכת במסלות חדשות, ע״כ לא רצו איזה מן המבקרים להכיר את כשרונו הפיוטי עד הימים האחרונים.

התחיל את עבודתו הכפרותית בהיותו בן ט״ז, ובהיותו בן י״ח עזב את ארץ־מולדתו, ויהי נע־ונד בארצות שונות, עד שבא להשתקע באמיריקא. ומן העת ההיא כתב שירים כמעט בכל העתונים בשפת יהודית, שיצאו בנויורק. כן תרגם רבים משירי היינע, דרמא מאת בער האפמאַן, חלקים אחדים מספר „אלף לילה ולילה״ ועוד שירי משוררים שונים מאשכנזית ומאנגלית.

בשנת 1919 יצא ספרו הראשון בשם „פסאלמען״, הכולל תרוזים בעלי ארבע שורות, שכמעט כלם סובבים על שאלות החיים והמות. אז ערערו כנגדו, כי יש אשר ראו חלול־הקדש ויהדות בשם „תהלים״ לתרוזים כאלה. בשנת 1920 הוציא ספר־שירים חדש ובשנת 1925 יצא ספרו „דער ווייסער רייטער״, שבו הצליח לפייט את האגדות ע״א הגזלן דובוש, שיש משערים אדותיו, כי הוא הגזלן הנזכר ב„שבחי בעש״ט״, ומאז התחילו המבקרים להתחשב עם שירתו. אך את עליתו הפיוטית השיג בספרו „אידן״ (1929), שבו יתאר את טפוסי העיירה היהודית ופרצופי אנשיה.

הוא גם נסה לתרגם ליהודית איזה מספרי הפיוט שבכה״ק ותרגומו של „שיר השירים״, שהוא מעבד אותו כעת מחדש, נתקבל ברצון.

שמואל בן דוד גרייף

* ב׳ תמוז תר״נ (20 יוני 1890) בבוריסלב — וכעת הוא רופא שניים בנויורק.

Dr. Samuel Greif, New York.

בא לאמיריקא יחד עם אבותיו בהיותו בן תשע — ובשנת 1914 גמר חק למודיו ברפואת שניים. בהיותו בן י״ד החל לכתוב בשפת יהודית, ובכל שנות עבודתו הספרותית השתדל לעשות „כנום״ לכשרונות מגליציה. לתכלית זו יסד בשנת 1909 אגודה בשם „עסטרייכער לי־טעראַטור־ פאַראיין״ וגם הוציא קובץ ספרותי קטן בשם „יוגענד־קלאַנגען״, שאסף בו דברי ספרות מצעירי גליציה הנמצאים באמיריקא, ברצותו לעשות מעין גשר רוחני בין המהגרים הגליציאים לבין ארץ־מולדתם.

משנת 1913 ואילך הוא עורך עתון בשפת אנגלית לרופאי שניים ולעתים קרובות הוא עוזר במאמריו לעתונים לרפואה. בשנת 1918 כתב מחברת קטנה באנגלית בשם „Dentistery in the Bible and Talmud״ ובשנת 1922 פרסם מחברת ציוריו בשפת יהודית בשם „פון חדר און וויטער״.

אורי צבי גרינברג

* ג׳ שבט תרנ״ד (10 יאנואר 1894) בבילקאמין הסמוכה לזלוטשוב — וכעת הוא יושב בארץ־ישראל.

Uri Zwi Grünberg, Palestine.

משורר של ימי המהפכות המדיניות, בטרם שהאיר הבוקר שלאחר המלחמה וגם משכבר עלה השחר, אלא שאור היום לא היה עוד בהיר, אם יהיה מעונן או

יום גשם ורוח סערה. מטבעו והוא רגשן ונוטה למליצת אנחה בלולה בחקרי רוח ובעמקי נפשו הוא חש ומרגיש את כל זעזועי הרגע, העוברים בעצביו במהירות הבזק. צער האומה פולח כחץ את לבבו ודוקר את בשרו כבאיזמל. לפיכך ייסר בעקרבים את דור ההגשמה והוא זורה מלח על פצעי עמו הנכנע לנכנעים ועובד לעבדים.

את צעדיו הראשונים בספרות עשה בימי הרעש ורעם כלי התותח, ויען אשר לא שבה עוד רוחו למנוחתה גם עתה, אפשר למצא הפכים וסתירות באישיותו.

בשנת 1912 התחיל לכתוב בעתון „דער אידישער אַרבײטער" וכמעט באותו הזמן הדפים דברים ב„השלח" ובעתונים עברים אחרים. בראשית המלחמה והכבוש הרוסי (1915) הדפים בלבוב מחברת שירים בשפת יהודית בשם „ערגעץ אויף פעלדער", שבה יתאר את בלהות המלחמה לפי מה שראה בעיניו. אח"כ נקרא לעבוד בצבא ונשלח לחזית המלחמה בסרביא. בנובמבר 1918 היה נוכח בימי הפוגרום הלבובי ובית אביו נהרס אז עד היסוד. בינתים הוציא מחברת שירים חדשה בשם „אין צייטענם רויש" (לבוב 1919). בשנת 1920 בא לווארשא ושם לקח חלק בהוצאות הצעירים בשפת יהודית. בעת ההיא הדפיס את מחברותיו „פארנאכטענגאָלד" ו„מעפיסטאָ" (1921). בו בזמן כתב שירים ב„התקופה" וגם הוציא מאסף ביהודית בשם „אלאבאכטראם" (1922). החוברת השניה מן המאסף הזה נאספה מטעם הצנזוריא, כי מצאו בה חרוף וגדוף כלפי מעלה. בשנת 1923 הלך ג' לברלין ושם המשיך את הוצאת מאספו. אח"כ נסע לא"י ושם הוסיף לכתוב רק עברית ויקרא ליסד „מכון לאמנות העברית" וגם החל להתקיף על הלשון היהודית.

היינריך גרינצווייג

* י"ד אדר תרכ"ט (25 פברואר 1869) בקראקא — וכעת הוא יושב באנטוורפן אשר בבלגיא.

Heinrich Grünzweig, Antwerpen.

משורר וחוזה חזיונות בגרמנית. התחיל לכתוב בעודנו עלם צעיר, ויפרסם מאמרים ושירים בעתוני ווינא, ברלין ופריז בחתימת שם „האַנס פון גרינוי". משנת 1895 עד שנת 1898 התענין בבקרת התיאטרון. משעת הופעת הרצל היה נוהה אחר הרעיון הציוני ומשנת 1905 ואילך השתתף בעריכת היחזון הציוני בשפות גרמנית־צרפתית־הולנדית הנודע בשם „דתקוה". כן עמד בראש כל המפעלים הציוניים בבלגיא, ויהי חבר לקונגרסים ולועד הפועל הגדול. ובצאת זאנגוויל את המפלגה, רב אתו את ריב הציוניות נגד הטיריטוריאליות.

ואלה ספריו שנתפרסמו:

„Junge Blüten" (1887); „Der Kampf um die Scholle", Roman (1894); „Exil", Drama (1902); „Gedichte und Lieder" (1903); „Dr. Dalmans Ehe", Schauspiel (1906); „Unterwegs", Drama (1909).

אשתו מרים בת חיים גרינצווייג (ילידת קראקא) היתה מלומדת, שלא רבות כמוה בישראל. מתה בנעוריה בהיותה בת ל"ג בט"ו אדר תרס"ז (1 מרץ 1907).

ד

משה דאָרנבוש

* ט' אייר תרי"ב (28 אפריל 1852) בפרמיסלא.
□ י"א מנחם־אב תרע"ד (3 אויגוסט 1914) בבודאפעסט.

Moritz Dornbusch, Budapest.

עתונאי מצוין בשפת יהודית־אשכנזית (היינו: בגרמנית פופולרית ואותיות עבריות), שעסק כל ימיו בעריכת עתונים לישראל.

בשנת תרל"ו נקרא לווינא, להיות עזר בעריכת העתון „וויענער איזראַעליט", שי"ל ע"י ווילהלם וויים, ואחרי מות וויים נמסרה העריכה הראשית של העתון לד', עד

אשר פרצה מריבה (בסוף שנת תרמ"ד) בין ד' ובין יורשי וויס. אז יסד ד' בעזרת פרץ סמולנסקין עתון חדש בשם „נייער וויענער איזראַעליט", והימים היו ימי בכורי התנועה הלאמית וימיו האחרונים של סמולנסקין, שכתב איזה מאמרים בעתון הדוא. שם תורגם הספור „נקם ברית" וגם הוחל בהדפסת תרגום ספורי סמולנסקין האחרים.

סביב לשנת תרמ"ז עזב ד' את וויגא וילך לבודאפעסט, לערוך שם את העתון „אללגעמיינע יידישע צייטונג". במשך זמן קצר למד גם לכתוב בלשון אונגרית, ויהי עוזר בעתונו של מקס סאבולטשי. אח"כ יסד עתון חדש בשם „יידישעס פאָלקס־בלאַטט", שיצא חמש פעמים בשבוע. לדגלי הוצאת העתון הזה פרצה מריבה בין ד' לבין בעלי העתון שערך מקודם, וכמעט שבאו דברי הריבות לערכאות, אלא שנתפשרו הצדדים תחלה. אז חדל ד' להוציא את עתונו החדש ונכנס שוב למערכת האללג. צייט. כמקודם. אך לא ארכו הימים, עד שפרצה מריבה חדשה, ואז יסד עתון חדש בשם „יידישעס טאָגע־בלאַטט", וכשלא הצליח גם בעתון הזה, הוכרח להפסיק את דוצאתו, ויושב למערכת העתון הקודם.

אהרן בן אברהם יואל דארנצווייג

* ג' סיון תר"ז (18 מאי 1847), □ י"ט אייר תרל"ה (24 מאי 1875) בלבוב.

Ahron Dornzweig, Lemberg.

משורר וידען, שהתחבב בכל דבריו על קהל הקוראים ונבוני דבר תלו בו תקוות רבות, מפני בקיאותו בכל חדרי הספרות העתיקה והחדשה, אך לדאבון כל יודעיו מת באמצע בשולו, בהיותו בן שמונה ועשרים שנה.

התחיל בכתיבת שירי אבל על מות חכמי הזמן, יחד עם זה תרגם מליצות לאמיות, שהדפיס בכוכבי יצחק (מן חוב' ל"ב ואילך) ובהשחר (שנה ראשונה ושניה). אח"כ נדפסו שני קובצי שיריו במחברות מיוחדות, אשר שם האחת „שירי תהלה" (לבוב תרכ"ה) ושם השנית „גבל וכנור" (לבוב תרל"ג).

ומלבד שיריו ומליצותיו כתב „תולדות יעב"ץ" בנוספות לספר „מטפחת כספרים" ואיזה מאמרי בקרת ע"א ספרים שונים.

מרדכי דובש

* כ"ג טבת תקס"א (18 יאנואר 1801), □ ג' תשרי תרל"ה (16 ספטמבר 1874) בלבוב.

Markus Dubs, Lemberg.

עסקן צבורי ונואם מצוין בגרמנית ופולנית, שהקדיש את מיטב כחותיו לשוויון זכויותיהם של היהודים בגליציה. ימים רבים היה אחד מראשי הקהלה העברית, חבר לבית מועצות העיר ובחיר ועד־המדינה – ומה שלא עלתה בידו להועיל בנאומיו, השתדל לפעול בכתביו, בעשותו פומבי לדעותיו במחברות מיוחדות בגרמנית או בפולנית. ומלבד מחברותיו ההן כתב הרבה הערות מחקריות בכרם חמד, באוצר נחמד ובהחלוץ. כן תמך בידי כל דורשי השכלה ביד נדיבה.

מרדכי דושאק

* י"א מרחשון תקע"ו (14 נובמבר 1815) באחת ערי מורביא, □ ד' מנחם־אב תר"נ (21 יולי 1890) בווינא.

Rabb. Dr. Moritz Duschak, Krakau.

רב ומטיף בעדת „המתקדמים" אשר בקראקא. תלמידו של בעל „חת"ם סופר", מלומד וחוקר בלשונות עתיקות וחדשות, שהעמיד תלמידים הרבה להשכלה. אחרי שרתו בתור רב בעיר גאיא אשר במורביא, נתקבל בשנת תרל"ז בקראקא, ואע"פ שלא היו בשעתו מלומדים רבים כמוהו, לא היה מצב משרתו איתן, ושנה אחת לפני מותו התפטר מרבנותו, וימת גלמוד ונעזב מחברים ותלמידים.

מלבד מאמריו למאות, שפרסם בעתונים

יהודיים אשר בשפת גרמנית, הוציא את הספרים האלה:

„Umriß des biblisch-talmudischen Synagogenrechtes“ (Olmütz 1853); „Die Entstehung und Vollendung der Septuaginta“ (Leipzig 1864); „Josephus Flavius und die Tradition“ (Wien 1864); „Das mosaisch-talmudische Eherecht“ (Wien 1864); „Brecher Gideon“, eine biographische Skizze (Prossnitz 1865); „Geschichte und Darstellung des jüdischeu Cultus“ (Mannheim (1866); „Das mosaisch-talmudische Strafrecht“ (Wien 1869); „Zur Botanik des Talmud“ (Pest 1871); „Schulgesetzgebung und Methodik der alten Israeliten“ (Wien 1872); „Die biblisch-talmudische Glaubenslehre“, historisch dargestellt (Wien 1873); „Die Moral der Evangelien und des Talmud“ (Brünn 1878); „Gegen die Blutbeschuldigung“ (Krakau 1883); „Geschichte der Verfassung“ (Wien 1888).

ובעברית כתב המון מאמרים בהנשר, בהמגיד, בעברי אנכי ובכוכבי יצחק — וספר „ירושלים הבנויה“ על גמרא דירושלמי ובבלי לענין פירוש המשניות ותולדות ר' יוחנן מיסד הירושלמי (קרא־קא תר"מ).

צבי בן יהודה ליב דיזנדרוק

* כ"ז מרחשון תרנ"א (10 נובמבר 1890) בסטרי — וכעת הוא מורה בבית המדרש לרבנים בסינסינטי.

Professor Dr. Zwi Diesendruck, Cincinnati.

החל לעסוק בספרות העברית החדשה בהיותו בן שש־עשרה ובשנת תר"ע עמד למבחן מלמודי הגימנזיום. אח"כ למד בווינא תורת המשפטים ופילוסופיא. בסוף שנת תרע"ב הלך להיות מורה בבה"ס התיכוני בא"י ובשנה שלאחריה הלך לברלין, וישב שם עד שנת תרע"ו. בשנות תרע"ו—תרע"ח עבד עבודת המלחמה בצבא אוסטריא

ואחרי המלחמה קבל את התואר דוקטור לפילוסופיא באוניברסיטה בווינא. באותו הזמן נתמנה למורה לפילוסופיא ולספרות העברית בפדגוגיון העברי אשר בווינא (מיסודו של הרצ"פ חיות). בשנת תרפ"ז היה מורה בניורק בסימינריום של סטיפן ווייז ובשנה שלאחריה הלך לא"י להיות מורה לפילוסופיא העברית באוניברסיטה בירושלים.

בפעלותיו הספרותיות הריהו עוסק במחקרים, הנראים כפסיכולוגיים בעצם, אבל נוגעים הם בכל מקצעות הפילוסופיא בכלל ובפרט בתורת ההכרה והמוסר. ביחוד הוא מתעמק בפילוסופיא העתיקה, באפלטון, באריסטו וברמב"ם, על בסיס רחב של כל מסכות המחשבה, שנארגו מסביב לתעיוניהם של הפילוסופים הללו.

מאמרו הראשון נדפס בשנת תרס"ו בעתון „העת“ (הוצאת גרשם באדר). אח"כ פרסם מאמרים גדולים וחשובים בהשלח, ברביבים, בהעולם ובהתקופה, ושמותיהם של איזה מן המאמרים ההם מעידים על תכנם כמו: הפראת היהדות, חיוב ושלילה בבמוי, כבשונה של בטלה, בעטיו של אופיקט, התקנה למוסיקה.

בשנת תרע"ח ערך יחד עם ג' שופמן את הירחון „גבולות“. כן תרגם לעברית ארבעה ספרים מאת אפלטון (פידרוס, גורגיאס, קריטון, המדינה), שנדפסו בהוצאת שטיבל. ובגרמנית פרסם:

„Struktur und Charakter des Platonischen Phaidros“ (Wien 1927); „Maimonides' Lehre von der Prophetie“ נדפס בספר־הזכרון לישראל אברהמס (New York 1927); Die Theleologie bei Maimonides“ נדפס בספר־השנה להיברו יוניון קולוג' (Cincinnati 1928).

יוסף צבי בן אליעזר דינר

* ג' שבט תקצ"ג (23 יאנואר 1833) בקראקא, □ כ"ד תשרי תרע"ב (16 אוקטובר 1911) באמשטרדם.

Rabb. Dr Joseph Hirsch Dünner, Amsterdam.

התגלגל מאחורי התנור בבית־המדרש בעיר מולדתו ואיש לא ידע, כי הוא משתלם בסתר בלמודי חול, ופתאום ברח מן העיר ועקבותיו לא נודעו, עד אשר באה השמועה, כי הוא שוכן כבוד באמשטרדם, שבא שמה בשנת תרכ"ב, להיות מורה בסימינריון לרבנים, אחרי אשר למד פילוסופיא ולשונות שמיות באוניברסיטות אשר בבונא ובהיידלברג. בשנת תרל"ד נבחר לרב ראשי בקהלת אמשטרדם וגם נמנה למנהל הסימינריון, שהעלה את ערכו למעלת בית־המדרש הראוי לשמו.

מלבד מאמרים ודרשותיו למאות, שפרסם בהולנדית, חבר בעברית „הגהות והערות" למסכתות שונות מן התלמוד הבבלי, שנדפסו בחמשה חלקים בחיי המחבר (פפד"מ תרנ"ו, תרנ"ז, תרס"ב, תרס"ה, תר"ע) ושני חלקים מן הספר הזה נדפסו אחרי מות מחברם (תרע"ג, תרפ"ב).

ובגרמנית חבר:

„Kritische und erläuternde Anmerkungen zu Bedarschi" (Amsterdam 1865) „Über Ursprung und Bedeutung des Talmud-Tractates Edijoth" (Breslau 1871); „Veranlassung, Zweck und Entwickelung der halachischen und halachisch-exegetischen Sammlungen während der Tanaim-Periode" (1871); „Die Theorie über Wesen und Ursprung der Tosefta" (Amsterdam 1874).

בספרו זה האחרון הוכיח, כי התוספתא שלנו נתחברה אחר חתימת התלמוד ע"י אחד מן האמוראים, שהיו לפניו קטיעות מברייתות שונות, שלא נכנסו לתלמודנו.

חיים נתן בן יקותיאל זלמן דעמביצער

* י"ז תמוז תק"פ (29 יוני 1820), □ א' כסלו תרנ"ג (20 נובמבר 1892) בקראקא.

Rabb. Chaim Nathan Dembitzer, Krakau.

רב אדוק, שידע להשתמש בספרות הרבנית לחקר דברי ימי ישראל ורבים מחכמי אשכנז שאבו את מחקריהם מאותם המקורות שהערה לפניהם. מלבד ספריו בעניני מעות החלוקה בא"י, לישת המצות במכונה ועוד ענינים כאלה, הנכנסים לסוג ההלכה, שהאדם חייב להתנדג על פיה, חבר ספר „כלילת יופי" בשני חלקים, שהחלק הראשון כולל תולדות רבני לבוב ונשתלבו בו גם תולדות רבנים אחרים (קראקא תרמ"ח), והחלק השני (שהדפסתו נגמרה אחרי מותו) יכיל תולדות גאונים שונים מפולין וליטא (תרנ"ג). כן פרסם מחברת „מכתבי בקרת" בעניני הועד דארבע ארצות פולין (קראקא תרנ"ב).

יואל בן יקותיאל זלמן דעמביצר

* ג' שבט תקפ"ט (7 יאנואר 1829), □ י"א אייר תרל"ט (4 מאי 1879) בקראקא.

Joel Dembitzer, Krakau.

אחיו של הקודם, שהיה אחד מחלוצי ההשכלה. הוא היה חתנו של הרב מטשענסטאכאוו, וכשדרש חותנו ברופאים בברסלא, מלא את מקומו בהוראה במשך שנתים ימים. אח"כ נתמנה למורה למודים כלליים בבית־הספר לישראל בקראקא ומשנת תרכ"ה ואילך היה מורה דת ישראל בבתי־הספר מטעם הממשלה.

כשהוציא חתנה של אחותו, יחיאל מתתיהו צוניץ, את ספרו „עיר הצדק" על תולדות גדולי קראקא, התלבש בטלית של

מבקר במחברת „מפלת עיר הצדק" (תרל"ח), ויש מהשגותיו שבאו לו מאת אחיו מהרח"ן, שהיה בקי בענינים הללו.

הוא הניח בן אחד, שהיה פרופיסור בגימנזיום — והשתמד.

יואל דוד בן פינחס דעמביצער

* י"א אדר תרמ"ו (16 פברואר 1886) □ כ"ו ניסן תרפ"ד (30 אפריל 1924) בקראקא.

Joel Dawid Dembitzer Kraków.

הקדיש את מרבית כחותיו לדתפתחות השפה היהודית, ברצותו לברא לה ניב שפתים לכל עניני המדע והספרות. בהיותו בן י"ח נסמך להוראה, וכמעט שנתמנה לדומ"ץ בעיר מולדתו, לעזור לאביו, שהיה שם הראב"ד. בה בעת החל פתאם להתעמק בלמוד לשונות ויתחבר אל התנועה הסוציאליותית, ואגודות הפועלים העברים תלו בו את כל תקוותיהם.

מפרי־עטו נתפרסמה מחברת אחת ביהודית, שהיא תרגום מכתבי הקלסיקן הפולני Słowacki (קראקא 1920), ובהשתתפות אחד מחבריו תרגם לפולנית את המחזה „דער דבוק" לאנ־סקי (קראקא 1922).

סאַלאַמאָן (זלמן) דעמביצער

* כ"ה טבת תרמ"ט (29 דצמבר 1888) בקראקא — וכעת מושבו בברלין.

Salomon Dembitzer, Berlin.

נכדו של מהרח"ן דמביצר ואחד מן הראשונים, אשר נכו לכתוב יהודית באותיות רומיות. הוא כותב שירים, ספורים ומאמרי בקרת, שנתפרסמו בעתונים שונים, ע"פ רוב בגרמנית ודולנדית. ובכפרים הוציא: „לעב׳נסקלאנגען" (קאסל 1907), „פאַרלוירענע וועלטען" (בערלין 1910), „פון מיינע טעג" (פרצנקבורג 1911), „וואַלקען" (אַנטווערפען 1912), „שווארצע בלעטער" (בערלין 1913). כל אלה נדפסו באותיות רומיות ובאותיות עבריות פרסם קובץ שירים בשם „פאַר־קלונגענע צייטען" (בערלין 1924). כן הו"ל מאסף בגרמנית בשם „Der Osten" ובמשך זמן ידוע היה עוזר לעתון „Vorwärts" בברלין. ויש גם להזכיר, כי איזו מיצירותיו תורגמו לפולנית, לאונגרית ולצרפתית.

מרדכי בן יהודה ליבוש דרוקר

* ד׳ טבת תרי"ד (4 יאנואר 1854) בסטרי — ושם הוא יושב עד היום.

Markus Drucker, Stryj.

פרשן תורני ומדקדק. תלמידו של דודו ר׳ משה ענסר, בעל „המצרף". ומשנת תרנ"א ואילך יכהן בתור „מגיד מישרים" בעירו.

התחיל את עבודתו הספרותית בכתיבת מאמרי מחקר וקורספונדנציות ל„עברי אנכי" בברודי, ל„היהודי" בפרסבורג ול„התור" בסיגט. אח"כ הוציא: ספר „שפה לנאמנים", הוא קונטרס הפעלים בתמונת משקליהם והענינים התלוים בהם, מאת בעל „אפיקי יהודה", עם הערות בשם „טעם זקנים" (דרוהביטש תרמ"ג); „תכלת מרדכי", פירושים והערות לתורה (לבוב תרנ"ד); „טובים מאורות", סדר קדוש החמה והלבנה (הוצאה ראשונה: לבוב תרנ"ז, הוצאה שניה: שם תרפ"ח). כן השתתף בחבור ספר „אהל מועד" לר"א ביק.

וכעת הוא מכין לדפוס ספר „עטרת מרדכי", פירושים על המדרש רבה ע"פ עומק משפט הלשון והדקדוק, וכפר „דברי חכמים וחידותם" על פרשיות התורה.

בן־ציון דרייפוס

* ט׳ שבט תר"ג (10 יאנואר 1843), □ ח׳ אלול תר"ע (12 ספטמבר 1910) בזלוטשוב.

Benzion Dreifuss, Złoczów.

אחד ממשכילי הדור הישן, שהקדיש את

חיו רק לדברי תורה וחכמה, ואת החדושים שהעלה בחקירתו פרסם בעתון „עברי אנכי" בברודי וב„העת" לשולבוים בלבוב.

בנו יעקב מרדכי דרייפוס (* תרכ"א, 1861) הוא מן העסקנים המשכילים, אשר נסה את עטו בכתיבת מאמרים לעתונים שונים וגם פרסם מחברת „דורש טוב לעמו", ספור שימודתו בקורות ישראל בשוויץ (דרוהביטש תרמ"ח).

שלמה דרקסלר

* כ"ו שבט תרס"ח (29 יאנואר 1908) ביאזלוביץ — וכעת הוא יושב בווינא.

Schlomoh Drechsler, Wien.

בהיותו בן י"ד התחבר אל תנועת הנוער והשקיע את כל מרצו ב„השומר הצעיר", ב„החלוץ" ובכל שאר המפעלים הציוניים.

בן י"ז בא ללבוב, להשתלם בידיעותיו בפדגוגיון העברי ובה בעת התחיל לפרסם מאמרים ביהודית. מלבוב עבר אח"כ לווינא, שעמד שם לבחינת הבגרות בגימנזיון, ויבקר באוניברסיטה במחלקת הפילוסופיא, ומאז הוא מרבה לכתוב בעברית, ביהודית ובגרמנית. שם עזר ליכוד הזרחון „דברנו" ויפרסם מאמרים בעתונים עברים בא"י וגם ב„העולם" הציוני היו"ל בלונדון. חבר אנתולוגיא ביהודית על הספרות העברית החדשה וגם תרגם ליהודית את „השגעון הגדול" לאביגדור המאירי. ובגרמנית הדפיס תרגומים מתוך הספרות העברית והיהודית ושורת מאמרים על ספרותנו הצעירה ועל הפסיכולוגיא הלאמית.

ה

אלעזר בן חיים האלברשטאם

* כ"ב שבט תקע"ט (17 פברואר 1819) בברודי,
□ כ"ח שבט תרנ"ט (5 פברואר 1899) בביאליסטוק.

Lazar Halberstamm, Białystok.

משורר לעתים מזומנים, שעסק גם בבאורי מקראות. נתייתם מאביו בהיותו בן שתי שנים, ואמו, שהיתה בת הרב מסטאניסלא, נשאת בשנת תקצ"ג בזווג שני לביאליסטוק, ושם השתלם הנער בשפות ובמדעים.

שיריו ומחקריו במקרא נדפסו בפרחי צפון, בהכרמל ובחבורי מחברים שונים, שענדום עטרה לספריהם. ומלבד אלה הדפיס מחברת „מרירי יום" על מות גיסו (וילנא תר"ס) וספר „עלי הגיון וכנור", קובץ באורים ודברי שיר (וארשא תרנ"ה).

שלמה זלמן חיים בן יצחק האלברשטאם

* כ"ב אדר תקצ"ב (23 פברואר 1832) בקראקא
□ כ"ד אדר שני תר"ס (24 מרץ 1900) בבילין.

Salomon Joachim Halberstamm, Bielitz.

סוחר עשיר, שהקדיש את כל הונו לרכישת ספרים יקרי־המציאות וכתבי־יד, והספרים הדם עשותו לבקי בכל מקצעות ספרות ישראל וחקרי הקדמוניות.

מתוך כתבי־היד אשר באוצרו פרסם הרבה ספרים ומאמרים מאת חכמי ישראל קדמונים עם הוספת הקדמותיו, העדותי

ותקוניו, שמהם ראוים להזכיר: א) חדושי הריטב"א על מס' נדה (ווינא תרכ"ח; ב) ספר העבור להראב"ע (ליק תרל"ד; ג) „תגמולי הנפש" להרופא ר' הלל מוירונא (ליק תרל"ד; ד) „קבוצת מכתבים" בעניני המחלוקת ע"ד ס' המורה והמדע (באמברג תרל"ה; ה) פירוש „ספר יצירה" לר' יהודה הברצלוני (ברלין תרמ"ה; ו) „תקנות קדמוניות" מבולוניא ופורלי משנות קע"ו—קע"ח (ברסלא תרמ"ח; ז) „תקנות חכמים", שתקנו וגזרו רבני איטליא בשנת שו"ד (ברודי תרל"ט).

כן השאיל בעין יפה את כתבי־היד שבאוצרו לחכמים אחרים, להשתמש בהם בהוצאת ספריהם, ויחד עם הספר הכתוב מסר תמיד על יד החכם השואל מאמר על תוכן הספר וערכו. כדבר הזה עשה גם בפנות אליו אחד החכמים בשאלה, כשהלך להוציא ספרו של אחד הקדמונים מתוך כ"י, שלא היה באוצרו של ה'.

מלבד זה כתב מחקרים חשובים בהמגיד, בהכרמל, בהלבנון, בהמבשר והנשר, בישרון לקאבאק, בהיהודי, בעברי אנכי, בהצפירה, בהמליץ, בבית־תלמוד, בהמיסדרונה, בהמזכיר לשטיינשניידר, באוצר־טוב ובמא־גאזין לברלינר, ביאהרבוכער של בריל ועוד.

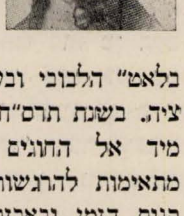
בשנת תר"נ הוציא (בדפוס ווינא) רשימה מכתבי־היד שבאוצרו בשם „קהלת שלמה". אח"כ נקנו רוב כתבי־היד ההם מאת מנהלי בהמ"ד של מונטיפיורי בראמס־גייט וחלק גדול מספרי ה' נקנו אחרי מותו בעד הסימינר לרבנים בניויורק.

משה ליב בן אייזיק האלפערן

* כ"ד טבת תרמ"ו (1 יאנואר 1886) בזלוטשוב, □ כ"ט מנחם־אב תרצ"ב (31 אויגוסט 1932) בניויורק.

Moses Leib Halpern, New York.

אחד מבחירי המשוררים אשר ביהודית, בעל מוג תוסס ורותח, הנותן בטוי לצערו של מתקומם כנגד הצביעות החברתית ושולח בה עקיצות תריפות, ויש אשר זעמו מלא־האונים יביאהו שלא לדייק בנקיון לשונו.

בראשית דרכו בספרות התחיל לפרסם את שיריו ב„טאגבלאט" הלבובי ובעתונם של פוע"צ בגליציה. בשנת תרס"ח בא לאמיריקא, ויתחבר מיד אל החוגים הרדיקלים, שדעותיהם מתאימות להרגשות נפשו, המואסת ברי־קנות הזמן ובאכזריות החיים. הוא שונא את העיר הגדולה בתור גורם לאפיסה אנושית והוא מגלה את ערות היותה לעיני כל מבקשי קרבתה.

מלבד השתתפותו בעתונים ובמאספים ערך ביחד עם משה נאדיר את המאסף „פון מענש צו מענש" (1915), וביחד עם המשורר מנחם ערך את המאסף „איסט בראדווי" (1916). אח"כ הוציא שני ספרי שוירים משלו: „אין נויאָרק" (1919) ו„די גאָלדענע פּאַווע" (1924), ובשנותיו האחרונות פרסם את דבריו בעתונם של הקומוניסטים היהודים — „פרייהייט".

מרדכי בן יחזקאל האלפרין

* י"א שבט תרמ"ג (19 יאנואר 1883) בגליניאני — וכעת הוא יושב בירושלים.

Marcus Heilprin, Jerusalem.

מתעמק בנשמתה של החסידות ויסודותיה, נותן צורה פיוטית־פילוסופית למעשיותיה, שהוא מקבץ ומציע בתכנן ההיולי ובסגנון המקורי.

בשנות תר"ס—תרס"ח שהה בלבוב, ויתרועע בחוג עסקני התרבות, שהתיחדו בעת ההיא על מדעי היהדות, אשר שאבו מספרית הקהלה, שנוסדה ונתבססה בזמן ההוא.

אז נדפס מאמרו הראשון בהשלח בשם „למהות החסידות" ואח"כ הוסיף לכתוב עוד בענין ההוא. בשנות תרס"ט—תרע"א למד פילוסופיא באוניברסיטה בברן אשר בשווייץ. אח"כ היה נודד ממקום למקום עד סוף ימי המלחמה העולמית, ואז נתמנה למורה בגימנזיום לנערי בני ישראל, שנוסד בלבוב.

בשנת תרפ"א הלך לא"י, ויהי מורה בתל־אביב, ומאז הוא משתתף במאמריו ובספורי מעשיותיו כמעט בכל העתונים והמאספים המופיעים בא"י. במשך עת קצרה היה אח"כ מורה בבית־המדרש לנורות ביפו. בשנת תרפ"ג הלך לברלין ושם הדפים שורת מאמרים ב„העולם", שמהם יצטיין האחד בשם „מתוך ארג המחשבה". אח"כ שב לא"י ובשנת תרפ"ח נתמנה למורה בבהמ"ד למורים מיסודו של המזרחי בירושלים.

מעת שובו שנית לא"י הדפים את „ספרי המעשיות" שלו בארבעה חלקים (הוצאת „דביר", תרפ"ה—תרפ"ח).

בער האָראָוויץ

* כ"ה תמוז תרנ"ה (17 יולי 1895) באחד הכפרים בגליל קאלוש, אשר בהררי הקארפאטים — ובסביבת המקום ההוא הוא יושב עד היום.

Ber Horowitz, Kałusz.

גדל בחברת אכרים רותינים ובסביבה טבעית, בתוך שדות ויערים, שהתחיל להרגיש את הודם והדרם בהיותו בן ט"ו, ויתן בטוי לרגשותיו בדברי שיר בשפת יהודית, ומאז התפתחה שירתו בדרך מיוחדת. בסערת המלחמה העולמית נקרא לעבוד בצבא, ובהיותו תלמיד לחכמת הרפואה, היה נע ונד בגבולות החזית במזרח ובמערב, ומרבית החזיונות שראה במערכות הקרב, התרשמו אצלו יחד עם רשמי כפר מולדתו בקובץ שיריו בשם „פון מיין היים אין די בערג" (ווינא 1919). אח"כ הוציא קובץ אגדות בפרוזא, שנסה לפרשן בעצמו בציורים ממעשה ידיו, בשם „וואונ־דערליכע מעשיות" (ווארשא 1923). בינתים תרגם שירים רבים משפת אוקראינא וגם כתב מאמרים על האמנות והציור, שנתפרסמו בעתונים שונים. וזה מקרוב הוציא קובץ שירים חדשים בשם „ריח פון ערד" (ווילנא 1930), שהם כעין המשך לקובץ־שיריו הראשון.

זיגמונד האָראָוויטץ

* א' אדר תרט"ז (7 פברואר 1856), □ ב' אדר שני תרפ"ט (14 מרץ 1929) בקראקא.

S. Horowitz, Kraków.

מתרגם מבחר ספרי הבלטריסטיקא הפולנית לשפת אשכנז, ויהי גם הראשון שתרגם איזה מספורי מנדלי לגרמנית — ותרגומיו אלה האחרונים העירו את התשוקה בלב קוראי שפת אשכנז, לדעת את הספרות היהודית.

משה ליב בן מאיר הארמעלין

* כ"ז אדר תקפ"ו (6 מרץ 1826), □ ט' תמוז תרנ"ג (23 יוני 1893) בברודי.

Moses Leib Harmelin, Brody.

ת"ח מובהק, הנודע בהתימת כנויו „מאל"ה". התחיל בכתיבת שירים ומאמרים בהמבשר, וכל אשר יצא מעטו היה מלא התלהבות לאמונת ישראל. בה בעת פרסם ספר „החוליץ" נגד התקפותיו של יה"ש על חכמי התלמוד (לבוב תרכ"א). וכשהשתתף אח"כ לברוך ווערבער, לעזור לו בהוצאת העתון „עברי אנכי", התקומם יוסף כהן צדק כנגדו, ויתרפהו כאחד הריקים. בהיות ה' אדוק באמונת היהדות לכל פרטיה ודקדוקיה, משך אז את ידו מחוגי המשכילים, עד שנוסדה חברת „מחזיקי הדת", שנעשה עזור לעתונה, ושם הדפים מאות מאמרים חוצבים להבות אש להחזקת

האמונה וכל כסורותיה, מראשית צאת העתון עד ט' אלול תרנ"ב, שאז נדפס מאמרו האחרון.

דוב בן שלמה הויזנר

* ג' שבט תרל"ד (21 יאנואר 1874) בטשורטקוב — וכעת יכתן בתור שגריר לממשלת פולין באי"י.

Dr. Bernard Hausner, Tel-Aviv.

רב ועסקן צבורי חרוץ ומתמיד בפעלותיו. עודו בילדותו היה מתלמידיו של הרב ישעיהו מאיר שפירא, שהיה אחד מחלוצי ההשכלה, ורשמי הימים ההם נקבעו בנפשו לעולם. אחרי גמרו חק למודיו בגימנזיום, נכנס לאו־ניברסיטה ולבית־המד־רש לרבנים בווינא, ששם נסמך לרבנות.

אח"כ נתדקטר באוניברסיטה הגרמנית אשר בפראג בגלל ספרו על הפילוסופיא של ר' סעדיה גאון.

בשנת תרס"ב נתמנה למורה דת ישראל בגימנזיום בלבוב, ובהשתדלו אז להכנים רוח לאמי־יהודי וידיעת שפת עבר לתוך למודי הדת, התאחדו המתבוללים שבעיר עם כל שונאי ישראל, להזיק לו אצל הממשלה — ולא יכלו.

כדי להקל את למוד שפת עבר על תלמידי הגימנזיום, חבר ספר דקדוק השפה בשפת פולנית, ובשנת תרס"ז הדפיס תרגום פולני למחזור התפלות לכל החגים והמועדים.

כן הקדיש את עתו למחקרים ספרותיים בשפת פולנית. בשנת תרס"ט פרסם מחקר ע"א ספר איוב והטרגדיא היונית. בשנת תרע"ב כתב על עלילת הדם ותולדותיה ובשנת תרע"ג הוציא מרכז המורים הפולנים את מחקרו ע"א הקלסיקן הפולני Słowacki שהראה בו, כי הפייטן הזה היה מושפע בכל יצירותיו מכתבי־הקודש.

בשנת תרע"ד נתנה לו ממשלת אוסטריא תמיכה, ללכת לא"י בשליחותה, וכששב ממסעו זה ללבוב, פרצה המלחמה העולמית, ואז השתדל ליסד פלוגה יהודית, שתלחם יחד עם הלגיון הפולני נגד צבאות הצר. ובעת אשר ברחו פרנסי קהלת לבוב ורבניה, נשאר ה' על מקומו, למלא מקום רב העדה. ואז, בימי הכבוש הרוסי ושלטון הצבא, העמיד כמה פעמים את חייו בסכנה, ברצותו לעזור לבני עמו. ובשוב העיר לבוב לצבאות אוסטריא, נקרא לעבודת הצבא, ועד סוף המלחמה עמד בחזית אישליא.

אחרי תום המלחמה שב להתעסק בעניני החנוך, ביסוד בתי־הספר של חברת מת"ת (מציון תצא תורה), שהיה תפקידה לאחד את למודי התורה עם למודי חול, ובעת ההיא נוסדו כמאה ועשרים בתי־ספר כאלה בכל רחבי מדינת פולין.

בשנת תרפ"ב נבחר לראש הסתדרות „מזרחי" בגליציה, ובמשמרתו זו עמד חמש שנים. בעת ההיא נבחר לציר בית־המחוקקים הפולני, וכשהמליץ על ישראל במדברותיו בסיים, ידע לכלכל דבריו במועצות ודעת בשאלת הכספים והמסחר הפולני, ואחרי כתבו בשנת תרפ"ו מחקר חשוב ע"א הצלת הפיננסים הפולנים ודברי מחקרו זה נתקבלו ברצון בחוגי שרי המדינה, שמה בו הממשלה את עיניה, לשלחהו לא"י לעזרת שגרירה בתור „יועץ המסחר", כי יועיל בהרחבת המסחר ההדדי שבין פולין וא"י — ובעד עמלו במשמרתו זו כבדתהו ממשלת פולין (בשנת תר"צ) באות־הכבוד ומנהלי עדת „ראש פנה" בא"י נתנו לו (בשנת תרצ"א) את התואר „אזרח נכבד".

וזה מקרוב נתמנה לציר ממשלת פולין בתל־אביב.

יעקב בן יהושע הלוי איש הורוביץ

* י"ב שבט תרס"א (1 פברואר 1901) בקאלוש — וכעת הוא יושב בארץ־ישראל.

Dr. Jacob Horowitz, Palestine.

בפרוץ המלחמה העולמית הגרו אבותיו לווינא, ושם עבר עליו הזעזוע הגדול, שתקף בימים ההם את הנוער היהודי, שנדה לארץ־ישראל, לעבוד שם עבודה גופנית — ובשנת תרע"ט עלה בפעם הראשונה לא"י, וכשהוצעה לו אז משרת מורה, לא קבל אותה, כי בחר לעבוד בחקלאות ובכבישים ולעתים עמד עם הרובה בידו, להגן על הישוב מפני שודדים פראים. ובעבדו אז ברחובות, תקפתהו קדחת זעומה ולא היה עוד מוכשר לעבודה, וישב לבית אבותיו לווינא. מן העת ההיא ישב איזה שנים באהלה של תורה באוניברסיטה אשר בווינא, ובשנת תרפ"ד הוכתר בתואר דר' לפילוסופיא.

את עבודתו הספרותית התחיל בספור „סוליקה", שנדפס בקובץ „פרט" (וינא תרפ"ד), אח"כ הדפיס ספור בשם „תתולה לבנה" בקובץ הדים (בא"י).

בשנת תרפ"ד עלה שוב לא"י ומאז עסק רק בעבודות ספרותיות בעתונים ובמאספים שונים, ומהן יצאו בספרים מיוחדים: „עד דכא" (תרפ"ה), „אור זרוע" (תרפ"ח), „מזמור נקמה" (תרפ"ט), „שערי טומאה", רומן (תר"צ).

מלבד אלה הדפים מאמרים רבים על נושאים שונים בכל עתוני א"י וכן גם עסק בתרגומים. בהוצאת שטיבל הופיע תרגומו „במערב אין כל חדש" לרמרק, ובהתעסקו בשאלת התיאטרון העברי וגם היה במשך שנתים המנהל הספרותי של תיאטרונים שונים בא"י, תרגם בשבילם מחזות אחדים, כמו: „יהודית" להבל, „המדורה" לסטרינדברג ועוד כאלה.

משה הלוי הורוויץ

* ז' אדר תר"ד (27 פברואר 1844) בסטאניסלא. □ כ"ג אדר תר"ע (4 מרץ 1910) בניויורק.

Moses Horowitz, New York.

אחד מאבות התיאטרון היהודי, אשר חבר יותר ממאה חזיונות, הערוכים בטעם הפרימיטיבי של ההמון, שהתיאטרון הוא בעיניו מקום מחזות מזעזעים את העצבים ומרעישים בצלצלי פלאות, המעורדים לשחוק ובכי יחדו, מתחילים בבכורות ונבלים ומסיימים בתפים ומחולות. הרבה מן החזיונות ההם מוסדים על מקרים מחיי ישראל בדורות שעברו ואחרים נוסדו על מאורעות השעה, עד שנתאפשר הדבר, כי כשכבר הציגו את החזיון על הבמה, ישב ה' מאחורי הקלעים, לחבר את סיום המערכה האחרונה.

בראשית שנות השבעים למאה שעברה, כאשר נדדו רבים מיושבי גליציה לבקש פרנסתם ברומניא, היה גם ה' בתוך הנודדים הללו, ויתישב ביאסי. שם התחיל להרציא עתון שהיה חציו כתוב עברית וחציו רומנית, ובהפסיקו את הוצאת עתונו זה עבר לבוקארסט, וישמש שם במשמרת מנהל בה"ס לישראל, ע"כ קרא לעצמו שם „פרופיסור". וכשהרחיקוהו ראשי בה"ס הנ' ממשמרתו, יש אומרים, כי המיר אז את דתו, אבל חזר אח"כ ליהדותו, ובשנת תרל"ח התעסק ביסוד תיאטרון יהודי, להתחרות כנגד גולדפאדן, שהצליח בתיאטרונות ברומניא. אז היה ה' נע ונד בכל רחבי רומניא, עד אשר שב בחברת

להקת משׂחקים לגליציה, ומגליציה עבר לווינא, לאודיסא, לבודאפּסט, לקונסטנטי־נופול וללונדון — ומלונדון בא לנויורק.

ואלה שמות חיונותיו הידועים: 1) אליהו הנביא׳ס שלאך־מיצעל, 2) דער אָפּגעקומענער עושר אדער די וויכטע אינ־זעל, 3) דאס פּוילישע אינגעל, 4) די וועשין, 5) טיסא עסלאר, 6) אוריאל אקאסטא, 7) דער פּארקויפּטער שלאך, 8) די קענינגין עתליה, 9) דער הויזירער, 10) שבתי צבי, 11) אונקלוס הגר, 12) דוד המלך, 13) הדסה, 14) דער עם־הארץ, 15) ישעיה הנביא, 16) דער פּעטער פון אַמעריקא, 17) קאלאמבוס, 18) וואשינג־טאן, 19) דאס פּוילישע מלמדל, 20) אלכסנדר מוקדון, 21) דער טויטער קאָפּ, 22) באַראן הירש, 23) בּאראן ראטה־שילד, 24) דער באָם און דער אַרבּייטער, 25) דער שוואַנגער פון אַמעריקא, 26) די אידען פון וואַרמס, 27) מאריאנא, 28) יהודה און ישראל אדער די צוויי סער־זשאנטען, 29) סולטאן מאהאמעד אדער קרבן ביראם, 30) עטי און נעטי, 31) שלמה המלך, 32) דוד׳ס האַרפּע, 33) די ציגיינערין, 34) קידוש השם אדער די וואהרזאגערין, 35) קאפּיטאליסטען און אַרבּייטער, 36) דער מיליאנער און דער בּעטלער, 37) שמשון הגבור, 38) נבו־כדנצר מלך בבל, 39) דער פּאַרלוירענער גן־עדן, 40) די העלדען פון האָמסטעד, 41) בת כהן אָדער אַלכסנדרה המלכה, 42) יהודה הגלילי אדער דער פרינץ פון בית־לחם, 43) מוטער־ליעבע, 44) רבנו גרשם אָדער קייזער באזיליום דער צוויייטער, 45) גראף מאנטע קריסטא, 46) די בלוטיגע האכצייט, 47) די קרבנות פון שלעכטע צייטען, 48) יונה הנביא, 49) קארליל העריס, 50) אברהם אבינו אין קאלך־אויוון, 51) דער כוזרי אדער די אידישע מלוכה אין קאווקאז, 52) בני משה אדער די אידען אין כינא, 53) דער אידישער קעניג פון איין נאכט, 54) באדני באר־נאטא, 55) כתר תורה אדער דער רמב״ם אין עגיפּטען, 56) מערי בערבּערי, 57) קיובא, 58) דר. בוקענין, 59) ארץ־ישראל אדער דער רבי און דער צאַר, 60) נח׳ס תיבה אדער דער דור המבול, 61) אַן אידישע נשמה, 62) בית יעקב אדער שמעון ולוי אחים, 63) דאס לעבּען אין קלאנדייק, 64) טהארן און מרס. נאק, 65) יפת תואר אדער בלעם הרשע, 66) יהושע בן נון אדער דער פּאל פון יריחו, 67) די שפּאנישע קרבנות, 68) יחזקיהו המלך אדער די רייזע פון קאווקאז, 69) קאפּיטאן דרייפוס אדער די געהיימניסע פון פּאריז, 70) די העלדען פון סאנטיא־גא, 71) נקדימון בן גוריון אדער דער גליק־ליכער פּאסטוך, 72) דרייפוס צום צווייטען מאל פּאראדטיילט, 73) חכמת נשים, 74) זכות אבות, 75) דער משוגע־נער פּילא־זאף, 76) די מוזינקע אדער די טליתים־וויע־בער, 77) בן הדור אדער דער פרינץ פון אַראַביען, 78) די צוויי תנאים, 79) דער פייערדיגער מבול, 80) יעקב און עשו, 81) דער בן־מלך, 82) דער לאָדזשען־פרעזידענט, 83) וויסע און שוואַרצע אי־דען, 84) קאצאפּ׳ס מפלה, 85) חורבן קעשענעוו.

פּנחס אליהו בן מאיר הורוויץ

* ב׳ אייר תקכ״ה (12 אפריל 1765) בלבוב,*) □ י״ט ניסן תקפ״א (21 אפריל 1821) בקראקא.

Pinkas E. Horowitz, Kraków.

מחבר „ספר הברית״ הנודע כעין אנצי־קלופּידיא לכל הידיעות הטבעיות.

*) הוא חותם א״ע „פּנחס זה אליהו בן איש צדיק וקדוש ר׳ מאיר זלה״ה, ילוד אשה וירא ה׳ היא תתהלל מרת יענטע מווילנא הבירה אשר בליטא המדינה״, ע״כ יאמרו עליו, כי נולד בווילנא. אבל כפי ששמעתי בימי ילדותי מפי זקני קראקא, שהבירוהו פא״פ, היו אביו ואמו מילידי ווילנא והוא נולד אצלם בעברם דרך לבוב, ברצותם להתישב בבוטשאטש.

התחיל בחבור ספרו בשבתו בעיר בו־טשאטש, ומרוב שקידתו במלאכתו כהו עיניו והוכרח לדרוש ברופאים, וילך ללבוב, להאג אשר בהולנדיא, לפרסבורג ולאובן. בשבתו בהאג השלים את ספרו, ובשנת תקנ"ז הביאהו לדפוס בברין בהעלם שמו. ובראותו, כי נתפשט הספר בכל תפוצות ישראל, הדפיסו שנית בהוספות ותקונים הרבה, ואח"כ הדפיסו עוד שתי פעמים (זאלקווא תקס"ז, ווילנא תקע"ח).

תכלית הספר הזה — לפי דברי מחברו — לבאר את יסודות הקבלה בדרך השגת רוח הקדש, שהיא „השלמות האפשרית לאיש הישראלי, ולהיות השלמות הזאת יסודתה בידיעת חכמת האלהות, הנשענת על חכמת הטבע", רצה לעשות „שלשלת גדולה מורכבת מכל הידיעות בסוד הבריאה וכחות היסודות", עד שקשר בו „כמעט כל החכמות וכל הידיעות אשר מן העולם ועד העולם העליון ועד בכלל".

עוד יאמר בהקדמת ספרו, כי „להיותו בלי יודע שפה אחרת מלבד לה"ק, היה נעזר במלאכתו ע"י איש אחר יודע בכל לשון וספר, שהיה קורא לפניו את הדברים אשר בספרי העמים ומעתיק לו הענינים, והוא מעתיקם ללה"ק".

אברהם יהודא בן מרדכי היימאן

* כ"ט ניסן תקצ"ב (29 אפריל 1832), □ כ"ו תמוז תרע"ב (11 יולי 1912) בטארנוב.

Abr. Juda Heumann, Tarnów.

סוחר ועסקן בצרכי צבור, שרצה לפעול בעצו להטבת העסקנות הצבורית בישראל. כדרך כל הכתבנים המתחילים כתב בימי עלומיו מכתבים מעירו להמבשר בלבוב ולהמגיד בליק, אח"כ הדפיס ספר „הזכרון והשכחה" על מהות הזכרון ואיכותו (קראקא תרמ"ח) ומחברת „סדרים והתרכזות" על דרכי נתינת צדקה (קראקא תרס"ד).

רודולף הילפרדינג

* א' אלול תרל"ז (10 אויגוסט 1877) בברודי — וכעת הוא יושב בברלין.

Dr. Rudolf Hilferding, Berlin.

פלמטרי גרמני ומומחה לעניני כספים, שכבר שמש שתי פעמים בתור מ י נ י ס ט ר בממשלת המלכה.

נתחנך בבית מתבולל קיצוני, וכשראה שהיהדות עומדת לו לשטן על דרכו, יצא מן הכנסיה הישראלית, ובתור כוציאליסטן לא נכנם אח"כ לשום כנסיה דתית. במשך שלש שנים היה רופא־חולים בווינא, ומשנת 1907 נקרא לגרמניא, להורות בבה"ס הגבוה ללמודי הסרציאליות ואז נעשה גם עוזר בעתון „Neue Zeit" ולבסוף נמסרה לידו הנהגת הפוליטיקא בעתון „Vorwärts" בברלין. וכשהציעה ממשלת גרמניא ביום 4 אויגוסט 1914 בבית־המחוקקים את דבר הרצאות המלחמה (עשית המלחמה כשהיא לעצמה היתה תלויה ברצון הקיסר והממשלה וכחו של בית־המחוקקים היה רק להחליט בדבר כסף ההוצאות), נלחם ה' נגד הצעת הממשלה בכל כחו, כי התנגד למעשה המלחמה מראשיתה ועד סופה, וכפעם בפעם הצהיר בשבח השלום.

אחרי תום המלחמה נעשה אזרח גרמני — ומאז ועד שנת 1922 ערך את העתון „Die Freiheit" — בשנה ההיא נתמנה גם למשרה ממשלתית, ובהקבץ אז הסוציאליסטים בגרמניא להועץ על פעלותיהם לעתיד, התנגד לקיצוניותו של זינוביב וגם הרבה לכתוב נגד הבולשביות. ובהכנסו בעובי הקורה בעניני מפלגתו, נעשה בחדש אויגוסט 1923 מיניסטר לעניני הכספים,

ובמשמרתו זו כהן כשני ירחים. בשנת 1924 נבחר לציר הרייכסטאג ובחדש יוני 1928 נעשה שוב מיניסטר לפיננסים, ויעמוד במשמרתו זו במשך ירחים מספר שנית.

שלמה צבי בן שמחה הירש

* כ"ח טבת תקצ"ד (9 יאנואר 1834), □ י"ב אלול תרל"ט (31 אויגוסט 1879) בטרנופול.

Salomon Hirsch, Tarnopol.

מחבר מאמרים בעניינים ספרותיים והערות תורניות ולמודיות, שהדפיס בעתונים שונים. תמך בקביעות את הלומדים שבעירו, ואע"פ שהיה משכיל ומתקדם, הניח אחרין בית־מדרש לתפלה בשם „גומלי חסד", וספריו שנתפרסמו הנה הם: „נצח ישראל" על עתידות עם ישראל (ליק תרכ"ו), „קורות ישראל ואמונתו" בשני חלקים (ווינא תרל"ג, טרנופול תרל"ט).

באחד ממאמריו (בהמגיד משנת תרכ"ג) הודיע, כי אסף בחברת איזה משכילים שמות העצמים בתנ"ך, שמחבר הקונקורדנץ לא אספם, וכנראה לא זכה להוציא את חבורו זה.

חיים זאב הירשברג

* ב' שבט תרס"ג (30 יאנואר 1903) בטרנופול — וכעת ישמש בתור מטיף בטשנסטוכוב.

Dr. Joachim Wilhelm Hirschberg Częstochowa.

למד בבית־המדרש לרבנים בווינא ונתדקטר שם באוניברסיטה. מאמרו הראשון בשם „הבאורים התדירים על המקרא אשר נמסרו בצורת כללים" נדפס בספר „מנחת בכורים" לכבוד ר"א שוואַרץ, ויחד עם בנימין מורמלשטיין חבר ספר „יחס האגדה להלכה", שקבלו בעדו פרס.

אָסוואלד העניגסמאן

* י' אדר שני תקפ"ד (10 טרץ 1824) ברישא, □ י"ט תשרי תרמ"א (24 ספטמבר 1880) בווינא.

Reichsrats-Abg. Dr. Oswald Hönigsmann, Wien.

פרלמנטרי מלפני שני דורות. נואם מצוין. ציר לבית ועד המדינה בגליציה ולבית־המחוקקים באוסטריא. לוחם נלהב להשכלת היהודים ולקיום זכיותיהם.

זיגמונד הרצברג־פרנקל

* י"א אדר תרי"ז (7 מרץ 1857) בברודי, □ י"ז אלול תרע"ג (19 ספטמבר 1913) בווינא.

Professor Dr. Sigmund Herzberg-Fränkel, Wien—Czernowitz.

מעמיק חקר בדברי ימי הגרמנים באוסטריא, שספריו החשובים הם בגיני־אבות במקצועו ואין בם גם אחד, שהוא נוגע לחיי היהודים.

בשנת 1887 נתמנה למורה תולדות ימי הבינים ומדעי ההיסטוריא באוניברסיטה בווינא. ב1893 נתמנה שם לפרופיסור שלא מן המנין. בשנת 1895 נתמנה לפרופיסור מן המנין באוניברסיטה אשר בטשרנוביץ. ב1900 נבחר לזקן הפרופיסורים במחלקת הפילוסופיא וב1905 בתרוהו לראש האוניברסיטה. באספת ההיסטוריונים הגרמנים, שהיתה בשנת 1913 בווינא, היה ה"פ ראש המדברים, ובמשך האספה ההיא מת.

ליאו הרצברג־פרנקל

* כ"ז אלול תקפ"ז (19 ספטמבר 1827) בברודי, □ י"ט תמוז תרע"ה (1 יולי 1915) בטפליץ אשר בביהם.

Dr. Leo Herzberg-Fränkel, Brody.

אביו של הקודם.

מספר ספורים מחיי היהודים, שדברי

ספרו „Polnische Juden" תורגמו לאנגלית, צרפתית, רוסית, פולנית ועב־רית — ועל צד האמת לא יעלו הספורים ההם בשום אופן למדרגת האמנות ותאור חיי היהודים אצל הסופרים

דהאידנא. אבל בשעתם עשו רושם כביר, בהיותם ראשונים בבלטריסטיקא יהודית בשפה גרמנית, שעוררו לגלות לעיני הגוים את ההרגשות הפנימיות של הנשמה הישראלית.

בהיותו בן י"ט הלך לבסרביא ואחרי שובו משם (בשנת 1848) השתתף במלחמת החופש, ובכל ימי חיו היה במחשבותיו המדיניות ליברלי בנוסח שנת 1848 — ובאותו נוסח כתב אלפי מאמרים בעתונים שונים ומלתו היתה נשמעת בכל החוגים המדיניים. בשנת 1850 הלך לווינא והשתתף בעתונו של סאפיר הנודע בשמו „Der Humorist", כן כתב ספורים וציורים שונים בעתונים הכי חשובים ובשנת 1852 שב לגליציה ונתמנה למזכיר בלשכת־המסחר אשר בברודי, וישרת במשמרתו זו ארבעים שנה.

מלבד ספרו „Polnische Juden" השתתף בחבור ספרו של יורש־העצר רודולף ע"א עמי אוסטריא ושם כתב מחקר חשוב על היהודים בפולין. כן נתפרסמו עבודותיו הסטטיסטיות על הכלכלה המדינית בשמונה כרכים.

ו

יענטא וואהללערנער

* ז' ניסן תקס"ח (4 אפריל 1808), □ ג' תשרי תרנ"ב (5 אוקטובר 1891) בלבוב.

Jetti Wohllerner, Lemberg.

אביה, מיכאל קעהלמאן, היה סוחר עשיר, ששכר מורים לבנו, להורותו בביתו, מבלי שיצטרך לבקר בבתי־ספר, ויענטא אהבה להקשיב ללקח אחיה, ובאופן כזה למדה את התנ"ך יחד עם כללי הדקדוק. אח"כ הזדמן לבית אביה תלמיד לתורת הרפואה, שהורה לאחיה את הלמודים החיצוניים, והוא שקרא אתה את שורי וויזל יחד עם שאר ספרי ההשכלה. ובהיותה בת י"ד, אורשה לעלם משכיל, שהחליפה אתו מכתבים בעברית. אבל העלם ההוא מת והיא נשאת אח"כ לשמשון וואהללערנער, שגם הוא מת במבחר שנותיו.

כנראה, נשארה יענטא באלמנותה עד יומה האחרון, וכתביה שכתבה בעברית נתפרסמו שלא על דעתה. בשנת תרי"ב פנה אליה הסופר אלכסנדר לאנגבאנק בהצעה, כי עליה להיות סופרת בישראל כרחל מורפורגו, ומה שענתה לו נדפס בכוכבי יצחק (חוב' י"ח, עמ' 39). ובחוב' ל"ה (עמ' 49) מכוכבי יצחק נדפס מכתבה, שבו תתאבל על מות בעלה ובנה הבחור קלונימוס, שנקטפו מאתה במשך שלשה שבועות. כן נדפסו מקצת אגרותיה בהבקר אור, בבית אוצר הספרות ובעתון „עברי אנכי".

יהודה וואהרמאן

* ג' שבט תקנ"ג (16 יאנואר 1793) ביארוסלוי, □ כ"ט כסלו תרכ"ט (14 נובמבר 1868) בפסט, בירח אונגריא.

Jehuda Wahrmann, Pest,

כתב בחקר באורי מקראות בהמבשר ובכוכבי יצחק, ובאוצר נחמד (1860) כתב מאמר, להצדיק את השקפתו הספרותית של יש"ר.

עד שנת ת"ר ישב בעיר מולדתו, ומאז התחיל להיות נודד מעיר לעיר, עד שנתמנה בשנת תרי"ב לדיין בפפסט, ובכהונתו זו שמש עד יום מותו.

ווילהלם וואכטל

* י"א מנחם־אב תרל"ח (12 אויגוסט 1875) בלבוב — וכעת הוא יושב בווינא.

Wilhelm Wachtel, Wien.

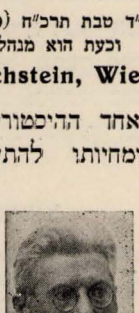
צייר אמן, שהקדיש את מבחר כשרונו לעניני ישראל. בהתחלת פעלתו לפני שלשים שנה הצליח להבליט במכחולו את ההתלהבות השקטה של היהודים המאמינים. אבל לא הצטמצם במקצוע אחד, כי הרקיע בכשרונו גם על יסודות אחרים, המלהיבים את עין הרואה במדרגותיהם השונות, כי לא יוליך את מכחולו בשורה ישרה, אלא בקפיצות אלכסוניות, אבל הקפיצות ההן הנן רק חיצוניות, כי בפנימיותו הוא שלם בתכלית השלמות.

סערות המלחמה ותלאותיה נתנו לו את האמצעים להגדיל את כשרונו וציוריו מגירושי היהודים שבשעת המלחמה ונדודי הנודדים הם מן היותר משובחים שבפרי מכחולו.

דוב בן משה וואכשטיין

* כ"ד טבת תרכ"ח (19 יאנואר 1868) בטלוסטי — וכעת הוא מנהל ספרית הקהלה בווינא

Dr. Bernhard Wachstein, Wien

אחד ההיסטוריונים החשובים, הנודע במומחיותו להתעמק בכתבים עתיקים, במצבות הקברים ובפנקסי הקהלות, להעלות משם את תולדות חיי העם בדורות שעברו. באופן אשר כזה עלתה בידו לכתוב תולדות קהלות רבות במוריביא ובביהם, ולהגלי מחקריו ההן התמחה גם בתולדות משפחות מפורסמות. פרסום מחקרו על „מקור מוצאן של קארל מארקס" הפתיע בשעתו את עולם המדעים, כי גלה את „שלשלת היוחסין" של אבי הסוציאליות, שהיה נין ונכד למשפחת רבנים מפורסמים. ויש אשר תגע עבודתו גם במקצוע מדעי אחר בהצלחה מרובה.

ואלה ספריו:

„Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619" (1911); „Hebräische Grabsteine aus dem 13ten bis zum 15ten Jahrhundert in Wien" (1916); „Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien", 2 Teile (1917); Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt" (1926); „Hebräische Autographen" (1927); „Zur Bibliographie der Gedächtnis- und Trauervorträge in der hebr. Literatur" (1927); „Die hebräische Publizistik in Wien" (1930).

מלבד ספריו אלה כתב עוד מחקרים רבים במאספים שונים.

שמואל בן יואל וואלדברג

* ה' כסלו תק"צ (1 דצמבר 1829) בלבוב, □ ט"ז אייר תרס"ז (11 מאי 1906) ביארוסלוי.

Rab. Samuel Waldberg, Jarosław.

רב משכיל, שידע לעשות סדר למשנתו. כתב מאמרי תורה וחכמה בשנותיו הראשונות של העתון „המגיד" אשר בליק בחתימת שם „שוב". ואלה ספריו אשר חבר: „עטרת שושנים" לכבוד הקיסר (לבוב תרי"ד); „דבר בעתו" לכבוד הקיסר (זאלקווא תרכ"ו); „דרכי השנויים", על מאמרי חז"ל בשנותם את לשון המקראות (לבוב תר"ל); „דברי שמואל", חקירות בכללי הש"ס (קראקא תרמ"ט); „אמרי דעת" (קראקא תרס"ד); „כתבי שמואל", נדפסו מעזבון המחבר (קראקא תרס"ו).

בבקרת ספרו „דרכי השנויים" כתב „המגיד", כי הוא „הולך בעקבות המבקרים הנאמנים, להתחקות על דרכי השנויים בספרי חז"ל, בנטותם מלשונות המקרא לצורך דרשותיהם".

נתן בן מרדכי שמואל וואלרשטיין

* כ"ג טבת תרי"ב (3 יאנואר 1853) בטרנופול, □ ד' אלול תרע"א (28 אוינוסט 1911) בקוזובא.

Nathan Wallerstein, Tarnopol—Kozowa.

אבוי היה גם הוא „מושך בשבט סופר" ומליץ משובח בסביבתו, שממנו למד הבן את חכמת הכתיבה בעתונים, ויכתוב קו־רספונדנציות בתאור עניני היהודים בגלי־ציה ברוח השכלה והתקדמות, שנדפסו בהשחר, בעברי אנכי, בהמגיד, בהעת לשולבוים ועוד. וכל זאת עשה מרוב חבה להשכלה, כי היה האיש אמיד ובעל אחוזות גדולות, שהטרידוהו ולא נתנוהו להקדיש את זמנו למלאכת הספרות, כאשר רצה.

מיכל וואלף

* כ"ב טבת תקס"ז (2 יאנואר 1807) בגיביטש אשר במורביא, □ כ"א אייר תר"ג (11 מאי 1890) בלבוב.

Michael Wolf, Lemberg.

בא ללבוב בשנת תר"ה, להורות בבתי־הספר מיסודו של המטיף אברהם כהן. ואחרי מותו של כהן, חשבו רבים ממנהיגי העדה, לשום עטרת רבם שלו המתקדמים על ראשו, ולא עלתה בידם. וישמש בכהונת מורה דת ואמונה לנערי בני־ישראל בבתי־הספר אשר בלבוב במשך יותר מארבעים שנה. ובכל הימים ההם עסק בהוצאת ספרים עתיקים וחדשים עם הקדמותיו והערותיו. כן תרגם את „שמונת הפרקים" להרמב"ם לגרמנית (1870) וכתב הוספות לספר „אוצר השרשים" לבן־זאב (לבוב תר"מ), גם הדפיס מאמרי חכמה שונים והערות לתרגום הסורי לכה"ק (פשיטא). וחולשה מיוחדת היתה לו, להתראות את ידיעתו הרבה בלשון סורי, ויכתוב שירים בשפה זו, שהדפיס באוצר חכמה, בהבקר אור ובבית אוצר הספרות.

בנו יחידו, שהיה שופט בבית־המשפט הגבוה אשר בלבוב, המיר את דתו.

שבח בן צבי יחיאל וואלקובסקי

* ח' שבט תרל"ב (18 יאנואר 1872) במולודטשנא פלך ווילנא — ומשנת תרנ"א עד היום הוא יושב בקראקא.

Szewach Wałkowski, Kraków.

אחרי התגלגלו בישיבות בעלי המוסר אשר בליטא, בא לקראקא, בהיותו בן י"ט — והתחיל מיד לכתוב מאמרים בעתון „מחזיקי הדת" בלבוב. וכשהתחיל העתון „המצפה" לצאת בקראקא (בשנת תרס"ד), משך ידו ממחזיקי הדת ונעשה עוזר קבוע להמצפה, ויכתוב שם מאמרים ופוליטונים רבים, שחלק קטן מהם נדפס במחברת מיוחדת בשם „תמו־נות ושפוסים" (תרס"ח). ובהתעסקו אז למוצא פרנסתו בהוראת השפה העברית לתלמידים, חבר „מכתבי הוראה" ע"פ שטת טוסן־לנגנשייד, הכוללים את הדקדוק העברי ופרקים רבים מכל מקצעות הספרות (ל"ב מכתבים המכילים בערך שש מאות עמוד בדפוס). מן המכתבים ההם יצאו עד היום יותר מעשר מהדורות ואלפי תלמידים מגליציה, מאונגריא, מפולין וליטא וגם מאמיריקא למדו מהם. בשטה זו ערך גם „מכתבי הוראה" ללשונות פולנית וגרמנית, המיועדים להפצת השכלה כללית בין הנבשי בהמ"ד. כן חבר ספר למוד עברית למתחילים בשם „השפה".

בשנים האחרונות הוא עוסק בחקירות התנ"ך, שמהן נדפס לע"ע ספרו על „שיר השירים" (תל אביב תר"צ).

יהושע ווידמאן

* ט' שבט ת"ר (14 יאנואר 1840) בנאדבורנא,
□ ב' אדר תרע"ז (24 פברואר 1917) בטשרנוביץ.

Josua Widmann, Czernowitz.

מו"ס, אשר חבב את המליצה הריקה, שאין בה אלא שברי פסוקים, המודבקים זה לזה ברקיקה בעלמא.

כתב „זעקת שבר" על אח־חורגו אברהם ברנר, עת ברזל באה נפשו בעיר שטיין, נאחז בסבך מרעים (כוכבי יצחק חוב' ל"ז, עמ' 64) וגם הוציא ספר „טנא המליצה", קבוצת מכתבים והעתקות שונות המשובצות באבני נזר המליצה לטובת אנשי בינה (טשרנוביץ תרמ"א).

משה אהרן בן מרדכי צבי וויזן

* י"ב סיון תרל"ח (20 יוני 1878) ברוזוואדוב —
וכעת הוא מורה בפדגוגיון העברי אשר בווינא.

M. A. Wiesen, Wien.

נתייתם מאביו בהיותו בן שלש, ואמו הביאתהו לבראנוב ואח"כ לדזיקוב, לחנכהו בחסידות. בן ט"ו נסע לטרנוב ללמוד ובהיותו בן ט"ז נכנס לבית מדרשו של בעל „בית לוי" על מס' גטין. בן י"ח היה למלמד בביתו של

אחד הגבירים ואח"כ נעשה מורה משכיל.

עודנו בעלומיו כתב שירים ופוליטונים ב„הפסגה" האמיריקאית וב„המגיד" אשר בקראקא.

בתרס"ב ערך ביחד עם הסופר צבי רומלד „לוח שעשועים" ובתרס"ד הלך לברן אשר בשווייץ ושם למד שנתים ימים באוניברסיטה. אז תקפתהו מחלת עצבים והוכרח לשוב לארץ־מולדתו, ויקבע דירתו בלבוב, ויעסוק בהוראה עברית, עד אשר פרצה המלחמה, שעבד בה ארבע שנים. אחרי המלחמה בא לווינא ונתקבל למורה הדקדוק העברי בפדגוגיון מיסודו של הרצ"פ חיות. בשנת תרפ"ו פרסם את ספרו „תורת הלשון" (הוצאת „מנורה" בווינא), שהוא ספר דקדוק בשטה מדעית והונהג בתור ספר־למוד במחלקות העליונות בבתי־הספר לישראל. ובלשון יהודית פרסם ספר „חכמה און חריפות" (תרפ"ו), הכולל מעשיות, הלצות, חדושי תורה, משלים וחקירות, שנתרו בשעת שיחת חולין אצל היהדות הלמדנית בגליציה ופולין.

ליאון וויזענפעלד

* כ"ב שבט תרמ"ח (7 פברואר 1885) ברישא —
וכעת הוא עוזר קבוע במערכה העתון „אידישע וועלט"
בקליוולאנד אשר באמיריקא.

Leon Wiesenfeld, Cleveland, Ohio.

בשנת תרס"א — בהיות וו' בן ט"ז — כבר הי' באמיריקא, וינסה את כחו בעבודות שונות, ובשנת תרס"ו שב לעיר־מולדתו והת־חל לפרסם מאמרים בשאלות הזמן בעתו־נים כלליים אשר בשפת פולנית. בשנת תרס"ח יסד עתון בידודית בשם „ערעכטיגקייט", שנדפסו ממנו רק חמשה גליונות. אח"כ הלך לגרמניא, ויכתוב משם קורספונדנציות לעתון „אידישער זשורנאל" בלונדון, ובשנת תר"ע כתב מאמרים ופוליטונים בעתון „דער טאג" של יונה קרפל בקראקא.

לאחר שפרצה המלחמה העולמית, הלך יחד עם פליטים אחרים לביהם, וייסד שם עתון בשפת יהודית בשם „פראגער אידישע צייטונג", ששמש לפה לפליטי המלחמה מגליציה, שנגרשו מערי מושבותיהם לביהם ומורביא, עד שנקרא ווי לעבוד על שדה המלחמה ועתונו נפסק. ובשוב ווי משדה המלחמה לעיר מולדתו הרציא שם עתון בשם „אידישע פאלקס־צייטונג" במשך שנה וחצי, שנלחם בו נגד תעלולי האנטישמיות הרשמית, ששרדה אז בספירות הממשלה בפולין, ולתכלית זו בעצמה כתב בעת ההיא גם איזה מאמרים בעתונים פולנים.

בשנת תר"פ בא לאמיריקא שנית, ומאז יתעסק פה בעתונאות ויפרסם מאמרים ברוב העתונים בשפת יהודית המופיעים פה. מראשית שנת תרפ"ו בא לקליוולאנד בתור עוזר במערכת העתון „אידישע וועלט" ומלבד מאות מאמריו, שהדפיס שם ואשר נשנו גם בעתונים אחרים, הדפיס רומן בשם „דעם רב'ס טאכטער", שגם הוא נתפרסם בעתונים שונים ותרגומו האנגלי עתיד לצאת בקרוב. במשך איזה זמן התעסק גם בתיאטרון היהודי, ברצותו להשפיע על הרמת ערכו, כי עוד בשנת תרע"ט פרסם חזיון בארבע מערכות בשם „צוריסענע נשמות", שהועלה אח"כ על הבמה באמיריקא, וגם חבר חזיון אחר בשם „ליעבע און יחום", שהועלה על הבמה בקראקא.

משה וויזנפֶלד

* כ"א מנחם־אב תרמ"ג (24 אויגוסט 1883) ברישא — וכעת הוא אחד ממנהלי "קרן היסוד" בגליציה המערבית.

Mojżesz Wiesenfeld, Kraków.

אחיו של הקודם.

גדל על ברכי החסידות, ולאחר

ש השתתרר מכבליה והתחיל לחדור לתוך התרבות האירופית, יסד אגודת צעירים מדובשי בהמ"ד, ויערוך בשבילם יחד עם צבי רומלד קוֹבּין עתי בשם „השחר", שיצאו ממנו ארבע חוברות. במשך עת ידועה פרסם מאמרים גם ב„המצפה" ובעתונים יהודיים בגרמנית. וביהודית כתב בטאגבלאט הלבובי וגם ערך עתון בשם „נייע פאלקסצייטונג". כן השתתף בעבודתו הספרותית של אחיו, בהיות שניהם בגולה.

תנועת הצעירים שיסד וי וישנקראה בשם „השחר" כשם הקובץ שהוציאה, נמשכה משנת תרס"ו עד התחלת המלחמה ובמשך שתי השנים הראשונות עמד וי בעצמו בראשה — ואת הדחיפה ליסוד האגודה קבל וי בראותו את לבטי הבחורים חובשי בהמ"ד בדרכי חייהם ובהתפתחותם הרוחנית שהוכיחו לו, כי כחות כבירים טמונים בלבב הבחורים הללו, בהיותם ספוגים רוח לאמי, הנובע מתוך תרבות עברית מקורית, וכשכל אחד מהם בודד לנפשו, יאבד כל הכח הזה בתוכו.

פֿישל וויטקאָווער

* ד' תמוז תר"מ (13 יוני 1880) בקריסטינופול — וכעת הוא יושב בלבוב.

Filo Witkower, Lwów.

עתונאי נודע בספרותנו „אימ"ן", והוא בעל כשרון מצוין בשפת יהודית, אשר נתן בלבב כל חובבי הספרות תקוות טובות, שלא נכזבו אמנם עד היום, אבל גם לא נתמלאו, כי יבזבז את כחותיו במקצעות רבים ולא יתיחד במקצוע מיוחד, שהוא מומחה לו.

את עבודתו הספרותית התחיל בשנת 1904 בטאגבלאט הלבובי, ומאז הוא אחד מראשי העובדים בעתונות היהודית בגליציה. בינתים כתב גם מאמרים וספורים בעתוני אמיריקא.

בימי המלחמה הרציא בברין מאסף ספרותי משלו ומשל אחרים בשם „יום־טוב־ביכער" (1917).

מיכאל בן דוב וויכערט

* ט"ו אייר תר"ב (5 מאי 1890) בסטארעמיאסטא — וכעת הוא יושב בווארשא.

Dr. Michał Weichert, Warszawa.

עסקן באמנות, שהקדיש את כל חיי רוחו להכנים את יפיפותה של האירופיות המשובחת לתוך התיאטרון היהודי.

למד בגימנזיום בכטאניסלוי ובאוניברסיטה אשר בלבוב. אח"כ הלך לווינא ושם בקר בבית־ספר דרמתי. בה בעת גמר למודי דת ודין, ויתעמק בבלשנות, בידיעת הספרות ובאמנות. בשנת 1916 נתדקטר, וילך לברלין, להמשיך שם את למודיו. אח"כ בא לווארשא ומטעם הכובשים הגרמנים הופקד שם בפקידות ראשית במחלקת העתונות. כתום המלחמה התיצב בראש הנהלת תיאטרון יהודי אמנותי ויחד עם זה נתמנה למורה לשון גרמנית בגימנזיון.

את עבודתו הספרותית התחיל בטאגבלאט הלבובי ואח"כ פרסם מאמרים שונים בעתונים התיאטרונים בגרמנית ופולנית וגם בכל העתונים היהודיים המתעניינים בשאלות התיאטרון. כן פרסם שני מחקרים חשובים בעתון „Der Jude" על התפתחות התיאטרון היהודי ועל אישיותו של יעקב גארדין.

בהיותו מנצח על חברת משחקים יהודים יסד בשנת 1924 בית־ספר דרמתי. בשנת 1927 ערך רבעון ספרותי בשם „ייִדיש מעאַטער", שיצאו ממנו ארבעה ספרים. אח"כ עבד את הספור „קדוש השם" לשלום אש לחזיון תיאטרוני (בהשגחתו של המחבר). כן נצח על הצגת החזיון „די אידענשטאדט" לאהרן צייטלין, „הערשעל אָסטראָפּאָליער" לליווישיץ וכדומה עוד. ויפרסם ספר בשם „טעאַטער און דראַמע" בשני חלקים (ווארשא 1922—1929). ומלבד כל אלה תרגם מחזות אחדים מלשונות אירופיות ליהודית וגם כתב איזה ערכין בנוגע לתיאטרון היהודי ב „Jüdisches Lexikon" (הוצאת „יידישער פערלאג" בברלין).

נפתלי צבי ווייניג

* ט' שבט תק"צ (2 פברואר 1830), □ ט' אדר שני תרמ"ו (16 מרץ 1886) בפשעמישל.

Naftali H. Weinig, Przemyśl.

משכיל וחורז תרוזים. הו"ל מחברת „משפיל גאים", להליץ בעד שד"ל נגד השגות המגיד ישראל משה סאבעל (פשמישל תרל"ג). ובשנת תרל"ט הדפים „שיר האלף", שבו יספר קורות ישראל בפורים.

נפתלי ווייניג

* י"ד אדר תרנ"ז (16 פברואר 1897) בטרנוב — וכעת הוא יושב בווילנא.

Naftali Weinig, Tarnów-Wilno.

למד פילוסופיא ולשונות סלביות באוניברסיטה אשר בקראקא. אח"כ למד תורת האמנות בווינא, וכשהתחבר אל מפלגת „פועלי ציון", התחיל ללמוד גם שפת יהודית.

בשנת 1917 פרסם את מאמרו הראשון ביהודית ע"א יצירותיו של ש"י אימבר. אח"כ נעשה עוזר קבוע בעתון „ארבייטער צייטונג" בווינא, ובמאסף „קריטיק"

לוילבורג פרסם מחקר בשם „אין די טריט פון אַ נייעם אידישען סטיל". ב1922 היה מבקר קבוע בעתון „ארבעטערוואַרט", שיצא בקראקא. אח"כ כתב איזה מאמרים בטאגבלאט הלבובי, ב„ליטעראַרישע בלעטער", במאסף „צושטייער" ובעתון „Nowy Dziennik".

כעת יתעסק בפולקלור ומתעתד לפרסם מחקרים חשובים במקצוע זה.

ישראל בן דוד ווינלעז

* י"ח טבת תרל"ז (3 יאנואר 1877) בראדיחוב — וכעת הוא יושב בלבוב.

Israel Weinlős, Lwów.

אביו היה תלמיד מובהק לרי"ש נתנזון, חובב השכלה וסופר, שבא בחליפת מכתבים עם גדולי המשכילים שבימיו. ויישראל למד בברודי, בבית־מדרשו של מהראש"ב קלוגר, ובהתעסקו אח"כ בלמודי חול, שם את כל מעיניו באיקונומיא והיסטוריא.

הוא התחיל את עבודתו הספרותית בשפת יהודית בעתוני התנועה הציונית אשר בלבוב בעניני הפוליטיקא הציונית ושאלות הכלכלה בגליציה. ובשנת תרס"ח יסד בעצמו עתון שבועי לפתרון השאלות הצבוריות, שיצאו ממנו רק שלשה גליונות. כן פרסם מחקרים אחדים באותו ענין במאספים הספרותיים, שנדפסו בלבוב.

שנים אחדות ישב ברוהטין והשתתף שם ביסוד מוסדים צבוריים, ובשנת תרס"ד בא ללבוב, כי נתמנה למזכירה של „קופת חסכון והלואה" ואח"כ יסד קופה כזו על חשבון עצמו. בפרוץ המלחמה העולמית, בטלה קופתו ונקרא לעבודת הצבא — ואחרי המלחמה מת עליו בנו יחידו, שהיה בעל כשרונות ספרותיים.

בהיותו בסוף ימי המלחמה בטרנופול, נזדמן לידו, לדלות פנינים מספריתו של יוסף פערל, ומן החומר ששאב שם כתב ב„העולם" מאמר בהמשכים אחדים לתולדות מענדיל לעפין, שהשתמשו בו ההיסטוריונים שלנו במחקריהם. אח"כ ערך את כתביו היהודיים של פערל, שיצאו בדפוס עם מונוגרפיא מפורטת ע"י האינסטיטוט היהודי אשר בווילנא.

ובשנת תרע"ט — בימי המהומות והבלבולים בלבוב — שמו עליו עריכת ה„טאגבלאט" הלבובי, שהיה בעת ההיא כלי מבטאם של כל יהודי גליציה המזרחית וסניגורם היחידי.

בנימין אריה הכהן וויס

* ג' שבט תר"ד (24 יאנואר 1844) ביאנוב, ☐ י"ב טבת תרע"ג (22 דצמבר 1912) בטשרנוביץ.

Rabb. Benjamin L. Weiss. Czernowitz.

בשנת תרכ"ד נקרא לשמש בכהונת רב בקניהישענע ומשנת תרל"ב ואילך היה רב אב"ד לקהל האדוקים אשר בטשרנוביץ. משנתו היתה קב ונקי ומחשבותיו בלמודי היהדות היו כמעט כמודרניות. כתב מחברת „מלכי צדק", שיר על דרך החזיון בשלש מערכות לכבוד הקיסר פראנץ יוסף (טשרנוביץ תר"מ), ובהיותו דן הלכה למעשה בעניני הדת, פרסם ספר „שו"ת אבן יקרה" בשני חלקים (פרעמיסלא תרנ"ד, תרס"ב).

ווילהלם וויס

* י"ב אדר תר"ד (3 מרץ 1844) בפשעמישל, ☐ א' אדר שני תרמ"א (2 מרץ 1881) בווינא.

Wilhelm Weiss, Wien.

הוא בא בראשית שנת 1873 לווינא, ליסד שם עתון בשפת אשכנזית קלה ואותיות עבריות, להשפיע בו על מהלך חיי היהודים בגליציה, שבהיותו נדפס בעיר הבירה, יחשבו הקוראים את דבריו להד־

קולה של הממשלה. הימים היו ימי תסיסה מדינית, כי הונהג אז סדר חדש בבחירות לבית־המחוקקים, שהפולנים התנגדו לו ויאיימו כי לא ישתתפו בבחירות, ע"כ בקשה הממשלה מאת היהודים בגליציה, כי יעזרו לה לנצח את הפולנים ע"י שיתאחדו עם הרותינים.

שם עתונו של ו' היה „וויענער איז־ראַעליט", שיצא מתחלה אחת בשבוע, וכאשר קרבו הבחירות, התחיל לצאת שלש פעמים בשבוע. אבל הסכסוך שבין הממשלה והפולנים לא ארך הרבה, כי התפשרו באחרונה על חשבון היהודים, ואעפ"כ נשאר ו' נאמן לשטתו המדינית עד יום מותו.

מאיר ווייסברג

* כ"ה תשרי תרי"ז (24 אקטובר 1856) בבוקאשטשובצי, □ כ"ד אלול תר"צ (17 ספטמבר 1930) בסטאניסלוי,

Prof. Dr. Meir Weissberg, Stanisławów

מעמיק חקר בתולדות הספרות העברית החדשה, שעשה לה פרסום בגרמנית ובפולנית.

בקר בגימנזיון בלבוב ועמד לבחינות בגרות בטשרנוביץ. אח"כ בקר שנה אחת באוניברסיטה אשר בווינא ובמשך שלש שנים וחצי בקר באוניברסיטה בלבוב. בשנת תרמ"ד נמנה למורה דת ישראל בבה"ס העממי בסטרי ובשנת תרמ"ו בא לסטאניסלוי בתור מנהל בה"ס העממי. בשנת תרמ"ח נתקבל בתור מורה־הדת לבתי־הספר התיכונים בסטאניסלוי, ובמשמרתו זו שמש עד שנת תרפ"ח. במשך הזמן הזה הוכתר בתואר „פרופיסור", ובהיותו בן חמשים, קבל גם את התואר „דוקטור לפילוסופיא".

עודו בעלומיו למד עברית לאחד האציליים הפולנים לבית טשארטוריסקי, ובמשך שמונה שנים הורה פרקים מדברי ימי ישראל ותרבותו להגרף אלברט דזיעדושיצקי, שהיה מיניסטר בממשלת אוסטריא.

ואלה כתביו שנדפסו:

„Die Aufklärungs-Literatur in Galizien" (Wien 1898);

פרקים אחדים מספרו זה נדפסו מקודם לכן בעברית במאסף „ממזרח וממערב".

„Wölwel Zbarażer", der fahrende Sänger des galizischen Humanismus (Leipzig 1909).

הכפר הזה שמש לו בתור „דיסרטציא" להתדקטר על ידה.

„Die neuhebräische Literatur in Galizien" (Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 1913 und 1926); „Josef Kohen Zedek" (בפולנית ב־Rocznik żydowski ובגרמנית בירחון הנ"ל לשנת 1913).

„Przyczynki do historji nowohebrajskiej literatury w Polsce" (Przewodnik naukowy i literacki, 1897); „Historja literatury nowohebrajskiej w Polsce i Rosji" (1898); „Mickiewicz po hebrajsku" (1909); „Jüdische Sprichwörter" (Urquell 1891, 1898).

בנו, שהתנצר ונעשה פקיד במשרד המכס אשר בלבוב, הנהו סופר ופייטן בשפת פולנית, החותם בשם Józef Białogórski.

אשר שמחה ווייסמאן

* י"ח ניסן ת"ר (21 אפריל 1840) בזוליניא. □ י"ז אייר תרנ"ב (14 מאי 1892) בנפלו ברעב בלכתו ברחוב בווינא.

Arthur S. Weissmann, Wien.

למד אצל הרב בעיר מולדתו, ובהיותו בן י"ד עזב את בית־מדרשו מפני מחלוקת בדבר בדיקת סכין של שוחט, שהרב מצא בו פגימה וא"ש בדק ולא מצא. אז ברח לרישא ומאז התחיל לכתוב מאמרים

יצחק ווייסמאן

* כ' טבת תר"ו (18 יאנואר 1846), □ כ"ב מרחשון תרס"ה (31 אוקטובר 1904) בלאנצוט.

Isak Weissmann, Łańcut.

אחד ממפיצי ההשכלה בערי השדה. כתב הערות למודיות ומכתבים ע"א שאלות ההוה בהמגיד, בהכרמל, בהלבנון, בהעברי, בהשחר — ובגרמנית ב־Magazin für die Literatur und Wissenschaft

מרדכי בן יצחק ליב ווייסמאן־חיות

* ג' שבט תקצ"א (17 יאנואר 1831) בטארנוב, □ ה' אדר תרע"ד (3 מרץ 1914) בווינא.

Marcus Weissmann, Wien.

הצטיין בנעוריו בחריפות ובקיאות בלמודי התלמוד, ואת התנ"ך למד מעצמו, כדרך רבים מן הבחורים המתמשכלים של הימים ההם, עד שנעשה לממליץ מליצות נשגבות בלחטי השפה, לכתוב מאמרים באלפי מלים, המתחילות באות מיוחדת, כמו: הספד על מות שד"ל, שכל מלה מתחלת באות ל'; מאמר „נפתלי נאסף" על מות נפתלי קלר וכל מלה מתחלת באות נ'; „בלהה במאלדוי" על המקרים במולדביא וכל מלה מתחלת באות ב'; מאמר „קאנקארדאט" על ממשלת הכמרים באוסטריא וכל מלה מתחלת באות ק' ועוד כאלה. ובהזדמניות אחרות פיט חרוזים על מקרי הזמן במאות שורות, שכל אחת עולה במספרה לפרט השנה.

פיוטו הראשון היה על „מפלת המתקשרים", היא מרידת האכרים משנת 1846, שהדפיס אח"כ בשם „אחרית מרד". וכדי לצאת ידי חובת למדנותו, חבר הספד רבני על מות רמ"ז איטינגא (לבוב תרכ"ג) ואח"כ חבר „מראה מקומות והגהות לתלמוד ירושלמי" (קראטאשין תרכ"ו). בינתים השתלם בחבור מליצותיו בספריו: „משל ומליצה", משלי מוסר מתלמודים ומדרשים על דרך שיר (ו' חוברות. בבאורי מקראות ובחקרי הלשון העברית בהמגיד, בהמבשר, בעברי אנכי, בהמבשר ובהבקר אור. אח"כ הלך לרומניא ויעסוק שם בהוראה עברית.

בהיותו בן שלשים החל ללמוד גרמנית, צרפתית, רומית ויונית. בעת ההיא התחיל להוציא עתון בשם „יידישע פרייע פרעסע" עם הוספה בישפת עבר בשם „הקהלת", שיצאו ממנו רק שלשה גליונות (1872). בה בעת כתב מאמרים בשפת אשכנז בעתון „Isr. Wochenschrift" במאגזין דעפורס ובעתון „Israelit" בלבוב. אח"כ הוציא ירחון מדעי בשם Monatsschrift für die Literatur und Wissenschaft des Judentums (1889 — 1892) בירחון ההוא הדפיס את מחקרו „Das Buch Judith", historisch-kritisch beleuchtet (Wien 1891).

וספריו שכתב בעברית הנה הם:

„ע"ד שרפת המתים בחקירה ודרישה במשנה ותלמוד", כתוב ברוח מדעי חפשי (לבוב תרל"ח); „קדושת התנ"ך", חתימתם ותקונם ע"פ דרישה במשנה ותלמוד ברוח חפשי (ווינא תרמ"ו). אך בכוף ימיו נשתנו דעותיו החפשיות ואז התחיל לכתוב בהשתתפות מאיר כהן ביסטריץ „תשובות ומענות נמרצות" נגד דעותיו של אייזק הירש וויים מנקודת־המבט אדוקה (קראקא תרנ"ב), ועבודתו זו לא עלתה בידו, כי כל קורא דבריו הכיר מיד את המגמות שבהתקפותיו.

בשנת תרמ"ז ערך הפרופיסור פרנץ דיליטש מחברת שאלות לחכמי ישראל, על כי לא יכירו את ישוע הנוצרי למשיח, ועל שאלותיו אלה ענה לו א"ש ברוח בקרת חריפה במחברת נקובה בשם Ernste Antworten auf ernste Fragen (Wien 1888) שהוצאתה הראשונה נאכרה מטעם הממשלה, בגלל אשר לא נשמר בלשונו בהתקפותיו כנגד האמונה הנוצרית.

טארנוב־ווינא־לבוב תר"כ–תרכ"ד); „אגדת בראשית", תרי"ג מצוות במלת בראשית בדרך נוטריקון (בראדי תרכ"ב); „חכמה ומוסר", ממשיל משלים ומגיד שיחות דברים נכוחים (ווינא תרל"ה, תרמ"ב); „חתן בראשית וחתן תורה", הוצאה חדשה מספרו „אגדת בראשית" (ווינא תרמ"ג); „מלי דבדיחותא" (ווינא תרמ"ד); „דברי חכמים וחידותם", הוצאה חדשה מספרו „משל ומליצה" (ווינא תרנ"ב).

לעתים התעסק גם בהוצאת עתונים. בעודו בעיר מולדתו התחיל להוציא עתון בליטוגרפיא בשם „מגיד משנה" (תרכ"ח) ובשנת תרל"ב הוציא עוד ארבעה גליונות מהעתון הזה בדפוס לבוב. בשנה שלאחריה בא לווינא, ויאמר להמשיך את הוצאת „כוכבי יצחק" והוציא אז רק חוברת אחת (ל"ז). ובשנות תרל"ה–תרל"ו הוציא עתון בשפת יהודית בשם „וויענער יידישע צייטונג".

כן כתב אלפי מאמרים ושירים בכל העתונים העברים באין יוצא מן הכלל.

שמואל בן אפרים וויסמאן־חיות

* ג' אדר תר"ל (4 מאי 1870) בקורימא (הונגריא), □ ח' תמוז תרס"ד (21 יוני 1904) בדינוב.

Samuel Weissmann, Dynów.

בן־אחיו של הקודם, שהשתדל ללכת בדרכי דודו, ויתרוז בכל שבוע על תוכן הפרשה בהמגיד (מקראקא) ואח"כ קבץ איזה מחרוזיו ההם במחברת בשם „לסדר הפרשיות" (קראקא תרנ"ו). ובצאת „המצפה" ללאזר, התחיל לכתוב גם שם — ובשירו הראשון, הנדפס בהמצפה, כבר נשמע קשקוש כנפי המות הצועד לקראתו.

אשתו, דבורה בת יהודא שוועבער מפשעמישל (□ כ"ג סיון תרס"ד, 6. יוני 1904), היתה גם היא כותבת בשפת עבר ופרסמה מאמרים אחדים בשאלת תחית השפה בהמגיד.

משה שמואל בן עזריאל הלוי וויספשטיין

* כ"ב סיון תקס"ב (22 יוני 1802), □ י"ב מרחשון תרמ"ב (4 נובמבר 1881) בטארנופול.

Moses Samuel Weisstein, Tarnopol.

נודע בשמו הספרותי משו"ש ממאמריו בחכמת ישראל, שכתב בהמגיד (מליק) ובהעברי (מבראדי), ובני דורו קראו לו „חכם תלמודי". הוא היה ממעריצי שו"ר ותומכיו בכל עת שבתו על כסא הרבנות בטארנופול.

בנימין זאב בן חיים שמחה ווילר

* ג' מנחם אב תק"פ (14 יולי 1820) בלבוב, □ א' שבט תרס"ז (16 יאנואר 1907) ביארוסלוי.

Wolf Willer, Jarosław.

כותב מחקרים בפילוסופיא דתית, בדרשות על התורה ובחדושי הלכות, שהרבה לפרסם מאמרי חכמה ומדע בהמגיד (מליק), במגיד משנה (לדור גורדון) ובהעברי (מבראדי). ומאמר מדעי אחד, שהדפים בהשחר (שנה חמישית) ע"א „נחל מצרים", עשה רושם כביר, עד אשר אספהו לוניץ והדפיסהו שנית באחד מקובציו.

במשך כל ימי חייו היה כותב אמיר, ואת עבודתו הספרותית התחיל לתגלי השאון, שפרץ במחנה ישראל בעקב דעותיו של חז"ס ע"א זמן שביתת השבת בארצות אשר מעבר לימים רחוקים.

את שנותיו האחרונות הקדיש לדברי הלכה ולדרשות על התורה, ואז חבר את ספרו „בנימין זאב אחרון" בשני חלקים (חלק א': פרעמיסלא תרמ"ט, חלק ב': תר"ס).

יעקב וויילער

* י״ט אדר תרמ״ב (10 מרץ 1882) בלבוב.

Dr. Jakób Willer, Lwów.

מומחה מצוין בחקירות על מוצא השפה היהודית, שנתדקטר בשנת 1909 בעד ספרו „Die galizisch-jüdischen Mundarten" ולבקשת האקדמיא למדעים אשר בקראקא חבר בשנת 1910 מחקר בפולנית בשם „Żargon żydów na ziemiach polskich" (הוצאת האקדמיא בקראקא 1915). ומראשית הוסד המוסד למדעי היהדות אשר בווילנא, הוא כותב הרבה בספרי הוצאותיו.

יחיאל מיכל ווירטה

* י׳ שבט תרל״ז (24 יאנואר 1877) בלבוב, □ י״א תשרי תר״פ (5 אוקטובר 1919) בווינא.

Dr. Michał Wirth, Lwów.

פוליטוניסטון וחוזר חרוזים מצוין ביהודית ובפולנית. הוא היה אחד מן הראשונים, שעשה פרסום לספרות היהודית בקהל קוראי פולנית ע״י תרגומיו ממבחר כתבי פרץ, שלום־עליכם ופינסקי. כן כתב מאמרים ושירים רבים ב„פאלקבקאלענדער" לגרשם באדר ובעתונים היהודיים: דער יוד, די וועלט ודער פרײנד. ובהתיסד ה„מאגבלאט" הלבובי היה מראשי עוזריו.

פֵּיבֶל הירש וועטשטיין

* י״ד אדר תרי״ח (28 פברואר 1858), □ כ״א סיון תרפ״ד (23 יוני 1924) בקראקא.

Feiwel Hirsz Wettstein, Kraków.

חוקר מומחה בספרים ובפנקסאות ישנים, המפיצים אור על קורות היהודים.

את צעדיו הראשונים בספרות עשה בשנת תרל״ה בקונטרסים בהמגיד, ומאז הוסיף לכתוב מאמרים לעשרות בעניינים שונים. בימי עלומיו היה תלמידו של הרח״ן דמביצר, ויתפלא על מומחיותו של רבו, להוציא פנינים בתולדות גדולי ישראל מתוך שו״ת ישנות. כן מצא בביתו של מהרח״ן איזה פנקסאות של הקהלה ושל חברת „בקור חולים", שלא הבין כל איש, לערוך את ערך האוצרות הספונים שם לחקר דברי הימים. וכשפנה הדר׳ גידמן מווינא לרחנ״ד ע״א מקורות לחקר תולדות למוד התורה בפולין, מסר הרחנ״ד את השאלה לוי, כי יענה עליה, ותהי לו השאלה הזאת דחיפה, להתעסק רק בחקירות כאלה, ואת פרי מחקריו פרסם ע״פ רוב בהמגיד, בהמצפה ובמאספים שונים, שאיזה מהם נדפסו אח״כ בחוברות מיוחדות, כמו: „קדמוניות מפנקסאות ישנים" (תרנ״ב), „תולדות מהרח״ן" (תרנ״ג), „לתולדות שי״ר" (תר״ס), „דברים עתיקים" (תרס״ו) ועוד כאלה.

אליהו מרדכי וועלבעל

* ב׳ אלול תקס״ו (16 אויגוסט 1806) בטארנופול, □ ב׳ אלול תר״מ (9 אויגוסט 1880) באודיסא.

Elias Markus Werbel, Odessa.

מליץ ומשורר וחותנו של אברהם גולדפאדן. התישב בימי עלומיו בברודי ויתפרנס שם מהוראה עברית, עד שנקרא מטעם ממשלת רוסיא, להיות „מורה לשון עבר בבית־הספר הראשון אשר ליהודים באודיסא".

חבר: „עדים נאמנים או חולדה ובור", מעשה שיסודתו בספור תלמודי וגולדפאדן עשה ממנו את חזיונו „שולמית" (ווילנא תרי״ג); „שפתי רננות", דברי שיר ומליצות מלשונות אשכנז, צרפת ואיטלקית (אודיסא תרכ״ד).

את הספר האחרון הקדיש לכבוד המפקח על כל בתי־הספר, יועץ הממלכה

אדאם אנטונוביטש ארזימוביטש — ומהקדמת הספר, שכתב לכבוד המפקח בגרמנית, אפשר לראות, כי ברצות ממשלת רוסיא להשכיל את היהודים, השתמשו פקידיה בשפת גרמנית.

באמתחת מחבר הספר הנכחי נמצא שירו של וו' בכתב־יד, שהוא נתן בזה בפוטוגרפיא:

כָּבוֹד לְאִישׁ אֶת יִקְרִי־לֵב הִתְהוֹלֵל־נָא
עֵרְכּוֹ יִגְדַּל כְּלֹא פִּית עֲרֶךְ הֶרֶשׁ ,
כִּי לֹא חֵלֶק לָנֶצַח בְּאַהֲבַת שׁוֹגֵא ;
עַל־כֵּן עֵרֵשׁ אַף יִגְבַּהּ לֵב גֶּבֶר ,
עִם נֶפֶשׁ נְדִיבָה כִּי יִתְחַבֵּר חָבֵר ,
כִּי בְקִרְבָתָהּ מְקוֹר כָּבוֹד וּמַרְגּוֹעַ .

גַּם אַהֲבָתְךָ רַעִי לִי לְמִשְׁעַשְׁעַת
אֶת לִבִּי תַּרְחִיב , עַד נַפְשִׁי נוֹעֶצֶת ,
יַעַן יְדִיעָתְךָ בִּשְׁם יְקָר לֵב וָרוּחַ ,
אֲמָנָם חֲדָשָׁה הִיא , מִקֶּרוֹב נוֹלָדָה ,
אַךְ עָלַי אֱמוּנָה אַגַּדְתָּנִי עוֹלָמִים ,
וְכִי תַעֲמֹד לָנֶצַח כִּי אֶת אֲנִי בָּטוּחַ .

ידיד מכניך התפץ ביקרך ובשלום ביתך באמת ובתמים

יום כ"ב לול ה' תר

ברוך וועלבער

* י"ח אייר תק"ע (22 מאי 1810), □ ח' מנחם־אב תרל"ו (31 יולי 1876) בברודי,

Baruch Werber, Brody.

התחיל את עבודתו הספרותית בכתיבת קורספונדנציות ומאמרים ב„המבשר" ליוסף כהן צדק, וכאשר בקש מוצא לפרנסתו, עלה לפניו במחשבה, כי יוציא עתון עברי, והשם אשר בחר לעתונו היה „עברי אנכי". אבל בטרם אשר פרסם את השם שבחר לעתונו, הודיע יוסף כהן צדק, כי יש את נפשו לפרסם פרקים מתולדות ישראל בחוברות, אשר יקרא להן בשם „עברי אנכי". וכאשר הודיע וו' את החלטתו בדבר עתונו החדש, פרצה קנאת ההתחרות מצד כהן צדק באופן מבהיל גם בגלל העתון וגם בגלל השם. בינתים נסתבך וו' בחובות ביסוד בית־דפוסו עד שנחשד במעילת כספים ונתפס במאסר. אז מצא לו כה"צ שעת הכושר, להתגולל ולהתנפל על וו' ועל כל הנוהים אחריו בשצף קצף. בגלל זה התנקמו ידידי וו' בכה"צ, כי הלשינו עליו, שהוא מבריח את המכס לממשלה, בהוציאו עתון שבועי בשני שמות*). אז שמה הממשלה קנס כבד על כה"צ ועתונו פסק לצאת.

מלבד העתון „עברי אנכי", שהתחיל להופיע בשנת תרכ"ה, חבר וו' מבוא ופירוש למגלת קהלת (לבוב תרכ"ב, וואר־שא תרל"ו) וגם הדפים תולדות אלברט כהן מפאריז (ברודי תר"ל).

יעקב וועלבער

* א' אדר תרי"ט (4 פברואר 1859), □ ד' אלול תר"נ (20 אויגוסט 1890) בברודי.

Jakob Werber, Brody.

בנו של הקודם, שהמשיך את הוצאת העתון „עברי אנכי" אחרי מות אביו.

ראשית דרכו בספרות היתה תחת עריכת אביו. בה בעת כתב גם מאמרים בחקר תולדות הטבע בהמגיד ובהצפירה, אבל לא היה בעל סגנון מצוחצח ולא המריא שחקים במליצותיו. ובהחלו לערוך את העתון, השתדל לעשות שלום עם יה"ש, בעל „החלוץ", שאביו קפחהו בכל עת בהתקפותיו, ויה"ש נענה לבקשתו, וישתדל לעזור לו בכל כחותיו, ולא עוד אלא שנהלהו ע"פ דרכו בשלילת ערך כל

*) עד שנת תר"ס (1900) היה על כל עתון שבועי באוסטריא לתת "ערבון" לקופת הממשלה בסך שלשת אלפים זהובים (1200 דולר) ועל טופס כל גליון היו צריכים לחדביק "גושפנקא דמלכא" בעד 1 קרייצר (0.4 סנט בכסף אמיריקא). ע"כ קראו השבועונים העברים את עתוניהם בשני שמות (המבשר והנשר, עברי אנכי והעברי), כאלו היו שני עתונים שונים.

תנועה חיובית בישראל. כשהחל רעיון ישוב א"י להתפשט, היה וו' במתנגדיו ונמוק היה, כי „ראשי המדברים בענין ישוב אה"ק היא המיסיון הבריטית" (!), ולא בוש לאמר, כי יד דוד גורדון ופרץ סמולנסקין תכון עם מיסיונרים, להוליך שולל את היהודים הנרדפים ברוסיא. וכשהחל הרות הלאמי לפעם במחנה ישראל, היה מראשי מתנגדיו, מפני שמצדדיו הם לדעתו „בעלי הזיה". אבל „מי האיש אשר יש את לבבו לעבוד את האדמה בא"י או להוציא לחמו מיגיע כפו, הרי הוא דומה כאלו הלך לאמיריקא, לאוסטראליא או לקפריסין", ולישוב אשר כזה, אמר, כי לא יתנגד.

בשנת תר"נ חלה את חליו אשר מת בה, וכאשר נתיאשו הרופאים, כי ישוב עוד לחיות, כתב בעצמו את דבריו האחרונים אל הקוראים ושבק חיים לכל חי.

ד

בנימין זאב בן צבי זֶגֶל

* א' אייר תרכ"ו (16 אפריל 1866) בכפר לאפושנא בסביבת עיר רוהאטין — וימים רבים ישב בברלין, □ א' ניסן תרצ"א (19 מרץ 1931) בפיסטיאן אשר בטשכוסלובקיא.

Benjamin Wolf Segel, Berlin.

בהיותו בן ט"ז, בא מכפר מולדתו ללבוב, ויחל להתעסק בעניני הכלל ולהשתלם במדעים. ובשנת תרנ"ב (1892) הלך לברלין ונתקבל שם באוניברסיטה, ללמוד פילוסופיא והמדעים השייכים לה. בעודו בלבוב התחיל את עבודתו הספרותית בעתונים עברים, ובהשתלמו אח"כ בגרמנית ופולנית, התמחה באתנולוגיא ובפולקלור, ומאמריו במקצוע זה נדפסו בעתונים היותר חשובים. קובץ מעשיותיו על מקרי „עלילת הדם" נכנס לספרו של הפרופיסור שטראק, וקובץ מעשיות עממיות ושירים עממיים, שקבץ מחיי היהודים במזרח-גליציה, נכנס לקובץ „Zbiór wiadomości do antropologii krajowej" כן השתתף בחבור ספר המשלים של איגנאץ ברנשטיין („יודישע שפריכווערטער") ובקובצי פרילוצקי, ובעתון „Izraelita" אשר בווארשא פרסם קובצי אמרי-אינשי ומשלים מפי העם ומן התלמוד והמדרשים. בה בעת מסרו לו כוציאי-ספרים בגרמנית לתרגם איזה ספורים משפת עבר (כספורי בן-אביגדור ואחרים).

משעת הופעת הירחון „Ost und West" (בשנת 1901) היה עוזרו הקבוע — ובשנות המלחמה היה במשך איזה זמן עורכו היחידי.

במרבית דבריו הצניע את שמו ויש אשר השתמש בפסידונים. ומספריו שנדפסו על שמו ראוים להזכר:

„Die Entdeckungsreise des Dr. Lessing zu den Ostjuden" (1910); „Morija und Golgotha" (1915); „Der Weltkrieg und das Schicksal des jüdischen Volkes" (1915); „Die polnische Judenfrage" (1916); „Rumänien und seine Juden" (1918); „Die Philosophie des Pogroms" (1923); „Bolschewismus und Judentum (1924).

אבא יוסף זוסמאן

* א' אלול תרל"ז (10 אויגוסט 1877) בברודי — וכעת הוא יושב בפילאדלפיא.

Ab. J. Sussman, Philadelphia.

עתונאי ועסקן עממי. בהיותו בן ט"ז עזב את ארץ-מולדתו, ויהי נודד במשך שנה תמימה בערי אוסטריא והונגריא, בגרמניא ובהולנדיא, עד שהגיע לאמיריקא, ופה התחיל להתעסק בכתיבה לעתוני הפועלים אשר בשפת יהודית. בשנת 1908 היה מראשי המארגנים את לשכת התעמולה

הסוציאליותית אשר לדובֿרי יהודית באמעריקא. לתכלית זו עבר את הארץ לארכה ולרחבה, ובכל מקום בואו דרש על כל השאלות התלויות בחיי הפועלים והתאחדותם בעבודה. בשנת 1910 יסד עתון סוציאליותי בוויניפעג אשר בקנדא בשם „דער וויניפעגער קוריער", שיצא במשך עשרה חדשים. ובשנת 1914 יסד עתון סוציאליותי אחר במונטריאל בשם „אידישע אַרבייטער־צייטונג", שיצא עד פרוץ המלחמה העולמית. ומחדש נובמבר של השנה ההיא ואילך נעשה עוזר בעתון „אידישע וועלט" בפילאדלפיא, ובמשרתו זו הוא עומד עד היום.

אהרן צבי זופניק

* א' ניסן תר"ג (1 אפריל 1843) בסמבור, □ ט"ז ניסן תרע"ז (8 אפריל 1917) בווינא.

Aron Hirsch Żupnik, Drohobycz.

התחיל את עבודתו הספרותית בכתיבת קורספונדנציות מסאמבור ל„המבשר". אח"כ התישב בדרוהביטש ומשנת תרכ"ו ואילך ערך מכתבים מדרוהביטש ל„המגיד" בליק, ולעתים כתב מכתבים ומאמרים ב„השחר".

בשנת תרמ"ג יסד בית־דפוס עברי בדרוהביטש והתחיל לערוך עתון בשפת אשכנז ואותיות עבריות בשם „דראהאביטשער צייטונג", שאמר לעשות ממנו כעין „מרכז רוחני" למשכילי גליציה, ע"כ הדפיס לפעמים הוספות ספרותיות לעתונו בשפת עבר, ושתי פעמים נסה להוציא ירחון עברי בשם „ציון" (ג' חוברות, תרמ"ו; ז' חוברות, תרנ"ו—נ"ז).

מלבד אלה חבר: „קדושת השם", ספור מתורגם מאשכנזית (ברודי תרכ"ז); „תולדות אברהם הכהן", הוא המטיף הראשון לנאורי לבוב, שהאדוקים הרעילוהו וימת (ווינא תרכ"ט).

נפתלי בן חיים זיגל

* כ"ט תשרי תרמ"ח (17 אוקטובר 1887) במושציסקא — וכעת הוא יושב בלבוב.

Naftali Siegel, Lwów.

עסקן צבורי ופדגוג, המקדיש את כחותיו להפצת הספר העברי ולהרמת החנוך היהודי.

בן ט"ז נתמנה למורה בבית־ספר עברי בסאנוֹ. שם התחיל גם בעסקנות צבורית בתוך בחורי בהמ"ד מבני גילו. אח"כ נתקבל למורה בברוֹזאן, משם עבר לפודהייצי ובשנות תר"ע—ע"ב נמסרה לו הנהלת בה"ס בזולטשוב. ובכל הערים האלה יסד אגודות תרבותיות, ויישתתף בכל עבודה צבורית. בעת ההיא ערך ירחון בשם „העברי הצעיר", שנדפסו ממנו ג' חוברות. בתרע"ג בא ללבוב, ויהי למזכיר בהסתדרות בתי־הספר העברים. מטעם ההסתדרות הזאת בקר אז ברוב ערי גליציה המזרחית לשם תעמולה בשביל החנוך העברי החדש. בה בעת ערך עתון לילדים בעברית ופולנית בשם „השחר". בתרע"ה חבר ביחד עם מ"א טננבלאט „אלפון" (ספר למוד השפה) בשם „לשוננו". בשנת תרע"ז נקרא לעבוד בצבא, וגם בעמדו על שדה המלחמה, לא חדל להתעסק בצרכי הצבור העברי. ואחרי גמר המלחמה, כשהאמינו הכל, כי גליציה המזרחית תשאר תחת יד האוקראינים, השתדל בסדור היחסים המדיניים שבין היהודים והאוקראינים. וביחד עם הדר' מקס בינשטוק הוציא אז שבועון ביהודית בשם „פאלקסצייטונג".

וכשנסתדר המצב המדיני בגליציה תחת ממשלת פולין (בשנת תרע"ט), שב ללבוב, וייסד הוצאת ספרים בשם „סנונית", גם המשיך את עריכת „השחר" במשך שתי

שנים, ויפרסם מאמרים שונים בשאלות הזמן ביהודית, בפולנית ובגרמנית. בשנת תרפ"ד השתדל ביסוד המתדרות „תרבות" לגליציה המזרחית, ויהי חבר למוסדות צבוריים אחרים ומנהל הסימינריון לגננות. ובשנת תרפ"ח נתמנה מטעם קהלת לבוב למפקח על הלמודים העברים בבתי־הספר של הממשלה.

מלבד עניני הספרות האמורים פרסם בחוברות מיוחדות: „דבר היטב", תקון השגיאות השגורות בדבור; „הנסיעה בכיכי בגדי", קונטרס לילדים; „פרה שעלתה השמימה", ספור; „רק דוקטור", תרגום משלום־עליכם ועוד כאלה.

יחיאל מיכל זיידמאן

* כ"ט מנחם־אב תקפ"ז (1 ספטמבר 1826), □ כ"ב אלול תרנ"ב (14 ספטמבר 1892) בקולומיא.

Michael Seidmann, Kołomyja.

אחד הלוחמים להשכלת היהודים, שכתב שירים ומליצות בכוכבי־יצחק (מחוב' י"ח ואילך) וגם כתב בגרמנית קורספונדנציות על חיי גליציה בעתוני חו"ל. הוא היה בן־אמו של שלמה פרענקיל מסטאניסלא, ובהשתתפות אחיו־חורנו זה נלחם בפועל על כל מה שהגה בכתב.

דוד ישעיהו בן אליעזר צבי זילבערבוש

* א/ כסלו תרט"ו (22 נובמבר 1854) בזאלישטשיק — וכעת הוא יושב בווינא.

David S. Silberbusch, Wien.

סופר מצוין מדור ההשכלה, שלטש ברבות הימים וישפר את סגנונו, לדבר בלשון הדור החדש, וכל מה שהוא מזקין, הוא מושך את לב הקורא יותר ויותר. הוא אחד מיוצרי ה„נובילא" החדשה, המלטפת בקלות מעופה והיא מהתלת קצת ומוכיחה קצת, ובעיקר שאינה מתכוונת אלא לתת דמות כל־שהיא מאיזו פנת חיים. ובעת האחרונה הוא מנעים דברים בזכרונותיו, המשלימים את מפעלו הספרותי.

התחיל להתמשכל בשנת תרל"ה, בהיותו סמוך על שלחן חותנו העשיר, ואחרי מות אשתו הראשונה (בשנת תרל"ו) בא עירה קולומיא, כי לקח משם אשה שניה. בשנת תרל"ח החל להופיע העתון „המביט" לסמוי־לנסקין ושם נסה ז' את כחו בכתיבה, בספור קטן בשם „תמת אהבה" ובאיזה מאמרים ע"ד אופן עשיית משי וקופי־אדם. אח"כ פרסם בהשחר (שנה עשירית) השקפה כללית על „היהודים בגליציה", שנדפסה בחמש חוברות. בינתים בא אברהם גינצלר לקולומיא, להמשיך שם את הוצאת עתונו „התור", ויהי לו ז' לעוזר בפרי עטו. ואחרי אשר עזב גינצלר את קולומיא, הלך ז' לווינא, ויעבוד שם כל ימי הקיץ תרמ"א במערכת „השחר" בתור עוזר בהגהה ובעריכת מכתבי העורך. בראשית תרמ"ב הלך ז' לרומניא, וייסד שם בהשתתפות צבי אלעזר טעלער את הירחון „האור", ואחרי צאת החוברת השנית נתפרדה החבילה, כי עזב ז' את רומניא ומאז המשיך בעצמו את הוצאת ירחונו בלבוב עד חוב' ח'. שם גם הדפיס את ספורו „מוציא אסירים", שיצא אח"כ בהוצאה מיוחדת (לבוב תרמ"ג).

בסוף תרמ"ג נתמנה ז' למורה דת ישראל בבה"ס הכלליים בקולומיא, ובמשרתו זו עמד עשר שנים. בימים ההם כתב את ספורו „זכרונות" (לבוב תרמ"ה), כן פרסם במאסף „כנסת ישראל" לשפ"ר ציורים אחדים, שמהם יצטיין ספורו הגדול „דמעת עשוקים", שבו יתאר את תלאות היהודים ברומניא (נדפס אח"כ בהוצאה שניה בקראקא תר"ן). בה בעת הוציא קובץ ספורים בשם „חדשים גם ישנים" (קראקא תרמ"ה), ויהי עוזר לעתון „השמש", שיצא ע"י ה"ל

גוטליב, ובשנת תרנ"א ערך שם ביהודית עתון בשם „פאלקספלאט". ומלבד זה כתב אז מאמרים וציורים בהמליץ, בהצפירה ובעתון „היהדות" לברודם.

אחרי אשר הורה עשר שנים בקולומיא, התפטר ממשמרתו (בשנת תרנ"ג) ויתישב בווינא. שם חבר את ספורו „נפש אחת מישראל" (ווארשא תרנ"ד), גם קבץ את מבחר כתביו בקובץ מיוחד בשם „מחזות ושברי מחזות" (קראקא תר"ס) ובקובץ שני בשם „מחזות וספורים" (קראקא תרס"ה). בה בעת פרסם מאמרים וציורים ב„המגיד" (בקראקא), ב„ממזרח וממערב", ב„ספר השנה" לסוקולוב, ב„האשכול" ובלוח „אחיאסף".

בשנת תרס"ו בא להתישב בלבוב, וישתתף במערכת „נייעס לעמבערגער טאגבלאט" ו„העת" לגרשם באדר, ולפני פרוץ המלחמה העולמית שב להתישב בווינא. שם אמר לקבץ את כל ספוריו בספר „כתבים נבחרים" (ווינא תר"פ), גם פרסם ספור חדש בשם „מעשה באשה אחת" (ווינא תרפ"ג), ובידודית כתב „שטערעכעליך פון דער מלחמה־צייט" (ווין 1917) וקובץ „סקיצען און הומאריסטען" (ווין 1921). בשנת תרפ"ז בקר באמיריקא, ויפרסם איזה מרשימותיו באמיריקא בטאגבלאט אשר בניויורק וב„הדואר". אח"כ פרסם איזה מזכרונותיו ב„הדואר" וב„העולם" אשר בלונדון. כן הדפיס את הזכרונות הללו יחד עם הרשימות מחיי אמיריקא בספר מיוחד ביהודית בשם „מענשען און געשעהענישען" (ווין 1931).

יוסף זינגר

* י"א מרחשון תר"ג (15 אוקטובר 1842) בקראקא, □ ב' כסלו תרע"ב (23 נובמבר 1911) בווינא.

Obercantor Josef Singer, Wien.

חזן מפורסם וחוקר בתולדות המוסיקא הסינאגוגאלית. אחרי שרתו בחזנות בעיר בייטן ונירנברג (בגרמניא), נקרא בשנת תרמ"א לווינא, לכהן על מקומו של שלמה זולצר, שהתפטר אז ממשמרתו מחמת זקנה.

חבר מחקר עמוק על התפתחות נגינת בית־הכנסת בשם „Die Tonarten des traditionellen Synagogengesanges im Verhältnis zu den Kirchen-Tonarten u. den Tonarten der vorchristlichen Musikperiode" (Wien 1866). ומלבד זה כתב מאמרים רבים בעתונים לחזנים, שמהם יצטיינו אותם המחקרים, שהיו כעין המשך לספרו.

יוסף בן שמואל זָליגר

* כ"א אייר תרל"ב (29 מאי 1872) בסניאטין, □ כ"ח אדר תרע"ט (28 פברואר 1919) בירושלים.

Dr. Josef Seliger, Jerusalem.

ת"ח ותיק ומקורי, מעין נובע תורה וחכמה, שכל דבריו הצטיינו ביפי סגנונם, בעמקנותם ובאמונתם לשמים. את פניני מחשבותיו העלה מתוך התלמוד ונושאי כליו, וישלב את דעות בית־שמאי ובית־הלל יחד עם דעותיהם של קאנט וספינוזא.

אחרי אשר מלא כרסו בש"ס ופוסקים, התחיל להשתלם במדעים ובשפות לועזות, ויסע לשווייץ ונתקבל באוניברסיטה בעיר ברן, ובהיותו שומר תורה וירא־שמים, יסד שם חברה ש"ס לתלמידי האוניברסיטה, שבאו מפולין ורוסיא, והנהיג פלפול חברים והרצאות לשם חבת ציון ותחית השפה. בשנת תרס"ג נתדקטר וישב לגליציה, כי חשקה נפשו להרביץ תורה וחכמה בארץ־מולדתו. בה בעת נסמך להוראה ע"י הרב וויים מטשרנוביץ והרב שמעלקיש מקולו־

TOURO COLLEGE LIBRARY

מיא. ואף כי הציעו לפניו איזו קהלות לשום עטרת הרבנות על ראשו, לא קבל את הצעותיהן. אז יסד בקראקא בית־המדרש לתורה וחכמה בשם „יבנה" וגם נהל גימנזיא עברית מיסודו של הדר' מאיר יונג. ועבודתו זאת עלתה לו בקושי רב, כי רבו הנלחמים נגדו. ובקיץ תרס"ז נקרא לעלות לא"י, להכין שם מוסד חנוכי ע"פ דרכו, וילך שמה בשמחה רבה, וייסד את בה"ס „תחכמוני" ביפו. וכשלא מצא גם שם את המנוחה, שהיה רוצה בה, שב לבית־מדרשו בקראקא, ובשנת תרע"ב יסד שם עתון יומי בשם „בת קול", שבו פרסם מאמרים מדיניים, חברתיים וספרותיים. אח"כ העביר את עתונו ללבוב, ומפני חסרון תומכים הוכרח לעשותו לשבועון, אבל גם בתור שבועון החזיק מעמד רק עד ר"ה תרע"ד. בי"ח אדר תרע"ד עלה שנית לא"י, ויתישב בירושלים, ושם נשאר בכל ימי המלחמה עד מותו.

קובץ כתביו, שאיזה מהם נשארו בכתובים ואיזה מהם נתפרסמו בעתונים ובמאספים שונים, נקבצו יחד ע"י אשתו ונדפסו בכרך אחד (ירושלים תר"צ).

לאה זליגר

* כ"ה כסלו תרמ"ד (24 דצמבר 1883) בסניאטין — וכעת היא יושבת בירושלים.

Lea Seliger, Jerusalem.

אלמנתו של הקודם.

עודה ילדה בבית הוריה, הרבתה ללמוד עברית, ובהיותה בת י"ד נדפס מאמרה הראשון ב„המגיד" אשר בקראקא, אח"כ כתבה ב„המצפה", ובעתון „בת קול", שהוציא בעלה המנוח, נדפסו רבים מספוריה ומאמריה. היא גם סדרה והוציאה קובץ כתבי בעלה המנוח (ירושלים תר"צ).

כל עוד שהיה בעלה חי, לקחה חלק פעיל בעבודותיו הספרותיות והצבוריות וגם אחרי מותו לא חדלה מעסקנותה בארגון הנשים האדוקות על יסודות ה„מזרחי". בה בעת פרסמה מאמרים וספורים בירחון „הירדן", ב„התור" של המזרחי, ב„התחיה" אשר בווינא, בירחון „האשה" וב„דואר היום". כן תרגמה לעברית את מאמרו של אחיה (דר' משה רוזנקראַנץ) על מאורעות מלחמת העולם ואת ספורו „גד החוזה" (ירושלים תרפ"ג).

ישעיהו זָנֶה

* בי אדר תרמ"ז (26 בפברואר 1887) במושציסקא — וכעת יכהן בתור מורה בבית המדרש לרבנים בפירינצי אשר באיטליא.

Prof. Dr. S. Sonne, Firenze, Italy.

מלומד תלמודי וספרותי, שחנוכו היה כחנוכם של מרבית בחורי גליציה, ובהיותו בן י"ג, ידע הרבה מסכתות תלמודיות על פה, ויהי מתמיה את כל יודעיו בחריפותו ובבקיאותו. בהיותו בן עשרים, ארש לו אשה, שדרשה ממנו, כי ישתלם במדעי חול — ואחרי עמדו למבחן מלמודי הגימנזיון ואחרי גמרו את האוניברסיטה, נתקבל למורה בגימנזיון אשר בלודז (מיסודו של הדר' ברודא). אח"כ עזב את לודז ויסע לפירינצי באיטליא ושם בקר בבית־המדרש לרבנים. ובעת למדו בעצמו בתור תלמיד, נתמנה למלמד בתלמוד באותו מוסד.

הרבה ממחקריו הספרותיים נתפרסמו ברבעון „קרית ספר" אשר בא"י ובמאסף „התקופה". ואחד ממחקריו היותר חשובים הוא „דברי הימים" של האפיפיור פאָלו הרביעי" (ירושלים תרצ"א). כן קבל על עצמו מטעם הוצאת שטיבל, לתרגם את הטראקטאט התיאולוגי־פוליטי של ספינוזא.

TOURO COLLEGE LIBRARY

ח

יוסף בן שלמה חאצנער

* כ"ב אייר תר"ד (11 מאי 1844) בקראקא, □ ד' אייר תרע"ד (30 אפריל 1914) בראמסגייט אשר באנגליא.

Prof. Dr. Joseph Chotzner, Ramsgate, England.

מלומד ובעל נפש משורר, שהשתדל להכנים את יפיפותו של יפת באהלי שם ולפרסם את פרי רוחו של שם בשפת יפת.

בברחו מבית הוריו, התגלגל שנים רבות בערי הונגריא ומורביא, עד שנתקבל בבהמ"ד לרבנים באוניברסיטה אשר בברסלא, ששם נסמך לדבנת ונתדקטר בפילוסופיא. בשנת תר"ל נתמנה לרב בקהלת בעלפאסט אשר באירלנדיא, ויכהן שם עד שנת תר"מ. ומשנת תר"מ עד תרנ"ב שמש בתור מנהל ומורה שפת עבר בבית־הספר הגבוה בהארו. אח"כ שב לרבנותו לבעלפאסט, ויכהן שם עד שנת תרנ"ז, ואז נתמנה לדרשן בבהמ"ד „אהל משה ויהודית" אשר בראמסגייט.

דרך כתביו בעברית ע"פ רוב בחרוזים, כמגנגם של עמנואל הרומי ויהודה אלחריזי. שירו הראשון נדפס בכוכבי יצחק (חוב' כ"ו, תרכ"ב). אח"כ פרסם את דבריו בהמגיד ובעברי אנכי. ובמחברות מיוחדות כתב „ליל שמורים", ספור התולים (ברסלא תרכ"ד); „שירי מירצא שאפפי" (ברסלא תרכ"ה); „וכרונות בחור אחד אשר מלא ידיו לכתן בהיכל הדת הישראלית", ונספח אליהם מאמר על התפתחות השירה (לונדון תרמ"ה).

ובאנגלית פרסם:

„Imanuel Romi" (1873); „Isaac Erter" (1874); „Modern Judaism" (1876); „The Talmud" (1877); „Hebrew Poets during the Middle Ages" (1878); „Life and works of Heinrich Heine" (1879); „Humor and Irony in the Bible" (1883); „The Bible and the ancient Classics" (1905); „Hebrew Fables and Epigrams" (1910); מלבד איזה מחקרים, שנתפרסמו בעתונים ובמאספים שונים.

מאיר בן שלמה חארטינר

* י"ט טבת תרמ"א (21 דצמבר 1880) בכפר סמוך לסקאלאט — וכעת הוא יושב בווינא.

Meier Chartiner, Wien.

משורר, שבמסתרים תבכה נפשו, בראותו את הנעשה סביבו, ואז יתפרץ זעמו ושירתו שופעת שפע דברים כמתלהמים. אח"כ ישוב יתחבא ולא ישמיע קולו, עד אשר ירעש פתאום ויתגעש שנית. והענינים הקרובים ללבבו הגה הם: הפצת שפת עבר, המביאה לחיים של יהדות אמתית והרגשת יסורי הגלות, המביאה לאמונה בגאולה קרובה. שני אלה יבעיסוהו בכל עת אשר יפעמהו רוח השיר, כשאינם מתנהגים לפי חפצו.

התחיל לכתוב ב„הצפירה" בשנת תרנ"ח ועד שנת תרס"ז פרסם את דבריו בעתונים ובמאספים שונים (בעברית, יהודית, פולנית וגרמנית), ובשנת תרס"ז נכנס למערכת המאגבלאט הלבובי. וכשראה אז את קרירות־לב היהודים בימי הבחירות לבית־המחוקקים באוסטריא ואי־הבנתם לבחור צירים משלהם, זעק זעקה גדולה ומרה במחברת „כנסת ישראל בצער" (לבוב 1907).

סמוך לזמן ההוא כתב שירי אהבה ושירי־עם, שחבר להם בעצמו את המנגינות

והם מושרים במקומות רבים. כן הוציא במשך איזה זמן שבועון לדברי התול בשם „דער גוטער ברודער" (1908). ובשנים האחרונות חבר כמה משחקי־זמרה בעברית, שהועלו על הבמה ע"י ילדי בתי הספר.

ב־1903 הלך ח' לברן אשר בשוויץ ולמד שם איזה זמן באוניברסיטה. אח"כ שמש בכהונת מורה עברי בבה"ס אשר בטארנופול, ויעמוד בבחינת בגרות בגימנזיון בטשרנוביץ וגם שמע לקח בבלשנות באוניברסיטה בטשרנוביץ ובווינא. כן השתדל בשנת 1913 ליסוד תנועת „צעירי ציון" באוסטריא, שמטרתה היתה לטהר את הציוניות מסיגי ההתבוללות המערבית, אלא שנפסקה עבודתו זו בעצם פריחתה בפרוץ המלחמה. בשנת תר"פ עלה לא"י ושם הורה עברית בבה"ס הריאלי בחיפה ואח"כ בסימינריון למורות בירושלים. ובראותו אז את הנעשה בהגהלת הישוב, כתב עליה בקרת קשה בשם „מסכת ארץ־ישראל", שפרסם ב„דואר היום".

משנת 1925 ואילך הוא יושב בווינא — וכעת הוא מורה בפדגוגיון העברי מיסודו של הרב חיות ז"ל.

צבי־הירש בן מאיר חיות

* כ"ח מרחשון תקט"ו (20 נובמבר 1805) בברודי,
□ א' דר"ח מרחשון תרט"ז (12 אוקטובר 1855) בלבוב.

Mag. Hirsch Chajes, Żółkiew.

אחד מגדולי המאה הי"ט, שהתחיל להאיר נתיבות חדשות בקורות השתלשלות התורה והמצוה, להורות את הדרך הנכונה ע"פ בקרת חפשית. אלא שנשאר עומד באמצע ולא סיים את מחקריו בדרך שהתחיל, כי נרעש ונפחד מפני המסקנות הקיצוניות, המביאות לידי כפירה. אעפ"כ יש ממחקריו, שנשארו „בניני־אבות" בבקרת התרגומים והמדרשים, והחוקרים המאוחרים השתמשו ביסודותיו, לבנות עליהם את מחקריהם.

בהיותו בנו של שלחני עשיר, שישב שנים רבות באיטליא ולשונו דברה צחות בשש שפות, היתה היכולת לצבי, ללמוד אשכנזית, צרפתית ואיטלקית ולרכוש לו ידיעה הגונה בלשון רומית ומדעים כלליים. וכשיצא החק באוסטריא (בשנת תר"ו), כי כל הרוצה לשמש ברבנות עליו לעמוד למבחן מידיעותיו בפילוסופיא, עמד חיות למבחן באוניברסיטה אשר בלבוב, ויקבל תעודת „מאגיסטר".

נסמך להוראה בהיותו בן כ"א ובשנת תקפ"ט נתקבל לרב בזאלקווא, וישרת שם כ"ד שנה. ובשנת תרי"ב נקרא להיות רב בקאליש בפולין הרוסית, וישב שם על כסא הרבנות עד אשר חלה את חליו האחרון, ויסע ללבוב לדרוש ברופאים.

ואלה ספריו:

א) „תורת נביאים", להראות כי התורה היא נצחית ולא תשתנה לעולם, כן ידובר שם אדות עקרים ויסודות בתורה שבכתב ושבע"פ (זאלקווא תקצ"ו).

ב) „עטרת צבי", כולל ששה מאמרים שונים על תקנות וגזרות חז"ל וענין כח בי"ד, התנצלות בעד הרמב"ם נגד הטוענים עליו, חקירות על התרגומים והמדרשים יחד עם תולדותם וענינם וזמנם ופרק מיוחד בחקר ברכות המצוות (זאלקווא תר"א).

ג) „דרכי הוראה" על התנהגות החכמים בהוראות ודינים ועל הכח אשר נתן לב"ד הגדול והמתקנים הראשונים ואיזה תשובות המתיחסות לשאלות פרטיות, שהתעסקו בה המשכילים (זאלקווא תר"ד).

ד) „מבוא התלמוד" על יכודות קבועים, עקרים וענפים שונים, שהנהיגו חז"ל הן בהלכה והן באגדה, בדרכי הלמוד והלשונות

וספור קורות התקנות והגזרות (זאלקווא תר"ס).

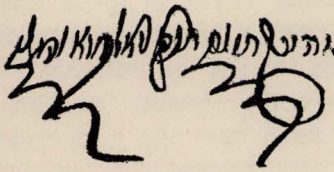
ס „שו"ת מהר"ץ", הלכה למעשה ובתוכן נמצאת תשובה על אפשרות הקרבנות בזמן הזה (זאלקווא תר"ט).

פרק אחד מספר „עטרת צבי" בשם „אגרת בקרת" נדפס ג"כ לבדו עם הגהות והערות לר' יאקב ברילל מקאיעטיין (פרעמיסלא תרי"ג). כן נדפס תרגום גרמני מהמאמר ההוא מאת יוליוס פירסט בלימעזראמזורבלאמ של העתון „אריענט". ומלבד אלה נדפסו מאמרין בבכורי העתים החדשים (בענין הירושלמי אשר היה לפני הקדמונים), ב„ציון" ליאמט וקריית־צענאך או בליטעראמזורבלאמ הנז', והגהותיו הידועות לתלמוד בבלי נדפסו בש"ס ווינא ובש"ס ווילנא.

על ערך השקפותיו של חיות כתב אברהם גייגר, כי „מכתו לא היה בנוי על יסוד מדעי, אע"פ שהיה חד־השכל ומתעמק במחקריו, מפני שיראתו היתה קודמת לחכמתו והשקפותיו היו יותר אכטודידקטיות, ובכ"ז יש להודות, כי בחקר התרגומים אפשר לסמוך עליו אפילו במקום שיש צורך להמשיך את החקירה, מפני שבנה רק את היסוד והניח פתח פתוח למסקנות המחקר".

ומענין הדבר, כי לא הועיל לח' מה שלא המשיך את מחשבותיו המחקריות. המון העם חשבהו לחפשי בדעות, אף אם לא נמצאה כל סבה להרהר אחר תהלוכותיו. כהתנגדותו לחסידים ולרבותיהם אמר להכותם פעם „שוק על ירך", אם יצוה להביא לפניו את הרבי מבלז, שהיה תלוי בדעתו ע"פ חק הממשלה, כי יבא להבחן אצלו. ואע"פ שהחסידים מאמינים, כי הרבי מבלז היה גדול בתורה, ודאי הדבר, כי רב כח' היה יכול לקפחהו בשאלות, שלא ימצא בהן את ידיו ורגליו. אלא שלא עלתה ביד ח' להפיק את זממו ולהביא את הרבי לבחינה, כי בלכת הרבי מבלז לזאלקווא, לווהו בדרכו אלפי חסידים, שהיו נכונים לשלוח יד בכל איש, אשר יהין לנגוע ברבם — ובגלל זה נהפך מסע־הבחינה של הרבי למין מסע של נצחון החסידות על הרבנות.

וזוהי חתימת־ידו כתבניתה:

מבניו, שהניח אחריו במותו, ישׁ להזכיר את בנו שלמה (* ה' סיון תקצ"ה, 2 יוני 1835 בזאלקווא, □ כ"א תשרי תרנ"ז, 28 ספטמבר 1896 בברודי), שכתב באורים להלכות מעשי הקרבנות של הרמב"ם (כוכבי יצחק חוב' י"ד וי"ז) ועוד איזה דברים קלי־הערך בעתון „עברי אנכי".

בנו יצחק (* כ"ג אלול תר"ב, 29 אוגוסט 1842 בזאלקווא, □ י"ב שבט תרס"א, 1 פברואר 1901 בברודי) היה רב אב"ד בברודי. ובנו וואלף (* תר"ה, 1845, בזאלקווא, תרס"א, 1901, בדאנציג) כתב שיר על „קבלת התורה" (כוכבי יצחק חוב' כ"ט) והערות בדבר מאמר על פרקי דר' אליעזר (כוכבי יצחק חוב' ל"א).

צבי פרץ בן שלמה חיות

* כ"ה תשרי תרל"ז (13 אוקטובר 1876) בברודי, □ כ' כסלו תרפ"ח (14 דצמבר 1927) בווינא.

Prof. Dr. Z. P. Chajes, Oberrabbiner, Wien,

נכדו של הקודם.

מלומד גאוני ועסקן ציוני, בעל נפש רגשנית, שלבו היה עד תמיד לצערו של

כל יציר, כאלו לא נוצר אלא לגהות מזור לפצעי כל בריה, שהוכתה ביד הגורל הקשה. ובהשתרע פעלתו הצבורית על מקצעות שונים, נדד לארצות קרובות ורחוקות ויבא גם לאמיריקא.

בנערותו למד בישיבת דודו הרב בפרודי ואחרי מלאו כרמו בש"ס ופוסקים, התמסר גם ללמודי הגימנזיון, ובשנת תרנ"ד קבל תעודת בגרות. אח"כ הלך לווינא ובשנת תרנ"ח נתעטר בעטרת „דוקטור לפילו־סופיא" וגם נסמך שם לרבנות. ובשנת שלאחריה קבל „סמיכה" גם מהר"י שמולקיש מלבוב ומדודו הר"י חיות מברודי.

אח"כ שמש במשך עת קצרה בתור מורה לדת ישראל בגימנזיון בלבוב, ויהלא משרת מזכיר וספרן במוסד האורינטלי שעל יד האוניברסיטה בווינא. בראשית התורף תרס"ג נקרא לכהן בתור פרופיסור בבהמ"ד לרבנים בפלורנץ (באיטליא) ושם הורה ביחוד למודי ההיסטוריא והתנ"ך. משנת תרס"ד ואילך שמש שם באוניברסיטה בתור מורה לחקר המקרא ובשנת תרע"ב נתמנה לרב בקהלת טריאכטי, שעמדה אז תחת ממשלת אוסטריא.

בשנת תרע"ח הוזמן ח' ע"י הנהגת הקהלה בווינא בהסכמת הרב דר' גידימאן, למלא מקום הרב הראשי עם זכות הירושה לכסא הרבנות. בכ"ו מנחם־אב של השנה ההיא מת הרב גידימאן וחיות עלה לשבת על כסאו.

אל תוך התנועה הציונית נכנס חיות עוד בשחר עלומיו. משנת תרפ"א עד תרפ"ה ישב בראש הועד הפועל הציוני ועד יום פטירתו נשאר נאמן לו בתור חבר. מתוך אמונתו העמוקה בעתידות עמו הקדיש את מיטב כחותיו לרעיון הפדות וגם חתר להטיל שלום בין כנסת־ישראל וכל עמי התבל. האידיאה של „ברית העמים" מצאה בו לוחם אמיץ, בראותו בה גלוי ישר מאור גאולת האדם הגנוז בתורת המוסר היהודי.

בהיותו בן י"ג החל לעסוק בספרות ואז נדפס שירו בהצפירה (בכ"ד סיון תר"נ)*).

---

*) הננו מביאים בזה את השיר הזה, שאינו פרי בוסר כלל — ומלבד ידיעתו הרחבה של המשורר הצעיר בשפה העברית, בא בו לידי בטוי רגש חאהבה והתערצה לעם ישראל והתכרה של יחס האומות לישראל, המעיד על רגשות לב קרוע ומורתח.

וַיּוֹרוּ הַמּוֹרִים לָמוֹ

א

בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מֵרֵחֶם מְשָׁחָר יוֹפִיעַ,
הַשֶּׁמֶשׁ תַּעֲלֶה מֵעָלָה עַל בָּמְתֵי הָרָקִיעַ.
כָּל עֲצֵי הַיַּעַר מִשְׁנָתָם יָקִיצוּ,
גַּם פְּרֵחֵי נֹעַם מַפָּכִיב יְצָמָחוּ,
וְנִצְנֵי־חֶמֶד בְּהוֹד יִפָּרֵחוּ,
מִתַּרְדֵּמָתָם יִתְנָעֲרוּ, רֵיחָם יָפִיצוּ,

ב

עַל פְּנֵי כָל הַפָּרָחִים אֲגֵלֵי טָל יֵרָאוּ,
עֲלֵי הָאֲלוֹנִים נָדוּ נַם נָעוּ,
כָּל בַּעֲלֵי כָנָף בְּנַעַם יָשִׁירוּ
יַרְנִנוּ בְקוֹל, נֶפֶשׁ אָדָם יְשַׂמֵּחוּ,
תְּהִלַּת בּוֹרְאָם יַבִּיעוּ, טוּבוֹ יְשַׁבֵּחוּ,
וּבְלֵב יוֹשְׁבֵי חֶדֶר אַהֲבַת יוֹצְרָם יָעִירוּ.

ג

וּמֵדֵי עֲלוֹת יָפַעַת הַטַּבַע עֵינַי נִשְׁקָפָה,
בְּרוּחַ חֵן וָחֶסֶד מְפָכִיב מֵעָלָפָה,
וּמְנוּחָה שַׁאֲנָנָה עָלֶיהָ נִשְׁפָּכָה, —
תַּצְלֶנָּה אָזְנַי לְקוֹל בְּכִי וִילָלָה,
קוֹל עֲנוּת חֲלוּשָׁה מְנֻשָּׁשׁ אָמְלָלָה,
אֲשֶׁר תַּחַת יַד זֵדִים הִיא נֶאֱנָקָה.

ד

פֹּה בֵּין שַׁדֵּי־חֶמֶד מְלֻחָמָה עֲרוּכָה,
פֹּה רַעַשׁ כִּידוֹן, פֹּה קֶשֶׁת דְּרוּכָה;
פֹּה יְרַהֲבוּ נְעָרִים בְּזֵקֶן בָּא בַיָּמִים

אח"כ עסק בכל סוגיה וענפיה של חכמת ישראל וכמעט אין מקצוע של מדעי היהדות להסתעפותם הרחבה, שלא עסק בו. בכלם חקר ובכלם היה מחדש חדושים כדייקן ומסביר. ביחוד גדלה ידו בבקרת התנ"ך, בהיסטוריא, בבלשנות השמית ובתלמוד.

ואלה מחקריו (לפי רשימה מעובדת ע"י הפרופ' יוסף קלוזנר מירושלים):

א) באורים לכה"ק:

1) Proverbia-Studien, Wien 1889.

2) תהלים, עם פירוש מדעי. הוצאת אברהם כהנא. קיוב תרס"ג — תרס"ה. הוצאה שניה — שם תרס"ו.

3) עמוס, מבוא ופרוש. המבוא „אוצר-היהדות", חוברת לדוגמא, וואַרשא תרס"ו, עמ' 75—84; הפרוש: „הגורן", V 43—55; VI 77—87 המבוא והפרוש ביחד — „תרי-עשר", הוצאת אברהם כהנא, קיוב תרס"ו.

4) Note Esegetiche (עמוס; בראשית Rivista Israelitica, I, 18-24. (כ"ה, י'; ועוד

5) Note Esegetiche su Isaia, ibid.

6) Note Critiche sopra Zaccaria, III., 49—59.

7) Note Critiche ed Esegetiche (על ישעיהו וירמיהו) III, 141-146.

8) A proposito di un nuovo Commento sui profeti minori, III, 207-212.

9) Note Esegetiche a Giobbe, IV, 1-10; V, 55-62, 170-176.

10) Note Critiche su Ezechiele, V' 6—9, 92—94.

ב) ספרים חיצונים:

1) מחקרים לבן-סירא („הקדם", I, 109—115).

2) ספר-יהודית („זכרון לאברהם אליהו הרכבי", פטרבורג תרס"ט, עמ' 105—111).

3) שירי שלמה („הגורן", VIII, 24—34).

ג) התלמוד ומפרשיו:

1) פירוש „מסכת משקין" לרבנו שלמה היתום, עם מבוא והערות ע"פ כתב-יד יחידי, הוצאת חברת „מקיצי-נרדמים", ברלין תר"ע (ובאישלקית:

Un Commento di R. Shelomo Ha-Jathom, Rivista Israelitica, III, 181-194; Ancora del Commento di R. Schelomo Ha-Jathom, Ibid. IV, 163-169.

קְנָיְנוֹתָיו לְבָנוֹת, עֵינָיו נוֹעַם יָפִיקוּ,
חֲצֵיהֶם עָלָיו יָרֹבּוּ, אַשְׁפָּתָם יָרִיקוּ,
יַחַד עָלָיו יִסַּבּוּ אַנְשֵׁי הַדָּמִים.

ה

אַךְ מִי זֶה הַנָּקֵן וּמַה־מַּעֲשֵׂהוּ?
מַדּוּעַ כְּלָמוֹ יַעַרְכוּ מִלְחָמָה נֶגְדֵּהוּ? —
זֶה הָאִישׁ הוֹרְמוֹ לִשְׁלוֹחַ חָרֶב,
וַיְלַמֵּד קֶשֶׁת לְעוֹרֵר מִלְחָמָה,
לְגַבֵּר חַיִל, לְנַצֵּחַ בְּיָד רָמָה, —
הֵם נֶהֱסְכוּ לוֹ לְאוֹיֵב וַיְהִי לָמוֹ טָרֵף.

ו

בֵּן עַמִּי בִימֵי קֶדֶם בְּיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל,
אַתָּה מַטָּרַת כָּל־אָסוֹן, נְהִי וָאֵבֶל;
כָּל־עַמֵּי קְדוּמִים יְמָרְרוּ חַיֶּיךָ,
אוֹתְךָ יָבוּזוּ, לָמוֹ אֵשׁ הִתָּ הֲרָיֵיתָ,
אֲשֶׁר מֻחְשֶׁבֶת לַיִל אוֹתָם הוֹצֵאתָ,
זֶה שְׁכָרְךָ לַעֲמָלְךָ וָזֶה חֶלְקֶךָ.

ז

וְאִם גַּם שֶׁמֶשׁ הַהַשְׁכָּלָה תִּזְרַח זָרוֹחַ,
וְעֵץ הַדַּעַת לַמַּעֲלָה יִפְרַח פָּרוֹחַ,
אַךְ מוֹרֶם לְהוֹעִיל יַחַד יִמָּאֲסוּ.
אַךְ לַעַג נָבוּז עָלָיו יִשְׁפּוֹכוּ,
כְּלָמוֹ נָגְדוּ מִלְחָמָה יַעֲרוֹכוּ,
וְגַם הַמֵּאִיר לָמוֹ נָתִיב יְתַקְלָסוּ.

ח

אָמָנָם, יִשְׂרָאֵל, אַל תֵּחַת מֵהֲמוֹן אוֹיְבֶיךָ,
אֱלֹהִים מָגֵן בַּעַדְךָ, הֵן הוּא בְּעוֹזְרֶיךָ.
הַקּוֹלוֹת יֶחֱדָלוּן, שְׂנָאָתָם, קִנְאָתָם אוֹבֵדֶת.
הֵם כַּגֶּבֶר יִבְלֶה, כַּלְּבוּשׁ יֵחָלוּפוּ,
וְאוֹר תּוֹרָתְךָ כָּל נָהָרוֹת לֹא יִשְׁטוֹפוּ.
שִׁמְשְׁךָ לְעוֹלָם וְצִדְקָתְךָ לָעַד עוֹמֶדֶת.

2) על אודות פירוש לתענית בכ"י („הקדם" II, 117—120).

3) Una Raccolta Ms. di „Dinim", IV 169-174.

4) Un nuovo lavoro sul Farisaismo I, 96-104.

5) Adda bar Ahaba e Rabbi, IV, 137-139; Ancora le ultime parole del patriarca morente, IV, 179-182.

6) Rab Huna e Samuel, IV, 100-142.

7) Rabbi Zebhi Chajes, II, 179-185.

8) Les Juges Juifs en Paléstine de l'an 70 à l'an 500. Revue des Etudes Juives, XXXIX (1899), pp. 39-52.

ד) האונגליונים:

1) בן סטדא („הגורן", IV, 33—37)

2) Markus-Studien, Berlin 1899.

3) La lingua Ebraica nel cristianesimo primitivo, Rivista Israelitica, I, 215-225 (Firenze 1905 ,יצאה גם בחוברת מיוחדת)

4) G. Rosadi, „Il Processo di Gesù" Note Marginali, Rivista Israel. I, 41-57; Aggiusta, Ibid. 105-106.

5) Am-Haarez e Min, III, 81-96.

6) Alcune Note sul Discorso della Montagna, IV. 52-59.

7) Note Vangeliche, IV, 132-136; 209-213.

ה) כתבות עבריות וארמיות, פילולוגיא וארכיולוגיא:

1) כתבות עתיקות בישראל (הגורן, IV, 63—64). ובאיטלקית:

Iscrizioni nell' Ebraismo antico, Rivista Israelitica, II, 50-58.

2) Varia: I: Una iscrizione greco-giudaica, II: Un papiro curioso, Ibid., I, 132-138.

3) Papiri arameo-giudaici del V. Sec. a l' E. V., V., 59-63.

4) Jüdische und jüdisch-indische Grabschriften aus Aden, Wien, 1903.

5) L'origine delle Colonie Israelitiche in Siene ed Elefantina, Rivista Israelitica, I, 183-187.

6) היהודים בתדמור („השלח", VIX, 546—552; ונוספות, שם, XV. 194), ובאיטלקית: Gli Ebrei di Palmira, Rivista Israelitica, I, Aggiunta, I, 238-239.

7) הלשון העברית בימי־האמוראים („השלח", XV, 350—354).

8) A propósito di un nuovo léssico Ebraico (על המלון של בן יהודה) Rivista Israelitica III, 55-59.

ו) על עמנואל הרומי:

1) הערות למחברות־עמנואל („הקדם", I, עמ' 49—55).

2) הוספות למאמר על עמנואל (שם, II, 121—122).

3) נוסחאות אחרות למחברות־עמנואל (שם III, 79—83).

ט

יוסף טארלר

* ב' שבט תקנ"ד (3 יאנואר 1794) בגולוגורי, □ כ"ג טבת תרי"ד (23 יאנואר 1854) בלבוב.

Josef Tarler, Lemberg.

למדן ומישכיל ממשפחה חשובה, שנשא את בתו של אחד הרבנים לאשה. התחצף פעם אחת כנגד הרבי מבלז, שצוה על חותנו, כי יגרשהו מביתו. וכשיצאה אז אשתו עמו, כי לא רצתה לצאת מבעלה בימי־פטורין, התגלה הדבר, שכבר יצא ל„תרבות רעה", ובעת ההיא נעשה מורה שפת אשכנז בבתי עשורים בלבוב. אח"כ היה דין ומשפט לאחד הכוחרים היהודים עם אציל פולני, שתבע ממנו סכום רב בתור חוב שהיה מגיע לאביו. וכשרצה טארלר להושיע לאותו יהודי, זיף שטרי־קבלה בשם אבי האציל. אבל נודע דבר הזיוף, וכשנתפש ט' בכף ויהי צפוי לעונש חמור,

התנפל לרגלי אותו אציל והתחנן לפניו, שלא ימסרהו למשפט. וזה נענה לו בתנאי, כי ימיר את דתו. אז המיר ט' את דתו יחד עם אשתו ובניו. אח"כ נתמנה מטעם המשלה לצנזור ראשי על ספרים עברים, ובמשרתו זו רדף את החסידים ולא הרשה לשום ספר חסידי להדפיסהו בגליציה. הוא גם היה האחרון מן הצנזורים המשומדים במדינה הזאת.

למרות המרתו התרועע הרבה עם המשכילים שבלבוב ועם הרב שי"ר — וכשהתאגדה חברת משכילים בהנהלתם של א"מ מוהר ויעקב בודק, להוציא איזה מאסף ספרותי, כדי להתקומם בו נגד מחקרי המשכילים האחרים של הזמן ההוא, כתב שם ט' איזה מאמרים בהעלם שמו, וביחוד ראויה להזכר סטירתו המצוינת בשם „יעלזו חסידים בכבוד" („ירושלים" הוב' ב'), שהיא נקראת ישר והפוך, כשהיא נקראת בדרך כתיבתה, היא כוללת ברכות ותשבחות לחסידים, וכשדבריה נקראים ממטה למעלה, היא מלאה זלזולים וקללות:

יעלזו ולא יוסיפו עצב, מלאים חכמה בלא עקשות או לב תהפוכות, באהבה עובדים ה' ולא יטו עיניהם בהבלים, בחסד עני או רש יקרבו ולא יתרחקו להושיע לדלים. מיושבים המה בדעות ולא ישכרו יין או שכר, בלבבם אמת ואין במפעלם רמיה, שלום ביניהם ואין קנאה בקרבם, בתפלותיהם גורמים לחולים שיהיו בריאים. בלב דאגה יביאו שמחה לאיש, מהפכים גזרות אל ישועות בתחנתם, בעתירתם מחליפים רעות אל טובות, צרות לצבור כשתהיינה משתתפים ואין אומרים לנפשם שלום, נעלבים ואינם עולבים, חרפתם שומעים ואין משיבים, בזרוע מקרבים נדיבים ואין מקרבים בוז משפחות, חכמים וידי נבונים יתמוכו לא ימעדו רגליהם עת תבא הרעה.

חסידים ברנה יגילו ולא תבא אנחה במקהלותם, בוטחים המה באמונה ולא ישמע צוחה בארמנותם, מנדבתם עניים מכרנסים אינם נזונים לעצמם מארוחתם, טובה תחת רעה משלמים, ענוים המה ואין בלהקתם גאוה, ינודו רגליהם מביתם לרזון לא לשבוע נפש במעדנים, נכאה לב ירחמו ולא יהמו כים קול, אחוה ביניהם ואין אהבתם תלויה בדבר, תופשים התורה נחשבו בעיניהם וכלא הכבוד אצלם נחשב, למצוה מתאמצים ולא עצלה נפשם, שאלתם תמיד כחוגן ואין להשיב נבהלים, בתורה יהגו ולא רגל על לשונם, טהורים לבושיהם ולא נמצא רבב בבגדיהם, נשאם ה' לרום כשחק ולא יעזוב חסידיו.

בכבוד החסידים יתענגו ולא יתערב ביניהם מקרה או שטן, לתורה עתים קובעים ואינם מתקרבים לאומנות, ישימו לחושך אור ואף מעקשים למישור, מעולם אוכלים חלב ולא בשר, לשבת חול יעשו ולא יצטרכו לבריות, לילה וגם יומם תורה לומדים ואין נמצא בם בזדון רע עושה גם חכמים במו ואין בהם כסילים.

ירננו ולא יפגמו נפשם בתפלתם, זאת ידעתי גם ידעתי, כף אל כף יכו גם המצוות להם קלים כמו חמורים, להתגרות עמהם חלילה, דבריהם בנחת נשמעים ואין רוגז בטבעם, תמיד נשמע עליהם טוב ולא נודעו מעללים להרע מקרבם, תמיד בפיהם לפתות לתשובה החוטאים.

על יעלו ולא ירדו מטה מטה אך שמם בקדושה יצא בארץ כי גברו לאמונה ולא לשקר. אכן הזהרתי למשפחתי וגם למיודעי להתחבר עמהם, בתפלתם אור יראו ולא יתעו כעורים בחשך.

משכבותם בשלום ולא יקרה מקרה לטמאם, רעיוניהם מלאים קדושה בל יחשבו פגול במחשבותם טהורות עיניהם ולא יחזו רעה מימיהם נפשם לסגוף תאוה לא בכרים יישנו, לאשה יקרבו בשבת לא שטופים בזמה כתרנגולים אכן יבלו ימיהם במשתה תמיד.

יהושע בן משה טהון

* י"ב אדר א' תר"ל (13 פברואר 1870) בלבוב — ומשנת תרנ"ז ואילך יכהן בכהונה רב ומטיף בקראקא.

Rabin Dr. Ozjasz Thon, Kraków.

דרשן ונואם מרובה גוונים, שלא הצטמצם מעודו במקצוע אחד. תיאוריין ציוני ופילוסוף יהודי, עתונאי ומדינאי, המצטיין ברוחב דעת, בלשון למודים ובהגיון איתן.

בתור ציוני היה אחד מן הראשונים שלפני הרצל, ולקול קריאתו של הרצל בא, אלא שלא יכל ללכת אחריו, כי ציוניותו של ט' נובעת

מהתעמקותו הפילוסופית במהלך חיי הלאם. ע"כ לא אבה להסתפק באותה הציונות הקונגרסאית, שדרשה רק תשלום „שקל" ולחכות לחסדי השולטן. אז סגר את עצמו למשך שנות מספר בסהל עדתו ובמשמרתו, עד אשר עלתה בידו להכנים שמה רוח לאמיות ישראלית תחת רוח ההתבוללות, ששררה עד העת ההיא. הודות לפעלתו ואת הצליח אח"כ להבחר לסיים הפולני נגד אחד מגדולי העסקנים המקומיים, שקנה לו פופולריות במעשי פילנטרופיא.

ט' הסופר נותן את רוב מחשבותיו למשכילים, בין כשהוא מתעסק בפרובלימותיה של הציונות ובין כשהוא כותב בענינים אחרים. בשליטתו הרחבה במכמני ארבעת הלשונות שהוא כותב בהן (עברית, יהודית, פולנית וגרמנית), רכש לו סגנון מהודר ומבהיק, המיוסד על פילוסופיא עמוקה, על הגיון מפליא ודרכי הרצאה מקפת ומסברת.

את מאמרו הראשון כתב בשפת פולנית בעתון "Przyszłość" (בשנת 1892), בתשובה להתקפת מומר שונא-ישראל, ומאז לא הניח עטו מידו, ויפרסם כאלף וחמש מאות מאמרים, אשר חלק אחד מאותם הכתובים עברית נקבץ בקובץ מיוחד בשם „כתבים" (וואַרשא תרפ"ו) וחלק אחד מן הכתובים גרמנית נקבץ לחג-יובלו הששים בקובץ בשם „Essays zur zionistischen Ideologie" (Berlin 1930).

מימי המלחמה ואילך הוכרח ט' להכנס בראשו ורובו לתוך הפוליטיקא המעשית. בסערת המלחמה היה צריך לעמוד בפרץ ולהגן על היהודים שתחת ממשלת אוכטריא — ואחרי המלחמה גדל עוד צורך ההגנה הזאת, כנודע. וכשנבחר ט' (בשנת 1919) לציר הסיים, היה גם לעתונאי, העומד כל הימים על המשמר. לתכלית זו יסד את העתון היומי „Nowy Dziennik" המופיע בקראקא משנת 1919 ואילך ויש לו השפעה רחבה בספירות הפוליטיקא היהודית, בהיותו מנהיג דעת הקהל בגליציה המערבית. בעתון הזה פרסם ט' עד היום יותר מאלף מאמרים, ואע"פ שהם נוגעים ברובם בשאלות הרגע, הרי הם מיוסדים בתכניתם ובסגנונם על השקפה סוציולוגית.

כן הרבה לכתוב בעברית בהצפירה, בהיום, בהעולם, וכמעט בכל המאספים, שהופיעו בשלשים שנה האחרונות. וכשאמרה חברת „אחיאסף" (בשנת תרפ"ג) לחדש את הוצאת ה„לוח" שלה, מסרה את העריכה לט'. מאמרו הראשון של ט' ביהודית נדפס בעתון „כרמל" בעריכת ר"א ברודס (בשנת 1894) ובשנים האחרונות כתב מאמרים רבים בעתון „היינט" ובשאר העתונים הציונים. ובגרמנית כתב בעתון „Die Welt" ובכל המאספים הציונים.

בהבחרו לסיים הפולני בשנת 1919 נתמנה מיד לראש ההתאחדות היהודית. גם בשנה הראשונה לסיים הפולני השני שמש במשרה זו, עד שנמאסה עליו בגלל סכסוכי ההנהלה. וגם עתה, בהבחרו בפעם הרביעית, הוא עומד בראש הצירים היהודים.

ט' היה גם המעורר להתקרבות הצירים היהודים של הסיים לספירות הממשלה, שכבה הרבו שקרנים ושפשים מכל המינים להתגולל ולהתנפל עליו בגלל רעיון ההתקרבות הזאת.

ובהוסד המוסד „תרבות" בפולין, נבחר ט' לנשיא המוסד, ויעמוד בראשו משנת תרפ"א עד תרפ"ו — ולתועלת המוסד הזה נסע בשנת תרפ"ד לאמיריקא, ויעבור בארץ הזאת לארכה ולרחבה.

כאמור למעלה, נקבצו איזה ממחקרי ט' בספרים ובחוברות מיוחדות. מהם נדפסו בעברית: „הרברט ספנסר" (אדיסא תר"ע); „כתבים", חלק א' (וואַרשא תרפ"ו); „הכתיות בישראל" (תרפ"ו). וביהודית

נתפרסמו ממנו שתי חוברות: א) „אונזער שטעלונג אין דער וועלט" וב) „רעדען גע־האלטען אינ׳ם פוילישען סיים".

ובגרמנית פרסם:

„Die Grundprinzipien der Kant'schen Moralphilosophie in ihrer Entwicklung" (Berlin 1895); „Zur geschichtsphilosophischen Begründung des Zionismus" (Berlin 1896); „Zur Orientierung in der gegenwärtigen Weltlage des Judentums" (Brünn 1906); „Theodor Herzl" (Berlin 1924); „Essays zur zionistischen Ideologie" (1930).

ובאנגלית נתפרסמה ממנו מחברת בשם:

„The present status of sociology in Germany" (Chicago 1897).

אריה טויבר

* כ״א שבט תרל״א (12 פברואר 1871) בטארנופול, □ כ״ב שבט תרצ״ב (30 יאנואר 1932) בירושלים.

Dr. Arje Tauber, Jerusalem.

ביבליוגרף מומחה, שהצטיין בכשרונו מיוחד נעוריו, כי ידע אז על־פה את כל הדפוסים השונים ע״פ הס׳ „שם הגדולים" לחיד״א ום׳ „שפתי ישנים" לר״ש בם. כבן כ״ב נמנע לבר־לין. שם השתלם בשפות שמיות ובפי־לוכוביא ואח״כ נת־דקט׳. בשנת תרע״ד בא לירושלים ונתמנה למורה בסימינר מיסודה של חברת „העזרה", ומשנת תר״פ ואילך כהן בתור ספרן בספריה הלאמית אשר בירושלים.

מאמרו הראשון בשם „לתולדות היהודים בא״י" נדפס בקובץ „ירושלים" ללונץ (כרך י״ג), אח״כ פרסם ברבעון הביבליוגרפי „קרית ספר" את המחקרים הללו: „לתולדות היהודים במארוקו" (כרך א׳); „דפוסי קא־רעין" (כרך א׳ וב׳); „מי הוא מחבר הקונ־קורדנציא התנכית?" (כרך ב׳); „ישנים גם חדושים" (כרך ו׳). ואחרי מותו יצאה מחברתו בשם „מחקרים ביבליוגרפיים" בהו־צאת האוניברסיטה בירושלים.

כן פרסם מחקר ביבליוגרפי על דפוסי א״י בקובץ שו״ל לזכרו של לונץ. במשך זמן־מה היה העורך הכפרותי של השבועון „מחזיקי הדת", שו״ל בירושלים בשנות תרע״ט—תר״פ, ומלבד זה פרסם מאמרים שונים בעתון „דואר היום".

יצחק אייזיק בן מיכל טויבש

* ט״ו תמוז תקצ״ז (18 יולי 1837) בסניאטין, □ ט״ז תשרי תרפ״א (28 ספטמבר 1920) בבוקארעסט, בירת רומניא.

Rabb. Eisik Taubes, Berlad-Bucarest

נתחנך בבית אבי־אביו, ה״ר אהרן משה טויבש (מחבר שו״ת תועפות ראם״ם והגהות על ש״ס), שהיה אב״ד בסניאטין ואח״כ ביאסי אשר ברומניא. וכשנסמך להוראה, נתקבל לאב״ד בבעדלאד ואח״כ בבוקא־רעסט — ובכל ימי חייו היה עסקן ושתדלן למובת היהודים ברומניא, ממליץ טוב וסני־גור לזכויותיהם.

חבר מחברת „היהודים ברומניא והמי־גיסטר בראטיאנו", שנדפסה עם תרגום אשכנזי מאת מאיר הלוי לטרים (ווינא 1868). אח״כ הדפיס מחברת אחרת בשם „רדיפות היהודים ברומניא" (ווינא 1873), ששמשה בתור „מימורנדום" לשרי הממלכות התרבותיות באירופא ותורגמה לצרפתית, לאנגלית ולגרמנית.

אריה ליב בן יצחק אייזיק טויבש

* י״ט אדר תרכ״ג (10 מרץ 1863) בבענדר הסמוכה לקישינוב — וכעת הוא יושב בווינא.

Löbel Taubes, Wien.

מן הראשונים בתנועה הציונית, שסבב שנים רבות בכל ערי גליציה ובוקובינא,

לעשות נפשות לתחית הלאם. וראש־פנת עבודתו היתה תמיד הכשרת העם לחיים מדיניים, שתאפשר אח"כ את העליה לציון.

בהיותו כבן חמש שנים, נתקבל אביו (שהיה בן־דודו של הקודם) לרב באטיניא הממוכה לסטאניסלא וושם „נתגליך" בחנוכו — ומשעה שנתבגר, שם כל מעיניו בחיי היהודים בגליציה ובהטבת מצבם.

את צעדו הראשון בעבודתו הצבורית עשה בשנת תר"נ בעתון „הזמן" לר"א ברודס (שיצא בקראקא), ששם הציע שתי הצעות חשובות, שהיו חדשות בעיני הקורא העברי. ההצעה האחת היתה לאחד את האורתוגרפיא של המלים הזרות בעברית, כדי שתהא „שפה אחת ודברים אחדים". וההצעה השניה היתה, שבמפקד העם בשנה ההיא ירשמו היהודים בגליציה את הלשון היהודית בתור לשונם. שתי ההצעות הללו יצאו לפעלה שנים רבות אחרי הצעתן. ובראות ט', כי תעמולת רעיוניו דורשת להוציא עתון יהודי, הניח את כל עסקיו ויקדש את כל כחו וזמנו להוצאת שב'עון יהודי, שהוציא אח"כ בא זו הפסקות ובשמות שונים, בשבתו בימים ההם בקולומיא ובטשרנוביץ.

בשנת תרנ"ג היה ט' מראשי קוראי העצרה הראשונה לציון בלבוב ואח"כ היה מראשוני „נושאי־כליו" של הרצל. בתרס"ז הרבה להשתתף בתעמולת הבחירות לבית־המחוקקים באוסטריא ובשנת תרס"ח היה מקוראי האספה הטשרנוביצית ואחד מהיושבים בראשה.

ומלבד העתונים השונים שהוציא ומחברות־תעמולה שפרסם, הדפיס בשנת תרפ"ח ספר בשפת יהודית בשם „תלמוד־ישע עלעמענטען", לבאר פתגמי חז"ל ולהציגם לעמת פתגמי העם אשר בשפת יהודית. כן התחיל להוציא בגרמנית (בהשתתפות חיים בלאך) ספר שנתי בשם: „Jüdisches Jahrbuch für Österreich".

נפתלי הירש בן יצחק אייזיק טורטשינער

* ט"ו מרחשון תרמ"ז (13 נובמבר 1886) בלבוב — וכעת ישמש בכהונת מורה בבית־המדרש למדעי היהדות אשר בברלין.

Professor Dr. Harry Torczyner, Berlin.

מעמיק חקר בחכמת ישראל בכשרון רב, שמשנתו עושה רושם ובונה־אבות בעתיקותיהם של העמים השמיים ובבלשנותם.

בשנת 1905 נכנס לאוניברסיטה אשר בווינא וב־1909 נתדקטר. אח"כ הלך לברלין, להשתלם שם במדעי היהדות. בשנה שלאחריה הלך לארץ ישראל ושנתים ימים שמש בתור מורה לתנ"ך ושפת עבר בגימנזיום עברי בירושלים. משנת 1913 עד 1919 שמש בתור „דוצנט" ללשונות שמיות באוניברסיטה אשר בווינא וב־1919 היה גם המנהל את הפדגוגיון למורים מיכודו של הרב היות. בה בשנה נקרא להורות את מדעי התנ"ך ופילולוגיא שמית בבית־המדרש למדעי היהדות בברלין ושתי פעמים (בסירוגין) היה גם המנהל של בהמ"ד ההוא. בינתים נקרא גם להורות במכון למדעי היהדות מיכודו של סטיפן ווייס בניויורק למשך שנה אחת.

ואלה כספריו:

„Die Begründung einer neuen Theorie des semitischen Verbums" (1910); „Altbabylonische Tempelrechnungen" (1913); Die Entstehung des semitischen Sprachtypus" (1916); „Das Buch Hiob" (1920); „Die Bundeslade und die Anfänge der Religion Israels" (1922); „Zur historischen Erforschung der biblischen

Rhytmik" (1926); „Der Numerus im Problem der Sprachentstehung" (1928). כן פרסם ביחד עם ש"מ לזר מלון „Deutsch-hebräisches נרמני-עברי בשם Wörterbuch" (Berlin 1927) וביחד עם הפרופיסורים י"מ אלבוגן וי"נ אפשטיין ערך את המאספים „דביר" (ברלין תרפ"ג). מלבד זה הוא חבר-עזר במערכת „Encyclopedia Judaica" ובמערכת האנ-ציקלופדיא העברית „אשכול", גם נדפסו מאמריו לעשרות במאסף „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft".

אביו, יצחק אייזיק בן מנחם נחום טורטשינר (* א' כסלו תרכ"ב, 13 נובמבר 1861, בברודי) הוא עסקן ציוני, שהיה ימים רבים מתומכי הרצל בכל פעלותיו, וישתתף בכספו בהוצאת העתון „די וועלט" בשפת יהודית, גם הרבה לעזור בהפצת ספרי התעמולה לציוניות — ובימי נעוריו כתב מאמרים שונים בעתון „עברי אנכי" מברודי.

ישעיהו בן אברהם טיגר

* י"ג תמוז תרנ"ח (3 יולי 1898) בסולוטווינא — וכעת הוא יושב בווינא.

Jascha Tiger, Wien.

עתונאי בעברית, ביהודית ובגרמנית. הקורספונדנציא הראשונה שלו נדפסה בתרע"ד בעתון היומי „מוריה" שבירושלים. אח"כ כתב מכתבים ופוליטונים בעתון „החרות" בירושלים.

לרגלי המלחמה נמלט עם הוריו לביהם ובשנת 1916 גלקח לצבא ויעבוד בחזית עד סוף המלחמה. בשובו למולדתו שמש שנה אחת בתור מורה עברי בדרוהביטש. בשנת 1920 התישב בווינא ושם גמר חק למודי בה"ס תיכוני. בשנת 1923 התחיל להשתתף בשבועון „יודישע מארגענפאסט" ובשנת שלאחריה היה לעורך העתון ההוא. בה בעת השתתף גם ביומן הלאמי "Wiener Morgenzeitung" ששם כתב הרבה מאמרי בקרת על ספרים עברים. משנת 1925 ואילך נעשה סופרו הקבוע של העתון „מאמענט" בווארשא. באותה שנה השתתף גם ב„הצפירה" המחודשת בעריכת י. הפטמאן. כן פרסם מאמרים בהרבה עתונים יהודיים שבאמי-ריקא, ב„פרימארגען" שבריגא, ב„ליטערא-רישע בלעטער" אשר בווארשא ועוד.

ובעתונות הגרמנית הוא משתתף כעת בקביעות ב- „Neues Wiener Journal" ב-„Jüdische Rundschau" בברלין ועוד. כן ישתתף לפעמים בעתונות העברית ובירחון „דברנו" בווינא פרסם מאמרים וציורים.

ביוני 1923 ערך ירחון בשפת יהודית ובאותיות רומיות בשם „אַנהויב", שהופיע ממנו רק גליון אחד. כעת הוא מכין לדפוס צרור מכתבים של וועלווע זבארושער למשה אורנשטיין והוא עורך את העתון היהודי „יודישע וואכענפאסט" בווינא.

גבריאל טלפיר

* ט' מנחם-אב תרנ"ט (16 יולי 1899) בסטאניסלוי — וכעת הוא יושב בירושלים.

Gabriel Talfir, Jerusalem.

קבל בבית אבותיו חנוך מודרני ובשנת תרע"ה הלך לווינא, להשתלם שם בפילו-סופיא. בשנת תרפ"ה עלה לא"י, ויעבוד שם כפועל חקלאי בסלילת כבישים ובבנין בתים. בה בשנה נדפס ספרו „לגיון", פואימה מוקדשה לדור הצעירים הניעפילים לעלות לציון. ומבין שאר ספריו ראוים להזכר ביחוד: „ג'ז-בנד",

פואימה (תל אביב תרפ"ז); „רעב" (כנ"ל); „שורת הפרוליטריאט העברי" (שם תרפ"ח). כן ישתתף בקביעות בעתונות העברית והיהודית בארץ ובחו"ל.

ישראל בן יהודה הלוי טלר

* י"ב כסלו תקצ"ו (3 דצמבר 1835) בזלוטשוב, □ ט"ו כסלו תרפ"ב (17 דצמבר 1921) ברחובות אשר בא"י

Israel Teller, Rehoboth, Palestine.

שמש שנים רבות בהוראה עברית לנערי בני ישראל בגאלאץ אשר ברומניא ובשנת תרנ"ז עלה לא"י ויתישב בתור מורה ברחובות.

הוא היה מופלג בדקדוק הלשון ומחקריו במקצוע זה חשובים מאד. כן היה אחד הראשונים, שהעיר על שפור המבטא העברי בדבור ועל חדוש הדקדוק ותקון הנקוד. את תמצית חקירותיו אלה הניח בספרו „תורת הלשון" (תרע"ג). ומלבד ספרו זה ומאמריו ושוריו הרבים, שפרסם בעתונים שונים, הדפיס: „שיר המעלות" על אדות ישוב א"י (זוינא תרמ"ב) וספר „הגיון לב", הכולל שורי השכל ושירי ציון (ירושלים תרס"ג).

בנו יחידו, י ה ו ד ה, שעסק גם הוא בהוראה בא"י, מת על פני אביו בהיותו בן כ"ד (* י"ז תמוז תרמ"ט, 16 יולי 1889, בגאלאץ, □ י"ז שבט תרע"ג, 25 יאנואר 1913, בקאהירא שבמצרים).

צבי אלעזר בן יהודה הלוי טעללער

* י"ז תמוז ת"ר (18 יולי 1840) בזלוטשוב, □ י"ט אדר תר"פ (9 מרץ 1920) בפומורזאני.

Hirsch Lazar Teller, Pomorzany.

אחיו של הקודם והוא אומן במליצה ובחרוזים.

בשנת תרכ"ז נתמנה למורה בבאטושאן אשר ברומניא ובמשמרתו זו עמד עשרים

שנה, עד שנת תרמ"ז. ובתרנ"ב נת־מנה למורה שפת עבר בבה"ס מיסודו של הבארון הירש בבוריסלב ואח"כ בפומורזאני. בתרמ"ב השתתף עם דוד ישעיהו זילברבוש בהוצאת שתי החוברות הראשונות מהירחון „האור". בינ־תים נדפסו ממנו מאמרים ושירים רבים בעתונים שונים, ומלבד אלה חבר: „תעודת ישראל" על שווי זכיות היהודים בארצות הבלקן (ברודי תרל"ח); „היהודים", תרגום ממחזה לעסינג (זוינא תרמ"א); „לשון למו־דים", כללי הדקדוק בשיר (פשעמישל תרמ"ד); „בן פורת יוסף", לכבוד יורש־העצר רודולף בבואו לגליציה (לבוב תרמ"ז); „קשר בן נתניה", תרגום חזיון מפיליפסון (קראקא תרמ"ח); „משא גליציה" (דרוהביטש תרמ"ח); „שם עולם", תולדות הדרשן לעווינשטיין מלבוב (קרא־קא תרמ"ט); „שפתי רננות", אספת שירים (דרוהביטש תרנ"ב); „קול אלהים", הגות לב בעשרת הדברים (דרוהביטש תרנ"ז); „מסתרים", ספור (דרוהביטש תרנ"ז); „נחלת אבות", ספור (דרוהביטש תרנ"ז); „ציונה", שורים (דרוהביטש תרס"ב); „שלומים", ספור (דרוהביטש תרס"ג); „עושר שמור", ספור (דרוהביטש תרס"ז); „אחרתי לבוא", ספור (לבוב תרס"ח); „הד העם", שורים (דרוהביטש תרע"ג).

דוב בעריש טעמפלער

* ה' אייר תרכ"ה (1 מאי 1865) בבריגל — וכעת יכהן בתור רב במחוז השלישי אשר בווינא.

Rabb. Prof. Dr. Bernard Templer, Feldrabb. i. d. R., Wien.

גמלך להוראה ע"י גדולי הרבנים בגליציה ואח"כ עמד למבחן מלמודי הגימ־

נזיום, וכלמדו באוניברסיטה אשר בווינא, למד באותה עת בבית־מדרשו של הרא"ה וויים. אח"כ הלך להשתלם בבית־המדרש לחכמת ישראל בברלין ובאוניברסיטה אשר בעיר ההיא נתדקטר.

אז נתמנה לרב במעהריש = אויסע ובמעהריש = שיינברג, אח"כ בא לווינא, ויכהן בבהכ"נ במחוז העשרים וכעת יכהן במחוז השלישי.

בהיותו בן ע"ו החל לכתוב מאמרים בעתונים העברים אשר בגליציה, ובן י"ז הדפים ספר „דובר טוב", הכולל פלפולים בתלמוד (לבוב תרמ"ב), ובן י"ח הוציא ספר „פקודת הצדיקים", הספד על ר"ש סופר ומחקרים במקרא (קראקא תרמ"ד). משנתדקטר, כתב רק גרמנית, ומלבד מאמריו בשאלות הזמן שפרסם בעתונים שונים ודרשותיו שדרש לעתים מזומנים, חבר את הכפרים האלה:

„Die Unsterblichkeitslehre bei den jüdischen Philosophen" (1895); Assimilation oder Organisation (1899); „Ein antikes Seitenstück zum modernen Parteiwesen im Judentum" (1906); „Hebräische Grammatik" (1908); Der Unsterblichkeitsglaube und die Bibel (1909); „Israels Leiden und Freuden" (1919); „Die Entstehungsgeschichte des Opferkultus im Mosaismus" (1926).

יוסף ליב טענענבוים

* כ"ח אייר תרמ"ז (22 מאי 1887) בסאסוב — וכעת הוא רופא־חולים בנויורק.

Dr. Joseph Tenenbaum, New York.

כופר ועסקן צבורי.

למד את תורת הרפואה בווינא ובלבוב — ובעודו בעלומיו התחבר ל„צעירי ציון", שבעזרתם הוציא בשנות תר"ע—תרע"ג

ירחון עברי בשם „סנונית", שהדפיס בו כמה מאמרים ספרותיים משלו. בפרוץ המלחמה נקרא לעבוד בצבא וישמש בחזית בתור רופא ואת אשר ראה בימים ההם תאר בזכרונותיו, שנדפסו בירחון „צוקונפט" בנויורק ובספר „אין פיער" (נויארק 1926). וכשהתחילו לדבר על אדות השלום, פרסם מחברת בשפת גרמנית בשם 'Unsere Friedensfrage', בו בזמן פרסם גם מחקר בשפת פולנית על מצב היהודים ותביעותיהם בסדור השלום בשם „Położe nie gospodarcze żydów w Polsce"

בימי הפוגרום הלבובי (בחדש כסלו תרע"ט) היה נוכח וככל אשר יכל בא לעזרת השדודים, אח"כ הרבה לעבוד בועד העזרה לנגועי הפרעות, ויפרסם ספרים, הספר האחד כתוב גרמנית בשם „Der Lemberger Judenpogrom" (Wien 1919) ואת הספר השני כתב פולנית (ביחד עם העסקן דר' טוביה אשכנזי, שמת בלב נשבר מיד לאחר הפרעות) בשם „Dokumenty chwili" ובשביל שני ספרים אלה הוכרח לברוח מלבוב, כי ארבו לו לשומו בכלא.

ובהועד שרי הממלכות בפאריז, למדר את המצב המדיני שלאחר המלחמה, נשלח ט' מטעם „ועד היהודים לגליציה המזרחית", להשתדל לטובת ענייניהם, ואשר חשב ע"א הדבר הזה, כתב במחברת בשפת צרפת בשם „La question Juive en Pologne" אח"כ בא ביחד עם משה פרוכטוג ועוד שני צירים אחרים במלאכות „ועד העזרה" לאמיריקא — ומאז נשאר בנויורק. וגם בנויורק לא יחדל מהשתדל בעסקי הכלל, וכעת ייחד את פעלתו לתועלת היהודים בפולין.

עבודתו הספרותית של ט' מסתעפה במקצעות שונים: בפילוסופיא, בביאולוגיא, באיקונומיא, בשאלת היהודים ובעניני רפואה, והיא משתמשת בשש שפות: בעברית, ביהודית, בפולנית, בגרמנית, בצרפתית ובאנגלית. משנת 1921 ואילך הוא כותב בקביעות בעתון „טאג" בעניני רפואה. וגם ימשיך את עסקנותו הצבורית.

לחגלי עבודתו ברפואה הוא כותב לעתים מאמרי מדע באנגלית בעתונים המיועדים לכך וגם הוציא כפר שלם באנגלית ביחסי המינים. וזה מקרוב פרסם את זכרונותיו מימי המלחמה הנזכרים לעיל בספר כתוב אנגלית בשם: „Mad Heroes" (New York 1931).

מרדכי אנשל טענענבלאט

* י"ג אדר תרמ"ח (25 פברואר 1888) באזירען — וכעת הוא יושב בווינא.

M. A. Tenenblatt, Wien.

התחיל את עבודתו הספרותית בשנת תרנ"ז במאמרים שונים, שהדפיס ב„המצפה" אשר בקראקא, ב„הזמן" אשר בווילנא ועוד כאלה. במשך שנים אחדות היה מורה שפת עבר בערים שונות בגליציה וביחד עם נפתלי זיגל חבר אז את ספר־הלמוד „לשוננו". בשנות 1916—18 היה עורך העתון „טאגבלאט" בלבוב, ובהיות הימים ההם ימי המלחמה העולמית והציונים באוסטריא היו חשודים בספירות הצבא, כי אהדתם היא על צדה של אנגליא, נטל אז על ט' לשאת ולכבול הרבה מטעם הממונים על בקרת הדפוס. ומאמריו שהדפיס בעתונו אחר הפוגרום הלבובי, הם שהוסיפו איש על המדורה, ואז אסרוהו מנהיגי הצבא הפולני יחד עם מנהיגי הציוניות בלבוב, וישימו עליו משמר, כי יהיה ערב בחיין בעד השקט ברחוב היהודים.

כעת הוא יושב בווינא ומשם הוא עורך קורספונדנציות לעתונים היהודיים באמריקא.

אריה טרטקובר

* ט' שבט תרנ"ז (12 יאנואר 1897) בברודי — וכעת הוא יושב בלודז.

Dr. Arjeh Tartakower, Łódź.

עבודתו הספרותית מסתעפת בשלש שפות: בעברית, יהודית וגרמנית — וע"פ רוב היא מתיחדת בשאלת הפועלים בפולין ובא"י.

בעודו תלמיד בגימנזיום אשר בעיר מולדתו, יסד שם את תנועת הנוער הציוני בשם „צעירי ציון". אח"כ בקר באוניבר־סיטה בווינא ובשנת 1920 הוכתר שם בתואר „דוקטור למשפטים". לאחר שנת־דקטר, הלך לא"י, לעבוד שם בתור חלוץ, ובזמן ההוא היה חבר בועד המרכזי של מפלגת „הפועל הצעיר". בתור ציר המפלגה הזאת השתתף אח"כ בקונגרס הי"ב. בסוף שנת 1921 נכנס מחדש לאוניברסיטה בווינא ובסוף שנת 1922 קבל את התואר „דוק־טור למדעי המדינה" על סמך דיסרטציא המוקדשת לתולדות הקואופרציא בא"י. משנת 1922 ואילך יכהן במשמרת מזכיר ראשי להסתדרות בתי־הספר התיכונים בפו־לין. מלבד זה הוא חבר המשרד הראשי של מפלגת „התאחדות", חבר המרכז העולמי של „החלוץ" וחבר בועד הפועל הציוני.

ט' חבר כפר „תולדות תנועת העובדים היהודית" (וארשא תרפ"ט) וכתב מאמרים במקצוע שלו בעתונים ובמאספים המוק־דשים לציוניות, הלא הם: דבר, הפועל הצעיר, העולם, השלח, התקופה, הסנה, קאַאָפּעראַטיווע באווענונג, פאלק און לאנד, Palästina, Der Jude, Jüdische Rundschau, Zionistisches Handbuch. כן חבר את כל המאמרים הנוגעים לשאלת הסוציא־

ליזם היהודי ועל התאגדות הפועלים ועניניהם, שנדפסו ב„Jüdisches Lexikon"

וזה מקרוב פרסם מחקר ע"א „בתי הספר של הצבור היהודי בפולין" (ווארשא תרצ"א).

חיים טרטקובר

* י"א אדר שני תרמ"ג (18 פברואר 1883) בברודי — וכעת הוא יושב בווינא

Dr. Chaim Tartakower, Wien.

למד בחדרים ובגימנזיום באופן נורמלי ונספח לתנועה הציונית בהיותו תלמיד

המחלקה הרביעית, ויהי פעיל בקהל חבריו, שהדריך אותם בדרכי התרבות העברית. ובגמרו את לימודי הגימנזיום, נכנס לאוניברסיטה בלבוב, וייסד מיד אגודה ללמוד שפת עבר. אח"כ המשיך את לימודיו באוניברסיטה בווינא, שם הוכתר בתואר „דוקטור למשפטים" וגם הוסיף לעבוד בהפצת הציוניות. ובשובו לעיר מולדתו, עזר הרבה בשנת תרס"ז במלחמת הבחירות לפרלמנט האוסטריאי לבחירת שטאַנד. שלש פעמים עלה לא"י, בפעם הראשונה בשנת תרס"ח, ברצותו להתישב שם, שלא עלתה בידו. אז יסד קבוצת „חלוצים" וישתתף בעבודת „הפועל הצעיר", כשם שהוא עוסק גם עתה בכל עבודה ציונית המזדמנת לידו.

ט' פרסם מאמרים שונים בהשלח ובהעולם. כן היה עורך הירחון „העבודה" והמאסף „בדרך", ובזמן האחרון יטפל ביחוד בשאלת התפתחות הדת בימים האלה.

י

משה מרדכי יאַוועל

* ד' שבט תקנ"ח (21 יאנואר 1798), □ ט' שבט תרי"א (12 יאנואר 1851) בברודי.

Moses Marcus Juwel, Brody.

כתב מליצות מקוריות ומתורגמות (מגרמנית), וביחוד עסק בהפצת ידיעות הטבע ועניני שמירת הבריאות, ויחבר ספר „רוח חיים", שתרגם מהופעלאַנד (לבוב תקצ"א) וספר „למודי הטבע" בארבעה חלקים (טשרנוביץ תקצ"ו). כן כתב מחקר בשם „הנחמה", שנדפס בבכורי העתים לשנת תקצ"ב.

זכריה ישעיה בן מרדכי יאַליש

* ד' ניסן תקע"ד (25 מערץ 1814) בלבוב, □ כ"ה אייר תרי"ב (14 מאי 1852) במינסק.

Zacharia Jesaias Jolles, Minsk.

חובב השכלה תורני, שהשיאוהו אשה ממינסק, ויתישב שם. ובהיות העולם היהודי תוסס בעת ההיא לרגלי דרישת ההשכלה מצד ממשלת רוסיא, כמעט שהתחבר למנחם לילינטאל הידוע, ויהי לו עוזר ותומך בשאיפותיו.

עודו בנערותו בעיר מולדתו חבר מאמר „דובר משרים", להראות כי הגהות הש"ס שבדפוס ווינא, המיוחסות לבעל הלבושים, לא לו הנה ומשובשות (לבוב תקצ"א), אח"כ הדפיס מאמר „עת לדבר" על תקון המדות (לבוב תקצ"ד). ואחרי מותו נדפס ספרו „זכר ישעיהו", הכולל שו"ת וחדושים בש"ס וברמב"ם (ווילנא תרמ"ב). מלבד זה נשא ונתן לעתים תכופות בדברי הלכה עם גדולי הגאונים שבדורו, כהר"ע איגר, ר"מ סופר, ר"א לנדא ור"צ חיות.

מקס יודקביטש

* ב' אייר תרי"א (4 מאי 1851) בקראקא, □ י"ב אייר תרס"ו בסנט לואיס אשר באמיריקא.

Max Judd, General-Consul of United States in Vienna,

הוא היה מן המהגרים הראשונים, שיצאו מקראקא לאמיריקא, ויעש חיל במסחר. מלבד זה היה אומן באישקקי ומומחה בפוליטיקא, עד שמשך עליו עיני הפרזידנט קליבלנד, שבחר בו בשנת 1893 לציר אמי־ריקא בווינא. ולא רצה קיסר אוסטריא לקבלהו, וכפי שאומרים, היתה יהדותו סבת הדבר, אלא שלא הוגד מפורש, ותהי האמתלא שנתנה ממשלת אוסטריא למיאונו של הקיסר, כי בתור יליד קראקא היה י' מקודם נתין אוסטריא, ע"כ לא יוכל להות ממלא־מקומה של ממלכה אחרת בארץ־מולדתו. אבל קליבלנד התעקש בדבר ולא רצה לשלוח ציר אחר לווינא וקיסר אוסטריא הוכרח סוף־סוף לקבלו.

יעקב יצחק יוטעש

* ב' אייר תקע"ו (30 אפריל 1816), □ ט"ו ניסן תרמ"ו (20 אפריל 1886) בלבוב.

Jakob Isak Jüttes, Lemberg.

עסקן תורני, שעמד למבחן מלמודי הפי־לוסופיא, אם כי לא בקך באסכולי מימיו. חבר ספר „אהלי יעקב" על עניני ס"ת וקדושתה ודיני כתיבתה עם פלפולים ותשובות (לבוב תר"ח) וספר „מקראי קדש" על תנ"ך (לבוב תרכ"ד). ומלבד ספריו אלה פרסם איזה דרשות במחברות „מצבת קדש" לגבריאל סוכאסטאוו.

כמה פעמים רצו למנותו לרב באחת הערים אשר בגליציה, והוא לא אבה לקבל את המשרה, כי היה „עתיר נכסין" ולא הצטרך להשתמש בכתרה של תורה. ומענין לדעת, כי אע"פ שהיה עשיר ובעל אוצר ספרים יקרים, לא קנה ספר מעודו, כי כל ספרי אוצרו, שנמסרו ע"י בנו למספריה של הקהלה בלבוב, נקנו כלם ע"י אביו ובאו לו בירושה.

חנוך ילון־דימסטנפלד

* ג' אייר תרמ"ו (8 מאי 1886) בלופאסטין הסמוכה לברודי — וכעת הוא יושב בירושלים.

Hanoch Yalon, Jerusalem,

נתחנך ברוח המסורת ובשנת תרס"ו יצא ללבוב, ויתכונן שם לבחינת הבגרות מלמודי הגימנזיום, ואחרי בחינותיו למד לשונות שמיות באוניברסיטה אשר בלבוב ובווינא. ומשנת תרפ"א הוא מורה לעברית בבית־המדרש למורים של המזרחי בירו־שלים.

ראש עבודתו הספרותית היא בחקר הלשון העברית והארמית, ובמקצוע זה פרסם את מחקריו בהתקופה, בהצופה לחכמת ישראל, בקרית ספר, בתרביץ, במאסף האנגלי Jewish Quarterly Review ובצרפתית ב־ Revue des etudes Juives

אברהם יערי

* כ"ט מנחם אב תרנ"ט (5 אויגוסט 1899) בדזיקוב — וכעת הוא יושב בירושלים.

Abraham Yaari, Jerusalem,

ביבליוגרף מצוין. שם אבין ואלד והוא נצר מצאצאי ר' משה סופר מפשעווארסק, מחבר ספר „אור פני משה".

לאחר גמר המלחמה העולמית (בשנת תר"ע) עלה לא"י וישם שנה את שמו באופן רשמי ל„יערי", ובשם זה פרסם את כל עבודותיו הספרותיות. מתחלה התישב בירו־שלים ושם למד בבהמ"ד למורים ולאחר שסיים את חק למודיו, היה מורה במשך שנתים בתל־אביב ויבירושלים. בראשית שנת תרפ"ז נכנס לעבוד בקביעות בבית־הספרים הלאמי והאוניברסיטאי. בתרפ"ז נסע ללונדון, להשתלם שם בלמודים, ובסוף תרפ"ח סיים את חק למודיו בבה"ס לספרנות אשר באוניברסיטה (School of

Librarianship). אז שב ירושלימה וחזר לעבודתו בבית־הספרים הלאמי והאוניברסיטאי.

ואלה חבוריו:

„הספרות היפה בעברית", ביבליוגרפיא מכל הספרות העברית היפה, המקורית והמתורגמת, מרמח"ל עד היום (ירושלים תרפ"ז); „ספרי חנוך וספרי ילדים שנדפסו בא"י בשנות תר"נ—תרפ"ח" (ספר היובל של הסתדרות המורים, ירושלים תרפ"ט); „מלואים לביבליוגרפיה של הספרות היפה" („קרית ספר", שנה ו' חוב' א' וב' וגם בקונטרס מיוחד, ירושלים תרפ"ט); „רשימת הגדות של פסח עד שנת תר"ס" („קרית ספר", שנה ו' חוב' ד' ובקונטרס מיוחד); „דפוסי שאלוניקי" (קרית ספר, שנה ז' חוב' ב' ובקונטרס מיוחד); תולדות בית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי עד שנת תר"ס (ירושלים תר"צ).

כן נדפסו תרגומיו מגרמנית מלאסאל, מפיסטאלוצי ומפיכטה, ומאמרי בקרת ב„דבר" וב„השלח". מלבד זה הוא עומד לפרסם ספר ביבליוגרפי על כל הספרים העברים שנדפסו בכל העולם בשנות תר"נ—תרפ"ג.

כ

יהודה בן ישראל כארי

* א' אלול תק"ס (22 אויגוסט 1800) בברודי, □ י"ז אייר תר"מ (28 אפריל 1880) באודיסא.

Juda Chari, Odessa.

אחד ממשכילי ברודי הראשונים, שהתישבו באודיסא וייסדו שם את הקהלה הנאורה הנודעת לתהלה.

חבר מחברת „קול יהודה" נגד ספר „נתיבות עולם" מהמגדף על דת ישראל (ווינא תרכ"ד). אח"כ הוציא את התרגום בשפת יהודית והבאור העברי לספר קהלת מר"מ לעפין, ובהוספה לספר ההוא כתב מאמר בחקר מגלת „שור השירים" (אודיסא תרל"ג).

אברהם בן שלום כהן

* כ"ד סיון תקס"ו (10 יוני 1806) בזאלוזאן אשר בביהם, □ ט' אלול תר"ח (6 ספטמבר 1848) בלבוב.

Rabb, Abraham Kohn, Lemberg.

קדוש־ההשכלה, שנפל חלל בעד דעותיו — ב ר ע ל, אשר שמו שליחי אויביו בארוחתו. מעודו לא הצטיין בגאונות ובחריפות, אלא ברוח גבורה ובאומץ הלב, העשוי לבלי חת מפני כל המכשולים, אשר יחממו בעדו את הדרך, ברצותו להגיע למטרתו.

עד מלאת לו שלש עשרה שנה בלה את זמנו בעיר מולדתו הקטנה, שלא היתה מקום תורה וחכמה. אח"כ הלך ללמוד בישיבות ובחשאי למד גם עניני בתי־הספר הכלליים ושפת רומי, עד אשר עמד בנסיון מלמודי הגימנזיום ויקבל „תעודת בגרות". אז התחיל ללמוד פילוסופיא באוניברסיטה אשר בפראג, ובהתיגעו בעת ההיא למעלה מכחותיו, נפל למשכב בקדחת־העצבים ולא יכל לגמור חק למודיו.

בשנת תק"צ יצא ראשונה לדרוש בפומבי בחנוכת בהכ"נ בעיר פיזק בביהם, אח"כ דרש עוד פעמים אחדות בפראג, עד שנקרא בשנת תקצ"ג לכהן בתור רב ומו"צ בקהלת הוהינאימם אשר בטירול. בעת

היא התעוררה תנועת הריפורם בעדי המערב, ותקם מפלגת „הולכי קדימה", אשר טעמו מיפיותו של יפת ותבחל נפשם במנהגי היהדות האדוקה, ותהי אז חובת הרב במקומות ההם, להיות מתקדם בתוך האדוקים ואדוק בתוך המתקדמים. ואת הדבר הזה עשה כ' גם בדרשותיו מעל הבמה וגם במאמריו, שכתב אז בעתונים שונים.

מקץ עשר שנים לשבת כ' בהודינאימס (בשנת תר"ג) נקרא לבא ללבוב, שגם שם נשבו „רוחות חדשות" כעין הרוחות שבארצות המערב. ואיך היה הדבר, כי שמו משכילי „עיר ואם בישראל" כעיר לבוב את עיניהם, להרכיב אלוף לראשם בתור רב — איש מארץ רחוקה, שלא היה לו כל שם גם בקהל הרבנים הגאונים וגם בקהל החכמים המתוקנים, קשה לדעת כעת.

בט"ז אייר תר"ד (5 מאי 1844) בא כ' עם כל ביתו לבובה. בו ביום קראו ראשי האדוקים שבעיר את כל הנשבעים לדגלם לעצרה כללית, לטכס עצה, איך „לקדם פני הרעה העתידה לבא לרגלי הרב החדש". באספה ההיא החליטו לקרא צום ולהזהיר את העם, כי ישמרו לנפשותם. אח"כ הלכו אחדים מטובי האדוקים ויתנפלו לרגלי גציב המדינה ויבכו ויתחננו לו, כי לא יתן את „המסית" להשחית את העיר. והנציב ענה אותם, כי בעצמו יבא לשמוע אל הדרשה הראשונה ואוי לו להדורש, אם ימצא שמץ מינות בדבריו. וכשדרש בפעם הראשונה, עשתה דרשתו רושם טוב על כל שומעיה, וביחוד מצאה חן בעיני הנציב ויועציו. אבל בעיני האדוקים היה הדבר כצנינים, ויחלו לצרור את כ' בנכליהם, אולי יקוץ במעמדו ויאבה לעזוב את העיר ברצון עצמו — ולהפיק רצון מן הקנאים הללו הסכימו מצדדי כ', שלא לשום כתר הרבנות בראשו, כאשר דמו מתחלה לעשות, ויסתפקו להכתירהו בתואר „מגיד" ולהפקידהו על ספרי הנולדים והמתים. בכ"ז לא שבתו המריבות והקטטות, ויחליטו המשכילים להפרד מעל העדה הראשית ולבנות להם בהכ"נ מיוחד לפי טעם „ארצות המערב". ומקודם לכן רצה כ' לעשות עוד דבר טוב וקיים בשביל התיקונות, וייסד בעזרת טובי העדה בית־הספר לנערים ונערות בעל שמונה מחלקות וגם כתב בגרמנית שני ספרים ללמודי הדת, שהאחד יכיל את כל הספורים שבכה"ק משולבים בפסוקי מוסר השכל, והשני כולל את כל מנהגי ישראל והארת הדינים היותר נחוצים לאיש יהודי.

בשנת תר"ז נגמר בנין בהכ"נ החדש ובכ"ז אלול (18 ספטמבר 1846) דרש כ' לחנוכת בהכ"נ במעמד שרי המלוכה ודברי דרשתו מצאו חן בעיני כל גדולי הנוצרים שבעיר. ובטרם שבה עוד נפש כ' למנוחתה מעמלן ביסוד בית־הספר ובנין בהכ"נ, רחש לבו דבר טוב, להשתדל, כי יקרא דרור לבני ישראל בגליציה מהמסים הכבדים, שהעיקו תחתם במשך שנות מאות וישימו עליהם אות עבדות בזויה, הלא הוא מכס הבשר והנרות, כי יותר שהעשו המסים הללו חרפה על ישראל, עוד נתנו מקום לחוכריהם, להתעמר בעניים ואביונים ולהתהלך אתם באכזריות חימה. וימים רבים התהפך כ' במחשבותיו, איך לשנות פני הרעה הזאת, שאי אפשר לבטלה לגמרי, בהיות המסים האלה מקור הכנסת הקהלות לכל צרכיהן. או החל לבא בדברים את ראשי קהלות אחרות בגליציה ואחרי משא־ומתן ארוך וחליפת מכתבים הלך שתי פעמים עירה ווינא, להציע את כל הענין לפני הקיסר, ובידו תכנית אופן חדש להמצאת מקורים אחרים בשביל הכנסות הקהלות.

לתקופת השנה בטלו אז המסים הללו, אם גם ע"פ סבות אחרות, כי זכו בני

ישראל בגליציה לשווין ע"פ חקן שנת 1848. אכל בשוב אח"כ המצב הראשון ובהתבטל ה„קונסטיטוציא" של 1848 — לא שבו עוד המסים הנזכרים לקדמותם.

אולם כלעמת שרבו מפעליו להטבת מצב העדה ועניניה, כן רבו מתנגדיו, אשר חתרו חתירה תחת כסא כבודו. ביחוד הרעיש את הלבבות, ברצותו לבטל את המסים הנזכרים, ויקם לו לאויבים את ראשי הקנאים, אשר היו חוכרי המסים הללו או מהפקידים המתפרנסים מפסלתם, ויחליטו להעניש קשה בגלל הדבר הזה ולדרת עמו עד לחיו. ותהי ראשות מלאכתם, להושיט בקשה אל הממשלה, חתומה בחתימת ידי מאות אנשים מיושבי לבוב, כי כ' הוא מעורר את העם להתנגד לחקי הממשלה, וכי המסים ההם חביבים על העם והכל משלמים אותם ברצון, יען כי ע"י מכס־הבשר „באים השוחטים תחת השגחת החוכרים וע"כ מובטח כל איש ישראל, שהוא אוכל בשר כשר", ומלבד זה נקדשו המסים האלה מרוב ימיהם, עד אשר היו בעיני העם כ„הלכה למשה מסיני" וכל הנוגע בם וחפץ לבטלם, הרי הוא כאלו אמר לבטל אחד מעקרי היהדות ויסודותיה.

כה בעת שלחו הקנאים הנזכרים את כל עוז־הפנים שבעיר, להתנפל על כ' ולהכותו בעת עברו ברחוב וכל נערי הוצות קראו אחריו מלא וידו אבנים בו. אח"כ הקימו עליו עדים שהעידו, כי איננו מנהל ספרי הגולדים והמתים באמונה. אז נחקר ונדרש הדבר הזה כל צרכו מטעם נציב המדינה וכאשר נמצא, כי שקר העידו בו, נאסר ראש המלשינים, יואל שור, בבית־האסורים. אך כ' היה „מוחל על עלבונו" ורחמיו נכמרו על המלשין, שהיה אב לבנים ויאמן, כי „נאלץ המלשין לעשות כזאת, כי אכף עליו פי עוליו, אשר שאלו ללחם", וישתדל כ' בעצמו אצל הנציב כי יוציא את המלשין לחפשי.

אז התאספו הקנאים שנית, ויכתבו בקשה אל הממשלה, כי תאבה לפטרם מהרב, אשר הרכיבו ראשי העדה לראשם, מפני שהוא חפשי ברעותיו והוא מסית את העם לכפירה. וכשלא הועילה גם בקשתם זו, אמר אחד מעשירי האדוקים לתת לכ' סכום־כסף הגון, למען יעזוב את העיר ברצון ולא באונס.

בערב יו"ט אחרון של פסח תר"ח (23 אפריל 1848) התאספו המריבים בפעם השלישית, ויחליטו לכתוב בקשה חדשה אל הממשלה, כי תאבה להטות אזן לתחנתם, לקרא להם דרור מרכם, אשר לא יחפצו בו. ובהיותם נאכפים אז בבהכ"נ ומאכפים חתומים על בקשתם, התפרץ פתאם שליח ראש־הקהל אל תוך הבית, ויחטוף את הבקשה מיד ראש המדברים, וינס החוצה, וכל הקהל רדף אחריו להשיגו. ויהי כראות האיש, כי רבים רודפיו, חש מפלט לו אל בית כ'. אז עלתה חמת ההמון עד להשחית, בחשבם, כי במצות כ' עשה האיש מה שעשה, ויתאספו כלם על בית כ' ויחלו להשליך אבנים בחלונותיו, לקרא את הרב וביתו בכנויי בוז ונאצה, אף אמרו להתפרץ אל תוך הבית, להכותו חרם על יושביו. בעמל רב צלחה בידי חלוצי הצבא ושוטרי העיר, אשר מהרו לבא למקום המעשה, להשקיט את המהומה הגדולה ולגרש את המתפרצים.

אז החליט כ' בנפשו, לשמוע אל תחנוני אשתו, אשר בקשה ממנו זה כמה, כי יעזוב את „מערת פריצים", ויאמר להגיד לבני עדתו בתוך דרשתו ביום האחרון של פסח, כי הוא מתפטר ממשמרתו. אבל נפתה לדברי מאהביו, שאמרו, כי אם יעזוב עתה את העיר, אז יהרוס בידו את בנין ההשכלה שהחל לבנות והיתה כל עבודתו אשר עבד עד עתה

לריק ולבהלה, ויקרא בדרשתו לאמר: „על אפס וחמתם של שונאי הרבים והעצומים אשאר על מקומי ולא אניחהו. עלי להראות, כי יודע אני להלחם בעד דעותי עד נטף דמי האחרון".

בי"ג סיון של השנה האמורה (14 יוני) שב כ' לביתו מהבחינה השנתית בבית־ספרו, ויהי שמח בלבו, בראותו כי עמלו ישא פרי, אז התנפלו עליו פתאם המון ריקים ופוחזים ויפילוהו ארצה, רמסוהו ברגליהם, הכוהו באגרוף רשע ובמקלות אשר בידיהם, עד אשר חשו שוטרי העיר לעזרתו.

ובכ"ז לא שקטה כערת רוחות מתנגדיו, ויחמסו מזמות להפטר ממנו, וכאשר נוכחו לדעת, כי לא יוכלו לו באופן פשוט ומבעי, התנכלו ל ה מ י ת ו*).

במשך ימי הקיץ תר"ח חשב כ' ע"א הרצאת עתון לשבועות בשפת אשכנז ובמגנון פשוט וקל, בשם „איזראַעליטי־שער פאלקספרײנד", שתעודתו תהיה להשתדל בהפצת השכלה ודעת על יסודות אמונה טהורה וצרופה, וכבר החל להכין את כל הדרוש להוצאה זו, ויבא בדברים עם כל המופרים, אשר קוה כי יבואו לעזרתו. העבודה הזאת העסיקה אותו גם ביום השמיני לחדש אלול עד חצי היום, בעת אשר יד נבל ומרצח ושמו בערל פילפל הרעילה את המרק, שהיתה נכונה לו לארוחת הצהרים.

פעמים רבות דרש כ' ע"א „עשרת הדברים", וירבה לדרוש תלי־תלים על כל דבור, בהתאמצו להראות את המאור שבו. גם דרשתו האחרונה בשבת שלפני מותו היתה בענין הזה, וכשהגיע אז למצות „לא תרצח" אמר, כי לא היה כעולם רוצח יהודי, בהיות הרציחה מתנגדת לטבע העברי ואף הקנאי היותר גדול, המתנפל בקנאתו על רעהו ברחוב, לא יוכל להכות נפש...

גוית הנרצח הובאה אל בית־הקברות הישן שבעיר ונקברה שם במעלה הקברים, בשורת הגאונים המפורסמים, בין קברו של בעל הט"ז ובין קברו של בעל „ישועות יעקב". אבל גם לאחר מותו הדריכוהו הקנאים ממנוחתו, כי גנבו את גופו מקברו וישליכוהו לאחת התעלות אשר מתחת לבתי־המחראות.

דוד בן יוסף כהן צדק

* כ"ח שבט תר"ח (2 פברואר 1848) בלבוב, □ כ"ו שבט תר"ע (5 פברואר 1910) בלונדון.

David Kohn, London.

סופר, שהתאמץ ללכת בעקבות אביו ולא הגיע למעלתו מעולם. בהוותו בן י"ד, התחיל לכתוב שירים ואחד משיריו של הימים ההם בשם „שלום אמתר" נדפס ע"י אביו (בעתון „הנשר", תרכ"ב). וכשעזב כהן צדק האב את העיר לבוב (בשנת תרכ"ז), הניח את עריכת עתונו „המבשר" ביד דוד, שלא הוציא אח"כ אף גליון אחד. וכשנסה אביו בשנת תרל"ד להוציא מאסף ספרותי בשם „אור תורה", שהדפים בפפד"מ והוא ישב בעת ההיא בלונדון, השתתף דוד בעריכת המאסף ההוא ממקום שכתו בלבוב, ולא הצליחה ההוצאה הזאת. אח"כ ערך דוד במשך איזה זמן את העתון „השמש" בסיגט, וכשפסקה הוצאת העתון ההוא, היה נע־ונד במקומות שונים, עד אשר יצא ללונדון, וישרת שם בכהונת „מגיד" עד יומו האחרון.

יוסף בן אהרן כהן־צדק

* כ"א סיון תקפ"ז (26 יוני 1827) בלבוב, □ י' טבת תרס"ד (29 דצמבר 1903) בלונדון.

Joseph Kohn, London.

מכליון מליצות בעניני הדת והחיים על יסודות השכלה נאמנה למסורת אבות,

*) כפי שאומרים, ישבה אז „סנהדרי קטנה" (ב"ד של כ"ג) בביתו של אחד מן הקנאים ושם דנו את דינו של כ' כדין „מסית ומדיח", — ואחר אשר נגזר דינו „חייב", שכרו את המרצח, כי ישליך סם־המות בתבשילו של כ'.

ידען בחקר תולדות המשפחות המיוח־סות בישראל, מו"ל העתון הנודע „המבשר" עם הוס־פותיו הספרותיות והפוליטיות (הנשר, הליכות עולם, נתי־בות עולם)*) וכשהוכרח לעזוב את ארץ־מולדתו, כי הלשינו עליו למשלה ונתחייב לשלם קנס גדול ועצום, היה נודד במדינות רבות בתור „מגיד מישרים", עד שבא ללונדון ונתקבל שם לדרשן בחברת יהודי פו"ר.

בהיותו בן שבע, התחיל ללמוד ש"ס ופוסקים מפי מלמדים שונים ואמו למדתהו כה"ק עם פירש"י ורד"ק. וכשמת עליו אביו (בהיותו בן י"א), בא עם אמו לברודי. שם למד גפ"ת מפי רבני העיר, ובמסתרים היה יוצא ונכנס גם בבתי המשכילים. בן ט"ו השיאוהו אשה מלבוב ואחרי שלחו ידו בעסקים רעים, הכין לו בית־דפוס עברי, להתפרנס מן הספרות.

מלבד שוריו לכבוד בית־מלכות אוס־טריא, שהדפיס במחברות מיוחדות ואשר נתכבד בגללם באות־זהב מאת קיסר אוס־טריא, ומלבד עתונו „המבשר", שהוציא במשך שש שנים (תר"כ—תרכ"ו), נסה לעתים קרובות להוציא מאספים ספרו־תיים, שלא האריכו ימים, ואלה הם: „מגד ירחים", ד' חוברות (לבוב תרט"ו—תרי"ט); „אוצר חכמה", ג' חוברות (לבוב תר"כ—תרכ"ב); „היהודי הנצחי", ד' חוברות (לבוב תרכ"ו); „אור תורה", ד' חוברות (פפד"מ ולבוב תרל"ד). ובשנת תרכ"ו נסה עוד להוציא עתון ביהודית בשם „דער יודענ־פרייגד" עם הוספה בשם „נייעסטע נאכ־ריכטען".

ואלה הספרים אשר הוציא: „אבן בוחן" לר' קלונימוס ב"ר קלונימוס עם „אבני מלואים", מראה־מקומות על אפיקי מלי־צותיו ועם מבוא (לבוב תרכ"ד); „גוה תהלה", קורות חיי משה מונטיפיורי ותפלות ערי יהודה בנסעו למארוקו ושירי משור־רים לכבודו יחד עם העתקת מכתביו על מסעו (לבוב תרכ"ד); „קדש הלולים", דרשה לכבוד ההלולא של רשב"י והרמ"א, במלאת שלש מאות שנה לפטירתו של האחרון (אלטונא תרל"ד); „מוסר השכל", שלשה דרושים (לונדון תרל"ח); „שפת אמת", תשובה על בקרת (לונדון תרל"ט); „אור חדש", לבאר מאמרים סתומים בש"ס ומדרשים (לונדון תרמ"א); „אהלי שם", יכלכל דבר משפט יעקב בן יצחק מבני שם במאדריד, בשנת ה"א ר"ה, אשר נחרץ עליו משפט מות ע"ד עלילת דם ילד נוצרי ונמצא הילד חי בעיר גראנאדא (לונדון תרמ"ג); „התורה והמצוה", מליצות מחק־ריות (לונדון תרמ"ד); „שם ושארית", מצבת אבן מפרמיסלא מראשותי גאון מפורסם משנת י"ב לאלף הששי, עם תולדות הגאון בעל „משה משה" וחקי־רות ודרישות ע"א זמני י"ב קדושי פרמיסלא (קראקא תרנ"ו); „דור ישרים". חוטר מגזע לוריא ונצר משרשי רש"י (ברדיטשוב תרנ"ח).

כן גם נדפסו ממנו הרבה מאמרים ושי־רים בכוכבי יצחק, בהכרמל ובהמגיד

---

*) דוגמא מסגנון מליצותיו של כה"צ אפשר לראות מהרשום בראש גליונות עתוניו:

„המבשר" דברים טובים ונחומים. לעם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, יאהב אמת וישנא שקרים, כי בא לשפוט תבל בצדק ועמים במישרים, בשמחה יהלל את המהולל ובעצב יחלל את המחולל.

„הנשר", הפורש כנפיו לאסוף תורה ודעת, יפיץ תושיה אם ממקור אמת נובעת, יעיר קנאת סופרים ויעבר על אזן שומעת, יצבור תבונה, אם לא תצרור אל האמונה.

„הליכות עולם", מסלות ישרות ללכת בממלכה לממלכה, לראות מצב עורכי מערכה טול מערכה להבין מעשי ההשגחה.

„נתיבות עולם", מסלות סלולות בכל ארצות הארץ, ללכת לראות את הנעשה בארץ, להבין מפעלות קונה שמים וארץ.

והקדמות בראש ספרים שונים, שהתעסק בפרסומם.

בהיותו חושב, כי העתונות העברית בגליציה „מונופולין" היא בידו, היה שופך בוז וקלון על כל מי שהרהיב עז בנפשו, לחשוב ע"א הוצאת עתון עברי, וביחוד עלתה בידו, לשלוח את כל מגפותיו בברוך וועדבער (מו"ל העתון „עברי אנכי"), כשנתפש זה בחשד של העלמת ממון... אז קנאו ידידי וועדבער וימסרו את כה"צ למלכות, כי הוא מדפיס עתון אחד בשני שמות (המבשר והנשר), לעקוב את המשלה, הדורשת מעתון שבועי ערבון כסף בסך שלשת אלפים זהובים ו„גוש־פנקא דמלכא" במחיר צ"ל אחד על כל גליון. בגלל המלשינות הזאת הוכרח כה"צ להפסיק את הוצאת עתונו, כי הוטל עליו עונש־כסף גדול, ויעזוב את גליציה וילך הלוך ונסוע במדינות שונות, עד שהגיע ללונדון.

אברהם כהנא

* ב' אייר תרמ"ז (26 אפריל 1887) בטארנוב—וכעת הוא יושב בפשמישל.

Abr. Kohane, Przemyśl.

נודע בכנוין הספרותי — א ב ר "ך.

עד לשנת הי"ג לחייו למד בחדרים ואצל מורים פרטיים, ומאז ואילך התחיל ללמוד מעצמו תל־מוד ושפ"ע, פולנית וגרמנית. ובהיותו בן ט"ו התחיל להיות „מושך בשבט סופר" במאסף „השחר" של משה וויזנפלד וצבי רומלד וב„המצפה" לש"מ לאזר.

בהתפרץ המלחמה בשנת תרע"ד יצא לפראג, וישב שם ארבע שנים. במשך העת ההיא השלים את ידיעותיו במקצעות החכמה והלשונות וגם שמע לקח בלשנות שמית באוניברסיטה דהתם. שם גם השתתף במערכת העתון „Selbstwehr" בעתון „Jüdische Volksstimme" וגם בעתונו של הדר' בלאך. בשנת תרע"ט שהה בווינא ומשנת תר"פ עד היום הוא יושב בפשמישל — ומאז הוא כותב מאמרים למאות בפובליצים־טיקא, בבלטטריסטיקא, בפילוסופיא דתית, בהיסטוריא ושירה, שנדפסו בעתונים שו־נים בעברית, ביהודית, בפולנית וגרמנית.

כן פרסם מחברת „לקורות יהודי ביהם" (הוצאה מיוחדת מהמאסף „הצופה לחכמת ישראל בארץ הגר"), מונוגרפיא ע"א מיכ"ל ואברהם מאפו (הוצאת „מנורה", ווינא).

ובשנה האחרונה פרסם בגרמנית ספר: „Israel Baal-Schem und Elia Wilna" (Mähr. Ostrau 1932).

ובחיי הצבור הוא אחד העסקנים בתנועה המזרחית בגליציה.

הלל כהנא

* י"א אייר תקפ"א (13 מאי 1821) בסטאניסלוי, □ י"ז ניסן תרס"א (6 אפריל 1901) בבוטושאן אשר ברומניא.

Hillel Kahane, Botusani.

אחד מנושאי אבוקת ההשכלה העברית לרומניא.

בשנים שבין תרט"ו לתרכ"ה שאפו רבים ממשכילי גלי־ציה לצאת ממצרי ארץ־מולדתם למרחבי העולם הגדול, ובי־חוד נפתחו אז לפני־הם שערי רומניא (מולדביא = וואלא־כיא), הברוכה באוצ־רות תבואותיה, ושם מצאו כר נרחב לפעלתם. בין המהגרים הללו היה גם ה' כ', שהיה בעיר מולדתו איש סוחר ויחד עם זה היה מלומד משכיל,

עמקן במתימטיקא וגיאוגרפיא, ויעזוב את ארץ מולדתו בהיותו בן תשע ושלשים שנה (בשנת תר"כ), וילך להשתקע בבוטושאן אשר ברומניא. וכמו שהיה מקודם לכן עסקן פעיל בחיי הצבור היהודי בארץ־מולדתו, המשיך את עסקנותו גם ברומניא וע"י השתדלותו נוסד בבוטושאן בית־הספר לנערים (בשנת תרכ"ה), שהוא נבחר להיות בו המשגיח והמנהל. ובעמדו במשמרתו זו בקש בכל עת, למצא מורים לבית־ספרו מקרב משכילי רוסיא וגליציה.

את עבודתו הספרותית התחיל בכוכבי יצחק, אח"כ כתב מאמרים בעניני הזמן ובחקרי למודיות בהמגיד מליק, בהמבשר, בעברי אנכי, בהשחר, בהבקר אור, בזמרת הארץ, בהאור לזילברבוש, בהמליץ ובאוצר הספרות. כן כתב מאמרים רבים ע"א מצב ההשכלה ברומניא בשפת גרמנית.

בשנת תר"מ פרסם בדפוס בוקארעסט חלק אחד מספרו „גלילות הארץ", הכולל ידיעות הארץ בכל תכונותיה, בטבעיותה ובמדיניותה, בתחתיותה ושפוני טמוניה, עם הרבה לוחות ותמונות פתוחי נחושת ועם מפה מכדור הארץ. ובשנת תרמ"ו הוציא (בקראקא) מחברת בשם „בכי אבל משה" על מות משה מונטיפיורי.

כאמור, נדפס רק חלק אחד מספרו „גלילות הארץ" ושאר חלקיו נשארו בכתובים. ובגלל ספרו זה נמנה (בשנת תרמ"ה) לחבר בחברת „הרחבת ידיעות גלילות הארץ" אשר בהאמבורג.

חיים כהנא

* ט"ז ניסן תר"נ (6 אפריל 1890) בכפר זאבויקי אשר בגליל טארנופול — וכעת הוא מורה לפתוחי חקיקות ולאמנות הרשום בגימנזיון העברי בלודז.

Joachim Kahane, Łódź.

אמן בחקיקת צורות בולטות ברקועי פחים ובמתכות נחושת ופליזה. והצורות אשר יבליט, מיוסדות באמנות העברית העתיקה, בתבנית חיות וצמחים ומקלעות פטורי ציצים בסגנון מזרחי, כמו שנראה על גבי המצבות בבתי־הקברות, בעפוד תשמישי הקדש שבבתי־הכנסיות, בציצי ספרי־תורה ובנזרי „עצי־החיים".

כ' למד את חכמת הבניה והציור יחד עם החשוב והפסול בלבוב, בווינא ובבוקארעסט. ואחרי השלימו חק למודיו הציג העתקות אמנותו בקראקא, בלבוב, בווארשא, בלודז, בקרונשטאט ובברלין — ונבוני דבר פעדו פיהם תהלתו.

בן־ציון בן שלום צבי כ"ץ

* י"ז שבט תרמ"ז (1 פברואר 1907) בסאנוק — וכעת הוא מורה למודי הספרות העברית החדשה באוניברסיטה אשר בקראקא.

Dr. Benzion Katz, Lektor Uniwersytetu, Kraków.

חותמו הספרותי בעברית הוא „ב. כהין". עודו בנערותו התחיל לעסוק בדברי ספרות, ומאמרו הראשון על השירה העברית נדפס ביהודית בעתון „ליטעראַרישע בלעטער". אח"כ הדפיס מאמרים על הספרות העברית בלשון פולנית בעתון „Nowy Dziennik" (בקראקא) ובעברית בעתון „הצפירה" (בווארשא). בהיותו בן עשרים כתב ספר בלשון רומית על „אהבת המטבע של היונים", ובעד ספרו זה קבל את התואר „דוקטור לפילוסופיא". כן יסד בעת ההיא עתון בשם „אבוקה", שהוא היה עורכו. בינתים הדפיס בירחון „מולדת" אשר בירושלים תרגום קטע מן האיפוס הפרסי „שחנמה", אשר תרגם מן המקור הפרסי.

בפברואר 1929 נתמנה מטעם הממשלה הפולנית למורה למודי הספרות העברית החדשה באוניברסיטה אשר בקראקא ויחד עם זה הוא מורה שם בגימנזיא העברית.

אליעזר כתבן

* י"ז אדר תרי"ב (8 מרץ 1852) בסניאטין, □ י"ג ניסן תרע"ו (16 אפריל 1916) בבראילא אשר ברומניא.

Lazar Kasswan, Braila.

נסע בימי עלומיו לווינא ושם שמע לקח מפי הרב ילינק וא"ה וויים וגם היה מבא"ח ביתו של פרץ סמולנסקין. אח"כ נכנס לאוניברסיטה בווינא ומשם עבר לאוניבר־סיטה אשר בברלין.

כתב מאמרים רבים בהעברי (מברודי), בהמגיד, בהלבנון ובהצפירה. גם הדפיס בעתונים הנם שירים משלו ומאשר תרגם משירי ל"א פראנקל.

בתרל"ט קבע את דירתו ברומניא, וימצא שם את פרנסתו מהוראת נערי ב"י, ומאז הרבה לכתוב ביהודית מאמרים בעניני פדגוגיא וידיעות הטבע, שהדפיס בעתון „היועץ" וגם בעתונים אחרים, שהופיעו ברומניא. כן תרגם בעת ההיא ליהודית שירים מגרמנית, מצרפתית ומרומנית, ויחבר ספר „תורת שפת עבר", שמצא לו מהלכים בבתי־הספר לישראל ברומניא.

ל

אליעזר בן שלמה לאדיער

* ג' אדר תרל"ד (20 פברואר 1874) בסערעט אשר בבוקובינא ומשנת תרע"ז ואילך היה רב אב"ד בסטרי, □ ז' תשרי תרצ"ג (7. אוקטובר 1932).

Rabin Elieser Ladier, Stryj.

מגדולי היחידים, שהמחקר התלמודי והפלפול ההלכותי השתלב בנפשו הפיו־טית ויתאחד עם בת שירתו לחשיבה אחת.

בעמדו באמצע שק־לא־וטריא באיזו סו־גיא חמורה ויהי מס־תבך במחקר מרקיע שחקים, התרגש פתאם ברכיכות, בהטותו אוזן ליפיפו־תו של הטבע ונפשו תשתפך עליו בשיר, בעברית או בגרמנית — וכל אחד משיריו הרבים, שנדפסו גם בעברית וגם בגרמנית, קובע ברכה לעצמו, אף כי לא נקבצו לקובץ מיוחד.

במחקריו היה קולע אל השערה המדעית ובשיריו נתן בטוי ליצון ולתחית הלאום, להעלאת האנושיות ולהשבחת היופי.

משנת תרע"ז עד פטירתו היה יושב לכסא הרבנות בסטרי, על מקום דודו ורבו, בעל „הרי בשמים", ובמשמרתו זו הרבה לעשות גדולות לתפארת קהלתו.

שמעון מנחם לאזר

* ג' כסלו תרכ"ח (2 דצמבר 1864) בפרמיסלא □ י' מנחם אב תרצ"ב (12 אויגוסט 1932) בקראקא.

Szymon Menachem Lazer, Kraków.

פובליציסטן ומעמיק חקר בכשרון מיוחד בסתרי מדרשי התנ"ך.

בשנת תרנ"ג פרסם פירוש מדעי על ספר הושע, שהראה בו את כללי שירת הנ־ביאים וסדר עריכת תרוזיהם, שהמתר־גמים והמפרשים הי־שנים והחדשים לא עמדו על זה. אח"כ נטה את שכמו לסבול עול עבודות חול, עד אשר הפסיד את כל הונו, ויהי נאלץ לבקש פרנסת ביתו מידיעותיו.

אז קראהו ה' י"ש פוכס, עורך „המגיד" בקראקא, כי יהיה לו לעוזר בעריכת עתונו. בימים ההם כתב גם ב„השלוח" של אחד־העם וב„אללגעמיינע צייטונג דעם יודענ־טומם" לקארפעלעס. בשנת תרמ"א עזב

ה' פוכס את קראקא ויצא לאנגליא, ומאז נמסרה הנהלת עדיכת „המגיד" לל'. בשנת תרס"ד חדל „המגיד" לצאת ול' יסד במקומו את השבועון „המצפה", שנעשה מיד פו־פולרי וחביב על כל יודעי עברית, ועד פרוץ המלחמה היה מצבו החמרי איתן. ובימי המלחמה נדפס בכמה הפסקות וכן גם בימי החירום שלאחרי המלחמה, עד אשר נפסק לגמרי בשנת תרפ"ב. אח"כ נסה ל' להוציא עתון אחר במקום „המצפה" בשם „שבועון", שיצא רק במשך ארבעה ירחים.

בשנת תרס"ח הדפים ל' את ספרו „חידות ההגדות ע"א עשרת השבטים", שנדפס מקודם בהשלוח, ובו הראה את מוצא כל האגדות על השבטים הנעלמים ואת מקור התנועות המשיחיות יחד עם האמת ע"א סופם של אותם השבטים האובדים. בשנת תרפ"ז הוציא ביחד עם הפרופיסור טורטשינר „מלון גרמני־עברי" ע"פ המלה האחרונה בחקר הלשון.

ומשפסקה עבודתו בעתונות, שם ל' את לבו, לחקור ברזי הדרשות והאגדות, שנקבעו במדרשים ע"א האנשים מן התנ"ך ועל דורותיהם, ויש בהן רמזים על אנשים ומקרים, שהיו בימי הדרשנים עצמם, אלא מפני שלא יכלו לדון על האנשים והמאו־רעות באופן גלוי, צדדו את דרשותיהם בשמות קדמונים מן התנ"ך. בדרשם על דור המבול, התכוונו על מלכות רומא. דרשו על פרעה או על אמרפל ורמזו בזה על קיסר פלוני. דרשו על דור ההפלגה וכוונו על הכנסיה הנוצרית, שהתפתחה אז והת־חילה לכבוש את העולם. כן גלה את סו־דות כל האגדות הנראות לכאורה כשיחות ילדים או בטלנים ובהן עטוים מקרים הים־טוריים חשובים מימי התנאים והאמוראים, שלא יכלו לדבר עליהם בגלוי.

חבורו זה כבר נמצא בדפוס והוא עומד לצאת בקרוב.

נחמיה לאָטרינגער

* א' תמוז תרי"ח (13 יוני 1858) ברוזדול, □ י"ב טבת תר"פ (3 יאנואר 1920) בבוליכוב.

Nehemia Lothringer, Bolechów.

סוחר, שהתחבר למשכילים ונתקרב על ידם לספרות, ולבסוף היה למורה עברית וגרמנית בבתי עשירים. כתב ביהודית בעניני השכלה וציונות, ובגרמנית חבר מחברת „Der Talmud in Wort und Schrift" מלבד מה שכתב שירים לעת מצא, שתעו־דתם היתה להפיץ את הרעיון הלאמי בקרב בני הנעורים מישראל.

אלכסנדר הלוי לאנגבאנק

* ט"ו סיון תקפ"ח (1 יוני 1825), □ כ"ב תשרי תרנ"ח (11 אוקטובר 1894) ביארוסלוי.

Alexander Langbank, Jarosław.

מראשוני המשכילים, שהרבה לכתוב מאמרי מחקר ושירים בכוכבי יצחק ובהמגיד, שמהם יצטיין שירו „העדים האלמים" על מעשה „חולדה ובור". באחד ממא־מריו יזכיר את אב־רהם רייף, כי חבר שני ספרים ואין לו במה להדפיסם. וכשחרף פרץ סמו־לנסקין את לשרים

ע"א ספרו „בן אבויה", כתב ל' ספר „משפט אמת", הוא קובץ ה„משפטים" על „בן אבויה", שנכתבו בעברית ובאשכנ־זית מאת הרב שי"ר, אברהם בר גוטלובר, יוסף כהן צדק ומאת המחבר (ווינא תר"ל).

מאניש בן משה לאנדא

* א' סיון תרי"ב (29 מאי 1852) בקופיטשיניץ, □ כ"ח ניסן תרע"ט (28 אפריל 1919) בטארנופול.

Monisch Landau, Tarnopol.

מליץ בחרוזים וסוחר, שעסק בספרות בעתות הפנאי. כתב קורספונדנציות מעיר

מולדתו בעתונים העברים ולעת מצא שר בשירים בהמגיד ובכוכבי יצחק (חוב' ל"ה, ל"ו ול"ז).

אברהם יצחק הלוי (אלפרעד) לאנדוי

* כ' כסלו תרי"א (25 נובמבר 1850 בברודי) — ומשנת הט"ו לחייו הוא יושב בווינא.

Dr. Alfred Landau, Wien.

זקן חוקרי השפה היהודית לכל יסודותיה הבלשניים, שהקדיש את כל זמנו וכשרונו להכין יסוד מדעי לחקן הדקדוק השולטים בשפה היהודית ולחבור מלון יהודי על דרך המלונים הגדולים שלכל השפות התרבותיות ושהוא עובד בו זה יותר מחמשים שנה.

מלבד עשרות מאמריו בחקרי הבלשנות היהודית ומלואים למחקרי מלומדים אחרים, כדאי להזכיר ביחוד את מחקריו הללו:

„Das Diminutivum der galizisch-jüdischen Mundart" (1897); „Spiele der jüdischen Kinder in Ostgalizien" (1899); „Jüdische Privatbriefe aus 1619" (1911). את ספרו זה חבר ביחד עם הד"ר וואכשטיין: Sprichwörter und Redensarten (1923).

ליאו לאנדוי

* כ"ב מנחם־אב תרל"ז (1 אויגוסט 1877) בעיירה ווילימשקא הסמוכה לקראקא — וכעת הוא יושב בלונדון ומכהן בהוראה בבתי־ספר שונים.

Dr. Leo Landau, London.

מעמיק חקר בקדמוניות ספרותנו העתיקה וביחוד באותה אשר בשפת יהודית־אשכנזית.

למד בבחרותו בישיבות שונות ואח"כ באוניברסיטות בברלין, בציריך, בפאריז ובלונדון. בשנת 1904 נתדקטר בפאריז ובשנת 1911 קבל בלונדון את התואר Master of Arts. במשך זמן־מה כהן במשמרת רב באחת ערי שווייץ, אח"כ היה מורה בבה"ס למסחר ומתרגם מושבע בבית־המשפט אשר באנטוורפן, ומשנת 1907 עד היום הוא יושב בלונדון.

מלבד מחקריו הרבים בגרמנית, בצרפתית ובאנגלית, שנדפסו בעתונים ובמאספים שונים, פרסם תרגום צרפתי ל„אגרת רב שרירא גאון" עם מבוא היסטוריוגראפי (Anvers 1904) ותרגום גרמני לאגרת ר' יהושע הלורקי בהוספת מבוא (Antwerpen 1906), כן גם חבר באנגלית ספר „Arthurian Legends' שהוא מעשה במלך מימי־הבינים (Leipsic 1912).

ליאון ר. לאנדוי

* ו' טבת תקנ"ז (4 יאנואר 1797) בברודי, □ י"ד שבט תרל"ד (1 פברואר 1874) בבודאפעסט.

Dr. Leon R. Landau, Budapest.

סופר מעמיק בפילוסופיא פובליציסטית על השאלות האלהיות והדתיות ברוח חפשי, ותעודת כל עבודתו הספרותית היתה רק לחזק את התומריות והטבעיות בחיי החברה האנושית.

ואלה ספריו:

„Moral und Politik" (Pest 1848); „Die Judenfrage" (Pest 1848, II. Aufl. 1867); „Die Grenzen der menschlichen Erkenntnis und die religiösen Ideen" (Leipzig 1868); „Die Prinzipien des Rechts und die Todesstrafe" (Budapest 1871); „Versuch einer neuen Theorie über die

Ableitung der Naturkräfte" (Budapest 1871); „Das Dasein Gottes und der Materialismus" (Wien 1873).

מארקום לאנדוי

* כ"ג מרחשון תקצ"ח (21 נובמבר 1837) בברודי, □ כ"ז טבת תרע"ח (11 יאנואר 1918) בווינא.

Dr. Marcus Landau, Wien.

ראש ההיסטוריונים של הספרות האיטאליאנית, שכתב בגרמנית את קורות הספרות האיטאליאנית, וכל מה שפרסם בענין הזה, תורגם מיד לאיטאליאנית ונעשה בנין־אב לידיעת הספרות האיטאליאנית.

ואלה ספריו:

„Die Quellen des Decamerone" (1869); „Beiträge zur Geschichte der italienischen Novelle" (1875); „Giovanni Boccacio" (1877); „Die italienische Literatur am österreichichen Hofe"(1879); „Rom, Wien und Neapel" (1885); „Skizzen aus der jüdischen Geschichte (1897); „Römer und Juden" (1899).

שאול רפאל לאנדוי

* ג' אדר תר"ל (4 פברואר 1870) בקראקא — וכעת הוא עורך־דין בווינא.

Dr. Saul Rafael Land au, Wien.

עתונאי מצוין ואחד מראשוני העמלים ברעיון הלאמיות הישראלית.

שנתים ימים היה מורה דברי ימי היהודים בפולין לתלמידי בהמ"ד לרבנים בווינא, ומפני שהתקוף תדיר על המדינאים היהודים מגליציה, עקב אשר „ילחכו פינכת האצילים", פטרוהו ממשמרתו ובמקומו נמנה אח"כ איש רצוי לאצילי הפולנים, שהמיר את דתו. אז פרסם ל' מחברת בשם „Der Polenklub und seine Hausjuden" (1897).

וכשהופיע ה־„Judenstaat" להרצל. הרבה ל' להשתדל בחוגי המדינאים הפולנים, כי יתודע שם הרצל בדעותיו. למטרה זו כתב או מחברת פולנית בשם „Sjonizm" וגם תרגם את המחזה „Das neue Ghetto" של הרצל לפולנית, שהועלה מיד על הבמה בתיאטרון העירוני אשר בקראקא. אבל לא ארכו הימים למחזה זה, כי הפגינו האנטישמיים כנגדו, בגלל אשר ימרוט שם היהודי את לחיו של אחד מקציני הצבא.

בשנת 1897 מסר הרצל לל' את עריכת העתון „Die Welt" ובקונגרס הציוני הראשון היה אחד ממחברי הפרוגרמא הבזילאית. כן שלחהו הרצל להתחקות על חיי הפועלים היהודים בגליציה ובפולין הרוסית, ואז פרסם מחברת „Unter Jüdischen Proletariern" (1898) בזמן התקוף על הסוציאליסטים המתנגדים לציוניות במאמר „ציוניזמוס אדער כאָציאל־דעמאקראטיע?" שהדפיס ב„יודישער פאלקסקאלענדער" לגרשם באדר וגם בספרות מיוחדת.

וכשנפרד ל' מעל הרצל ויהי אחד מיריביו, נפרד גם מהמפלגה הציונית, לבלתי שוב אליה עוד. אז ערך במשך איזה זמן ירחון בשם „Der jüdische Arbeiter" (1899), שבו השתדל למצא דרך לכניסת הפועלים היהודים אל המפלגה הציונית ולשתף את תורת הבין־לאמיות עם תורת הלאמיות הישראלית. אח"כ יסד שבועון בשם „Neue Nationalzeitung" (1906—1917) ששמש כלי־מבטא לאותם החוגים, המואסים בהתבוללות ואל הציוניות לא יכלו להגיע.

נחמיה לאנדעס

* ט' טבת תקצ"ה (10 יאנואר 1835) בבוליכוב, □ ב' אדר תרנ"ט (12 פברואר 1899) בלבוב.

Nehemiasz Landes, Lwów.

הוא היה תלמיד בה"ס היהודי שבעיר־מולדתו, שנוסד בהשתדלות הסופר וליג צבי מונדשיין. אח"כ השלים את חק למודיו בגימנזיום אשר בלבוב.

בשנת 1857 נתמנה למורה בבה"ס שלמד

בו בנערותו ואח"כ נעשה מנהל לבה"ס ההוא. אז עסק יותר מעשרים שנה בצרכי הכלל בעירו ולבו היה פתוח גם לעניני השכלת היהודים בכל המדינה כלה. וכשנקרא בשנת 1879 ללבוב, לנהל שם את בה"ס העירוני אשר על שם טשאצקי, המשיך גם שם את פעלותיו להשכלת היהודים.

את עבודתו הספרותית התחיל בחבור ספרי הוראה לדת ישראל בשפה הפולנית. וכשיצא הצורר רוהלינג לקטרג על התלמוד ודברי שטנתו תורגמו לפולנית, מהר ל' לתרגם מגרמנית לפולנית חוברת תשובה על התקפותיו של רוהלינג, שכתב אחד ממשכילי לבוב, ה' יעקב מנחם פרנקל, בשם „Talmud i jego zasady" (Lwów 1876).

כן נדפסו ממנו בגרמנית איזה מחקרים היסטוריים חשובים, מלבד מה שכתב מאמרים לעשרות בשאלת היהודים, שנדפסו בעתונים הישראליים אשר בשפת אשכנז. ובלבוב יצא אז עתונה של חברת „שומר ישראל" בגרמנית בשם „Der Israelit" ומפני שקטרגו האנטישמיים הפולנים על העתון ההוא, שהוא מפיץ רוח גרמני בגליציה, השתדל ל' שישנו את לשון העתון מגרמנית לפולנית, ואז נהל ל' את עריכתו במשך ארבע שנים, עד שהחליטו לשוב לערוך את העתון בגרמנית.

במשך ימי עבודתו העתונאית תרגם ל' לגרמנית את הספור „אברהם עואפאוויטש" ללעוואנדא (מתוך תרגומו העברי של ציטרָאן) ואת הספור „Żyd" לקראשעווסקי. אף גם עזר הרבה בתרגום סדר התפלות לפולנית.

כן יש לדעת, כי התנגד ל' בכל עת לחבת ציון, וכשבא הדר' נתן בירנבוים (בשנת תרנ"ב) ללבוב, לנהל העמולה ציונית, יצא ל' נגדו בבקרת חדה. וגם לאח"כ, כשהופיעה המחברת הציונית הראשונה בפולנית וכשהופיעו הגליונות הראשונים מהעתון „Przyszłość" הוסיף ל' להתקיף על כל הוגי הרעיון הלאמי בישראל.

בסוף ימיו נתמנה ל' למפקח על כל בתי־הספר מיסודו של הבארון הירש, ומפני זקנותו וחולשת גופו לא הרבה עוד להצליח במשמרתו זו.

יצחק הלוי לאסט

* י"א שבט תר"ז (30 יאנואר 1847) בסטאניסלוי, □ ד' כסלו תרע"ד (3 דצמבר 1913) בראמסגייט אשר באנגליא.

Isaac Last, Ramsgate.

כשאבד כספו בעסקים רעים, עזב את ארצו, ובהיותו בעל כשרון ביבליוגראפי וחובב הספרות העתיקה, שם עינו ולבו להעתקת כתבים ישנים, לסדרם ולהוציאם בדפוס. ובלכתו למכעיו בארצות שונות, עלתה בידו, להציל מתהום הנשיה את כתבי ר' יוסף כספי ובאוריו לתנ"ך בספריו אשר פרסם, והיינו: „גביע הכסף" (פרס־בורג תרס"ג), „משנה כסף" (שם תרס"ה), „אדני כסף" (לונדון תרע"א), „תם הכסף" (שם תרע"ג).

בשנותיו האחרונות רצה לעשות כן גם לספרי המאירי, שנשארו בכתובים והנם מתגלגלים באבק הביבליותיקאות, ואז הוציא את הספר „מגן אבות" (לונדון תרס"ט).

בערל לאָקער

* ג' אייר תרס"ז (27 אפריל 1887) בכפר סמוך לסטאניסלוי — וכעת הוא חבר לועד־הפועל העולמי של המפלגה הציונית ומקום מושבו בלונדון.

Berl Locker, London.

אחרי גמרו את למודי הגימנזיון בטשרנוביץ, נכנס שם למחלקת המשפטים באוניברסיטה, ובעמדו אז תחת השפעת הדר'

נתן בירנבוים ע"א הלאמת היהודים בארצות הגולה ודרישת זכיות בעד הלשון העממית, התמסר לעבודת הלאום ולא הניח את שדה־פעלתו עד היום.

משנת 1911 עד 1914 היה עורך עתונם של פועלי־ציון בגליציה בשם „דער יודישער אַרבייטער". בה בעת השתתף בפיעל בהשתדלות היהודים בעד רכישת אבטונומיא לאמית. ובימי המלחמה העולמית השתתף בעבודת כל אלה, שראו מראש את אחרית המלחמה, כי בהקהל מנהיגי המדינות להציב גבולות עמים, יחתכו גם את גורל היהודים. וכל אשר כתב בעת ההיא (ע"פ רוב בגרמנית) היה מכוון לדרישות היהודים מאת הממשלות לפי משאלות „פועלי־ציון".

לפתרון הדרישות ההן התכוונו גם מאמריו שפרסם אז ביהודית בעתוני אמעריקא, ומחברת אחת בשם „די יודען אין גאליציע", שרצה להדפיס בשנת 1917 בווארשא, נאסרה מטעם הצנזוריא הגרמנית.

בראשית שנת 1916 היה עוזר בעריכת „Jüdische Arbeiter-Korrespondenz" אח"כ השתתף בכנסיה הבין־לאמית של הסוציאליסטים בשטוקהולם (1917), באמשטרדם (1919) ובווינא (1921). ואחרי התפלגות צדדי פוע"צ לימין ולשמאל, נשאר בצד הימין, ולהצדיק את דעתו הוציא מחברת בשם „מאסקווע און ציוניזם" (ווין 1921).

ובקונגרס הציוני משנת תרצ"א נבחר בתור בא־כחם של הפועלים בועד־הראשי אשר בלונדון.

אברהם בן דוד אריה לֶבֶנסארט

* כ"ז טבת תר"מ (11 יאנואר 1880), □ כ"א שבט תרס"ט (11 פברואר 1909) בסטאניסלוי.

Abraham Lebensart, Stanisławów.

סופר בעל כשרון, שהיה חי ומת בלי פרסום. יצירתו הראשונה בשם „העור" נדפסה בלוח „תרמון" לשנת תרס"ג. אח"כ כתב שירים וציורים בעתון „העת" לגרשם באדר ובהמצפה. כן השתתף בעריכת חוברות „הירדן" (סטאניסלוי תרס"ו), ויכתוב על הפואיזיא בתלמוד וגם על המספרים והשמות אשר בתלמוד. אחרי מותו נדפס חלק אחד מכתביו בשם „כתבי אברהם לבנסארט" (סטאניסלוי תרע"ב), ושאר כתביו נשארו בבתי ידידיו ולא יראו עוד אור הדפוס.

אשר זעליג בן יעקב בצלאל הכהן לויטערבאך

* ח' שבט תקפ"ו (16 יאנואר 1826), □ ט' ניסן תרס"ד (25 מרץ 1904) בדרוהוביטש.

Selig Lauterbach, Drohobycz.

אחד מגדולי הסוחרים ועסקן צבורי, שעסק מתוך הרחבת הדעת גם בדברי ספרות, ומלבד מאמרים על הנעשה בעירו ועל פלאי טבעה, כתב הערות ובאורים לש"ס ומדרשים, שהדפיס בעתונים ובמאספים שונים ואיזה מהם נדפסו בחוברת מיוחדת בשם „הנסתרות והנגלות" (ווינא תרל"א). אח"כ קבץ את כל מאמריו התורניים והוציאם בספר „מנחת כהן", אשר ידין ע"ד שמות המקומות והאנשים הנמצאים בכה"ק וע"ד היתר ישוב א"י בזמן הזה (דרוהביטש תרמ"ג).

יעקב בצלאל בן ישראל הכהן לויטערבאך

* ז׳ טבת תרל״ג (6 יאנואר 1873) במאנאסטערזיסק — וכעת יכהן במשמרת מורה ללמודי התלמוד וספרות הרבנית בבה״מ לרבנים אשר בסינסינטי.

Prof. Dr. Jacob Zallel Lauterbach, Cincinnati, Ohio.

נכד אחיו של הקודם ואחד מגדולי המחקר בספרות התלמודית ובהשתלשלות ההוראה, שהוא חוקר ביחוד את דברי המחלקות שבין הפרושים והצדוקים ויש אשר יתעסק גם בפולקלור.

עודו בנעוריו נסמך לרבנות ע״י הג״מ שמואל יצחק שור (בעל שו״ת מנחת שי), ובהיותו כבן ט״ז החל ללמוד שפות יון ורומא ושאר למודי הגימנזיום. אח״כ עמד למכחן הבגרות ונכנס לאוני־ ברסיטה בברלין. שם למד גם בבית מדרשו של הרב הילדסהיימר ובאוניברסיטה אשר בגטינגן נתדקטר magna cum laude בתרס״ג בא לאמיריקא, לעזור בעריכת ה־ "Jewish Encyclopedia„ ורוב המאמרים הגדולים בעניני הספרות התלמודית והרבנית שבחמשת כרכי האנ־ ציקלופידיא האחרונים נכתבו על ידו.

וכשנשלמה האנציקלופידיא הנזכרת, קבל משמרת רב ואח״כ נקרא להורות את למודי התלמוד והספרות הרבנית בבה״מ של Hebrew Union College. בינתים עזר גם בעריכת „אוצר ישראל" לאייזנשטיין באותם המקצעות שהוא מומחה להם.

מלבד עשרות מחקריו, שנדפסו במאספים שונים וכל אחד מהם קובע ברכה לעצמו, פרסם את הספרים האלה:

„Saadja Alfajumi's arabische Psalmen-Übersetzung und Kommentar" (1903); „The Saducees and Pharisees" (1913); „The Ethics of the Halacha" (1913); „Midrash and Mishna" (1916); „The Three Books found in the Temple of Jerusalem' (1918); „The Attitude of the Jew toward the Non-Jew" (1921); „The Pharisees and their teachings" (1930); The Substitutes forthe Tetragrammaton (1931).

ובעברית פרסם מחברת ע״ד „שבירת עצם בפסח" (בודאפעסט תרפ״ה) והוצאה חדשה ממדרש „מכילתא דרבי ישמעאל" (בשלשה חלקים).

יצחק לויפבאן

* ט׳ מנחם־אב תרמ״ט (6 אויגוסט 1889) בדמביץ — וכעת הוא יושב בא״י.

Isaac Laufbahn, Palestine.

למד בחדרים ובבית־המדרש בעיר־ מולדתו, ובעודו בנערותו הכתירוהו בסביבתו בתואר „עלוי". בה בעת „נחמין" והתחיל להשתלם בלמודי חול, כן גם השתתף במאמרים ב„השחר" של בחורי בית־המדרש ובעתוני גליציה אשר בשפת יהודית.

בתרס״ה עלה לא״י ויעבוד שם זמן־מה בתור פועל במושבות. אח״כ נעשה עוזר במערכת „הצבי" לבן־יהודה. בתרע״ד התחיל לעבוד במערכת „הפועל הצעיר" ומשנת תרפ״ב ואילך נתמנה לעורך ה־ שבועון ההוא. בינתים השתתף גם בהשלח, בהתקופה, במחברות ועוד.

להגלי עבודה מפלגתית יצא בתר״פ לחו״ל, ובבואו לווארשא, נמסרה לו עריכת העתון „פאר׳ן פאלק", ובהיותו בברלין נמסרה לו עריכת העתון „אַרבייטס־פאלק".

יואל ליבלינג

* ז׳ אדר תרי״ג (15 פברואר 1853) בבודזאנוב, □ י״א אייר תרצ״ג (7 מאי 1933) בשיקאגו.

Julius Liebling, Chicago.

עתונאי ועסקן צבורי במוסדות היהודים ובעניני כלל המדינה.

אחרי אשר נדד בערי גליציה ופודוליא הרוסית, בא בשנת תרמ״ז לאמיריקא. מתחלה התישב בפיטסבורג, ויהי עוסק שם במסחר, וכשלא הצליח במסחרו, התחיל

להוציא עתון ביהודית בשם „דער בלומענגארטען", שהוקדש ביחוד לשאלת החנוך הישראלי ועניני ישוב א"י. בשנת תרנ"ט הלך לשיקאגו, וייסד שם עתון בשם „די אידישע פרעסע", ובו שנה את דעתו על הציוניות, שאבדה — לפי דבריו — את אידיאליותה.

דניאל לייבל

* י"ט מרחשון תרנ"ב (20 נובמבר 1891) בדמבינ — וכעת תוא יושב בתל־אביב בא"י.

Daniel Leibel, Tel-Aviv.

סופר, שהתחיל לחרוז בחרוזים ולתרגם דרמות מפולנית ליהודית, ועיקר עבודתו כעת היא בפילולוגיא ובפולקלור.

למד בישיבות ובסתר אהלו השתלם בלמודי חול, ובשנת־קבל אח"כ למחלקה החמישית בגימנויום, הוכרח לצאת משם לתקופת השנה בשביל דעותיו הרדיקליות. ובהוסיפו לעסוק בלמודי שפות ומדעים, עלתה בידו לעמוד למבחן הבגרות בשנת 1914 וגם התחיל ללמוד דת ודין באוניברסיטה אשר בווינא, אלא שבפרוץ המלחמה נקרא לעבוד בצבא ואז הפסיק את למודיו.

בהיותו כבן ט"ז כבר התחיל לכתוב שירים וגם התעסק בפילולוגיא עברית ויהודית. ולאחר תום המלחמה התישב בווארשא שם ושם היה כותב תמידי בעתוני פועלי־ציון. ובהתפלג המפלגה לימין ולשמאל, נעשה עורך העתון „דער יונגער קעמפער". בו בזמן פרסם חוברת שירים בשפת יהודית בשם „אין גרינעם לאמפענשיין" (וואַרשא 1922). וכן תרגם מערכה אחת מהחזיון „פראמעטעאוס וכיוצ" לקוגופניצקא ושתי דרמות של וויספיאנסקי („דניאל" ו„שופטים"). יחד עם זה היה מורה בבתי הספר אשר בשפת יהודית.

וכשלא מצא בכל אלה ספוק לנפשו, עזב בתרפ"ד את פולין, וילך להשתקע בא"י. ומאז פרסם כמה מאמרים ושירים בעתונים העברים דהתם. כן תרגם את ה„אנהלי" לסלובאצקי (נדפס במאסף הספרותי „מנחה") וכעת הוא עוסק בחבור ספר גדול בבקרת המקרא. ובהיותו מעמיק חקר בפילולוגיא עברית ויפרסם את מחקריו במאסף „רשומות", לא הניח גם את הפילולוגיא היהודית ויפרסם איזה מחקרים ב„פילאלאגישע שריפטען", הנדפסים בווילנא.

משה בן יחיאל מיכל לייטר

* כ"א ניסן תרנ"ד (27 אפריל 1894) בדונאיוב — וכעת הוא יושב בווינא.

Moses Leiter, Wien.

בר־אבהן „מוסמך" ע"י גאוני גליציה ובמשך איזה זמן גם שמש ברבנות. מלבד זה הוא פעיל נלהב לחזוק הדת בפה ובכתב.

את עבודתו הספרותית התחיל בעתוני האורתודוכסיא העברית, ובפרוץ המלחמה העולמית הלך לווינא ונתבטר שם בעבודת הצבא בתור רב. בתרע"ו הלך לשווייץ, וייסד שם בקרב פליטי המלחמה אגודת „צעירי ישראל" וחברת ש"ס. ובהיות אז סערת התעמולה אשר מסביב למלחמה על מרום פסגתה ורבים חשבו, כי ממלכת גרמניא תהיה המנצחת ועתידות ישראל תהיינה נחתכות על פיה, הוציא ל' מחברת בשם „ביז תקוה ויאויש" (פרסבורג תרע"ו).

וכשנתאספה אחרי המלחמה ועידת ההסתדרות האורתודוכסיות בצירך, היה

שם ל' אחד מראשי המדברים, ויתבע את עלבון אה"ק מידי החרדים המערביים. יחד עם זה דרש מאת „אגודת ישראל", שתשנה את מגמתה ביחוסה ללאמיות הישראלית ולעבודתה בא"י, וכשלא נתמלא רצונו, עזב את „אגודת ישראל".

בתרע"ט יסד ירחון עברי בשם „הירדן", שיצא עד שנת תרפ"ו בצירוף, בנוורק ובווינא, וישמש כבית־ועד צנוע לטובי הסופרים וכלי־מבטא למחשבה עברית בלתי־מפלגתית. בראשית תרפ"ג בא ל' לנוורק, לבקר את אביו הרב ואז נתקבל לרב באחת הקהלות אשר בברוקלין, אלא שלא היתה הרבנות לפי רוחו ובהזדמנות הראשונה עזב את אמיריקא, ויעל לא"י, להיות נוכח בפתיחת האוניברסיטה בירושלים.

אחרי שהותו בא"י ירחים אחדים, שב לאמיריקא על מנת לסדר שם את ענייניו ולשוב לא"י, אבל לרגלי סבות צדדיות נשאר אה"כ יושב בווינא, ושם הוא ממשיך את עבודתו הספרותית בחבור באור מדעי לתלמוד בשם „זוטו של ים", שחלקו הראשון יצא זה מקרוב בדפוס (ווינא תרצ"ב).

יהודה יצחק לוינוואנד

* ט' ניסן תר"י (22 מרץ 1850) בלבוב.

Juda Leinwand, Lwów.

אחד ממליצי „כוכבי יצחק", שכתב שירים ומאמרים גם בעתונים אחרים מן העת ההיא. אה"כ פרסם ספור מחיי היהודים בגליציה בשם „עישה מזימות" (לבוב תרל"ו), ומאז נסתם ממנו כל חזון בדפוס, אף אם הבטיח, כי ישנם בידו כתבים רבים, הנכונים לפרסום.

אפרים משה בן יעקב הכהן ליליען

* ז' סיון תרל"ד (23 מאי 1874) בדרוהביטש, ☐ ט' תמוז תרפ"ה (1 יולי 1925) בברלין.

Efraim Moses Lilien, Berlin.

צייר מצוין בעט־עופרת, מחשוף הלבן בצעיף שחור. מרבית ציורו ישמשו קשוטים לספרים ועתונים, ובמקצוע זה עשה לו שם, כי שפך עליהם רוח כמיה והתפעלות הנפש לישראל סבא ולכל קדשיו. ביהוד יצטיינו ציוריו, שקשט בם את שירי מינכהויזן ומורים רוזנפלד. ובימיו האחרונים קשט את „כתבי הקדש" בתרגומם הגרמני.

אביו, שהיה חרש עצים, מסרהו לגימנזיום, וכשהתעצל בלמודיו, נתנהו לצייר שלטים. אח"כ נתקבל לאקדמיא למלאכת הציור בקראקא ובמינכן. משנת 1892 ואילך התעודרה בו יהדותו, וישתתף מאז בתנועה הלאמית, שהתחילה להכות גלים בגליציה. ב־1896 הציע לפניו משרה כבודה בעתון „Die Jugend", בתנאי שישנה את שמו העברי — ולא רצה ל' לקבל את המשרה, כי לא אבה לשנות את שמו, שנשאר „אפרים משה", כמו שהיה מעולם. בתרס"ז עלה ל' לא"י ונתמנה שם למנהל מחלקת האמנות הציורית בבה"ס „בצלאל", אבל לא הואיל להשתקע בא"י, כי כעבור עת קצרה, שב לאירופא.

חיים דוד בן ברוך משה ליפא

* כ"ו טבת תקפ"ד (28 דצמבר 1823) בזמאניסלוי ☐ א' אלול תר"ס (26 אויגוסט 1900) בווינא.

Chaim David Lippe, Wien.

ביבליוגרף מהיר במלאכתו, שאחרי שמשו במשמרת ש"ץ ומורה בטשרנוביץ (משנת תר"ט עד תרי"ב) ובעפעריעס אשר

בהונגריא (משנת תרי"ב עד תרל"ג), בא לשבת בווינא, ויפתח לו שם בית־מסחר של ספרים.

בימי שבתו בהונגריא פרסם מאמרים רבים בשאלת שווי־הזכיות ליהודים בעתונים שונים אשר בשפת גרמנית. ובתרכ"ו פרסם מחברת בשם „ששה מכתבים המפיצים אור על סכסוכי האמונה בגליל ארץ הגר העליון", שיצאה בשתי מהדורות. ובימי שבתו בווינא עסק רק בביבליוגרפיא. כן הוציא בתרמ"א את ספרו „אסף המזכיר", הכולל שמות כל אוהבי חכמת ישראל ותומכיה יחד עם רשימה שלמה מכל הספרים ומכתבי־העתים, שהו"ל חכמי זמננו בכל חלקי העולם ובכל הלשונות. בתרמ"ו החל להו"ל חלק שני מספרו ההוא ובתרנ"ט הו"ל מהדורה חדשה מספרו בשם „אסף המזכיר החדש".

נתן פתחיה (קרפל) בן ברוך משה ליפא

* א' כסלו תקצ"א (17 נובמבר 1830) בסטאניסלוי וכחמשים שנה ישב ביאסי אשר ברומניא, □ כ"א מנחם־אב תרע"ה (1 אויגוסט 1915) בווינא.

Dr. Karpel Lippe, Jassy.

אחיו של הקודם, שיותר משששים שנות חייו היו נתונות לעבודת הכלל.

למד תורת הרפואה בלבוב, ויקבל שם תעודת „חובש ומיילד", כי לא היתה אז עוד מחלקה מדיצינית שלמה באוניברסיטת לבוב, ל„דקטור" את בוגריה. אח"כ נסע אשה בטארנופול, ויעבוד שם ארבע שנים בבית־החולים אשר לעדת ישראל. בתרכ"א בא ליאסי, וברצותו לעסוק גם שם ברפואת חולים, עמד למבחן חדש בבוקארעסט ואח"כ נסע לערלאנגן אשר בבייערן, לקבל שם את התואר „דוקטור".

מן הרגע הראשון שהתיישב ל' ברומניא, הקדיש את כל כשרונו ומרצו להגן על היהודים נגד מעללי הממשלה העריצה. לתכלית זו כתב עשרות חוברות ומאות מאמרים בלשונות גרמנית, צרפתית ורומנית. כן הלך פעמים אחדות ללונדון, לפאריז ולברלין, להשתדל אצל מונטיפיורי וכרמיה ואנשי מעלה אחרים, כי ירימו את קולם למובת היהודים ברומניא, בגלל פעלותיו אלה העמידה אותו ממשלת רומניא פעמים אחדות לדין ובכל פעם יצא נקי בהשפטו. וכאשר גרשה הממשלה את היהודים ה„זרים" מגבולות ארצה (בשנת תרמ"ה), לא יכלה לגרש גם אותו, מפני שבריאותה של המדינה היתה צריכה לו.

ל' היה אחד מתובבי ציון הראשונים, ואחרי אשר נהל בראשית שנות השמונים למאה העברה תעמולה רחבה לטובת ישוב א"י, נוסדו אגודות חו"צ בעשרים ושבע מערי רומניא והוא היה אז אחד מחברי הועד המרכזי, שבהשתדלותו נוסדו המושבות „זכרון יעקב" ו„ראש פנה". וכשנועדו בחירי חו"צ לאספת קאטוביץ (י"ח—כ"ג מרחשון תרמ"ה), השתתף ל' בסועצותיהם וגם המשיך אח"כ את עבודתו לחבת־ציון עד קריאת הקונגרס הבאזילאי הראשון, שפתח בתור זקן הצירים. מפני סבות צדדיות והתנגדותו לתכסיסי דרכיו של הרצל, חדל מיד להשתתף במעשי הציונים ברומניא — ולא עוד אלא שבימיו האחרונים נסה לפעמים את כחו להתקיף על הציוניות.

בהלחמו נגד האנטישמיות לא הסתפק ל' בהצדקת היהודים, כי התקיף באף ובחמה את כל יסודות האמונה הנוצרית, לפיכך ערערו עליו רבים, כי דרך מלחמתו אינה הדרך הרצויה, מפני שהיא מעידה את שנאת הנוצרים לישראל. ואחרים אמרו, כי מפני שיש מן הצוררים שופכים בוז על אמונת ישראל, היטב אשר עשה ל', כי שלם להם כמדתם באיפן חד וספריו

כנגד האנטישמיות יכילו אוצר של פולמוס דתי, שכמעט אין דומה לו לחריפות הוכוח.

את עבודתו הספרותית התחיל בכתיבת מכתבים מיאסי ל„המגיד" בשנת תרכ"ה—ומאז כתב מאמרים ומחקרים למאות בעתונים ובמאספים שונים בעברית, בגרמנית, בצרפתית, בפולנית וברומנית, שהרבה מהם נדפסו גם בחוברות מיוחדות.

ומספריו יש לציין את אלה:

„Der Talmudjude" (Pressburg 1884); „Die Gesetzessammlung des Judenspiegels" (Jassy 1885); „Symptome der antisemitischen Geisteskrankheit" (Jassy 1887); „Das Evangelium Mathaei vor dem Forum der Bibel und des Talmud" (Jassy 1899); „Rabbinisch-wissenschaftliche Vorträge" (Drohobycz 1898).

שנים אחדות לפני המלחמה העולמית מתה עליו אשתו ואז עבר לשבת בבית חתנו בפשמישל. ובפרוץ המלחמה, קודם כניסת הצבא הרוסי לפשמישל, הוכרח לברוח יחד עם חתנו ובתו לווינא—ובהיותם אז בדרך, מת חתנו.

זיגפריד ליפינר

* כ"ה תשרי תרי"ז (24 אוקטובר 1856) ביארוסלויי, □ ט' טבת תרע"ב (30 דצמבר 1911) בווינא.

Dr. Siegfried Lipiner, Wien.

משורר מצוין בגרמנית, העוסק במרבית שיריו בעתיקות גבורי יון. משנת 1881 ואילך שמש במשמרת מפקח על הספריה אשר לבית־המחוקקים בווינא. ב־1883 תרגם לגרמנית את הספר „Pan Tadeusz" למיצקיביץ. וב־1886 חבר את הליברטו להאופירא „Merlin" של גולדמארק.

אליעזר מאיר בן יום־טוב ליפשיץ

* א' ניסן תר"מ (13 מרץ 1880) בסטרי — וכעת הוא יושב בירושלים.

Elieser Meier Lipschütz, Jerusalem.

סופר מעמיק חקר בספרות העברית ובהשתלשלות סגנון לשונה, שלבו בוער בשלהבת קדש לציון, לאמונת ישראל ולשפתו. לשלש אלה הקדיש את כל כחות חייו ואומץ כשרונו המצוין.

את עבודתו הספרותית התחיל בלוח „תרמון" ובעתון „העת" לגרשם באדר (לבוב תרס"ד, תרס"ג). אח"כ כתב מחקרים רבים, שנדפסו בהשלח, בהתקופה ובמאספי א"י, שכל אחד מהם קובע ברכה לעצמו. ואלה ספריו: „רבי שלמה יצחקי", תולדות רש"י (ווארשא תרע"ב); „המשנה" (יפו תרפ"ב); „החדר" (תרפ"ב); „ש"י עגנון" (ברלין תרפ"ג). ובגרמנית פרסם ספר „Vom lebendigen Hebräisch" (Berlin 1923).

בתרס"ט עזב את ארץ־מולדתו, להשתקע בא"י, ומאז הוא עוסק שם בפדגוגיא. תיכף בבואו שמה, נתמנה למורה בבהמ"ד למורים אשר לחברת העזרה בירושלים ואחרי כבוש א"י במלחמת העולם היה מורה בבית־המדרש למורים העברי בירושלים, ובתרפ"א נתמנה למנהל בבהמ"ד למורים מיסודו של המזרחי, שהוא יחידי בעולם בתכניתו, ותכליתו לאחד את התורה עם ידיעות חול ולחנך מורים מוכשרים, שיהיה לאל ידם, להורות תורה ותלמוד יחד עם הידיעות הכלליות.

יהודה ליב בן משה ישכר לנדא

* ח' אייר תרכ"ו (23 אפריל 1866) ב־אלאסצע — וכעת יכהן במשמרת רב־הכולל באפריקא הדרומית ויחד עם זה הוא מורה שפת עבר וספרותה באוניברסיטה אשר ביאהאניסבורג.

Chief Rabbi Dr. J. L. Landau, Professor of the University in Johannesburg.

מגדולי המשוררים העברים, שהצטיין בחבור חזיונות מחיי העבר וההוה. תלמידו של הנ"ך הכהן ושל אביו,

ששניהם היו משורים ידועים, ואת למודי התלמוד ונושאי כליו למד אצל זקנו ר' יונה לנדא, שהיה רב בעירה קטנה. וכאשר החל להתמשכל, למד את למודי הגימנזיון מעצמו, ויקבל „תעודת בגרות" מהגימנזיון שבברודי. אח"כ נכנס לאוניברסיטה בווינא ובשנת תרנ"ח נתדקטר. בה בעת נסמך גם להוראה ע"י הרב ר' אריה שווארץ. בתרס"א נתקבל לרב במאנטשסטר, בתרס"ב נשא אשה מבירמינגהאם ובשנת תרס"ג נתמנה לרב־הכולל ביאהאניסבורג.

בהיות ל' בן ט"ו החל לכתוב שירים ומאמרים תחת השם „היל"ל בן שכר", שנדפסו בנוגה הירח, בהתור לגינצלר ובהמזכיר הלבובי. בשנת תרמ"ג דרש נגד שאיפות ההתבוללות בחברת „מקרא קדש" אשר בלבוב (מיסודו של הרב דר' קובאק) ודרשתו נדפסה בשם „ההשכלה החדשה או האסימילאטיאן". אח"כ נבע לדרוש בעניני היהדות בערים שונות בגליציה. בשנת תרמ"ד פרסם את דרמתו הראשונה בשם „בר כוכבא". בשנת תרמ"ה הדפיס דרמה בשם „אחרית ירושלים". בתרמ"ז הדפיס דרמה בשם „הורדום", שתורגמה אח"כ ליהודית וגם הוצגה בלבוב ע"י גולדפאדן. בתרנ"ד כתב דרמה מחיי ההוה בשם „יש תקוה", שהוצגה על הבמה בברודי ושם גם הוצג המחזה „הורדום" בעברית. בתרנ"ו פרסם מחברת שירים בשם „נגינות". בתרנ"ח פרסם דרמה בשם „דם תחת דם" מימי המלך ינאי ושמעון בן שטח. באותה שנה נדפס תרגומו העברי מספרו של שווארץ על „הגזרה השוה". בתרס"ג פרסם ספור בשם „לבות נשברים". באותה שנה נתפרסם בגרמנית ספרו בשם Nachman Krochmal als Hegelianer, בתרע"ט הדפיס דרמה בשם „דין יצחק אברבנאל". בתרפ"ב פרסם דרמה חדשה בארבע מערכות בשם „לפנים או לאחור". בתרפ"ג פרסם באנגלית חלק אחד מדרשותיו באוניברסיטה בשם „Short lectures on modern hebrew literature" בה בשנה הוציא דרמה בשם „רבי ישראל בעל שם טוב", בתרפ"ח הדפיס ספר „ודויים" על המפלגות בישראל ועניני ספרות ובתרצ"ג פרסם הוצאה חדשה מכל שיריו בשם „נגינות ופואמות".

ומלבד ספריו אלה כתב יותר מחמשים ערכין ב„אוצר ישראל" לאייזנשטיין ומאמרים למאות המפוזרים בעתונים שונים בעברית, בגרמנית ובאנגלית.

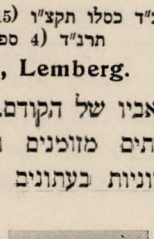
יש מהמבקרים, שערערו על ל', כי יתראה בדרמותיו כעין סניגור להורדוס וכמעריץ לבעש"ט, ע"כ יצטדק בהערתו, כי „תכלית החזיון אינה להיות מקור היסטורי ולחוות דעה מוחלטת בנוגע לתכונת רוחם של האנשים המוצגים לעיני הקהל, כי הנפשות משמשות רק כלי־מבטא להביע על ידן דעות המבצבצות מתוך התקופה ההיא".

משה ישבר בן יונה לנדא

* כ"ד כסלו תקצ"ו (15 דצמבר 1835), □ ג' אלול תרנ"ד (4 ספטמבר 1894) בלבוב.

Moses Landau, Lemberg.

אביו של הקודם. משורר ומלומד, שחרז לעתים מזומנים וכתב הערות למודיות ועיוניות בעתונים שונים. בהיותו בן ט"ז נדפס שירו הראשון „על מדת הגאוה" בקובץ „שומר ציון הנאמן", שי"ל באלטונא. אח"כ כתב שירים בכוכבי יצחק (חוב' י"ט, נ"ב, כ"ז, כ"ט, ל', ל"ד). כן

כתב בעניני ספרות בהנשר, בעברי אנכי, בהמגיד ובהיהודי הנצחי. בשנת תרמ"א היה במשך חצי השנה עורך החלק העברי מהעתון „המזכיר" אשר למתבוללים. ובאותה העת ממש וגם אחרי כן היה מעוזרי העתון „מחויקי הדת". כן הו"ל מחברת „נאמני ארץ" לר"מ לאסקי על מעשה תולדה ובור בהוצאה שלישית עם תקונים משלו (לבוב תר"כ).

אחיו, יוסף לנדא (* תקצ"ג, 1833, תרע"ב, 1912) כתב גם הוא שירים בכוכבי יצחק (חוב' י"ט וכ"ה).

יוסף לעווי

* ב' אדר תרנ"א (10 פברואר 1891) בקראקא — וכעת הוא יושב במינכן (בגרמניא).

Josef Löwy, München.

משורר בשפת יהודית, שלבו יכאב לגורלו של הפועל העברי, ואחרי אשר הרבה לשיר על שוד עניים ואנקת אביונים, שבה נפשו לעדוג למסורת אבות ולקדשי האומה. מלבד שיריו, שנתפרסמו בעתונים שונים, פרסם מחברת „יוגענד-זועלטען" (קראקא 1913) ומחברת „פרומע געזאנגען" (וויען 1920).

איזה משיריו תורגמו לגרמנית וגם עשו רושם בקהל.

אהרן בן נתן לעווין

* י"ד מרחשון תר"מ (31 אוקטובר 1880) בפרימיסלא — וכעת יכהן ברבנות בק"ק רישא והוא גם ציר הסיים הפולני, שלוח מטעם „אגודת ישראל".

Rabin Aron Lewin,
Poseł Sejmu polskiego, Rzeszów.

רב נאור וחרד על דת קדש, דרשן מצוין ונואם פלמטרי בפולנית וגרמנית.

קבל את חנוכו בבית אביו, שהיה אב"ד ברוהאטין ובדישא. אח"כ יצק מים על ידי אבי אמו הג"מ יצחק שמעלקיש, האב"ד בפרימיסלא ובלבוב.

בהיותו בן י"ט, הוציא מחברת בשם „דבר בעתו", הכוללת דרשתו בבהכ"נ „קובע עתים לתורה" בלבוב בצרוף מאמר אחד בהלכה. בתרס"ב קבל תעודת בגרות בגימנזיום אשר בלבוב ואז נסמך גם להוראה. בתרס"ד נתמנה לרב אב"ד בסאמבור. שם הוצרך לדרוש בשפת פולנית, ויהי גם פעיל בעסקי כלל העיר, כי נבחר לחבר בהנהגת העיר ולמועצות החנוך. דרשותיו מן הזמן ההוא נדפסו בספר „מטה אהרן" (קראקא תרס"ה) ובשנת 1910 נדפס קובץ נאומיו הפולניים, אשר נשא בתגיגות מדיניות.

בשנת תרע"ג הוציא את ספרו „ברכת אהרן", הכולל ש"י מחקרים בכל מקצועות התורה, בהלכה ואגדה. וכשפרצה אח"כ המלחמה העולמית הלך הרב ל' לווינא בראש גולי עירו והודות לפעלתו השתדלה אז הממשלה להקל את מצב הפליטים, עד כמה שאפשר. בהשתדלותו נבנה אז בית-תפלה נהדר בשביל הפליטים בעיר ברוק. וכששבו הפליטים לארצם, היה הרב ל' מן הראשונים, שהשתדלו ביסוד בתי-מחסה ליתומי המלחמה.

בשנת 1922 נבחר לציד הסיים ושם היה מן היותר פעילים בהתאגדות צירי הסיים היהודים. שבע פעמים נשא אז נאומים רבי הערך, שמהם יצטיין ביחוד נאומו נגד עונש המות. כן ענה על דברי השטנה של הכומר לוטוסלאבסקי, וכל נאומיו אלה נדפסו בחוברת מיוחדת בשם „Mowy Sejmowe".

בכנסיה הגדולה של „אגודת ישראל"

בשנת תרפ"ג היה הרב ל' אחד מראשי המדברים, וידרוש שם ע"א שאלת השחיטה, שהצוררים בארצות שונות רוצים לאסרה ובסגירת הכנסיה נבחר לנשיא ה־מועצה המרכזית של האגודה. למן העת ההיא הרי הוא מראשי המדברים בכל אספת רבנים אשר בפולין. וכשנבחר ועד חדש לאגודת הרבנים נבחר הרב ל' למשנה הנשיא.

בסוף שנת תרפ"ו נפטר אביו של הרב ל' ואנשי העיר רישא דרשו, כי ימלא את מקום אביו ואז נדרש לבקשתם.

בשנת תרפ"ח הוציא את החלק הראשון מספרו „הדרש והעיון" על התורה, שזכה מיד לפרסום רב. ובשנת 1930 נבחר מחדש בתור ציר לסיים מטעם „אגודת ישראל".

ישכר בער בן יצחק עוזר לעוועגשטיין

* כ"ט שבט תקפ"א (1 פברואר 1821) במזריץ ☐ י"ב אדר שני תרמ"ט (15 מרץ 1889) בלבוב.

Bernhard Löwenstein, Lemberg.

דרשן מצוין, ששמש ברבנות בהיכלי המתקדמים בליפטו־סנט־מיקלוש אשר בהונגריא, בבוטשוביץ אשר במורביא ומשנת תרכ"ג ואילך היה מטיף בלבוב.

בנעוריו שקד על למודי גפ"ת בהנובר אשר בגרמניא. אח"כ שמע לקח מפי הרב שי"ר בפראג ומשם הלך ללמוד פילוסופיא באוניברסיטה אשר בברלין.

רוב דרשותיו ומחקריו נדפסו בעתון "Israelit" שיצא בלבוב וגם הוציא ספר שירים בגרמנית בשם „Jüdische Klänge" (Brünn 1862).

נתן בן ישכר בער לעוועגשטיין

* י' אדר תרי"ט (14 פברואר 1859) בבוטשוביץ אשר במורביא, ☐ י"א אייר תרפ"ט (21 מאי 1929) בלבוב.

Dr. Natan Löwenstein de Opoka, Lwów.

בנו של הקודם.

פלמטרי מצוין, שמדברותיו „חצבו להבות אש" — ויחד עם זה היה מתבולל גמור ומוחלט, שהתרחק מכל עניני ישראל ולא השתתף בצרכיהם התומריים והרוחנים, ורק בעמדו על הבחירה לבית־המחוקקים, בא לבהכ"נ, ויתעטף בציצית ויקרא קול גדול „עברי אנכי!"... לפיכך בטחו בו הפילנים בכל עת, ויחשבוהו לאחד משלהם וקיסר אוסטריא הרימהו למעלת „אצילות". אך בימי הפרעות שלאחר המלחמה התחיל להתקרב לעניני ישראל, ויהי סניגורו של סטאניסלאב שטייגר, שנחשד בזריקת פצצה על מרכבתו של נשיא הרפובליקא הפילנית וכמעט שנדון למיתה, ומדברותיו של ל', אשר נשא אז בבית־המשפט פעלו הרבה לטובת הנאשם, שיצא לחפשי. כן היה פתאם בעת ההיא לנדבן לצרכי היהודים וכמעט שהשתתף בחבת־ציון.

גרשון בן זאב לעטערים

* ג' שבט תק"ל (14 יאנואר 1770), ☐ ז' טבת תר"ב (20 דצמבר 1841) בזאלקווא.

Gerson Letteris, Żółkiew.

מצאצאיו של ר' חיים דוד מאמשטרדם, המדפים הנודע, שהביא המלך סובייסקי לפולין. התעסק כל ימיו בהדפסת ספרים ועתותיו הפנויות הקדיש לתורה, ויהי גם פרנס ומנהיג לעדתו במשך שלשים שנה. חבר מאמר „פשר דבר" על חידת הראב"ע, הנדפסת בראש פירושו על התורה, ויכתוב „פירוש מספיק" על הסליחות, שהוציא בדפוסו בשנת תקע"ז ומזמור „למנצח לבני לוי" (נדפס במאסף „הצפירה" למה"ל בנו).

מאיר הלוי לעטערים

* כ"ג אלול תקס"ד (30 אויגוסט 1804) בזאלקווא ☐ כ"ח אייר תרל"א (19 מאי 1871) בווינא.*

Dr. Max Letteris, Wien.

בנו של הקודם ואחד מענקי ההשכלה, שהיה למופת בסגנון שיריו ומליצותיו לכל

*) שנת הלדתו של ל' אין אתנו יודע בדיוק. בספר תולדותיו, שנכתב בשנת תרי"ט ונדפס תחת השגחתו בראש ספרו "תופש כנור ועגב", נאמר,

„מושך בשבט סופר". בנגוד אל שירת ההשכלה הקודמת, שדרכה היה להתריע ולשיר על האביב ועל חיי האושר והמנוחה, היתה בשיר= רתו של ל' נימת עצב, כי רק מחזות תוגה ורגעים מחרי= דים מחיי גבורי העבר לקחו את לבבו.

„דור ענן וערפל, דור עקש ואין תבונה", יקרא ל' בזכרונותיו את הדור, אשר נולד ונתגדל בו. בירא הרוממות והכבוד ידבר באביו, אף כי היו „עיניו פקוחות, לבל ילמד בנו בהחבא בספרים כתובים בלשון עם אחר". וכששמע אביו, כי יתגנב בנו לבא לבית הרנ"ק, „להמתיק סוד עמו בדברי חכמה", חרה אפו מאד, וידבר אתו קשות.

בהיות ל' בן י"ב, החל רות השיר לפעמו, ויחבר שיר קטן בשם „שיר ערב לענות", וישלחהו אל הרנ"ק, כי ישים עינו עליו. בעת ההיא היה גם הרב שי"ר בזאלקווא, כי בא לבקר את ידידו הרנ"ק בביתו, ויחזו שניהם עתידות לנער. ומן העת ההיא לא חדל הרנ"ק מתמוך בידי ל' בכל ענין ובכל שעה. וכאשר רצה ל' להדפיס את שיריו הראשונים, היה הרנ"ק אחד מראשוני התומכים בימינו.

משנת תקפ"ו עד תק"צ בקר ל' באוני= ברסיטה בלבוב. שם השתלם בידיעת השפות המזרחיות והאירופיות ושם החלה מלחמת החיים לאכול את מיטב כחותיו, כי בהלחמו ללחם לא יכל להחזיק מעמד בכל עת. בהיותו בלבוב התהלך עם המש= כילים שבעיר, אבל אחרי עת קצרה משך את ידו מחברתם, וישתדל להראות את „כשרותו" לכל המערערים עליו, ויהי יוצא ונכנס בבית ה"ר יעקב אורנשטיין (בעל „ישועות יעקב"), וגם הצליח חפצו בידו, למצא חן בעיני הרב הזה, אשר רדף את המשכילים באף ובחמה, עד כי הואיל לתת לו תמיכת כסף להדפסת מחברת שיריו בשם „פלגי מים" (לבוב תקפ"ח).

בשנת תקצ"א עזב ל' את העיר לבוב וילך לווינא, ברצותו ללמוד איזו חכמה, המפרנסת את בעליה. וימצא שם (בשנת תקצ"ה) משרה בבית המדפיס שמיד בתור מגיה ומנהל המחלקה העברית שבדפוסו. בשנת תקצ"ח הלך לגור בפרסבורג, לנהל את המחלקה העברית שבבית=דפוסו החדש של שמיד הבן. בהשתדלותו הדפיסו שמיד האב ושמיד הבן כמה ספרים חשובים, שכמעט לכל אחד מהם כתב ל' איזה מבוא או הערות. בשנת תקצ"ט שב ל' מפרס= בורג לווינא אל משמרת פקודתו הראשו= נה בבית=דפוסו של שמיד האב, שנמכר אז ליעקב בוש. בשנת ת"ר קראוהו המד= פיסים בני האאוץ בפראג, להיות למפקח בבית=דפוסם העברי. בימי שבתו בפראג נעטר (בשנת תר"ד) בעטרת „דוקטור לפי= לוסופיא", ויהי חבר לחברת „דורשי לשון= נות הקדם" בפאריז. בשנת תר"ח שב לווינא ובהשתדלות המיניסטר להשכלה נתנה לו לזמן=מה כהונה בביבליותיקה הקיסרית.

אז הוציא את ספרו הגרמני „Sagen aus dem Oriente" והקיסר פרדיננד צוה להכנים את כל ספריו בעברית וגר=

כי נולד בכ"ה אלול תקס"ה. אולם בספר "ביבליא=גראפישעס לעקסיקאן" לווארצבאך (חלק ט"ז עמ' 17) נאמר, כי נולד ביום 30 לאוגוסט 1804 (הוא כ"ג אלול תקס"ד). גם בתולדותיו אשר בעתון "אריענט" משנת תר"ט נאמר, כי נולד בשנת תקס"ד. ובבוא מה"ל בעצמו לספר את זכרונותיו, הקדים את יום=הלדתו, לשנת תק"ס. ואחרי העיון בדבר, הכרעתי ע"פ המסופר אצל ווארצבאך. ומה שהקדים מה"ל בעצמו את יום הלדתו, יש לשער, כי עשה זאת רק יען אשר עני ואביון היה לעת זקנתו ויהי נצרך לעזרת אחרים, לכן חפץ להקדים את "חג השבעים" שלו לכ"ג אלול תר"ל, ארבע שנים לפני בוא המועד, ברצותו לתת מקום למכבדיו לקדם את פניו במתנות לחג=הלדתו.

מנית אל ספריתו הפרטית וגם כבדהו באות־זהב „pro litteris et artibus".

למן העת שהתפטר ל' ממשמרתו בספריה הקיסרית עד יום מותו התגורר בווינא. במשך הזמן ההוא (כ"ב שנה) נסע אמנם פעמים אחדות לברלין, לפאריז ולשאר הערים הגדולות בגרמניא וצרפת, „לחלק את ספריו ביעקב ולהפיצם בישראל", או לאסוף חתומים לעתוניו. אך בכל המקומות הללו נטה רק כאורח ללון ולא קבע את דירתו לזמן ארוך.

מצבו החמרי של ל' לא נתן לו לצמצם את כל כחות כשרונו במקצוע אחד של ספרות, ויהי נאלץ לשלוח את ידו בכל ענין ולכתוב על אשר נקרה לפניו. כשרונו הראשי מונח בשיריו, וביניהם יש אמנם כאלה, שלא אבד חנם לעולם. אבל למאמריו ולמחקריו אין כעת ערך ממשי, חוץ מביוגרפיות אחדות שכתב בשטף מליצות, ואנחנו נאלצים לפעמים להשתמש בהן, במקום שאין לנו מקורים אחרים לנושאי דבריהן.

במות לטרים כתב עליו סמולנסקין את הדברים האלה: „פעולות ידי המשורר הזה נודעו בקהל כל הקוראים עברית והוא היה מופת לרבים בשפתו הצחה וברוח השיר אשר במדה גדושה נתן לו. ואם כי לא רבים המה השירים ילדי רוחו, כי על הרוב העתיק אך שירי אחרים, אך המעטים האלה יעידו למדי, כי כביר כחו בשיר. ולו גם לא כתב מעודו רק את השיר יונה הומיה, גם אז כמשורר גדול חשבנוהו, ואף כי ברוב שיריו אשר שר. ומי יודע, אם לא הצליח הרבה יתר לעלות מעלה מעלה ולהיות כאחד המשוררים הראשים, לולא בחר לו את לחם הקלוקל, מלאכת המעתיקים" („השחר", תרל"א, עמ' 364).

אבל על צד האמת נראה ההפך מדברי סמולנסקין, כי היה מה"ל מצליח הרבה „לעלות מעלה מעלה ולהיות באחד ה־משוררים הראשים", לו היה בוחר רק את „מלאכת המעתיקים", כלומר: לו הרבה לתרגם לנו את שירי־המופת של הגר־מנים והצרפתים, כי לא־קטנה היתה אומ־נותו במקצוע זה, אף אם לא תרגם מלה במלה, כי אם תקן ויעבד את תרגומיו, ויוסף ויגרע בם כאדם העושה בתוך שלו, לכוונם לרוח שפת עבר עד כמה שאפשר, „להסיר מעליהם את בגדיהם הצואים ולהל־בישם מחלצות", כמליצת הימים ההם.

כל מחברת וכל כפר, שיצא מתחת עטו של מה"ל, אף אלה אשר יצאו רק בהש־תדלותו והוא כתב להם את מבואיו והערותיו, נתקבלו בהתפעלות של שמחה מצד הקוראים והמבקרים גם יחד. ופתאם, בעמוד ל' על מרום פסגת עבודתו הספרותית, בהוציאו את ספרו „בן אבויה" (תרגום חפשי מ„פויסט"), שהתגאה בו הרבה יותר משהתגאה גתה בכבודו ובעצמו ב„פויסט" שלו, קם פרץ סמולנסקין, שהיה עוד בעת ההיא עלם צעיר לימים, ויכתוב עליו בקרת עזה וקשה. ובקרתו זו של סמולנסקין הרעישה את העולם הספרותי־העברי, ותמרר את חיי המשורר, שהיה בעת ההיא בן ס"ג. והמעט שהראה המבקר הצעיר את מומיו של התרגום, כי עוד הרהיב עז בנפשו, לכתוב על מליצתו של מה"ל, המהוללה אז בפי כל קורא עברי, שתוכל „לקרוע לב כבמדקרות חרב". אז קמו מכבדי ל' ויתעוררו להפיס דעתו, ובהשתדלותו של אלכסנדר לאנגבאנק הד־פיסו ידידי ל' את כל השבחים שנכתבו על „בן אבויה" במחברת בשם „משפט אמת" (וינא תר"ל).

צאת מחברתו של לאנגבאנק הראתה, כי פעלה אז בקרתו של סמולנסקין על „דעת הקהל", ומאז היה חנו של ל' פוחת והולך בעיני הקוראים מפני עניותו הגדולה, שבעצמו הרבה לעשות לה פרסום. עניותו

זו אלצתהו לפשוט יד לכל איש, שיש תקוה לקבל מתנה מידו, ובעשיה מכר את שמו לחברת „מפיקי כתבי הקודש".

אעפ"כ כבדוהו כל יודעיו בתור משורר וסופר. ומלבד הכבוד, אשר הלקו לו מלכים ונסיכים, כבדוהו גם חכמי האקדמיה הקיסרית (בשנת תר"ט), כי יקרא באוניהם איזה מאמרי חכמה, וידרוש לפניהם שלש דרשות: א) לתולדות שירי שפת עבר במאה הי"ג והי"ד; ב) לקורות מארוקו; ג) לתולדות הדרמה העברית.

שמונה וארבעים שנה עבד מה"ל בספרות ישראל, ואלה חבורין אשר כתב, הספרים אשר הוציא והעתונים אשר ערך:

א) „דברי שיר". על עניני נשגבים ונעימים. יצא בארבע מהדורות: זאלקווא תקפ"ג, שם תקפ"ה, מינסק תקצ"ב, ווינא תרי"ט. הספר הזה יכיל „מהגיון לבב המחבר או מאשר לקח מיד משוררי העמים", כלומר: שירים מקוריים ותרגומים מלשונות אחרות. על שער הספר נדפס שם אבי המשורר בתור מו"ל ומדפיס, וכפי הנראה, השלים לו האב עם השכלת בנו וגם התכבד בה, בהשתתף חכמים כרנ"ק וישי"ר בהוצאת ההדפסה.

ב) „אילת השחר". שירים שונים. זאלקווא תקפ"ח. בו באו תרגומים משירי ווירגיל, שילר, בירון וגם פרקים אחדים מה„איליאס" להומירוס.

ג) „הצפירה". מאסף חדש לבני ישראל. לייפציג 1824. (כן כתוב על השער, אבל באמת נדפס בזאלקווא).

ד) „מכתבים". דברי אגרות בעניני חכמה מוסר וידידות שלום ואהבה. לבוב תקפ"ז. — בספר הזה באו מכתבים מאת שי"ר, רנ"ק, ערטר, אברהם גולדברג, י"ל מיזס ומה"ל. קצתם נדפסו גם ב„כרם חמד" א' וב'. (נדפס בהעלמת שם מחברו, כי בעת ההיא השתדל מה"ל, להתקרב אל הרב בלבוב ואל כל קהל אדוקיו).

ה) „פלגי מים". שירים שונים. לבוב תקפ"ח.

ו) „גזע ישי". מעשה יואש ועתליה ע"פ הטרגדיא „Athalie" מאת המשורר הצרפתי ראסין עם הקדמות מאת שלום הכהן ושי"ר. ווינא תקצ"ה.

ז) „חקרי לב". ע"א הלמוד בכתבי הקדש. פרסבורג תקצ"ז.

ח) „אוצר השרשים" לבן־זאב. נדפס על ידו עם הוספות רבות שלש פעמים. ווינא תקצ"ח עד תרכ"ב. מספר ההוספות בהוצאתו השלישית של הספר הזה יעלה ליותר מעשרים אלף.

ט) „שפת יתר" להראב"ע, להציל את הרס"ג מהשגות ר' אדונים בן לברט. פרס־בורג תקצ"ח. — את הספר הזה הדפים מה"ל מכ"י והוסיף עליו הקדמה ארוכה.

י) „מגדל עז" או „תמת ישרים" לרמח"ל. שיר ידידות בדרך שיחה. לייפציג תקצ"ח. — גם את הספר הזה הוציא מה"ל מכ"י, אשר קבל מיד שד"ל, ויכתוב בראשו את תולדות המחבר, ויוסף עליו הערות משלו ומשל שד"ל. כן נמצאה שם הקדמה בלשון רומית מאת דפרופיסור פראנץ דיליטש.

יא) „קול נהי". קינה על מות ה"ר נחום טריביטש, אבד"ק ניקולשפורג (נפטר ב' מנחם אב תר"ב). עברית וגרמנית. פראג תר"ג.

יב) „שלום אסתר". שיר על מעשה מרדכי ואסתר ע"פ הטרגדיא לראסין. פראג תר"ג.

יג) „רוח נדיבה". תולדות ימי הגביר שלמה זלמן היינע (דודו של היינריך היינע) ומעשה הצדקות והנדבות שהדרים בחייו ובמותו. עברית וגרמנית. כן נוספה במחברת הזאת צוואתו של הגביר פינטו מאמשטרדם. פראג תר"ה.

יד) „מחזור מכל השנה". מתורגם גרמנית עם באור חדש בשפת עבר. יצא

בשלש הוצאות שונות. פראג תר"ה—תר"ט.

טו) „מכתבי עברית" לר"ש ניימאן עם „כתב ישר" לר"ש הכהן ומכתבים שונים מאת שי"ר ומה"ל עם הוראת דרכי הכתיבה ונוסחאות לשטרות. ווינא תר"ז ונדפס מאז בהוצאות אין־מספר.

טז) „עמק הבכא". ספור כל תלאות בני ישראל מן חורבן הבית השני עד שנת ה' של"ה לה"ד יוסף ב"ר יהושע הכהן ספרדי מאוויניון, עם הערותיו של שד"ל והקדמה מאת מה"ל. ווינא תרי"ב. — נדפס מכ"י בסיוע כסף להוצאות הדפוס מצד האקדמיה הקיסרית.

יז) „עפרות זהב". תרגומים משירי שילר ובירון. ווינא תרי"ב.

יח) „תנ"ך". הוגה בעיון נמרץ ע"פ המסורה (בעזרת דפוסים יקרי המציאות וכתבי־יד שבאוצר־הספרים הקיסרי). ווינא 1852. הוצאת חברת „מפיקי כתבי־הקדש" בלונדון.

יט) „נגינות ישראל אחר החרבן". תרגום שירי לודוויג אויגוסט פראנקל, הידועים בשם „Nach der Zerstörung". ווינא תרט"ו.

כ) „תופש כנור ועוגב". בו יבואו כל השירים והזמירות הבאים בספר „דברי שיר ו„אילת השחר" ועוד נוספות רבות ונכבדות. ווינא תר"כ.

כא) „נשיא בישראל". תרגום השיר „Der Primator" ללודוויג אויגוסט פראנקל. ווינא תרכ"ב.

כב) „בן אבויה". שיר חזיון בעקבות „Faust" לגתה. ווינא תרכ"ה.

כג) „המאסף לשנת תקמ"ד". הוצאה חדשה עם הוספות רבות. ווינא תרכ"ה.

כד) „ברכות הורים". תרגום הספר „Ahnenbilder" ללודוויג אויגוסט פראנקל. ווינא תרכ"ו. — יכיל ששה עשר שירים ובתוכם גם השיר „נשיא בישראל" הנ"ל.

כה) „מכתבי בני קדם". תכנו של הספר הזה כתכן „מכתבי עברית" עם הוספת מכתבים ומליצות מאת שמשון בלאך, יש"ר, שי"ר, שד"ל והלל דילאטורי. ווינא תרכ"ו.

כו) „זכרון בספר". זכרונותיו של מה"ל. ווינא תרכ"ח.

ואלה ספריו ועתוניו בגרמנית:

1) „Gedichte". Leipzig, 1829.
(תרגומים מעברית)

2) „Andachtsbuch" für Frauen und Mädchen. Prag 1845—1851
הספר הזה תורגם להולנדית ונדפס באמשטרדם בשנת 1853.

3) "Sagen aus dem Oriente". Nach den Original-Quellen metrisch bearbeitet. Wien, 1874; Manheim, 1852.

4) „Spinoza's Lehre und Leben" Wien 1847.
המחקר הביוגרפי הזה העיר תשובות רבות מצד מתנגדיו של ספינוזא, ושד"ל בראשם.

5) Drei "Vorträge", gehalten in den Sitzungen der historisch-philosophischen Klasse der kaiserlichen Academie der Wissenschaften: Zur Geschichte der epischen Poesie der Hebräer im XIII. und XIV. Jahrhundert; Zur Geschichte Marokko's; Zur Geschichte der hebräischen dramatischen Poesie. Wien, 1849-51.

6) „Wiener Blätter". Politische und literarische Zeitung. 2 Jahrgänge. Wien, 1851—1852.
(עם הוספה עברית בשם „צפירת תפארה")

7) „Östliche Rosen". Sagen und Dichtungen. Prag, 1852.
(כל שירי המחברת הזאת לוקחו מהספר „זאגען אוים דעם אריענטע").

8) „Wiener Vierteljahresschrift". Mit Beiträgen von Geiger, Jost, Jellinek, Luzatto, Reggio. Wien, 1853.
(עם הוספה עברית בשם „אבני נזר")

9) „Wiener Monatsblätter für Kunst und Literatur". Wien, 1853.

10) Beiträge zur Geschichte, Literatur und Kunst-Kritik. Wien, 1853.

11) לשון הזהב Hebräische Sprachlehre für den Elementar-Unterricht, mit Beispielen und Übungsstücken. Wien, 1854.

12) „Wiener Mitteilungen", Zeitschrift für Wissenschaft und Kunstgeschichte, orientalische Studien und Kultur-Zustände. 16 Jahrgänge. Wien, 1854—1870.

מנחם מענדיל לעפין (סטנובר)

* י"ח ניסן תק"א (29 מרץ 1741) בסאטאנוב, □ כ' אייר תקע"ט (26 מאי 1819) בטארנופול.

Mendel Lefin, Satanow-Tarnopol.

אחד מן הראשונים, שבא מעבר לגבול רוסיא, לרכוש לו את תורת ההשכלה בברלין, ויהי שם יוצא ונכנס בביתו של מנדלסון, אח"כ בא לגליציה, לברודי ולטארנופול, שבלה בהן את מבחר ימיו, וישפיע משם על חפצת ההשכלה בקרב המוני היהודים ע"י תרגום ספרים מועילים מלשונות שונות לעברית פשוטה בלשון המשנה.

הוא היה בעל ידיעות קבועות ועמוקות וכל פעלותיו הספרותיות נוסדו על שנאתו לחסידות, לזוהר ולקבלה ועל אמונתו, שאם תאסור הממשלה את הקמיעות והסגולות של צדיקי החסידים ואם תיסד בתי־ספר עממיים לבני ישראל, שבהם תהיה שפת המדינה לשון ההוראה, תטע בלבות התל־מידים אהבה למולדת הפולנית וייטב בזה גם ליהודים וגם לפולין, כי יהיו היהודים ע"י כך לאנשים משכילים והפולנים ירכשו להם אוהדים נאמנים.

וכשם שהיה מן הראשונים להשכלה, היה גם ראשון בסגנונו בשפת יהודית, שיצר בה תקופה חדשה ע"פ הסגנון הנהוג בשיחות העם בלי תערובות מלים זרות — ובהכירו את הלשון העממית כאמצעי יחידי להשכלת ההמונים.

את לחמו מצא מהוראה לבני הנעורים, שהקדיש לה את כל כשרונות נפשו ושמעו הטוב בתור מורה מומחה הגיע לאזני הנסיך טשארטאריסקי, ושמסר לו את חנוך בניו. ובשבתו בבית הנסיך חבר בצרפתית מחקר על הפילוסופיא של קאנט וגם ערך „ספר זכרון" על מצב היהודים בפולין והטבת גורלם.

כתב בבכורי העתים (תקפ"ח) מכתב מלא יראת ה' כאחד מבעלי המוסר.

ואלה ספריו, שנתפרסמו בעודו בחיים: „מודע לבינה", אגרות חכמה והוראת דרך לרפאות חלאים המתהלכים בעם (ברלין תקמ"ט); „רפואות העם", תרגומים מצר־פתית (זאלקווא תקנ"ד); „חשבון הנפש" על מדות הנפש לבחינת האדם (לבוב תקם"ט); „מסעות הים" על ים הקרח הצפוני ועל ים הדרומי (זאלקווא תקע"ח).

בשנת תקע"ו פרסם תרגום יהודי לספר משלי בתור התחלה לתרגום שלם מכל כה"ק, ותרגומו זה עורר עליו חמת המש־כילים, שונאי הלשון היהודית, והמליץ טוביה פדר יצא נגדו בחימה שפוכה במחברת בשם „קול מחצצים".

ואחרי מותו נדפס החלק הראשון מתר־גומו בלשון המשנה לספר „מורה נבוכים" להרמב"ם עם הקדמה מאת מרדכי סוחסטובר (זאלקווא תקפ"ט), ובהוספה ל„המליץ" נדפס ספרו „אלון מורה", שהוא הקדמה לספר „מורה נבוכים" הנ"ל. כן נדפס תרגומו היהודי לספר „קהלת" (אדעסא תרל"ג) — ומלבד אלה נשארו ממנו חבורים רבים בכתובים, המונחים בספריתו של יוסף פערל בטארנופול.

השמטות ותקונים

יצחק אויערבאך

* לערך תרכ"ב (1862) בזבורוב, ☐ תר"צ (1930) בנויורק.

Isaac Auerbach, New York.

מהלך אט מטבעו, שלא דחק א"ע מעודו ל„בותל המזרח" שבספרות. בהיותו בלבוב, ובר שלש דרמות היסטוריות, שהועלו שם על הבמה היהודית בהצלחה מרובה: א) „בת ירושלים", קומפיליציא ע"פ „אהבת ציון" ו„אשמת שומרון" למאפו; ב) „רבי יהודה הלוי" וג) „בוסתנאי". והקומפוזיטור הנודע חנא וואלפסטהאל חבר את המנגינות לשירי שלשת הדרמות הללו. אח"כ שהה א' איזה זמן בפאריז ובארגנטינא ולא עסק שם בעניני ספרות כלל, עד שבא לנויורק, ופה המשיך את עבודתו בשביל הבמה היהודית, ויחבר יותר מעשרים חזיונות, שתכנם לקוח מחיי הבית והרחוב במדינה הזאת ובנין מערכותיהם ערוך ברובו מאשר לקח מחזיונות בלשון גרמנית.

רחל אויערבאך

* ח' טבת תרס"ב (18 דצמבר 1901) בכפר לאנוביץ אשר בגליל בורשטשוב — וכעת היא יושבת בלבוב.

Rachela Auerbach, Lwów.

התחילה בשנת 1925 לפרסם מאמרים בפולנית בעתון „Chwila" ומשנת 1927 והלאה היא כותבת מאמרים שונים, מחקרי ספרות וציורים ביהודית, שהדפיסה בעתון „דער מארגען" ובמאסף „צושטייער".

יוסף בן חיים ישראל אומנסקי (עמ' 19): יש להוסיף, כי בשנת תרצ"א הוציא ספר „תולדות רב" יחד עם כל מאמרי רב. כן יש לתקן את שם ספרו „לוי בן סיסי".

חיים אונגר

* י"ח מרחשון תקפ"ח (8 נובמבר 1827) ביאראסלוי ☐ (?) בווינא.

Johann Unger, Jarosław-Wien.

אומן בבאורי מקראות, שהדפיס בכוכבי יצחק. ויש משערים, כי הלך את"כ לווינא ושם חבר חבורים הרבה בגרמנית על תכונת השמים והכוכבים.

טוביה אונגר

Tobias Unger, Jarosław.

אחיו של הקודם, אשר חי כל ימיו ביאראסלוי. הוא היה ממליץ מליצות בחרוזים ושיריו היו ע"פ רוב תרגומים וחקוים.

אברהם אבוש אייזנר (עמ' 21): בנו ישראל, שהיה דר עם אביו בטשרנוביץ, התחיל לכתוב בהמגיד משנת תרל"ש הערות למודיות ועיוניות.

מנחם מענדל איילבוים

* (?) בלעזאיסק וכשלשים שנה ישב בצפת באה"ק, ☐ כ"ד ניסן תר"מ (5 אפריל 1880) בווינא.

Mendel Eilbaum, Leżajsk-Saffed.

מראשוני הלוחמים להביא לבב חכמה בקרב החשבים והנבערים מדעת בא"י ואדיר כל חפצו היה לסדר את ה„חלוקה" על יסודות חדשים. לתכלית זו הקדיש את כל כשרונותיו וכל אשר יצא מעטו היה מכוון לכך. ואשר קרהו בגלל זה, אפשר לראות מדברי פרץ סמולנסקין (בהשחר שנה י' עמ' 71), שכתב עליו לאמר: „התורני המופלא וכו', אשר בא זה כשלשים שנה לגור בצפת, וירא און ולא יוכל השקט, ויקם כעד במרצחים ובעושי כל מזמה, אשר לא נשמעה כמוה בכל הארץ, ויאמר להיות זרוע לבני העשוקים. אך המרצחים פגעו

בו, ווירידוהו עד דכא. את כל כספו וקנינו בזזו לעין השמש ובמאכלות חדות קרעו את בשרו, ויד השופטים היתה במעל, גם הקונזול העסטרייכי לא נקה... ובגבור עליו יד רודפיו, עזב את הארץ ויבא לווינא, להגיש עצומותיו לפני הממלכה" וכו'.

אך בטרם יכלה ממשלת אוסטריא לדרוש פצוי למענו מכל אשר פגעו בו לרעה, שבק חיים לכל חי.

חבר: „אגרת פתוחה" בדבר כסף החלוקה (ווינא תר"מ), „ארץ הצבי", מכתבים ע"א המסע לא"י, הישובים והחלוקה, בצרוף הקדמה מאת סמולנסקין (ווינא תרמ"ג), מלבד מאמריו שנתפרסמו בעתונים.

שמואל יעקב אימבר (עמ' 24) נתדקטר בחדש יוני 1932 באוניברסיטה אשר בקראקא בגלל חבורו ע"א „אוסקר ווילד בתור ליריקן", שכתב בשפת פולנית.

דוב הלוי אירגאנג

Bernard Irrgang, Przemyśl.

בְּתָב מעיר מושבו לרוב העתונים העברים ומתרגם הספור „השד מקוצי" מאת לעהמאן (פרעמיסלא תר"ס).

זעליג אלערהאנד (עמ' 25): אחיו יצחק אייזיק כתב מאמרים וקורספונדנציות בהעברי לשנת תרל"ה.

אבא אפפלבוים (עמ' 26) יש לתקן: ט"ו תמוז תרכ"א (23 יוני 1861), □ ה' סיון תרצ"ב (30 מאי 1933).

יצחק משה בן מנחם שמואל באדר

* כ"ב אדר תר"א (15 מרץ 1841), □ י"ב אדר שני תרס"ה (19 מרץ 1905) בקראקא.

Izaak Mojżesz Bader, Kraków.

אבי מחבר הספר הזה, אשר חנך את ביתו בדרך האמונה וההשכלה.

כתב מאמרים רבים בהמגיד אשר בליק וב„התור" אשר בקראקא. ובצאת „המגיד החדש" בקראקא, התחיל להדפיס שם את ספורו „הארו והתורן", שלא נגמר. וביהודית הדפיס את הספורים: „היינריך אדער גע'שמדט און געהאנגען" (1893); „טאנע און פיכטע אין ביתר" (1896); „צביה פון אדעמא" (1904).

מאיר באלאבאן (עמ' 30): יש להוסיף, כי ספרו „Historya i literatura żydowska" יצא בשנת תרצ"א בתרגום עברי מנוקד. כן יצא לאור ביהודית ספרו „יידן אין פוילן" (ווילנא 1930), הכולל מחקרים היסטוריים בנוגע לקורות היהודים בפולין, שנדפסו מקודם בספרו „Skizzen und Studien" אשר בשפת גרמנית ובספרו „Z historyi żydów w Polsce" בשפת פולנית.

שלמה זלמן בָּאנהארד

Salomon Bonhard, Lemberg.

אחד מעוזרי יוסף כהן צדק בלבוב והולך בעקבותיו. כתב: „חוט המשולש" (לבוב תרי"ט); „תולדות יוסף הכהן" (נדפס בס' „דברי הימים למלכי צרפת", לבוב תרי"ט) ומליצות מיוסדות על התנ"ך ודברי חז"ל, שנדפסו ב„המבשר" ובמאסף „אוצר חכמה".

יצחק צבי בארטה

Heinrich Bard, Wien.

אחד מראשוני המתרגמים מאנגלית לעברית — ותרגומו מהמאמר „היהודים בספרד" מאת מוקאטו נדפס ב„אוצר הספרות" (שנה שניה) ובהוצאה מיוחדת (קראקא תרמ"ח).

מרדכי זאב בן יעקב בובר (עמ' 32): הוכרח לעזוב את גרמניא מפני השנאה ההיטלרית, וכפי הנשמע התישב בשוויץ.

אשר בן יצחק מנחם הלוי בירנבוים (עמ' 37). על מחקריו, שהופיעו בדפוס, יש להוסיף:
„Über den Ursprung der Tradition im Synagogengesange" (1899); „Über die Verdienste der Geonim um die jüdische Lithurgie" (1900).

ראובן בִּירר (עמ' 39): □ כ"ה כסלו תרצ"ב (5 דצמבר 1931) בלבוב.

אהרן בלומענפעלד (ראָנעטי ראמאן)

* תר"ז (1847) באזיראן, □ י"ז שבט תרס"ח (20 יאנואר 1908) בבוקארעסט.

Aron Blumenfeld (Ronetti Roman), Jezierzany-Bucarest.

אחד מרַבּי הפייטנים בספרות הרומנית, שברח בימי עלומיו מגליציה, להפטר מעבודת הצבא באוסטריא, ובעסקו אח"כ במלמדות בעיר רומאן, ראו עשירי העיר, כי הוא לומד את השפה הרומנית במהירות נפלאה, ע"כ שלחוהו להשתלם בלמודים באוניברסיטה אשר בלייפציג. וכדי להסיר מעליו חרפת מולדתו, המציאו לו תעודה־לידה רומנית על שם „ראָנעטי ראָמאן".

בשנת 1878 התחיל לפרסם שירים ברומנית. בה בעת נתמנה לפקיד במיניסטריום להשכלת העם, וכמובן שהשתמד מקודם לכן. אח"כ כתב דרמה מחיי היהודים בשם „מנשה", המתורגם לשפות רבות ותכנו הוא תעמולה לנשואי תערובות ובמקצת גם לשמד.

זושא בעק (עמ' 47): יש להוסיף, כי בשנת תרצ"א נדפס ספרו „מבעד למשקפי אני", הכולל רשימות והסתכליות, והוא ספר מענין מאד, בהיות מחברו בעל סגנון יפה ורב־גוונים, אלא שהוא מסתכל בסביבתו במשקפים, שזכוכיותיהם כהות ומעושנות, ולמרות חפצו הוא מפיץ רגש של יאוש איום, ואפילו כשהוא רוצה לחייך, הוא מחייך מתוך דמעות.

שמעון בערמאן

* (?) בסביבת קראקא, □ כ"ח טבת תרמ"ד (26 יאנואר 1884) בטבריה אשר בא"י.*)

Simon Berman, Kraków-America-Palestine.

בהיות חיי הכפר ראש מאויי נפשו מימי נעוריו ובראותו את סבלות בני עמו בארץ־מולדתו, חשב, כי גאולת ישראל תלויה בהתקרבות העם לעבודת האדמה, ומרעיונו זה התפתח אצלו את"כ הרעיון של ישוב ארץ־ישראל.

לאחר שנשא אשה בקראקא ולא מצא שם את פרנסתו, הלך לאמיריקא. שם החל לעסוק במסחר, וכשלא הצליח, כהן במשמרת חזן ומורה הוראה בערים שונות. בהיותו בסינסינאטי מתה אשתו ובתו. אז עזב את אמיריקא, וישב עם בתו השניה לקראקא.

בראשית שנת תרל"א הלך לא"י, בחפצו ליסד שם קולוניא לעבודת האדמה, וישהה שם תשעה חדשים. בימים ההם החליף מכתבים ע"א ישוב א"י עם הר"צ קאלישר ור"א גוטמאכר מגריידיץ. וכשלא עלתה בידו, להפיק זממו בא"י, חזר שוב לאירופא, באמרו לעשות שם תעמולה לרעיונו. ויהי יושב אז בבית בתו בקראקא ובינתים עסק גם במלמדות.

אח"כ הדפיס את ספרו „מסעות שמעון" ביהודית (קראקא תרל"ט), שבו יספר את

*) ימים רבים חפשתי למצא את דבר מותו של ש"ב, כי כפי ששמעתי מפי יודעיו, מת בבית בתו אשר בקראקא. אבל במצאי את מכתבו מירושלים, שנדפם בהמגיד מיום ד' תמוז תרמ"ב, ואת מאמרו בהחבצלת מיום כ"א אדר שני תרמ"ג, נוכחתי לדעת, כי אחרי הדפסת ספרו „מסעות שמעון" בקראקא, שב ש"ב לא"י. ותודתי נתונה בזה למר י. טריוואקס מתל־אביב, שנסע במכונן לטבריה, להודע שם ע"א מותו של ש"ב. ואלה דבריו, שהוא כותב אלי בנדון זה: „שוחחתי עם זקנים אחדים בטבריה, ואחד מהם זכר את ר' שמעון במו בחלום, כי אע"פ שלא היה אמיד, היה יושב בבהכ"נ במזרח, לבוש הצי־אירופית — ולא נתקררה דעתי, עד שחפשתי בפנקסים הישנים בטבריה ומצאתי שם את יום פטירתו של ש"ב.

כל קורותיו, ובראשות תרמ"ב שב לאה"ק, ויהי שם עד יום מותו.

מלבד ספרו הנז' כתב מאמרים רבים בהמגיד, בעתוני אמיריקא ובעתוני א"י.

יצחק אריה ברגר

* כ"ט שבט תרס"ז (13 פברואר 1907) באוהנוב.

משורר עברי, הכותב לפעמים גם ביהודית. שירו הראשון „רזי עולם" נדפס בשנת תרפ"ד וקובץ שיריו בשם „תבל גוועת" נמצא כעת בדפוס.

אברהם ברענגער

* תקצ"א (1831) בנאדווארנא, □ תרל"א (1871) בבית־האסורים אשר בשטיין, באוסטריא התחתונה.

Abraham Brenner, Nadwórna.

ממליץ מליצות בכוכבי יצחק (חוב' כ"ה וחוב' כ"ח), שלפי דברי יודעיו „נאחז בסבך מרעים", להשבית חוק ולעשות מעשים אשר לא יעשו, ובשביל כך נקנם עליו מאסר קשה, ויהושע ווידמאן, שהיה אחיו־חורגו, כתב „זעקת שבר" על אסונו (כוכבי יצחק חוב' ל"ו). ובעת אשר חשבו יודעיו, כי כבר נרצה עוונו ועוד מעט יצא לחפשי, ויאמרו לדאג לעתידותיו (ראה „עברי אנכי", שנה ז', עמ' רפ"ו), הכזיב את תקותם, כי מת ולא הגיע לחופש.

מיכל ברקוביץ (עמ' 56) יש לתקן, כי הרצל ז"ל רק התחיל ללמוד מפי ב' לדעת עברית, אלא שעבודתו הרבה, שהלכה וגדלה מיום ליום, הפריעה בעדו ולא יכל להקדיש עוד אפילו שעה קלה ללמוד זה. ואת האנס לא למד ב' כלל.

ובהערכת הקובצים של „Moumenta Judaica" שמש ב' בתור מפקח על הנוסחאות ומנקד את הטכסט העברי.

כן יש להוסיף, כי כתב הרבה ב„מוסף" לדבר, בהיינט ובעתון „Nowy Dziennik".

אברהם גאלדבערג

* (?), □ סביב לשנת תר"ץ (1850) בראוא.

Abraham Goldberg, Rawa Ruska.

עשיר, שהספיק לתמוך את כל משכילי זמנו, שהיו נזקקים לעזרה. כתב שירים, שברובם דנו בשאלות הזמן, וביחוד שפך את חמתו על הרבי מבלז (במחברתו „משא צפון, מעשה רוקח") ועל יריבי הרב אברהם כהן (במחברתו „אבן למצבה"). בשנת תקע"ח הדפיס על הוצאותיו מהדורה חדשה משירי שלום הכהן, ומלבד זה השתתף גם בהוצאות ספרותיות אחרות.

ועל מצבת קבורתו תרותים הטורים האלה (מעשה ידי הדר' אברהם נאטקיש):

גָּדוֹל שִׁבְרִי — הַחָכְמָה מַר צוֹרֵחַת,
מַנְעִים זְמִירוֹת אֵ־ךְ יְשַׁבְּחוּן הִימָיָה,
בְּהָמְתַּי בְּנוּרוֹ בָּל נָפֶשׁ שׂוֹמֵחַת,
מַר תְּיַלֵּיל הַשָּׁפָה הָעִבְרִיָה.

וְהָאֱמֶת נוֹאֶמֶת: עַל לְשׁוֹנוֹ מְגָּתִי,
גִּבּוֹר בְּעֵטוֹ, עָלָיו נֶאֱוָתִי;
עָזַב מְקוֹר מָשָׁחָת, עֶמֶק הַמַּעַל,
פֹּה מָלוֹנוֹ שָׁם מְעוֹנוֹ— וַיַּעַל.

שלמה בן יהודה ליב גאנדז (עמ' 62): יש לתקן, כי המקצוע הראשי של עבודתו הספרותית היא הפילולוגיא השמית ויחד עם זה הוא מתעסק בתולדות המאתימאטיקה. וב־1932 הוציא מב"י את הספר „משנת המדות", שנתחבר במאה העשירית לאלף הרביעי, עם העתקתו הערבית, שנעשתה ע"י Muhammad Ibn Mussa al-Khowarizmi — בתרגום אנגלי והערות מאירות.

יהושע בן זכריה גייער

* תרכ"ד (1864) בלבוב.

Osias Geyer, Lemberg-Budapest.

בהוסד העתון „המזכיר" בלבוב (שהיה חציו עברית וחציו פולנית), היה י"ב אחד מראשי המשתתפים בו בפרי־עטו ויפרסם

שם שורת מאמרים ע"א הלשון היהודית בשם „שפת בכל" ובחתימת Sęp ze „Lwowa" אח"כ יצא לבודאפעסט ויתעסק שם במכירת ספרים. במשך עת ידועה השתתף עם משה דארנבוש בהוצאת העתון „יידישעס פאלקס־בלאַט" ביהודית־אשכנזית, ויפרסם שם תרגומי איזה ספורים מעברית ומחקר חשוב בשם „הומאניטעט נאך תלמוד אונד מדרש". אח"כ תרגם לגרמנית את הספר „מסלת ישרים" לרמח"ל בחתימת שם „זכריהזאָהן" וגם הוציא קובצי תפלות בתרגום גרמני.

מאיר בן זכריה גייער

* כ"ט ניסן תרל"ח (4 מאי 1875) בלבוב.

Dr. Max Geyer, Lwów.

אחיו של הקודם.

נתדקטר בפילוסופיא ומחקרו היה ע"א הלל מזוירונא. את עבודתו הספרותית התחיל בעתוני הדר' בירנבוים ובטאגבלאט הלבובי, שעמד אח"כ בראש עריכתו בשנת תרע"ה, לאחר שנשתהרה גליציה מן הכבוש הרוסי. וכשפסקה המלחמה, הרבה לעסוק בתעמולה עברית וציונית ולתכלית זו בקר כמעט את כל ערי גליציה. בשנות תרפ"ה—תרפ"ח היה חבר במועצות הקהלה בלבוב, וינהל שם את מחלקת המוסדות התרבותיים, שהרבה לפעול למענם על צד היותר טוב.

צבי הירש בן אברהם גינצלר

* י"ב אדר תר"מ (24 פברואר 1880) במארמארוש סיגט, נתגדל בקראקא — וכעת הוא יושב בבופלו אשר במדינת נויורק.

Harry Gintzler, Buffallo, N. Y.

פוליטוגיסטן, שבחבתו הגדולה לשפת עבר השתתף עד היום בפרי־עטו המצוין בכל העתונים והמאספים העברים שהופיעו באמיריקא — בלי כל תשלום גמול, ולא עוד אלא שהשתדל בכל עת לעזור בממונו ליסוד במה ספרותית בשפתנו, שתהיה מיוחדת ליושבי המדינה הזאת.

יהודה צבי געלבארד

Juda Hirsch Gelbard, Jazłowice.

חי חיי צער מעודו ובתורה היה עמל. אהב את האגדה, ויסלסל את תכנה באופן חצי־מודרני, בהאמינו, כי חכמי התלמוד ידעו את כל החכמות שבעולם, ויהיו מבינים בכל ההמצאות החדשות.

חבר: „החלום ברוב ענין" (לבוב תרמ"ג); „קול יהודה", באורים על אגדות הש"ס ע"פ חכמת הטבע (טשרנוביץ תרמ"ד); „שם עולם", הספד על פטירת משה מונטיפיורי (קולומיא תרמ"ו); „וכוח הדת והאמונה", באור אגדת סבי דבי אתונא (דרוהביטש תרנ"ד); „ספר היובל" לכבוד הקיסר פראנץ יוסף (דרוהביטש תרנ"ח).

חיים נתן בן משה הלוי גראָס

* תרס"ב (1902) בהררי הקארפאטים סמוך לקולומיא — וכעת הוא יושב בנויורק.

Chajim Gross, New York.

אחיו של נפתלי גראָס (עמ' 69), אומן במעשה חרש עץ ורושם בצבעי מים. למד בבודאפעסט ובווינא, ובשנת 1921 בא לנויורק והוסיף ללמוד ולהשתלם באמנותו. כעת הוא מורה לחרושת עץ בבה"ס אשר ל־Educational Alliance כן הציג את פרי עבודתו לראוה בתערוכות שונות ונבוני דבר הכירו את כשרונו.

יוסף בנימין גראָס

Josef Gross, Tarnopol-Lemberg.

מילידי טארנופול, שהיה יושב בלבוב. כתב בכוכבי יצחק (חוב' ל"ו ול"ז) שירים מתורגמים משירי הרב לעוועלשטיין והמשורר לענוי. ומלבד זה כתב מאמרים ב„השחר" (שנה א'), ב„הכרמל" (שנה ח') וב„העת" לשולבוים.

שלום גראָס

Salomon Gross, Tarnopol-Lemberg.

כתב שירים וקורספּונדענציות בהמגיד לשנת תרל"ה.

וואלף יעקב גרייזמאן

Wolf Jakob Greisman, Brzeżany.

חבר: „אוצר נחמד" על כללי הש"ס, מפתח לבני הנעורים המטיילים בטיול סוגיות הש"ס, שנדפס ממנו רק אות א' (פרעמיסלא תרל"ו).

יחזקאל דוקעס

Chaskel Dukes, Tarnopol.

אחד ממשכילי טארנופול, שמכתבו ליש"ר מיום י"ח שבט תקצ"ט בענין „ברכת החמה" נדפס בכרם חמד, חוברת א'.

יוסף מנחם האָלענדער

* ו' כסלו תרנ"ז (11 נובמבר 1896) בבאראנוב הסמוכה לטארנוברזעג — וכעת הוא יושב בגרמניא.

J. M. Holländer, Baranów

נצר משרשי רבנים, שנתמשכל בעת למדו בישיבות ואח"כ יצא לברלין, ללמוד בבהמ"ד לרבנים ולהשתלם בלמודי חול.

את עבודתו הספרותית התחיל בעתון „בת קול" לדר. זליגר. בימי המלחמה העולמית פרסם קורספּונדענציות משדה המערכה, ובשובו לגליציה הוסיף להשתתף בעתונים שונים ביהודית. בשנת 1920 יצא שוב לגרמניא, ואז התחיל לפרסם מאמרים ושירים בגרמנית בעתוני המפלגה הסוציאליותית ובהיותו בקולוניא בימי כבוש העיר ע"י הצרפתים, גרשוהו משם בגלל תעמולתו בקרב הפועלים.

בימים ההם חבר חזון ביהודית בשם „אויפֿן וואנדערוועג", שהועל על הבמה בגרמניא. כן ערך במשך עת ידועה ביחד עם אליעזר שינדלר עתון בשם „אונזער לעבען" ומאסף ספרותי בשם „אונזער סביבה".

יצחק האָלצער

* תר"ב (1842), □ י"ד שבט תרע"ב (2 פברואר 1912) בקראקא.

Izaak Holzer, Rzeszów-Kraków.

חובב הספרות העברית וכותב בעתונים. שנים רבות ישב ברישא. שם עמד בראש הקהלה, ויהי גם יועץ־העיר ובעל עסקים גדולים.

דוב בן שלמה הויזנר

(עמ' 78) יש לתקן: * כ"ג מרחשון תרל"ה (3 נובמבר 1874).

נתן נטע בן אברהם אבאלי הורוויץ

* כ"ח שבט תקנ"ט (3 פברואר 1799) בברודי, □ כ"ו טבת תרי"ז (22 יאנואר 1857) בטארנופול.

Dr. Nathan Horowitz, Tarnopol.

רופא מצוין וחתנו של ר' נחמן קראָה־מאל.

חבר תרגום אשכנזי נבחר לשיר השירים בשם:

„Das Hohelied", das älteste dramatische Gedicht aus dem Morgenlande. Nach einer neuen Eintellung des Textes metrisch übersetzt und mit Erklärungen versehen.

אשתו, קונה, בת הרנ"ק (מתה י"ז אלול תרי"ד, 10 ספטמבר 1854), היתה עלמה משכלת ואחיה, אברהם קראָכמאל, הכנים אותה לתוך אותו הדיאלוג הפילוסופי שבספרו „אבן הראשה", שהיא מתווכחת שם בפילוסופיא של ספינוזא עם אביה ועם הר"צ חיות.

שאול כתריאל הורוויץ

Saul K. Horowitz, Tarnopol.

ממשכילי טארנופול, שכתב שירים ובאורים לכה"ק בדרך חדשה.

ובכוכבי יצחק (חוב' כ"ב, עמ' 79) כתב במכתבו לשטערן, כי הוא חושב את כל שיריו ובאוריו, לרבות גם את קונטרסיו על

נחום ועובדיה, אשר חבר משנת הט"ו עד הי"ז לחייו, כ„מעשה נעורות", שהוא מתחרט עליהם.

רודולף הילפרדינג

(עמ' 81): הוכרח לברוח מגרמניא מפני רדיפת הסוציאליסטים.

פסח הערצעל
Dr. Leopold Herzel.

הוא היה מנהל בה"ס לילדי ישראל בברודי וכתב הרבה לעתוני היהודים בגרמנית; ע"א עניני עיר מושבו, ובעברית כתב באודי מקראות (בעתון „עברי אנכי" בשנת תרל"ד). כן פרסם בגרמנית את קורות בית־ספרו למלאת לכ"ה שנה לקיומו.

יצחק ליב הערצער

* (?), □ כ"ו ניסן תרנ"ב (24 אפריל 1892) בלבוב.

Isak Leib Herzer, Lemberg.

מליץ מצוין בעברית, שמצא את לחמו בתור עוזר בבית־מסחר של ספרים. הוא כתב סטירות שונות נגד החסידים, שנדפסו בהוספה לעתון האשכנזי „Israelit", בלבוב בלי חתימת שמו. במשך שנים אחדות כתב גם מיני „מניפסטים" פרו־גרמאתיים ומאמרי פולמוס בעתון „עברי אנכי" בחתימת שם חברת „שומר ישראל".

שמו נזכר ביומנו של יל"ג („העבר", חלק ב', עמ' 23), ששם יסופר, כי תרגם את השיר „קוצו של יוד" ליהודית, ויל"ג כתב לתרגומו איזה טורים כעין הקדמה, אלא שלא נדפס התרגום הזה ובודאי נאבד ואיננו.

משה בן יואל וואלדבערג

* תקצ"ב (1832) בלבוב, □ תר"ס (1900) בווינא.

Baron Moses v. Waldberg, Jassy.

אחיו של הר"ש וואלדבערג מיארוסלוי (עמ' 84).

הוא היה שלחני ביאסי, שנתכבד בשנת תרל"ה מאת קיסר אוסטריא בתואר „בארון", ובהיותו אדוק באמונתו, לא יכל לסבול את דעותיו של צבי מנחם פינילים בספרו „דרכה של תורה", ויצא כנגדו בבקרת תריפה בספר „כך היא דרכה של תורה" (ח"א: לבוב תרכ"ה; ח"ב: יאסי תרכ"ח).

יצחק יעקב וואלקנשטיין
Isak Jakob Wolkenstein, Brody.

עסקן צבורי וחובב הכתיבה. השתתף (בשנת תרכ"ב) ביסוד חברת „דורשי לשון עבר" בברודי, שנתבטלה מיד מטעם הממשלה.

כתב בהמגיד מאמרים ומכתבים ע"א מצב היהודים בגליציה בכלל ומה שנוגע לעירו בפרט.

מרדכי ווינטר
Marcus Winter, Krakau.

בא בשנת 1864 מאתת ערי מורביא לקראקא, להיות שם מנהל בית־הספר לנערי בני ישראל מטעם הממשלה, וכל עוד שהלשון הגרמנית היתה שפת ההשכלה ברחוב היהודים בקראקא, היה ו' עוסק בהוראה ומשתתף בהפצת ההשכלה ההיא על יסודות האמונה. חבר ספר להו־ראת הדת העברית בגרמנית, שנדפס בהו־צאת ממשלת אוסטריא. במשך עת ידועה היה ו' האסקרטור בביתו של הר"ש סופר בקראקא והוא אשר הגיש לממשלת המדינה את ה„תזכירים" של חברת „מחזיקי הדת" במלחמתה נגד ה„מחדשים".

אפרים זילבער

* תקצ"ז (1837) בהורודינקא, □ תרע"ה (1915) בטשורטקוב.

Efraim Silber, Horodenka.

מלומד בבאורי מקראות ובחדושי ש"ס, שכתב הרבה בעברי אנכי, בהמגיד ובבית־תלמוד. ובספרים הדפים: „שדה ירושלים"

על תרגום ירושלמי (טשרנוביץ תרמ"ג); „פרח שושן" על מגלת אסתר (דרוהביטש תרנ"ג).

בסערת המלחמה העולמית הובילוהו הרוסים בשבי לטשורטקוב — ושם מת.

שלמה זלמן זעגנער
Salomon Segner, Dukla.

מחבר תורני. פרסם: „תל תלפיות", תשובה להלכה בדבר בנין הארון בבהכ"נ (לבוב תרנ"ב); „אור החמה", הלכות ברכת החמה ותקופותיה (מונקאטש תרנ"ג).

אברהם חאָטינער
Dr. Abraham Chotiner, Brody-Chemnitz.

מילידי ברודי ומחניכי הסימינריון לרבנים בברסלא. נתקבל לרב בחמניץ אשר בזאכסן וכתב באורי מקראות בעברי אנכי לשנת תרמ"א.

שאול בן יצחק חיות
* כ' אייר תרמ"ד (15 מאי 1884) בברודי — וכעת הוא יושב בווינא.

Saul Chajes, Wien.

נכדו של ר' צבי חיות מזאלקווא.

בפרוץ המלחמה בא לווינא ונתמנה שם מיד לפקיד בספריתה של הקהלה ובשנת תרפ"ד נמסרה לו גם הנהלת הארכיון של היהודים. והעבודה הזאת היא שגתנה לו את היכולת, לפרסם הרבה מאמרים חשובים, שיש בהם חומר יקר בחקר ההיסטוריא והביבליוגרפיא.

אליה צבי טהאָן
Elias Hirsch Thon, Lemberg.

מליץ בלשון, שכתב בכוכבי יצחק.

יעקב בן משה טהון
Dr. Jakob Thon, Palestine.

אחיו הצעיר של הרב דר' יהושע טהון. הוא היה נשיא הועד הלאומי בירושלים. כן עסק הרבה בשאלות הסטטיסטיקא והמצב האיקונומי של היהודים במערב-אירופא בתור עוזר תמידי לעתון „Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden" ובשנת 1908 פרסם בברלין מחברת בשם „Die Juden in Österreich".

לפני פרוץ המלחמה העולמית נתמנה מטעם ההנהגה הציונית לראש המשרד הארץ-ישראלי ביפו ואח"כ היה נשיא הועד הזמני של היהודים בא"י.

אריה ליב טויבש
(עמ' 108); □ א' סיון תרצ"ג (26 מאי 1933).

חיים צבי טויבש
* כ' סיון תר"ס (17 יוני 1900) בעיירה טשערנעליצא — וכעת הוא יושב בווינא.

Rabb. Dr. Zwi Taubes, Wien.

מגזע גדולי רבנים. אביו הוא האב"ד בעיר-מולדתו ומנעוריו שקד על דלתי התורה בישיבות שונות. אח"כ השתלם בבית-המדרש לרבנים אשר בווינא ובתרפ"ז נתדקטר שם באוניברסיטה בגלל מחקרו ע"א „ישו וההלכה".

בראשית דרכו בספרות פרסם מחקר ע"א ה„קולות וההומרות שבמשנה ותוספתא", ומחקרו זה נזכר לטובה בדו"ח של הסימינריון לרבנים בווינא משנת 1922/23. אח"כ פרסם מחברת ע"א „הנשיא בסנהדרין הגדולה" (ווינא תרפ"ה). ובשנת 1929 פרסם מאמר מחקרי בשם „Die Auflösung des Gelübdes" שנדפס במאָנאַטשריפט פיר די וויסענשאַפט דעם יודענטום.

שנתים ימים ושב ט' לכסא הרבנות

באודערבערג (טשיכוסלובקיא) ומשנת תרצ"ב נתקבל לרב בווינא, ותיכף לבואו שמה יסד ישיבה לתורה ולידיעת היהדות.

ווילהלם טורטלטויב

* כ"ה אדר תקע"ו (25 מרץ 1816) ברישא, ☐ (?)
Dr. Wilhelm Turteltaub, Rzeszów-Wien.

התחיל לכתוב בהיותו בן י"ב וממשלת מדינת גליציה שלחתהו ללמוד את תורת הרפואה בווינא על הוצאותיה. שם התחבר אל ההומוריסטן מוריץ גוטליב סאפיר (יהודי שהמיר דתו), אשר פרסם את שיריו וציוריו ובעזרתו נכנס לתוך הסופרים. אז כתב חזיונות אחדים בשביל התיאטרון הגרמני, שהועלו על הבמה בהצלחה מרובה. וב־1859 ערך עתון לעניני הבמה בשם „Wiener Volksbühne".

אברהם טראכטענבערג

* כ"ב שבט תקס"ב (25 יאנואר 1825) בברודי,
☐ י"ט טבת תר"מ (3 יאנואר 1880) באודיסא.
Abraham Trachtenberg, Odessa.

ממליץ מליצות בתרגומי פיוטיות מלשונות העמים, שנדפסו בבכורי העתים ובמאספים אחרים. הוא היה מיוצאי ברודי הראשונים, שהניחו את היסוד לקהל הברודיים באודיסא, ואשר עזרו להכנים שמה רוח השכלה מערבית.

שלמה יאקאבזאהן
Salomon Jakobsohn, Lemberg.

כתב שורים וחקרי לשון ב„המבשר", ויפרסם קובץ שיריו בשם „שירי שלמה" (לבוב תרכ"ה).

משה יאקוב

* (?) בגורליץ, ☐ תרצ"ב (1932) בקראקא.
Mojżesz Jakób, Kraków.

הוא היה נלעג לשון גם בעברית וגם בפולנית, ואדיר כל חפצו היה דוקא להיות „חובר חבורים". בשנת תרנ"א חבר איזו מחברת לכבוד „יום השלישי למאי". ומקום לכן חבר איזה ספר למוד בעברית ואיזה ספר פדגוגי בפולנית.

שנים רבות הורה למודי ה' ישראל בבתי־הספר העירונים אשר בקראקא כדרך מאות מורים אחרים, אבל עיקר פעלתו הצבורית היתה משמרתו בתור „מבקר מטעם הממשלה" על כל מה שנתפרסם בעברית וביהודית. ובחיות העתונות בגליציה חפשית מבקרת מוקדמת, היה רגיל לפשפש בעתונים הנדפסים בין השיטין, למצא שם אנפה של תולעת... ביחוד נחה כפו הכבדה על התיאטרון היהודי. בתור „מבקר מטעם" היה רגיל לישב בתיאטרון היהודי מהתחלת החזיון עד תומו, והשפעת שלו החזיון בידו, שמא ייתר המשחק על הבמה או ישנה מלה אחת מן הנוסח המורשה, ובפרט כשהיה הדבר נוגע בעניני אמונה. על פי דבורו לא הורשה להשתמש במלת „קריסט", אלא במלת „אנדערשגלויביגער", ואפשר לשער את היפיפות, שהיתה מונחת למשל ב„דיאלוג" אשר כזה:

האינקוויזיטור (פונה לנאשם): האם הנך יהודי או "אנדערשגלויביגער"? והנאשם (עונה): אין אני יהודי אלא "אנדערשגלויביגער"!

מלבד זה עשה מעשה חרש עין את תבנית בית־המקדש שבירושלים בתמונת זעיר אנפין ובפרי אמנותו זו התגאה תמיד. ואם העיז איש להוכיח לו, כי יש איזה משגה בבנינו, היה עומד על דעתו בקשיות עורף, להוכיח, כי אתו הצדקה ולמבקרו „בושת־הפנים".

דן הכהן
Don Kohn, Stryj.

חבר „חונן ונותן", שהוא תרגומו של החזיון „דער פרייגייסט" ללסינג (דרוה־ביטש תרמ"ו).

יהודה לאבינער

Juda Labiner, Zborów.

אחד המשכילים הפעילים משנות התשעים למאה שעברה ומראשית המאה הנכחית, אשר חלם לעוף במרומים והשקיע את כחותיו במאמרים שהדפיס בעתון „עברי אנכי" ובקורספונדנציות בעתונים גרמנים לישראל. אח"כ היה מורה שפת עבר בבה"ס מיסודו של הברון הירש ושם בלה את מבחר ימיו.

עקיבא לאַדנער

Carl Lodner, Lemberg.

נקרא מאחת ערי מורביא ללבוב, להיות מורה בבה"ס לישראל מיסודו של הרב אברהם כהן בשנת 1845 — ואחרי מות מאדלער (בשנת 1854) נתמנה מטעם הממשלה למבקר ספרי שפת עבר ומתרגם מושבע בבתי־המשפט.

משה יהודא לאוויץ

Moses Juda Lawitz, Lemberg.

מליץ בחרוזים, שכתב שירים בכוכבי יצחק ובהנשר לכהן־צדק.

מנחם מענדל בן משה לאנדא

* תר"ד (1844) בטארנופול, □ תרנ"ד (1894) בקולומיא.

Mendel Landau, Tarnopol-Kołomyja.

ממליץ מליצות, שכתב שירים בכוכבי יצחק (חוב' כ"ט ול"א).

מאקסימיליאן לאנדעסבערגער

Landes-Advocat Dr. Maximilian Landesberger, Lemberg — Reichsratsabgeordneter, Wien.

עורך־דין בלבוב, ששמש משנת 1867 עד 1873 בתור ציר בית־המחוקקים באום־טריא, שנשלח שמה מטעם הלאנדטאג הגליציאי.*)

חיים מרדכי הלוי ליסטינא

Ch. M. Leistina, Jarosław.

ממשכילי יארוסלוי. כתב מאמרים עיו־ניים בהמגיד (תרל"ב).

שמואל ליעבעסמאן

* תקצ"ד (1834) בסקאלע, □ י"ט מרחשון תרס"ד (9 נובמבר 1903) בסטאניסלוי.

Samuel Liebesmann, Stanisławów.

משנת תרט"ו ואילך התישב בסטא־ניסלוי. שם היה עוסק בצרכי הצבור וגם כתב בעתונים ובכוכבי יצחק (חוב' י"ח) יתאונן על חשכת הבערות בארץ־מולדתו.

יעקב ליפשיץ

Jakób Lifschütz, Lwów.

בעל עין חדה בתאור טפוסים ומאורעות בשפת יהודית. בתרנ"ט פרסם מאמרים בעתון „העברי" בלבוב ובשנת תרס"ד היה אחד מראשי העזרים בעתון „טאגבלאט" הלבובי וגם השתתף בלוחותיו היהודיים של גרשם בַּאַדר, וזה כעשרים שנה, שנאלם דום ולא הוסיף לכתוב עוד.

יעקב לעווין

* תר"ד (1844) בברודי, □ (?) בלבוב.

Jakob Lewin, Brody-Lemberg.

התחיל את פעלתו הספרותית בכתיבת שירים בכוכבי יצחק. בשנת תרכ"ה היה עוזר על יד ברוך וורבר בהערכת עתונו

*) צירי בית־המחוקקים המרכזי באוסטריא נבחרו אז שלא בדרך ישרה ע"פ הבוחרים, אלא ע"י צירי ועדי המדינות של הממלכה.

„עברי אנכי" ועד שנפסקה הוצאת העתון ההוא (בשנת תר"ג) היה כותב בו בקבי־עות קורספונדנציות מלבוב (בחתימת „—ב—ן"). אח"כ תרגם את החזיון „Die Braut von Messina" לשילד בשם „מדנים בין אחים" (ברודי תרכ"ח). בשנת תר"מ נדפס ספרו „התפתחות תבל ותולדות האמונה והחקירה", שזר מחקרי, ובזמן אספת הרבנים משנת תרמ"א הדפיס שורת מאמרים בעתון „עברי אנכי" בשם „דון קישוט הנוסב" בתוכן הלציי נגד התאגדות „מחזיקי הדת".

אהרן לערנער
Aron Lerner, Lemberg-Jarosław.

ידען בעשר לשונות לועזיות, שהיה חבר למאיר הלוי לשרים וליצחק ערטר. אומן בתכנית מכונות ובקי בחכמת הרפואה. כאשר הוטל החרם על משכילי הדור בלבוב בשם הר"י אורנשטיין (בעל „ישועות יעקב"), בא ליארוסלוי, ויהי שם מורה לנערי בני ישראל. כתב מאמרים שונים במאספי זמנו בלי חתימת שמו וביחוד נודע שמו בתרגומו העברי לשיר „Die Taucher".

REFERENCE

TOURO COLLEGE LIBRARY
Midtown